

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**ROL TEORİSİ BAĞLAMINDA KAZAKİSTAN'IN KOMŞU ÜLKELERLE
İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melisa YENİCEOĞLU

DANIŞMAN
Doç. Dr. Serdar YILMAZ

2024 - Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**ROL TEORİSİ BAĞLAMINDA KAZAKİSTAN'IN KOMŞU ÜLKELERLE
İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melisa YENİCEOĞLU

DANIŞMAN
Doç. Dr. Serdar YILMAZ

2024- Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**ROL TEORİSİ BAĞLAMINDA KAZAKİSTAN'IN KOMŞU ÜLKELERLE
İLİŞKİLERİ**

Hazırlayan
Melisa YENİCEOĞLU
2241014506

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez

Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 14.06.2024
Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 16.07.2024

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serdar YILMAZ
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Esma ÖZDAŞLI
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üye. M. Osman ÇATI

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Muzaffer DEMİR

2024 – Muğla

TUTANAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 15.05.2024 tarih ve 1149/3 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile tez jürisi olarak atandığımız, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Melisa YENİCEOĞLU'nun "Rol Teorisi Bağlamında Kazakistan'ın Komşu Ülkelerle İlişkileri" adlı tezini incelemiş ve aday 14/06/2024 tarihinde saat 15:00'de tez savunma sınavına alınmıştır.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesi doğrultusunda yapılan tez savunma sınavı sonucunda tezin **kabul** edilmesine Oybirliği ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Serdar YILMAZ

Üye

Doç. Dr. Esmâ ÖZDAŞLI

Üye

Dr. Öğr. Üye. M. Osman ÇATI

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ROL TEORİSİ BAĞLAMINDA KAZAKİSTAN’IN KOMŞU ÜLKELERLE İLİŞKİLERİ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16/07/2024

Melisa YENİCEOĞLU

Rol Teorisi Bağlamında Kazakistan'ın Komşu Ülkelerle İlişkileri

ÖZET

Kurucu Cumhurbaşkanı Nazarbayev öncülüğünde saygın ve prestijli bir konuma yükselen Kazakistan, Cumhurbaşkanı Tokayev'in diplomasi alanındaki tecrübesi ve jeopolitik yetkinliği sayesinde merkezi konuma yükselmektedir. Kazakistan denge siyasetine bağlı çok yönlü dış politikası aracılığıyla komşu ülkeleri ile sorunsuz ilişkiler sürecini yaratmış ve bu sürecin istikrarlı şekilde devamı için çaba göstermektedir. Kazakistan birçok faktörün etkisi ile komşularıyla iyi ilişkiler kurmayı faydalı bir seçenek olarak görmektedir. Çalışmanın amacı Kazakistan'ın komşularıyla olumlu ve sorunsuz ilişkiler tesis etmeyi istemesinin bir tercih değil zorunluluk olduğunu açıklamak ve buradan hareketle ülkenin bölgesel ve küresel barış ve istikrara ayrı ayrı katkı yaptığını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Kazakistan'ı komşularıyla iyi geçinmeye iten etkenler ortaya koyulmuş, sorunsuz ilişkiler yürütmeyi başarmasında etkili olan faktörler üzerinde durulmuştur. Rol teorisi bağlamında Holsti'nin ortaya attığı ulusal rol algılarından hareketle komşularına yönelik üstlendiği rol algıları ortaya koyulmuştur. Üstlendiği rol algıları ve bahsi geçen beş faktörün birbiriyle arasındaki bağ incelenmiş ve bunların komşuları ile iyi geçinmesi gerektiği algısından doğduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma, Kazakistan için komşularla sorunsuz dış politika bir tercih değil, zorunluluktur hipotezine dayanmaktadır. Komşularla iyi ilişkiler kurmak Kazakistan için neden tercih değil, zorunluluktur? Kazakistan komşularıyla sorunsuz ilişkiler yürütmeyi nasıl başarmaktadır? Kazakistan komşu ülkelere yönelik dış politikasında neden örnek, köprü, geliştirici, bölgesel koruyucu ve bölgesel alt sistem işbirlikçisi rolü benimsemektedir? Komşu ülkelerle sorunsuz ilişkiler kurulmasında etkili olan faktörler ile bu ülkelere yönelik üstlendiği roller arasında nasıl bir bağ vardır? gibi sorular çalışma boyunca yön verecek sorulardır.

Anahtar Kelimeler: Rol Teorisi, Holsti, Kazakistan, Rol Algıları, Komşu Ülkelerle İlişkiler

Kazakhstan's Relations with Neighboring Countries In the Context of Role Theory

ABSTRACT

Kazakhstan, which rise to a respected and prestigious position lead by the leadership of founding President Nazarbayev, is rising to a central position thanks to President Tokayev's experience in diplomacy and geopolitical competence. Kazakhstan has created a process of good relations with its neighboring countries through its multivector foreign policy based on balance politics and strives for the stable continuation of this process. Kazakhstan sees establishing good relations with its neighbors as a beneficial option due to the influence of many factors. The aim of the study is to explain that Kazakhstan's desire to establish positive and smooth relations with its neighbors is not a choice but a necessity, and to demonstrate that the country contributes to regional and global peace and stability. For this purpose, the factors that push Kazakhstan to get along well with its neighbors are revealed, and the factors that enable it to maintain smooth relations are emphasized. In the context of role theory, based on the national role perceptions put forward by Holsti, the role perceptions Kazakhstan undertakes towards its neighbors are revealed. The connection between its role perceptions and the five factors mentioned was examined and it emerged that these arise from the perception that they need to get along well with their neighbors. The study is based on the hypothesis that for Kazakhstan, a smooth foreign policy with neighbors is not a choice, but a necessity. Why is establishing good relations with neighbors not a choice but a necessity for Kazakhstan? How does Kazakhstan achieve to maintain smooth relations with its neighbors? Why does Kazakhstan adopt the role of example, bridge, developer, regional protector and regional subsystem collaborator in its foreign policy towards its neighboring countries? What is the connection between the factors that are effective in establishing smooth relations with neighboring countries and the roles Kazakhstan assumes towards these countries? These questions will direct the study.

Keywords: Role Theory, Holsti, Kazakhstan, Role Perceptions, Relations with Neighboring Countries

ÖN SÖZ

Bu çalışmayı ortaya koyduğum için ilk teşekkürü kendime ikinci en büyük teşekkürü ise her zaman en büyük destekçim olan eşim Emre Yeniceoğlu'na ediyorum.

Hayatım boyunca verdikleri destek, emek ve hoşgörü için öncelikle biricik annem Kadriye Arslan'a, babam Selçuk Arslan'a, ablam Serap Duran'a ve kardeşim Recep Can Arslan'a şükranlarımı sunuyorum. Lisans eğitimimden itibaren benden desteğini esirgemeyen, yönlendiren ve yüreklendiren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Serdar YILMAZ'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmanın ulusal ve yabancı yazın hayatında yeni ufuklar açması ve fikirleri yönlendirmesi dileğiyle..

MELİSA YENİCEOĞLU

Tarih: 16/07/2024

MUĞLA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
TABLolar DİZİNİ.....	IV
KISALTMALAR DİZİNİ.....	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAZAKİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1. BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN.....	7
1.1.1. Kazakistan'ın Coğrafi Özellikleri	7
1.1.2. Yer Altı ve Yer Üstü Zenginlik Kaynakları.....	9
1.1.3. Kazakistan'ın Demografik Yapısı.....	12
1.1.4. Kazakistan'ın Siyasi Yapısı.....	15
1.2. KOMŞULARLA İKİLİ İLİŞKİLER.....	18
1.2.1. Kazakistan ve Rusya İlişkileri.....	18
1.2.2. Kazakistan ve Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri.....	24
1.2.3. Kazakistan ve Özbekistan İlişkileri.....	28
1.2.4. Kazakistan ve Kırgızistan İlişkileri.....	32
1.2.5. Kazakistan ve Türkmenistan İlişkileri.....	34
1.2.6. Komşu Ülkelerin Dengelenmesinde Batı Ülkelerinin Rolü.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

İLİŞKİLERİN ANALİZİ

2.1. KAZAKİSTAN KOMŞULARIYLA NEDEN İYİ GEÇİNMEK ZORUNDA?.....	42
2.2. KAZAKİSTAN'IN KOMŞU ÜLKELERLE SORUNSUZ İLİŞKİ YÜRÜTMESİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER.....	48
2.2.1. Liderin Etkisi.....	48
2.2.2. Diplomasi, Diplomat ve Yönetici Kadronun Etkisi.....	54

2.2.3. Çok Yönlü Dış Politikanın Rolü.....	59
2.2.3.1. Kazakistan'ın konumu.....	64
2.2.4. Kazakistan'ın Uluslararası ve Bölgesel Örgütlerdeki Aktif Rolü.....	66
2.2.5. Kazakistan'da Yaşayan Etnik Gruplara Yönelik Uygulanan Politika ve Uygulamaların Etkisi.....	70
2.2.5.1. Kazakistanlılık kimliği.....	74
2.2.5.2. Kazakistan Halk Asamblesi.....	76
2.2.5.3. Diğer uygulamalar.....	79
2.3. ROL TEORİSİ VE DIŞ POLİTİKA ANALİZİ.....	81
2.3.1. Rol Teorisinin Kavramsal Çerçevesi.....	81
2.3.2. Dış Politika Analizinde Kalevi Holsti'nin Ulusal Rol Yaklaşımı.....	102
2.3.2.1. Geliştirici rol ve Kazakistan.....	120
2.3.2.2. Alt bölgesel işbirlikçisi rolü ve Kazakistan.....	125
2.3.2.3. Örnek rolü ve Kazakistan.....	132
2.3.2.4. Bölgesel koruyucu rolü ve Kazakistan.....	138
2.3.2.5. Köprü rolü ve Kazakistan.....	142
2.4. KAZAKİSTAN'IN KOMŞU ÜLKELERİNE YÖNELİK ÜSTLENDİĞİ ROLLER İLE BEŞ FAKTÖR ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	146
SONUÇ.....	152
KAYNAKÇA.....	158

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Eyaletlere Göre 2022 Yılı'nın Başındaki Nüfus Oranı.....	13
Tablo 2.2. Nazarbayev'in İfadelerinde Rusya ve Kazakistan İlişkileri	19
Tablo 2.3. Kazakistan'ın Komşu Ülkelerine Yönelik Üstlendiği Roller ile Beş Faktör Arasındaki İlişki.....	148

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
AEB	Avrasya Ekonomik Birliği
AİGK	Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	Barış İçin Ortaklık
EİT	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
KazAID	Kazakistan Uluslararası Kalkınma Ajansı
KGAÖ	Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
RKY	Resmi Kalkınma Yardımı
ŞİÖ	Şangay İşbirliği Örgütü
USAID	ABD Ulusal Kalkınma Ajansı

GİRİŞ

Kazak Türklerinin yaşadığı yer anlamına gelen Kazakistan, Orta Asya'nın¹ geniş bozkırlarını içine alan ve eski Türk ana yurdu Altaylara kadar uzanan sahayı içine alan Türk Cumhuriyeti'dir.²

Dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip dokuzuncu ülkesi olan (2.724.9 bin kilometre kare) ve 20 milyon nüfusa³ sahip olan Kazakistan Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla 16 Aralık 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Ülke bağımsızlık sonrasında işsizlik, mal kıtlığı, yüksek enflasyon gibi ekonomik sorunlarla karşılaşmıştır. Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, bağımsızlıktan sonraki ülke durumunu "uçurumun kenarında duruyorduk" sözleriyle açıklamaktadır. Nazarbayev, bu durumdan hızlıca çıkabilmek için ilk olarak radikal kararların yer aldığı 'Kazakistan Egemen Devlet Oluşum ve Gelişim Stratejisi' adlı stratejik belgeyi 1992 yılında yürürlüğe koymuştur.⁴

Bağımsızlığını ilan ettiğinde devletin kurucu unsuru olan Kazakların nüfusu %40 civarındaydı. Ülke nüfusu heterojen bir yapıda olduğu için ülkede etnik çatışmaların yaşanabileceği endişesi ortaya çıkmıştır. Üretimin az olması ve kötü mali yapısıyla birlikte ülkenin geleceği konusunda endişeler yer almaktaydı. Kurulştan bugüne 33 yıl geçmiş ve Kazakistan günümüzde ekonomi, dış politika, bilim ve kültürde çok önemli bir noktaya erişmiştir. Çok kısa zaman diliminde Orta Asya'nın parlayan yıldızı haline gelen Kazakistan birçok alanda başarılarla imza atmıştır. Bu somut başarıya en büyük katkıyı sağlayan kişi ise Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'dir.⁵

Bağımsızlığın kazanılmasından sonra ortaya çıkan sorunların zaman içerisinde belirgin oranda çözülmesi Kazakistan'ın iç ve dış politikada önemli kazanımlar elde

¹ Orta Asya kavramı 1924 yılında Stalin'in ortaya koyduğu bir kavramdır. Bölgenin tarihi ve tabi ismi Türkistan olarak geçmektedir.

² Pınar İpek, "The Role of Oil and Gas In Kazakhstan's Foreign Policy: Looking East or West?", *Avrupa Asya Çalışmaları*, Cilt: IX, Sayı: 7, İngiltere 2007, s.1179-1199.

³ <https://stat.gov.kz/news/aza-stan-khal-yny-sany-20-million-a-zhetti/> (erişim tarihi: 02.03.2024)

⁴ Serdar Yılmaz, *Asya Bozkırlarında Yüksekten Uçan Kartal Nazarbayev'in Kazakistan'ı*, Ankara: Astana Yayınları, 2019, s.23-26.

⁵ Abdulvahap Kara ve Okan Yeşilot, *Avrasya'nın Yükselen Yıldızı Kazakistan*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2011, s.7.

etmesini sağlamaktadır.⁶ Sovyetler Birliği döneminde uygulanan politikalardan ve yapay olarak belirlenmiş sınırlardan kaynaklanan ve bölgenin istikrarını bozan birçok sorun bulunmaktadır. Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında devam eden Fergana kaynaklı sınır sorunları, Kırgızistan'da yaşayan etnik grupların özellikle Özbeklerin Özbekçenin resmi dil olarak kabul edilmesi ve haklarının genişletilmesi yönündeki talepleri, Özbekistan ve Kırgızistan arasında yaşanan su ve sınır sorunları, Özbekistan ve Tacikistan arasında su ve enerji kaynaklarının kullanımı ile ilgili sorunlar bahsedilen sorunların başında gelmektedir. Diğer Orta Asya ülkeleri ile kıyaslandığında, Kazakistan komşu ülkelerle ilişkilerine uzlaştırıcı bir rolle iyi niyet ve işbirliği çerçevesinde yaklaştığı için çözüme kavuşmamış istikrarsızlık yaratan önemli bir sorunu bulunmamaktadır.⁷ Kazakistan, izlemiş olduğu denge siyasetine dayalı olarak çok yönlü dış politikasında komşu ülkelerle istikrarsızlık yaratacak problemleri çözmüş ve sorunsuz ilişkiler döneminin devam etmesi için çaba göstermektedir.⁸

Bu çalışmada 1970'lerden bu yana uluslararası ilişkiler çalışmalarında kullanılan rol teorisi yardımıyla Kazakistan'ın kendisine komşu olan ülkelere yönelik üstlendiği roller ve komşu ülkelerle sorunsuz ilişki yürütmesinde etkili olan beş faktör ortaya koyulduktan sonra aralarındaki bağ analiz edilecektir.

Rol teorisi, 1920 ve 1930'lu yıllarda sosyoloji, sosyal psikoloji ve antropoloji gibi alanlarda kullanılmıştır. Rol teorisi, uluslararası ilişkiler literatürüne ilk olarak Kalevi Holsti'nin "National Role Conceptions In The Study of Foreign Policy" adlı makalesiyle girmiştir. Holsti bu makalesinde Soğuk Savaş döneminde devletlerin, liderlerin ve karar alıcıların yapı içerisinde sergiledikleri tutum ve davranışlarını incelemiş ve bunların yürütülen dış politikayı etkilediği sonucuna varmıştır.⁹ Rol teorisi, farklı devletlere farklı dönemlere ve birçok lidere uygulanabilmektedir. Holsti'nin çalışmasına göre rol teorisini anlamak için üç kavrama değinmek önemlidir:

⁶<http://turkistanlilar.org/2019/02/25/asyanın-diplomasi-merkezi-kazakistan-burak-caliskan/>(erişim tarihi: 15.01.2020)

⁷ Tayyar Arı, *Orta Asya'da Güvenlik Sorunu ve İşbirliği Girişimleri*, (Editör: Kolektif), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008, s.9.

⁸ Yılmaz, *Asya Bozkırlarında Yüksekten Uçan...* s.65.

⁹ Kalevi Holsti, "National Role Conceptions In The Study of Foreign Policy", *International Studies Quarterly*, Cilt: 14, Sayı: 3, 1970, s.253-258.

Rol beklentileri, rol algıları ve rol performansı.¹⁰ Holsti, devletlerin rol performansının (kararlar ve eylemler) karar alıcıların uluslararası sistem ve bölgeye yönelik ulusal rol algıları tarafından açıklanabileceğini ifade etmektedir.¹¹

Holsti, ulusal rol algılarını sınıflandıran ve sistematik dış politika davranışları çalışmalarına ulusal rol algılarını dâhil eden ilk siyaset bilimcilerden biridir. Holsti, rol algılarının tamamlayıcısı olarak diğerlerinden (alter) ziyade özün (ego) kendisine önem vermektedir. Hem Holsti hem Walker ulusal rol algılarının devletin genel dış politika davranışıyla güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu varsaymaktadır. Rol teorisyenleri, rol algılarının çeşitli dış politika davranışlarının açıklanması için yönlendirici ilkeler ortaya koyduğunu savunmaktadır.¹² Holsti söz konusu makalesinde devrim savunucusu, bölgesel lider, bölgesel koruyucu, aktif bağımsız, özgürlük destekçisi, emperyalizm karşıtı, inancın savunucusu, arabulucu, bölgesel alt sistem işbirlikçisi, geliştirici, köprü, sadık müttefik, bağımsız, örnek, iç kalkınma, izole, koruyucu olmak üzere 17 ulusal rol kavramı tanımlamaktadır. Holsti, rolü sosyal etkileşim içindeki bir aktörün belirlemiş olduğu ve aynı konumda bulunan tüm aktörlere uygulanabilen ve kendi içinde tutarlı davranış normları seti olarak tanımlamaktadır. Holsti, ulusal rol algılarını ön plana çıkararak rol tanımlaması yapmaktadır. Rol normatif bir kavramdır ve aktörün konumunu belirlemekten ziyade davranışını belirlemektedir.¹³

Bu bağlamda Kazakistan devletinin komşu ülkelerle sorunsuz ve iyi ilişkiler yürütmesini gerekli kılan birçok amaç ve neden bulunmaktadır. Bu nedenler ve ülkenin belirlediği amaçlar, Kazakistan'ın dış politikasında komşu ülkelere üst sıralarda yer vermesinde etkili olmaktadır.¹⁴ Ekonomik ilişkileri sürdürmek ve ülkenin güvenliğini

¹⁰ Mehtap Kara ve Ahmet Sözen, "Change and Continuity in Turkish Foreign Policy: Evaluating Pre-AKP and AKP Periods' National Role Conceptions", *Uluslararası İlişkiler, Cilt:13, Sayı: 52*, 2016, s.50.

¹¹Philippe G. Le Prestre, *Role Quests in the Post-Cold War Era: Foreign Policies in Transition*, Montreal and Kingston: McGill-Queen's University Press, 1997, s.7.

¹²Naomi Bailin Wish, "Foreign Policy Makers and Their National Role Conceptions", *International Studies Quarterly, Cilt: XXIV, Sayı:4*, 1980, s.533-535.

¹³Holsti, *a.g.m.*, s.260-266.

¹⁴Abdulvahap Kara, *Kazakistan Cumhuriyeti, Bağımsızlıklarının 25. Yılında Türk Cumhuriyetleri*, (Derleyici: Abdulvahap Kara-Fahri Solak), Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2017, s.108-109.

sağlamak, Kazakistan için önem teşkil etmektedir. Ayrıca Kazakistan'ın devlet olarak gerçek yönünü ve karakteristik özelliklerini tanıtmak, uluslararası platformlarda ülkenin önemini kavratıp güvenliğini ve toprak bütünlüğünü sağlamak ve dünyanın hızla değişen ekonomik sistemine uyum sağlamayı başarmak, Kazakistan'ın bağımsızlığından itibaren uzun döneme yaydığı üç temel hedeftir. Bu hedeflere ulaşmasında komşularıyla iyi ilişkiler kurması önemlidir.¹⁵

Nazarbayev'in bağımsız ve güçlü bir bölge oluşturma çabası, Kazakistan'ın Orta Asya Cumhuriyetleri ile iyi ilişkiler kurmasında önemli bir etkidir. Nazarbayev "Tarihin Akışında" adlı eserinde "yeni jeopolitik koşullarda Orta Asya devletleri kendi bağımsızlıklarını ancak birbirlerine bağımlılık halinde koruyabilir. Ancak bu durumda tüm dünyanın saygısını kazanabilir"¹⁶ ifadeleriyle oluşturmayı hedeflediği bağımsız ve güçlü Orta Asya'ya giden yolun birbirine bağımlılıktan geçtiğini ortaya koymuştur.

Kazakistan, Rusya ile dünya üzerinde en uzun kara sınırı olarak bilinen sınırları paylaşmaktadır. Kazakistan'ın ulusal güvenliğini, Rusya ve Çin gibi güçlü komşulara karşı askeri araçlar aracılığıyla sağlaması mümkün gözükmemektedir. Bu yüzden Kazakistan, siyasi ilişkiler ve ittifaklar kurmaya ve ekonomik bütünleşmeye ihtiyaç duymaktadır. Rusya ve Çin gibi iki büyük gücün arasında yer alan Kazakistan'ın dış politikasını iyi şekilde yöneterek çıkarlarını koruması önemlidir. Ülkenin kara ile çevrili olması (landlocked country) dış politika seçeneklerine sınırlama getirmektedir. Bu durum ise Kazakistan'ı mallarını dünya piyasasına ulaştırması için komşu ülkelerden en az biriyle transit yapmak zorunda bırakmaktadır. Özellikle Kazakistan'ın sınırlarını ticarete açık tutması ve transit boru hatları aracılığıyla petrol ve doğal gaz ihracatını yapabilmesi için komşularıyla iyi ilişkiler kurması ve sürdürmesi gerekmektedir.¹⁷

Kazakistan yukarıda bir kısmı belirtilen neden ve amaçlar doğrultusunda komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurmayı rasyonel ve faydalı bir seçenek olarak görmektedir. Kazakistan için komşularıyla iyi geçinmek bir tercih değil, zorunluluktur. Kazakistan, ikili ilişkilerinde var olan sorunların çözülmesine işbirlikçi, barışçı ve uzlaştırıcı rolle yaklaşmaktadır. Kazakistan'ın komşularıyla iyi ve sorunsuz

¹⁵ Kürşad Zorlu, *Büyük Bozkırın Yükselişi Nazarbayev Liderliği*, Ankara: Kripto Yayınları, 2019, s.129.

¹⁶ Zorlu, a.g.e., s.150.

¹⁷ İpek, a.g.m., s.39.

ilişkiler geliştirmeyi başarısında beş faktör etkilidir. Bu faktörler, liderin etkisi, Kazakistan'ın uluslararası ve bölgesel örgütlerdeki aktif rolü, çok yönlü dış politikanın rolü, Kazakistan'da yaşayan etnik gruplara yönelik uygulanan politika ve uygulamaların etkisi, diplomasi, diplomat ve yönetici kadronun etkisidir.

Bu çalışma, Kazakistan için komşularla sorunsuz dış politika bir tercih değil, zorunluluktur hipotezine dayanmaktadır.

Renkli devrimler, iç savaşlar ve sosyal kargaşalar çevre ülkelerde yaşanırken neden Kazakistan'da yaşanmamaktadır? Komşularla iyi ilişkiler kurmak Kazakistan için neden tercih değil, zorunluluktur? Kazakistan, komşularıyla sorunsuz ilişkiler yürütmeyi nasıl başarmaktadır? Kazakistan komşu ülkelere yönelik dış politikasında neden örnek, köprü, geliştirici, bölgesel koruyucu ve bölgesel alt sistem işbirlikçisi rolü benimsemektedir? Komşu ülkelerle sorunsuz ilişkiler kurulmasında etkili olan faktörler ile bu ülkelere yönelik üstendiği roller arasında nasıl bir bağ vardır? Kendi bölgesinde barış ve istikrarı yaymaya çalışan Kazakistan'ın dünya için önemi nedir? gibi sorular çalışmanın ana sorunsallarını oluşturmaktadır.

Kazakistan'ın komşularına yönelik dış politikasında üstlendiği roller ile komşularıyla sorunsuz ilişkiler yürütmesinde etkili olan faktörler arasında ilişki bulunmaktadır ve bunlar birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir. Çalışmanın amacı, Kazakistan'ın komşularıyla sorunsuz dış politika yürütme amacının tercihten ziyade zorunluluk olduğunu açıklayarak ülkenin hem bölgesel hem de küresel barış ve istikrara yaptığı katkıyı somut delillerle ortaya koymaktır.

Dış politika çalışmalarına önemli düzeyde katkı sağlayan rol teorisi daha önce Kazakistan'ın komşularına yönelik dış politikasına ampirik yaklaşımla uygulanmadığı için ve Kazakistan'ın komşularıyla ilişkilerini bu açıdan ele alan kapsamlı bir çalışma olmadığı için çalışmanın bu yönden Türk literatürüne katkı sağlaması öngörülmektedir.

Çalışmada, bulguları gerçekçi ve bütüncül çerçevede ortaya koyan nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve ortaya koyulan bulgular istatistiki veriler ile desteklenmiştir. Öncelikli olarak birincil kaynaklara yani araştırma sonuçlarının yer aldığı Kazakça yazılmış kitap ve hakemli dergilerden ikincil kaynaklara (haber dergileri, gazeteler, tezler, kongre tam metinleri, internet kaynakları vs.) doğru bir

literatür taraması yapılmıştır. Çalışmada literatür taraması sonucu ulaşılan Türkçe, İngilizce, Kazakça ve Rusça yazılmış birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Kazakistan hakkında genel bilgilere ve Kazakistan'ın komşu ülkelerle kurmuş olduğu ikili ilişkilere yer verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Kazakistan'ın komşularıyla sorunsuz ilişkiler yürütmesinde etkili olan faktörler incelenecek ve sonrasında rol teorisinin kavramsal çerçevesi açıklanacak ve Holsti'nin ulusal rol yaklaşımı temel alınarak Kazakistan'ın komşularına yönelik dış politikasında üstlendiği roller analiz edilecektir. Akabinde sorunsuz ilişki yürütmeyi başarılmasında etkili olan bu faktörler ile üstlendiği roller arasındaki bağ incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAZAKİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1. BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN

1.1.1. Kazakistan'ın Coğrafi Özellikleri

Kazakistan'ın sahip olduğu konum Avrasya'nın kalbi olarak tanımlanmaktadır.¹⁸ Avrupa ve Asya, Çin, İran, Türkiye ve Akdeniz ülkeleri arasında bulunan ve ticaret yolları arasında tampon bir ülke olan Kazakistan biricik bir konuma sahiptir.¹⁹

Mackinder, 1904 yılında yayınladığı '*Tarihin Coğrafi Mihveri*' adlı makalesinde Dünyanın Kalbi (Heartland) Teorisini konu almıştır. Kara gücünün deniz gücüne göre öneminin arttığını belirten Mackinder'e göre Dünyanın Kalbi Sibirya'dan başlayıp Volga Havzası'nı ve Orta Asya'yı kapsamaktadır. Bahsedilen bu bölge karasal iklime sahip olması ve denizlerden uzak olması sebebiyle deniz gücünün etkisi dışında kalmaktadır.²⁰ Beş Orta Asya Cumhuriyeti'nden biri olan Kazakistan, Rusya, Kanada, Çin, ABD, Brezilya, Avustralya, Hindistan ve Arjantin'den sonra yüzölçümü bakımından dünyada dokuzuncu sırada yer almaktadır.²¹

Kazakistan dünya topraklarının %1,8'ini oluşturmaktadır.²² Kazakistan'ın yüzölçümü 2.7 milyon kilometre karedir.²³ Kara sınırlarının uzunluğu 12.000 km ve kıyı sınırlarının uzunluğu 3000 km'den fazla olan Kazakistan'ın toplam sınır uzunluğu 15.000 km'den fazladır.²⁴ Chu, Emba, Ili, Irtysh, Ishim, Sır Derya ve Ural en önemli 7 nehridir ve uzunlukları 1000 km'den fazladır. Irtysh ve Ural nehirleri Kazakistan ve Rusya'dan geçmektedir. Ili Nehri Çin'den geçerek Doğu Kazakistan'da bulunan

¹⁸ <https://nu.edu.kz/kk/page/about-kazakhstan> (erişim tarihi: 2.1.2022)

¹⁹ Umit Zakir, *Sovyet Sonrası Kazakistan Cumhuriyeti'nde Kültür ve Kimliğin Dönüşümü*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya 2020, s.37.

²⁰ H. J. Mackinder, "The Geographical Pivot of History", *The Geographical Journal*, Cilt: XXIII, Sayı:4, 1904, s. 431-435.

²¹ <https://stud.kz/referat/show/40589> (erişim tarihi: 2.1.2022)

²² https://kazakhstan.britishcouncil.org/sites/britishcouncil.kz2/files/general_information_about_kazakhstan.pdf (erişim tarihi: 2.1.2022)

²³ A.S. Beysenova, (Ө.С. Бейсенова), *Қазақстанның физикалық географиясы* (Kazakistan'ın Fiziki Coğrafyası), Almatı, 2014, s. 17.

²⁴ <https://stud.kz/referat/show/40589> (erişim tarihi: 3.1.2022)

Balkaş Gölü'ne akmaktadır. Doğu Özbekistan'dan geçen Sırderya Nehri ise Aral denizine dökülmektedir.²⁵

Coğrafi konumuna bağlı olarak ülke ormanlık, bozkır ve yarı çöl alanlardan oluşmaktadır. Kazakistan'ın batısında Elton ve Baskrunchak gölleri, doğusunda Bukhtarma Nehri bulunmaktadır.²⁶ Kazakistan Avrasya kıtasının merkezinde yer almaktadır. Kazakistan Pasifik ve Atlantik Okyanuslarının yanı sıra Hint ve Arktik Okyanusu'na neredeyse eşit uzaklıktadır. Kazakistan Batı'da Volga'nın alt kesimlerinden Doğu'da Altay Dağları'nın eteklerinde kadar 3000 kilometreye kadar uzanmaktadır. Kuzeydeki Batı Sibirya Ovası'ndan güneydeki Kızılkum Çölü ve Tien Shan sıra dağlarına kadar uzanmaktadır.²⁷

Kazakistan ılıman bölgenin orta ve güney enlemlerinde yer almaktadır. Aynı enlemlerde Doğu Avrupa ılıman karasal iklime, Batı Avrupa subtropikal bir iklime sahipken Kazakistan kuru ve karasal bir iklime sahiptir.²⁸ Kazakistan'ın güneydoğu ve doğu dağlık bölgelerinde sert hava koşullarına sahip çeşitli yüksek rakım bölgeleri vardır.²⁹ Ülkede yazları sıcak kışları ise soğuk havanın hâkim olduğu karasal iklim özellikleri görülmektedir. 100 mm-200 mm arasında değişiklik gösteren yağış miktarının özellikle ülkenin doğu ve güneyinde bulunan dağlarda en yüksek olduğu belirtilmektedir.³⁰ Ülkenin güney eteklerinde kiraz ve kayısı ağaçları çiçek açarken kuzeyinde aynı zamanda soğuk, karlı ve fırtınalı bir havayı görmek mümkündür.³¹

Sahip olduğu topraklarıyla tüm Batı Avrupa'dan daha geniş olan Kazakistan³² 46-87 Doğu ve 40-56 Kuzeybatı enlemleri arasında konumlanmıştır.³³ Kazakistan'ın

²⁵Country Profile: Kazakhstan, (Yay. Haz. Library of Congress – Federal Research Division), REFworld, 2006 s.3

²⁶<https://baribar.kz/student/7178/qazaqstany-nh-geografiyalyq-orny-men-shekaralary/> (erişim tarihi: 03.01.2022)

²⁷Beysenova, *a.g.e.*, s.17-18.

²⁸Beysenova, *a.g.e.*, s.18.

²⁹<https://baribar.kz/student/7178/qazaqstany-nh-geografiyalyq-orny-men-shekaralary/> (erişim tarihi: 03.01.2022)

³⁰Country Profile: Kazakhstan, (Yay. Haz. Library of Congress – Federal Research Division), REFworld, 2006, s.3.

³¹Beysenova, *a.g.e.*, s. 20.

³² <https://nu.edu.kz/kk/page/about-kazakhstan> (erişim tarihi: 2.1.2022)

³³https://tasam.org/Files/Icerik/File/kazakistanin_yeraliti_kaynaklari_ve_cevre_sorunlari_405c642d-ef00-4eb4-bb4c-a5f87e56db17.pdf (erişim tarihi: 5.2.2022)

bulunduğu bölge çoğunlukla platolarla ve dağlık alanlarla çevrili bozkırdır.³⁴ Yüzölçümü bakımından dünyanın en büyük dokuzuncu ülkesi olan Kazakistan'da toplam arazi alanı 222.5 milyon hektardır.³⁵ Kazakistan'da ormanlık alan toplam ülke arazisinin %1,3'ünü oluşturmaktadır.³⁶ Tarım arazisi alanı ise %79,3'lük bir alanı oluşturmaktadır.³⁷

Kazakistan'ın kuzeyinde Rusya, doğusunda Çin, güneyinde Özbekistan ve Kırgızistan batısında Türkmenistan yer almaktadır.³⁸ Rusya ile kuzeyde 7591 km uzunlukta kara sınırına sahiptir. Altay'dan Tien Shan'a 1782 km boyunca uzanan Kazakistan'ın doğu sınırı Çin Halk Cumhuriyeti ile bağlantılıdır. Güneyde Kırgızistan ile 1241 km, Özbekistan ile 2354 km ve Batı'da Türkmenistan ile 426 km ortak sınırlara sahiptir. Kazakistan Atlantik Okyanusu'na 2000-3000 km arası, Arktik Okyanusu'na 1800-2000 km arası ve Pasifik Okyanusu'na 4000-5000 km arası uzaklıkta yer almaktadır.³⁹

1.1.2. Yer Altı ve Yer Üstü Zenginlik Kaynakları

Kazakistan'ın bölgesel ve küresel aktörler nezdinde dikkat çekmesinin nedeni zengin doğal kaynaklarıdır.⁴⁰ Ray A. Medvedev doğal kaynaklarının önemli oranda kullanılmadığı nadir ülkelerden birinin Kazakistan olduğunu ifade etmiştir. Güç odaklarının tüm alanlarda (askeri, ekonomik, siyasi vs.) mücadeleler sürdürdüğü bir alana dönüşmesinde bu unsur etkili olmaktadır.⁴¹ Zengin doğal kaynakları ve stratejik konumu Kazakistan'ın uluslararası politikada etkiler yaratan ve üzerinde çalışılan bir ülke haline gelmesinde etkili olmaktadır.⁴²

³⁴Toregeldy Sharmanov, Kazakhstan: Background Information, Objectives, And Organization Of The Survey, (Derleyici: Academy of Preventive Medicine Kazakhstan and Macro International Inc), The Demographic and Health Surveys, Almatı 1999, s.1.

³⁵Тәуелсіз Қазақстанның бүгiнi мен келешегi (Bağımsız Kazakistan'ın Bugünü ve Geleceğı), Қазақстан тәуелсіздігінің 20 жылдығына арналған ғылыми –теориялық конференция материалдары, Aktöbe 2011, s.5.

³⁶<https://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.FRST.ZS?locations=KZ> (erişim tarihi: 02.03.2022)

³⁷<https://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.AGRI.ZS?locations=KZ> (erişim tarihi: 02.03.2022)

³⁸Sharmanov, a.g.e., s.1.

³⁹Beysenova, a.g.e., s.20.

⁴⁰Ayşegül Aydingün ve Hayati Tüfekçioğlu, *Avrasya'nın Merkezinden Dünyaya Açılan Ülke: Kazakistan*, (Derleyici: Ayşegül Aydingün-Çiğdem Balım), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s.53

⁴¹Serdar Yılmaz, *Kazakistan'ın Türkiye politikası: İçyapı, söylem, dış politika ve lider etkeni*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2016, s.2.

⁴²Yılmaz, Asya Bozkırlarında Yüksekten Uçan... s.15.

Kazakistan büyük ve küçük olmak üzere 7000'den fazla akarsuya sahiptir. Bu akarsular Hazar Denizi, Tengiz, Aral ve Balkaş göllerine dökülmektedir. Balaözen, Ertis, Ural, Köşim, Ulva, Kaldıgaytı, Oyıl, Embi, Sarısu, İli, Çu, İşim, Sağız, İlek, Jem, Carın, Karalat, Aksu, İle, Or, Ubagan, Şağan, Irgız, Olkeyek, Nura, Yeşil Ayat ve Tabal Kazakistan'ın akarsuları arasında yer almaktadır. Kazakistan'ın başlıca gölleri arasında Aral, Balkaş, Tuz Gölü, Zaysan Gölü, Marka Gölü, Sasık Gölü, Alaköl, Arıs Gölü, Aşçı Gölü, Kusmırın Gölü, Karakoyun Gölü, Şaklar Gölü, Aralsar Gölü, Tengiz Gölü, Seletitenyiz, Sarkkapa Gölü yer almaktadır. Baraj gölleri arasında Sır Derya, Kapşagay, Buktırma yer almaktadır.⁴³

Kazakistan, Türk Cumhuriyetleri arasında yeraltı kaynakları bakımından en zengin ülkedir.⁴⁴ Kazakistan kömür, doğal gaz ve ham petrol üretiminde ana aktördür. Kazakistan, Avrupa Birliği İçin Enerji Dönüşümü (EU4Energy) Odak Ülkeler arasında ilk enerji üreticisi ülkedir. Kazakistan'da 271 tane petrol ve 61 tane gaz kondensat alanları bulunmaktadır. Petrol rezervlerinin %90'ından fazlası 15 temel sahada yoğunlaşmaktadır. Kanıtlanmış ve muhtemel petrol ve gaz kondensat rezervlerinin yaklaşık %70'i beş önemli alan olarak belirtilen Tengiz, Kaşagan, Karalevskaye, Karaçaganak, Zhanozhal'de bulunmaktadır. Doğal gaz rezervlerinin yaklaşık %98'i ülkenin batısında bulunmakta olup bu rezervlerinin %85'i tek başına Kaşagan, Karaçaganak, Zhanozhol, Imoahevskaye ve Tengiz gibi birkaç önemli sahada yoğunlaşmaktadır.⁴⁵

Kazakistan'ın Batı bölgesi petrol merkezi olarak adlandırılmaktadır.⁴⁶ Kazakistan'ın toplam petrol rezervi 30 milyar varildir. Dünya petrol rezervinin %1,69'una sahiptir. Ükelere göre petrol rezervi sıralamasında 12. sırada yer almaktadır.⁴⁷ Kazakistan Enerji Bakanı Balat Akçulakov 2022 yılında ülkede gerçekleştirilen petrol üretiminin 84.2 milyon ton olduğunu, 2023 yılında ise bu

⁴³https://tasam.org/Files/Icerik/File/kazakistanin_yeralti_kaynaklari_ve_cevre_sorunlari_405c642d-ef00-4eb4-bb4c-a5f87e56db17.pdf (erişim tarihi: 5.2.2022)

⁴⁴https://tasam.org/Files/Icerik/File/kazakistanin_yeralti_kaynaklari_ve_cevre_sorunlari_405c642d-ef00-4eb4-bb4c-a5f87e56db17.pdf (erişim tarihi: 5.2.2022)

⁴⁵Kazakhstan Energy Profile, (Yay. Haz. International Energy Agency) IEA, 2021, s.9-10.

⁴⁶<https://syryboyi.kz/oendiris/qazaqstannyng-qazba-bajlyghy-ulttyq-qordyng-igiligi-84296/> (erişim tarihi: 01.03.2022)

⁴⁷ <https://www.enerjiatlası.com/rezerv/dunya-petrol-rezervi.html> (erişim tarihi: 01.03.2022)

üretimin 90,5 milyon tona çıkarılmasının planlandığını ifade etmektedir.⁴⁸ Kazakistan'ın Hazar Denizi'nden elde ettiği petrol kaynağını dünya pazarına ulaştırması Rusya, Türkiye ve hatta enerjiye büyük oranda bağımlı olan Batı ülkeleri için önemlidir.⁴⁹

Kazakistan doğal gaz kaynağı yönünden zengin bir ülkedir. 2022 yılı verilerine göre doğal gaz üretim kapasitesi 53,2 milyar metreküptür.⁵⁰ Kazakistan dünya doğal gaz rezervinin %0,89'una sahiptir. Dünya doğal gaz rezervi sıralamasında 21. sırada yer almaktadır.⁵¹ Orta Asya ülkeleri arasında kömür en fazla Kazakistan'da çıkmaktadır. Dünya kömür rezervinin %2,5'ine sahip olan Kazakistan'da kömür, ısıtma ve sanayiden ziyade elektrik enerjisi üretmek amacıyla değerli bir kaynaktır.⁵² Kazakistan'ın sahip olduğu kömür rezervi yaklaşık 29 milyar tondur. Dünya kömür rezervi sıralamasında Kazakistan onuncu sıradadır.⁵³

Geniş yüzölçümü ile Orta Asya bölgesinin yarısından fazlasını kaplayan Kazakistan'ın topraklarında neredeyse tüm madenler bulunmaktadır. Maden kaynakları yönünden oldukça zengin olan Kazakistan, Mendeleyev'in sunduğu periyodik tabloda yer alan tüm kimyasal elementlere sahiptir.⁵⁴ 186 ülke arasında Kazakistan kromit, çinko ve gümüş maden kaynakları sıralamasında ikinci sırada, tungsten, kurşun, baryum rezervleri yönünde birinci sırada, manganez kaynaklarında üçüncü sırada, bakır kaynaklarında dördüncü sıra, uranyum kaynaklarında beşinci, altın kaynaklarında altıncı, demir rezervinde yedinci, kalay ve nikel rezervinde sekizinci sırada yer almaktadır.⁵⁵ Kazakistan sahip olduğu maden kaynakları ve rezervler açısından dünyanın en zengin ülkelerinden biridir. Birinci grupta yer alan ve ülkenin ana ekonomik gelirini sağlayan maden kaynakları petrol, gaz, kömür, uranyum ve kromittir. İkinci grup maden kaynakları demir, manganez, bakır, kurşun, çinko,

⁴⁸https://www.inform.kz/en/kazakhstan-plans-to-boost-oil-production-to-over-90mln-tons-in-2023_a4030438 (erişim tarihi: 03.03.2022)

⁴⁹Yılmaz, Kazakistan'ın Türkiye politikası... s.58.

⁵⁰<https://www.gov.kz/memleket/entities/energo/activities/4905?lang=kk> (erişim tarihi: 03.03.2022)

⁵¹<https://www.enerjiatlasi.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html> (erişim tarihi: 01.03.2022)

⁵²Orta Asya Enerji Raporu, (Yay. Haz. Yunus Emre Gürbüz, Maksat Acıkan Uulu, Mehmet Yahya Çiçekli), ORASAM, Ankara 2022, s.3-4.

⁵³ <https://www.worldometers.info/coal/coal-reserves-by-country/> (erişim tarihi: 09.04.2024)

⁵⁴Gürbüz ve diğerleri, 2022, s.15.

⁵⁵<https://ortalyq.kz/aza-stanny-azba-bajly-tary/> erişim tarihi: 03.03.2022.

alüminyum ve altın yatakları ülke ekonomisi için önemli bir getiridir. Üçüncü grupta yer alan maden kaynakları ise kalay, gümüş, fosfor ve barittir.⁵⁶

1.1.3. Kazakistan'ın Demografik Yapısı

Kazakistan, demografik açıdan incelendiğinde genç ve dinamik nüfuslu bir ülkedir.⁵⁷ Kazakistan'ın toplam nüfus oranı 20 milyonu aşmıştır.⁵⁸ Erkek nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı %48'dir (9.136.399).⁵⁹ Kadın nüfus oranı ise %51.9'dur (9.864.589).⁶⁰

0-17 yaş arası çocuklar Kazakistan nüfusunun üçte birini oluşturmaktadır. 0-17 yaş aralığındaki çocukların sayısı 2011 yılında 4.851.538 iken 2022'nin başlarında bu sayı 6.485.507'ye yükselmiştir.⁶¹ Çalışma çağındaki nüfusun oranı %60'dır.⁶² 65 yaş üzeri nüfus ise %8'dir (1.510.524).⁶³

Eyaletler	Çalışma Çağındaki 1000 Kişi Başına ⁶⁴
Akmola	675
Aktöbe	721
Almatı	804
Atırov	805
Batı Kazakistan	710
Jambıl	846
Karaganda	680
Kostanay	621
Kızılorda	805

⁵⁶<https://stud.kz/referat/show/27950> (erişim tarihi: 03.03.2022)

⁵⁷*Kazakistan Cumhuriyeti'nin Gençlik Politikaları Üzerine Kısa Bir Değerlendirme*, (Yay. Haz. Suat Beylur), Eurasian Research Institute, Almatı 2021, s.1.

⁵⁸<https://stat.gov.kz/news/aza-stan-khal-yny-sany-20-million-a-zhetti/>, (erişim tarihi: 02.03.2024)

⁵⁹<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL.MA.IN?locations=KZ> (erişim tarihi: 03.03.2022)

⁶⁰ <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL.FE.IN?locations=KZ> (erişim tarihi: 03.03.2022)

⁶¹ <https://bala.stat.gov.kz/kz/chislennost-detej-po-polu-i-vozrastu/> (erişim tarihi: 03.03.2022)

⁶²<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.DPND?locations=KZ> (erişim tarihi: 03.03.2022)

⁶³<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.65UP.TO?locations=KZ> (erişim tarihi: 03.03.2022)

⁶⁴Kazakistan'da çalışma çağındaki kişiler 16-58 yaş aralığındaki kadınları ve 16-63 yaş aralığındaki erkekleri içermektedir.

Mangistau	826
Pavlador	668
Kuzey Kazakistan	688
Türkistan	912
Doğu Kazakistan	712
Astana Şehri	661
Almatı Şehri	570
Çimkent Şehri	777

Tablo 2.1. Eyaletlere Göre 2022 Yılına Başındaki Nüfus Oranı (1000 kişi üzerinden)⁶⁵

Toplam doğum oranı 2017 yılında -1000 kişi başına- 21,64 iken bu oran 2021 yılında 23,5'e yükselmiştir. 2021 yılında doğum oranının en yüksek olduğu yer Çimkent (32,35), en düşük olduğu yer ise Kuzey Kazakistan'dır (12,01).⁶⁶ Ulusal İstatistik Bürosu verilerine göre 2021'de toplam doğum oranı 23,5 iken 2022 de bu hız 20,57 düzeyinde gerçekleşmiştir. Doğum oranının en yüksek olduğu yerler Mangistau (28,53) Türkistan (27,67) ve Çimkent (27,13) şehridir. En düşük doğum oranına sahip olan bölgeler ise Kuzey Kazakistan (10,96), Kostanay (12,42) ve Doğu Kazakistan (12,96) 'dır.⁶⁷

Kazakistan, Orta Asya'ya akın eden Slav milletlerinin önünde bir set görevi görmüş ve onların Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan gibi Türk cumhuriyetlerine akın etmesini önlemiştir. Bunun neticesinde Kazak halkı %42'lik nüfus oranıyla kendi ülkelerinde azınlık haline düşmüşlerdir.⁶⁸ Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla beraber demografik süreçler sosyal bir kriz olarak ortaya çıkmıştır.⁶⁹

2010 yılında toplam nüfus içindeki oranları %27,3 olan Rus, Ukraynalı, Beyaz Rus gibi etnik azınlıkların bu oranı 2020 yılında %21,9'a gerilemiştir. Diğer yandan

⁶⁵<https://bala.stat.gov.kz/kz/koeffitsient-demograficheskoy-nagruzki-naseleniya/>(erişim tarihi:03.03.2022)

⁶⁶<https://bala.stat.gov.kz/kz/rozhdmost/>(erişim tarihi:03.03.2022)

⁶⁷https://el.kz/qazaqstanda-bala-tuu-korsetkishi-tomendedi_72283/(erişim tarihi:04.03.2022)

⁶⁸Emin Atasoy, "Kazakistan'ın Nüfus Yapısı ve Demografik Özellikleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:36, s.241.

⁶⁹<https://bala.stat.gov.kz/kz/category/demograficheskoe-harakteristiki/>(erişim tarihi:03.03.2022)

Özbek, Kırgız, Azerbaycanlı, Tacik gibi etnik azınlıkların toplam nüfus içindeki oranı belirtilen yıllar arasında %7,15'ten %7.50'ye yükselmiştir. Kazakistan'ın 130 farklı etnik gruba sahip olduğu bilinse de yapılan istatistik araştırmalarında sadece en büyük 30 etnik gruba ait verilere ulaşılabilmektedir. Bunun dışında kalan etnik gruplar diğerleri grubunda belirtilmektedir. Bahsi geçen en büyük 30 etnik grup içerisinde 12 etnik grubun toplam nüfus içindeki oranının yükseldiği, geri kalan 18 etnik grubun toplam nüfus içindeki oranlarının farklı oranlarda düştüğü görülmektedir.

Türk kökenli etnik gruplar olarak belirtilen Özbek, Kırgız, Azerbaycanlı, Tacik etnik grupları genel olarak Güney Kazakistan'da yaşam sürdürmektedir. Tatarları, kuzey ve güney merkezli olmak üzere ülkenin birçok yerinde görmek mümkündür. Avrupalı etnik grup olarak adlandırılan Rus, Ukraynalı ve Beyaz Rus gibi etnik gruplar Almatı ve Astana gibi şehirlerde yoğun olarak yaşamaktadırlar. Kanat Mahanov, Kazakların Güney Kazakistan'da azınlıklara göre çoğunlukta olmadığını bunun nedeninin Kazakların büyük şehirlerde yaşamayı tercih etmeleri olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Kuzey Kazakistan'da sanılanın aksine Kazakların baskın grup olduğunu belirtmektedir. Mahanov, Kazakların ve Türk kökenli etnik grupların toplam nüfus içindeki oranlarının arttığını, Avrupalı etnik grupların oranının ise düştüğünü belirtmektedir. Çimkent, Astana, Almatı nüfus artışının hızla yükseldiği şehirler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁰

1992-2017 yılları arasında Kazakistan'a Rusya (2411), Ukrayna (346), Özbekistan (289), Almanya (224) ve Belarus'tan (71) göç gerçekleşmiştir.⁷¹ Kazaklar toplam nüfusun %68,51'ini oluşturmaktadır. Etnik grupların toplam nüfus içerisindeki oranlarına bakıldığında oluşturmaktadır. Ruslar (%18,85), Özbekler (%3,25), Uygurlar (%1,47), Ukraynalılar (%1,42), Tatarlar (%1,08), Almanlar (%0,95) ve diğerleri (%4,47)'dir.⁷² Kazakistan, Akmola, Aktöbe, Almatı, Atırav, Karaganda, Kostanay, Kızılorda, Mangistau, Pavlador, Kuzey Kazakistan, Türkistan, Doğu Kazakistan Olmak üzere 14 bölgeye ayrılmıştır. Almatı, Astana ve Çimkent ulusal

⁷⁰<https://www.eurasian-research.org/5-ocak-2021-tarihinde-avrasya-arastirma-enstitusunun-uzman-arastirmacisi-kanat-mahanov-kazakistanin-etnik-cografyasi-kazakistanin-son-10-yildaki-etnik-yapisinin-mekansal/?lang=mn> (erişim tarihi: 04.03.2022)

⁷¹*Migration Dynamics In Central Asia*, (Yay. Haz. Eurasian Research Institute), ERI, Infographics No:10, Almatı 2018.

⁷²https://www.akorda.kz/ru/republic_of_kazakhstan/kazakhstan (erişim tarihi: 05.03.2022)

değere sahip üç önemli şehirdir.⁷³ Kazakistan, 130'un üzerinde etnik gruba ve 45 farklı inanişaya sahiptir.⁷⁴ Kazakistan, hem farklı etnik grupların birlikte yaşadığı hem de farklı dinlerin (İslam, Musevilik, Hristiyanlık, Budizim) özgürce yaşandığı bir ülkedir.⁷⁵

1.1.4. Kazakistan'ın Siyasi Yapısı

Kurumsal anlamda siyasi ve idari yapılarda meydana gelen değişimler bir ülkenin dış politikası ve uluslararası arenada nasıl bir konumda yer alacağı hususunda tercihlerini de ortaya çıkarmaktadır.⁷⁶

Kazakistan, 16 Aralık 1991'de bağımsızlığını elde etmiştir. Kazakistan başkanlık hükümet biçimine sahip üniter bir devlettir. Anayasaya göre ülke kendisini, en yüksek değerleri kişi yaşamı, hak ve özgürlükleri olan demokratik, laik, yasal ve sosyal bir devlet olarak kabul etmektedir. Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı devletin iç ve dış politikasının ana yönlerini belirleyen ve Kazakistan'ı ülke içinde ve uluslararası ilişkilerde temsil eden devletin başı ve en yüksek yetkilisidir.⁷⁷

Kazakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Sovyet sisteminden kalan yapıların ve bağımsızlık sonrası yeni yapıların birlikte işlediği ikili iç siyasi sisteme sahip olmuştur. İkili iç siyasi sistemin hâkim olduğu süreç ekonomiden siyasi hayata kadar yeniden yapılanma süreci olarak incelenmektedir.⁷⁸ Kazakistan'da güçler ayrılığı esastır. Hükümet yürütme organını elinde bulundurmaktadır. Yasama erki iki yapıli parlamentoya aittir. Yargı organı ise yüksek mahkeme önderliğindedir. Kazakistan'da geniş yetkileri bünyesinde bulunduran cumhurbaşkanlığı önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhurbaşkanlığının sahip olduğu yetkiler kanunla garanti altına alınmıştır.⁷⁹

Hükümetin hiyerarşik yapıları güçlendirilmektedir. Cumhurbaşkanının yetkileri geniş kapsamlıdır. Hem Başbakan gözetiminde Bakanlar Kurulu tarafından oluşturulan hükümet için stratejik önceliklerin tanımlanması sürecine hem de bağlayıcı

⁷³ <https://nu.edu.kz/kk/page/about-kazakhstan> (erişim tarihi: 2.1.2022)

⁷⁴ Ariel Cohen, *Kazakhstan: The Road to Independence Energy Policy and the Birth of a Nation*, Singapore: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2008, s.23.

⁷⁵ <https://nu.edu.kz/kk/page/about-kazakhstan> (erişim tarihi: 2.1.2022)

⁷⁶ Yılmaz, Kazakistan'ın Türkiye politikası... s.4.

⁷⁷ https://www.akorda.kz/ru/republic_of_kazakhstan/kazakhstan (erişim tarihi: 05.03.2022)

⁷⁸ Yılmaz, Asya Bozkırlarında Yüksekten Uçan... s.35.

⁷⁹ Mensulu Amangaliyeva, *Kazakistan'da kamu yönetimi reformları (1991-2010)*, Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Dr.Tezi), Ankara 2010, s.68-69.

kararların yayınlanmasına dâhil olmaktadır. Cumhurbaşkanı çoğu merkezi yönetimin görevleri ile ilgilenmekte ve anayasada tanımlandığı üzere bu görevlerin çoğunluğundan sorumludur. Kazakistan'ın yönetim sisteminde karar alma gücünün Başkan, Başbakan ve Ulusal Ekonomi Bakanı'ndan oluşan merkezi yönetimde (COG) yoğunlaştığı görülmektedir. Bu kurumlar politika kararları ve stratejik planlama üzerinde güçlü bir siyasi kontrol ortaya koymaktadırlar.⁸⁰

Kazakistan bağımsızlığını ilan ettikten sonra zamanla parlamentonun yetkilerini artırmış, sivil toplum kuruluşları ve siyasi partilerin rolleri belirginleştirilmiş, devletin etkisinin azaltılıp yerel yönetimin yetkilerinin artırıldığı bir yapı oluşturulmuştur.⁸¹ Yasama organı çift meclisli bir parlamento tarafından yürütülmektedir. Çift meclisli parlamento ise parlamentonun üst kanadı ve 47 milletvekilinin olduğu bir senatodan ve 107 milletvekilinin olduğu ve parlamentonun alt kanadı olarak adlandırılan meclisten oluşmaktadır. Kazakistan parlamentosu anayasayı değiştirme, bütçe, program ve hükümet raporlarını onaylama, kanunları onaylama, ülkenin savaş ve barış kararları alma, referandum sunma, uluslararası anlaşmaları onaylama ile yükümlüdür. Meclis tam anlamıyla kanun yapma rolünü oynamamaktadır. Hükümet tarafından önerilen ve geliştirilen politikaları incelemekte ve buna göre kanunları kabul etmektedir.⁸² Meclis'te bulunan milletvekili sayısı 98'dir.⁸³ Senato altında kurulan danışma ve istişare kurulu olarak görev yapan Gençlik Konseyi gençlerin yönetime katılımı ve temsiliyet yeteneğinin gelişmesi adına önemlidir.⁸⁴

Yargı organı Kazakistan Yüksek Mahkemesi, yerel mahkemeler ve kanunlar doğrultusunda kurulan diğer mahkemelerdir.⁸⁵ Anayasa Mahkemesi 11 yargıçtan oluşmaktadır.⁸⁶ Diğer Orta Asya ülkelerinde olduğu gibi Kazakistan'da başkanlık modelinin benimsenmesinde belirleyici bazı faktörler vardır: Birincisi, geleneksel

⁸⁰Reforming Kazakhstan, Progress, Challenges, Opportunities, (Yay. Haz. OECD), 2017, s.38-40.

⁸¹<http://ekoavrrasya.net/duyuru.aspx?did=231&pid=10&lang=TR>(erişim tarihi: 12.11.2021)

⁸²Kazakhstan Energy Profile, (Yay. Haz. International Energy Agency) IEA, 2021, s.3-4.

⁸³<https://egemen.kz/article/311636-konstitutsiyagha-engiziletin-tuzetuler-boyynsha-baghyt-baghdar>(erişim tarihi: 06.06.2022)

⁸⁴Beylur, 2021, s.1.

⁸⁵ Hacı Hasan Çetin, *Kazakistan Siyasi Sisteminin Gelişimi Ve Özellikleri (1991-2021)*, Kapadokya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir 2022, s.30.

⁸⁶<https://egemen.kz/article/311636-konstitutsiyagha-engiziletin-tuzetuler-boyynsha-baghyt-baghdar>(erişim tarihi: 06.06.2022)

Türk devlet sisteminde devletin tek kağanı, ordunun tek komutanı olur anlayışıdır. İkincisi, özellikle bağımsızlıklarını kazandıkları ilk yıllarda karşılaştıkları ekonomik ve siyasi buhrandan çıkmanın yolunun güçlü yürütmeden geçtiğinin düşünülmesidir. Bu doğrultuda parlamenter sisteme sahip olan Kazakistan 1995 anayasası ile başkanlık modeline geçiş yapmıştır.⁸⁷

18 Ocak 2023 tarihi itibarı ile Kazakistan'da kayıtlı yedi siyasi parti bulunmaktadır. Bunlar; Amanat (eski adı Nur Otan), Kazakistan Halk Partisi, Ak Jol Demokratik Partisi, Toplumsal Sosyal Demokrat Parti, Auyl Partisi, Boylok Partisi, Respublika Partisi'dir.⁸⁸ Kazakistan muhalefeti genel anlamda güçsüz ve bölünmüştür.⁸⁹ Kazakistan 14 eyalete ve 3 özel bölgeye (Almatı Astana Çimkent) bölünmüştür. Her bir eyaletin farklı yönetim yapısı bulunmaktadır.⁹⁰ Kazakistan'da 1997 yılında Güneydoğu Asya ülkelerinin demokrasisi ve ekonomik gelişimi örnek alınarak Kazakistan 2030 stratejisi kabul edilmiştir. 2012 yılında ise Kazakistan 2050 stratejisi kabul edilmiştir. Bu strateji de Kazakistan dünyanın en gelişmiş ilk 30 ülkesi arasında olmayı hedeflemektedir.⁹¹

Ülkenin Kurucu Cumhurbaşkanı Nazarbayev ülkenin sosyo-ekonomik gelişim ve dönüşüm sağlaması adına 19 Mart 2019 yılında istifa etmiştir. 9 Haziran 2019 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Kasım Jomart Tokayev ülkenin yeni cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.⁹² Kazakistan'ı siyasi görünümü Dinmuhammed Ametbek'e göre Kazakistan siyasal alanda istikrarlı şekilde işleyen bir düzen kurmayı başarmıştır. 2019 yılında Kurucu Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in kendi inisiyatifi ile görevinden istifa etmesi ve daha sonra Kasım Jomart Tokayev'in seçilmesi bu istikrarlı siyasal düzene kanıt oluşturmaktadır.⁹³

⁸⁷Çetin, 2022, s.33.

⁸⁸https://el.kz/qazaqstanda-7-sayasi-partiya-tirkeldi_61675/(erişim tarihi: 20.02.2023)

⁸⁹Anna Wolowska, "Kazakhstan: The Regional Success Story", *Centre for Eastern Studies, Sayı:15*, 2014, s.54

⁹⁰[https://www.mfa.gov.tr/kazakistansiyasigorumumu.tr.mfa#:~:text=D%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fler i%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&text=Kazakistan%2016%20Aral%C4%B1k%201991%20t arihinde,bir%20hukuk%20devleti%E2%80%9D%20olarak%20tan%C4%B1mlanm%C4%B1%C5%9 Ft%C4%B1r\(erişim tarihi: 03.04.2022\)](https://www.mfa.gov.tr/kazakistansiyasigorumumu.tr.mfa#:~:text=D%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fler i%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&text=Kazakistan%2016%20Aral%C4%B1k%201991%20t arihinde,bir%20hukuk%20devleti%E2%80%9D%20olarak%20tan%C4%B1mlanm%C4%B1%C5%9 Ft%C4%B1r(erişim tarihi: 03.04.2022))

⁹¹Çetin, 2022, s.45.

⁹²[https://www.mfa.gov.tr/kazakistansiyasigorumumu.tr.mfa#:~:text=D%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fler i%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&text=Kazakistan%2016%20Aral%C4%B1k%201991%20t arihinde,bir%20hukuk%20devleti%E2%80%9D%20olarak%20tan%C4%B1mlanm%C4%B1%C5%9 Ft%C4%B1r\(erişim tarihi: 03.04.2022\)](https://www.mfa.gov.tr/kazakistansiyasigorumumu.tr.mfa#:~:text=D%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fler i%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&text=Kazakistan%2016%20Aral%C4%B1k%201991%20t arihinde,bir%20hukuk%20devleti%E2%80%9D%20olarak%20tan%C4%B1mlanm%C4%B1%C5%9 Ft%C4%B1r(erişim tarihi: 03.04.2022))

⁹³ <https://twesco.org/public/files/TW%20257%20tur.pdf> (erişim tarihi: 04.01.2022)

Kazakistan'da 1995 yılında kabul edilen mevcut anayasanın üçte birinin değiştirilmesi için 5 Haziran 2022 tarihinde referanduma gidilmiştir. Yapılan referandumda 'evet' oyu çıkmıştır. Parlamento'nun yetkisinin artırılması, devlet bütçesinin meclis tarafından sorgulanma imkânı, birinci cumhurbaşkanına anayasa statüsü sağlayan kanunun yürürlükten kaldırılması, Kazakistan Cumhurbaşkanı statüsünde yer alacak kişilerin siyasi parti üyeliğinin olmaması vs. gibi birçok yenilik 5 Haziran 2022'de yapılan anayasal reformun sonucudur.⁹⁴ Süper başkanlık hükümet modelinden başkanlık cumhuriyetine geçiş, ülke yönetimine halkın geniş katılımının sağlanması, cumhurbaşkanı tarafından senato için belirlenen üye sayısının 15'ten 10'a düşürülmesi "Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklikler ve İlaveler Hakkında" yasa tasarısının sonucudur. Anayasa reformundan önce Cumhurbaşkanı senato için 15 milletvekili atarken reformla birlikte bu sayı 10'a düşürülmüştür. 10 milletvekili arasından 5 kişi Kazakistan Halk Asamblesi tarafından önerilecektir. Anayasal reform doğrultusunda toplumun her tabakasının temsil edilebilmesi adına nispi temsil sistemi hayata geçirilmiştir.⁹⁵

1.2. KOMŞULARLA İKİLİ İLİŞKİLER

1.2.1. Kazakistan ve Rusya İlişkileri

İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 22 Ekim 1992 yılında kurulmuştur.⁹⁶ 6 Temmuz 1998 yılında iki ülke arasında imzalanan Ebedi Dostluk ve İşbirliği Deklarasyonu diplomatik ilişkilerin temelini oluşturmaktadır.⁹⁷ İlişkiler siyasi, ticari, ekonomik, kültürel, askeri, teknik ve insani işbirliği üzerine şekillenmektedir. Diplomatik ilişkilerin kurulduğu tarihten itibaren üç yüzden fazla anlaşma ve antlaşma imzalanmıştır. 25 Mayıs 1992 tarihinde imzalanan Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması, 6 Temmuz 1998'de kabul edilen Ebedi Dostluk ve Mütteliklik Deklarasyonu, 7 Temmuz 2012'de imzalanan 25 Mayıs 1992 tarihli Dostluk, İşbirliği

⁹⁴<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-da-anayasada-degisiklik-ongoren-referandumda-evet-oyu-cikti/2606454> (erişim tarihi:09.10.2022)

⁹⁵<https://egemen.kz/article/311636-konstitutsiyagha-engiziletin-tuzetuler-boyynsha-baghyt-baghdar> (erişim tarihi: 06.06.2022)

⁹⁶Kaan Diyarbakırlıoğlu ve Süreyya Yiğit, "Kazakh Multi Vector Foreign Policy in Action", *Alternatives Turkish Journal Of International Relations, Cilt: XIII, Sayı:4*, 2014, s.73.

⁹⁷Ariel Cohen, *Kazakhstan: The Road to Independence Energy Policy and the Birth of a Nation*, Singapore: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2008, s.85.

ve Karşılıklı Yardım Antlaşması'nda Değişiklik Üzerine Protokol iki ülke arasındaki kurulan ilişkilerin temelini oluşturmaktadır.⁹⁸

Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra üç temel faktör ikili ilişkilerin sütununu oluşturmaktadır. 1) Kazakistan'ın coğrafi anlamda Rusya'ya olan yakınlığı ve Kazakistan'da bulunan Rus azınlık 2) Hazar Havzası'nda sahip oldukları enerji kaynakları 3) Bölgenin güvenliğidir.⁹⁹

Nazarbayev *Yüzyılların Kavşağında* adlı kitabında Kazakistan'ın komşuluk ve ekonomik perspektifte Rusya gibi güçlü ortağa ihtiyaç duyduğu kadar Rusya'nın da büyüyen ekonomiye sahip, güçlü ve demokratik Kazakistan'a gereksinim duyacağını inandığını belirtmektedir.¹⁰⁰ Tokayev'e göre Rusya ile Kazakistan'ın ortak ilişkilerinin tarihi iki ülkenin çıkarlarının birçok noktada örtüşmesi sonucunu doğurmaktadır. Ülkesinin çıkarlarının Rusya çıkarları ile her noktada örtüşmediğini ancak iki ülkenin işbirliği yapma ve etkileşimi artırma yönünde iki taraflı eğilim gösterdiğini ileri sürmektedir.¹⁰¹

Nazarbayev, Kazakistan'ın Rusya ile ilişkilerini olumsuz yönde etkileyecek bir politikayı kesinlikle yürütmeyeceğini vurgulamıştır. Ayrıca bağımlılığın veya saldırıya açık olma durumunun Rusya ile ilişkilere üst seviyede önem verilmesinin nedeni olmadığını dile getirmiştir. Nazarbayev'le gerçekleştirilen röportajlar ve verdiği demeçler incelendiğinde Kazakistan nezdinde Rusya ile ilişkiler öncelikli ve gereklidir. Ayrıca iyi komşuluk ilişkilerini ve stratejik ilişkileri inşa etme ve sürdürme fikri yaygın olarak ifadelerinde yer almıştır.¹⁰²

Eski Sovyet devletlerinin stratejik amaçlarını, manevi değerlerini ve ekonomik bağlarını muhafaza etme	27 Şubat 1992
Kültürel bağlar	10 Mart 1992-7 Aralık 1993

⁹⁸Diyarbakırlıoğlu ve Yiğit, a.g.m., s.73-74.

⁹⁹Togzhan Turganbayeva, *Kazakistan'da petrol ve doğal gaz rezervleri ve bunların Kazakistan dış politikasına etkisi*, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir 2021, s.99.

¹⁰⁰Nursultan Nazarbayev, *Yüzyılların Kavşağında*, (çev. B. Muhyeva), Bilig Yayınları, 1997, s.140.

¹⁰¹Kasım Jomart Kemelulı Tokayev, "Uluslararası Topluluklarda Kazakistan", *Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt: X, Sayı: 21*, Ankara 2007, s.191-193.

¹⁰²Christopher A. Stevens, "Russia-Kazakhstan Relations in the Early Post-Soviet Era: Explaining the Roots of Cooperation", *Europe-Asia Studies, Cilt: LXXII, Sayı: 7*, 2020, s.1173-1174.

Ticari Bağlar	11 Nisan 1992
Ortak ekonomik, askeri, siyasi çıkarlar	16 Mayıs 1992
Halkların dostluğunun uzun tarihe sahip olması	27 Mayıs 1992-12 Aralık 1992
Ortak jeopolitik konumun ortak savunmayı gerektirmesi	27 Mayıs 1992-16 Aralık 1992
İki halkın ortak kaderi	5 Ekim 1993
Geleneksel olarak iki halkı birbirine bağlayan eski ve yakın bağların ve halkların tarihsel olarak dostane tutumlarının iki ülkeyi işbirliğine sevk etmesi	30 Ekim 1993
Rusya'yla iyi komşuluk ve işbirliği politikasının her iki ülke halkının amaçlarıyla örtüşmesi ve en önemli politika olması	16 Aralık 1993

Tablo 2.2. Nazarbayev'in İfadelerinde Rusya ve Kazakistan İlişkileri¹⁰³

Nazarbayev, "Ben Kazakların ve Rusların çatışmasına neden olabilecek herhangi bir durumun olmadığına inanıyorum ve Rus liderin de bu konuda aynı fikirde olduğunu belirtmeliyim. Yüzyıllardır iki ülke halkı birlikte yaşamaktadırlar ve ortak tarihi ve kaderi paylaşmaktadırlar. İki komşu halk arasındaki ilişkiler çocuklarımıza ve torunlarımıza geçmelidir" Nazarbayev ile yapılan sadece beş röportaj dahi incelendiğinde iki ülke arasındaki ilişkilerin stratejik doğası açık şekilde ifade edilmektedir. Nazarbayev, uygulanan Rusya yanlısı stratejinin hem Kazak ve Rus halkının hem de her iki ülkenin amaçlarıyla örtüştüğünü ve Rusya ve Orta Asya lkeleri ile yakın ilişkiler sürdürmek istediklerini her seferinde dile getirmiştir. Ayrıca 1991 yılında SSCB'nin yıkılmasının iyi komşuluk ilişkilerine zarar vermediğini ifade etmiştir. ¹⁰⁴

Kazakistan'ın Rusya'nın dâhil olduğu bütünleşme içerisinde yer almak istemesinde birçok faktör etkili olmaktadır. Ülkedeki seçkin nüfusun Rusça ve Rusya'ya olan yakınlığı, Kazak petrol ve doğalgaz boru hatlarının Rus toprakları içerisinde geçmesi, Rusya ve Kazakistan'ın ekonomik anlamda yakın ilişki içinde olması en önemli faktörlerdir. Kazakistan'ın stratejik ortak olarak Rusya'yı tercih

¹⁰³ Stevens, a.g.m., s.1175.

¹⁰⁴ Stevens, a.g.m., s.1179-1180.

etmesinde savaşların artmasına paralel olarak güvenliğin öneminin artması ve ekonomiye yönelik beklentilerin Orta Asya bölgesinde belirmesi de etkili olmuştur.¹⁰⁵

Kazakistan'ın çok yönlü uluslararası siyaseti neticesinde Kazakistan ve Rusya arasında 18 Ocak 2005 yılında Rusya-Kazakistan Devlet Sınır Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Kazakistan uluslararası hukukta toprak bütünlüğünü garanti altına almıştır.¹⁰⁶ Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Kazakistan ve Rusya arasındaki ilişkinin dinamisinin geleceğe güvenle bakmalarına yardımcı olduğunu ifade etmektedir.¹⁰⁷ Kazakistan, ortak tarihsel, dilsel ve kültürel bağlara sahip olduğu Rusya ile bağımsızlığından bu yana önemli bir stratejik partnerdir.¹⁰⁸ Rusya'nın yer aldığı bütünleşme oluşumlarında Kazakistan'ın da yer almasında Rusya'yla coğrafi yakınlığı, Sovyetler Birliği'nden arda kalan enerji alt yapısı ve yoğun Rus nüfusunun etkisi görülmektedir.¹⁰⁹ Kazakistan'ın Avrasyacılık politikası Rusya ve diğer bölge ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesine olanak sağlayacak şekilde oluşturulmuştur.¹¹⁰

Kazakistan, Rusya ile güçlü ve pozitif ekonomik ve siyasi ilişkiler sürdürmektedir. Dahası Kazakistan Çin ile de önemli ekonomik bağlar kurmuştur. Kısacası Kazakistan uluslararası siyasette zayıf devletlerin güçlü devletlerin yanında yer aldığı dengeleme politikasıyla bütünleşmiş bir strateji izlemektedir.¹¹¹ İki ülke arasındaki en büyük ekonomik işbirliği alanı petrol ve enerji sektörüdür. Hem Rusya hem Kazakistan ekonomisinde enerji sektörünün payı büyüktür. Ekonomik yapıları birbirine benzeyen Rusya ve Kazakistan özellikle Hazar Havzası kaynaklarının paylaşımı, transit geçişi, petrol ve doğal gazın üretilmesi gibi önemli enerji konularında sürdürülebilir işbirliğine önem vermektedir.¹¹²

¹⁰⁵Yılmaz, Kazakistan'ın Türkiye politikası... s.51-57.

¹⁰⁶Miras Zhiyenbayeva, "Elbasy: the phenomenon of leadership of the First President of the Republic of Kazakhstan and his global initiatives", Central Eurasian Journal, 2018, s.31.

¹⁰⁷https://tass.com/politics/1309197?_query=VTJGc2RHVmtYMS9oeFdhVWsxYTRKZEdKZFZKe m9SYVAxT1JxcW1lcJ5WjdsZ0ZCanltYVdJS1FsYlpaWWJzbTFhZ0dGS0lIRTM yMWtQOVpaZ0 dpRU5QV1ZsaE5GV1orZTF2RUtlemlNMnM9/amp (erişim tarihi: 05.05.2022)

¹⁰⁸Rachel Vanderhill, Sandra F. Joireman ve Roza TulepBayeva, "Between the bear and the dragon: multivectorism in Kazakhstan as a model strategy for secondary Powers", *International Affairs, Cilt: XCVI, Sayı: 4*, 2020, s.979.

¹⁰⁹Fatma Şura Bahsi Koçer ve Kerem Gökten, "Avrasya Ekonomik Birliği: Oluşum, Potansiyel Ve Sınırlılıklar", *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: XIV, Sayı: 4*, Niğde 2021, s.1475.

¹¹⁰Golam Mostafa, "The concept of 'Eurasia': Kazakhstan's Eurasian policy and its implications", *Journal of Eurasian Studies Cilt: IV, Sayı: 2*, 2013, s.165.

¹¹¹Vanderhill, a.g.m., s.992

¹¹²Turbanbayeva, 2021, s.102.

Rusya ve Kazakistan ekonomik bütünleşme düzeyinin geliştirilmesi konusunda büyük çaba göstermektedir.¹¹³ İkili ekonomik ilişkileri üye oldukları bölgesel kuruluşlar nezdinde değerlendirmek mümkündür. İki ülke arasında ekonomik işbirliği alanındaki en başarılı projeler çok yönlü veya bölgesel düzeyden ziyade ikili düzeyde uygulanmaktadır. Bu bağlamda temel girişimler arasında devletlerarası işbirliği bankası olarak bilinen Avrasya Kalkınma Bankası yer almaktadır. Bir diğer önemli proje kömür endüstrisi alanındadır. Özellikle Bagatyr Access Komyr Şirketi tarafından üstlenilen açık ocak işletmeciliği projesi önemlidir. Rusya'da Kazakistan'a ait Kazzink tarafından Novosibirsk Gold-Polymetallic madenin finanse edilmesi ve Serov Ferroalloy Santrali'nin modernleştirilmesi gibi iki temel endüstriyel proje bulunmaktadır.¹¹⁴

25 Ekim 2011'de Astana'da imzalanan 2012-2020 Ekonomik İşbirliği Programı ikili ekonomik ilişkileri yeni bir düzeye taşımıştır. Lukoil, Gazprom, Inter RAO UES, Rusol Kazakistan'da geniş çaplı yatırımları olan Rus şirketlerinden bazılarıdır.¹¹⁵ İki ülke birlikte hareket ederek pek çok proje yürütmektedir. Kazakistan'da 7791 Rus işletme ve 3325 Kazak-Rus ortak işletmesi vardır. Son on yıl içerisinde Rusya'nın Kazakistan ekonomisine yaptığı yatırım miktarı yaklaşık 12.6 milyar dolardır. Rus şirketleri Kazakistan'a yatırım yapan en önemli beş yatırımcıdan biridir.¹¹⁶

Kazakistan ve Rusya arasındaki ticaret hacmi 2023 Ocak ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre %17,6 artış göstererek 2 milyar dolara ulaşmıştır. Kazakistan'ın toplam ticaret hacminin %19,2'lik payını Rusya oluşturmaktadır. Kazakistan Rusya'dan metal ve metal ürünleri, tarım ve gıda ürünleri, makine, teçhizat ithal ederken Rusya'ya kimya endüstrisi ürünleri, makine, teçhizat, metal ürünleri ihraç etmektedir.¹¹⁷ Kazakistan'ın Rusya'yla 2023 yılında gerçekleştirdiği dış ticaret hacmi 26 milyar dolardır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Avrasya Ekonomik Birliği ülkeleriyle

¹¹³Marlene Laruelle, Dylan Royce ve Serik Beysembayev, "Untangling the puzzle of "Russia's influence" in Kazakhstan", *Eurasian Geography and Economics*, Cilt: LX, Sayı: 2, 2019, s.216.

¹¹⁴ Yelena N. Zabortseva, "Rethinking the Economic Relationship between Kazakhstan and Russia", *Europe-Asia Studies*, Cilt: LXIV, Sayı:2, 2014, s.322.

¹¹⁵Diyarbakırlioğlu, a.g.m., s.75.

¹¹⁶ *Kazakistan ve Rusya Ekonomik İşbirliği: Riskler ve Perspektifler*, (Yay. Haz: Azimjan Hitahunov), Eurasian Research Institute, Almatı 2022, s.1.

¹¹⁷<http://finprom.kz/ru/article/kazahstan-nachal-god-s-zametnogo-rosta-tovarooborota-s-rossiej-plyus-18-k-proshlogodnim-pokazatelyam> (erişim tarihi: 08.07.2023)

olan 2024 yılı Ocak ayı toplam dış ticaret hacmi incelendiğinde en büyük payı %92,7 ile Rusya oluşturmaktadır. 2024 yılı Ocak ayı verilerine göre Rusya, Kazakistan'ın ihracatında üçüncü (%10,7), ithalatında ise ikinci sırada (%26,1) yer almaktadır.¹¹⁸

Rusya ve Kazakistan askeri ve teknik alanlarda işbirliği yapmaktadır. Bu kapsamda Rusya, Rus yapımı silahları Kazakistan'a tedarik etmekte ve Kazakistan askeri donanımının iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yardım etmektedir. İki ülke arasındaki işbirliği BDT ve diğer bütünleşmeye yönelik kurumlar (KGAÖ, ŞİÖ, AEB, ŞİÖ, AİGK) çerçevesinde etkinliğini sürdürmektedir.¹¹⁹ Kazakistan için Rusya'nın askeri stratejik önemi Rusya'ya karşı olumlu davranışlar sergilenmesinde önemli bir vektördür.¹²⁰ Rusya, Kazakistan'ı İslam radikalizmine ve Türkmenistan, Afganistan vs. gibi kapalı rejimlerin negatif etkilerine karşı bir kalkan olarak görmektedir.¹²¹

Kazakistan'a ait hükümet ve hükümet dışı kuruluşlar Rus mevkidaşlarıyla önemli bağlara sahiptir. Oluşturulan bu bağ iki ülkenin ortak çıkarlar ve önemli konularda fikir alışverişinde bulunmalarını ve karşılıklı olarak tanınmalarına olanak sağlamaktadır.¹²² Rusya ve Kazakistan arasındaki tarihsel etkileşimin önemli miraslarından biri Kazakistan'da bulunan büyük orandaki Rus azınlığıdır. Son yıllarda Kazakistan'da bulunan Rusların göç etmesi ve Kazak nüfus artışından dolayı Rus etnik grubunun nüfusunda azalma görülmektedir. Bu düşüş Kazakistan üzerinde Rus azınlığından dolayı nüfus kuran Moskova'nın bu alandaki etkisinin azalmasını gündeme getirmektedir.¹²³

Rusya'nın güneye ulaşma stratejisinde kritik noktaya sahip olması Rusya nezdinde Kazakistan'ı önemli kılmaktadır.¹²⁴ Rusya'nın Avrasya coğrafyasındaki eksen ülke (pivotal state) konumunun Kazakistan olmadan geçerliliğini

¹¹⁸[https://stat.gov.kz/upload/iblock/643/df5k2yhqj8n79miv101ictl78c6zr4a3/%D0%92%D0%BD%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B9%20%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%20%D0%A0%D0%9A%20\(2\).pdf](https://stat.gov.kz/upload/iblock/643/df5k2yhqj8n79miv101ictl78c6zr4a3/%D0%92%D0%BD%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B9%20%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%20%D0%A0%D0%9A%20(2).pdf) (erişim tarihi: 03.04.2024)

¹¹⁹http://www.rfembassy.kz/eng/lm/dvustoronnie_otnosheniya/rossiya-kazakhstan/ (erişim tarihi: 05.11.2022)

¹²⁰ Laruelle, a.g.m., s.8.

¹²¹ Turganbayeva, 2021, s.97.

¹²² Laruelle, a.g.m., s.18-19.

¹²³ Laruelle, a.g.m., s.10.

¹²⁴<https://twesco.org/post/653> (erişim tarihi: 11.12.2021)

koruyamayacağını bilmesi Kazakistan'ı siyasi, stratejik, ekonomik, kültürel vs. tüm alanlarda en yakın partneri olarak görmesinde etkilidir.¹²⁵

Tokayev, kendi fikirlerinin Nazarbayev'in Rusya ile ilişkilerin sürekli artan çizgide geliştiği ve bunların bir standart olduğu ifadeleriyle örtüştüğünü ve Rusya'yla yapılan işbirliğinin alternatifi olmadığını ifade etmektedir. Tokayev'e göre iki ülke arasındaki stratejik ortaklık Nazarbayev'in öncülüğünde kurulmuştur. Dünyanın en uzun kara sınırına sahip olan bu iki ülke birbirlerinin bağımsızlıklarına saygı duymuşlardır. Karşılıklı bağımlılık çerçevesinde iki ülke arasındaki ilişkinin şekillendiğini görmek mümkündür. Rusya, Türkiye ve Orta Asya ülkeleri ile etkileşim kurarken Kazakistan'a ihtiyaç duymaktadır. Öte yandan Kazakistan'ın Rusya ile sıkı bir işbirliği içerisinde olması hem kendisi hem de Orta Asya ülkeleri ve Türkiye adına önem teşkil etmekte ve bu ülkelerin Rusya ile kuracağı işbirliğinde kolaylaştırıcı etkisi bulunmaktadır.¹²⁶

İki ülke arasındaki iyi komşuluk ilişkileri Kazakistan'ın dış politikasının temellerinden biridir. Stratejik olarak önemli bir bölgede ve yakın bir konumda bulunan her iki ülke uluslararası terörizm, yasadışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer organize suç birimleri ile mücadele etmek için birbirleriyle aktif ve etkili bir şekilde etkileşime girmektedir. Bu alandaki ikili işbirliği ŞİÖ, KGAÖ ve diğer uluslararası kuruluşlar içindeki çok taraflı çabaların belirleyici bir bileşenidir. Kazakistan ve Rusya için entegrasyon jeopolitik ve jeostratejik açıdan faydalıdır. Rus vektörü Kazakistan dış politikasının en önemli önceliğidir. Kazakistan ve Rusya arasında yapıcı diyalog ve karşılıklı çıkarların gözetilmesi oluşabilecek sorunların çözülmesinde önemli iki araçtır.¹²⁷

1.2.2. Kazakistan ve Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri

Kazakistan'ın temel dış politika önceliklerinden biri doğu komşusu olan Çin ile barışçıl ilişkiler kurmaktır.¹²⁸ Nazarbayev, Gökaltı olarak bahsettiği Çin ile

¹²⁵Laruelle, a.g.m., s.4.

¹²⁶<http://www.rusen.org/kazakistanda-dis-politikada-tokayev-donemi-guven-veriyor/> (erişim tarihi: 02.03.2022)

¹²⁷K.I. Bayzakovoу, *Внешняя политика Республики Казахстан* (Kazakistan Cumhuriyeti'nin Dış Politikası), Казахский университет, (Yayınlanmamış Dr. Tezi), Алматы, s.102-107.

¹²⁸ Nursultan Nazarbayev, *Тәуелсіздік дәуірі (Bağımsızlık Dönemi)*, Astana, 2017, s.91.

Kazakistan'ın iyi ilişkiler kurmasının önemli olduğunu ve 21. yüzyılda yaşanacak gelişmelerin genel olarak Çin'le ilişkili olacağını vurgulamaktadır.¹²⁹

Çin, Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biridir. Çin'in Kazakistan Büyükelçisi Zhang Xiao, Kazakistan ve Çin ilişkilerinin dünyanın bir arada yaşamasına, tüm bölgelerde istikrara ve kalkınmaya önemli katkılarda bulunulmasına ve ülkeler arasında iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerine bir model olduğunu ifade etmektedir.¹³⁰ İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 3 Ocak 1992 yılında kurulmuştur.¹³¹ Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra her iki ülke iyi ve dengeli komşuluk ilişkileri kurma konusunda karşılıklı anlayış göstermiştir.¹³² Nazarbayev için ilk ve en temel mesele sınırlar konusudur. İki ülke arasındaki Sovyet yıllarında muhtemel çatışma için tehlikeli bölge olarak ilan edilen 1700 km uzunluğundaki sınır sorunu Güvenlik Arttırıcı Antlaşma'nın imzalanmasıyla çözüme kavuşmuştur. Çin ile sınır sorunun çözülmesi iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin gelişmesinde etkili faktör olmuştur. Özellikle Çin'in Kazakistan'ın güvenliği için güvence vermesi ikili ilişkiyi sağlam bir yapıya taşımıştır.¹³³

Kazakistan ve Çin arasında imzalanan Dostluk İlişkilerinin Temelleri Üzerine Ortaklaşa Deklarasyon iki ülke arasındaki karşılıklı etkileşimin temel ilkelerini tanımlayan beş anlaşmadan biridir. ŞİÖ çerçevesinde birkaç anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar neticesinde sınır sorunları çoğunlukla çözülmüş ve sınırlandırma ve sınır çizme tamamlanmıştır. Kazakistan, ikili ilişkilerinde böylesi hassas bir sorunu çözen Orta Asya'daki ilk ülkelerden biridir.¹³⁴ İki ülke sınırlarının güvenliğinin pekiştirilmesi doğrultusunda 26 Nisan 1996'da imzalanan anlaşma Asya ve Pasifik ülkelerinde büyük yankı uyandırmıştır. Asya Pasifik bölgesinde içinden çıkılmaz gözükten sorunların çözüme kavuşturulmasında bu imzalanan anlaşma örnek niteliğindedir.¹³⁵

¹²⁹ Nazarbayev, Yüzyılların Kavşağında... s.205.

¹³⁰ <https://www.fmprc.gov.cn/ce/ceka/rus/dszc/emba/t1911754.htm> (erişim tarihi: 03.04.2021)

¹³¹ <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-shanghai/activities/2116?lang=kk> (erişim tarihi: 02.02.2021)

¹³² Diyarbakırlıoğlu, a.g.m., s.77.

¹³³ Nazarbayev, Yüzyılların Kavşağında... s.209.

¹³⁴ Diyarbakırlıoğlu, a.g.m., s.77.

¹³⁵ Tokayev, Uluslararası Topluluklarda... s.198.

Nazarbayev *Yüzyılların Kavşagında* adlı kitabında Çin'den Ulu Körşi (büyük komşu) olarak bahsetmektedir. Bağımsızlıktan önce Çin'in birinci düşman olarak tanıtıldığı genel bir politika dayatılmıştır. Ancak Nazarbayev değişen zamana paralel olarak her neslin kendi dünya görüşünü yaratacağını ve parti ideolojisinden kendilerine miras kalan katı inattan kurtulmaları gerektiğini belirtmiş ve Çin'le ilişkilerin yeniden kurulmasının öneminden bahsetmiştir.¹³⁶

Tokayev'e göre büyük bir komşu olan Çin Halk Cumhuriyeti ile gerçekleştirilen işbirliği Kazakistan'ın dış politika stratejisinde önemli role sahiptir.¹³⁷ Çin bağlamında Kazakistan Çin'in enerji problemini çözme noktasında kolaylaştırıcı etkiye sahiptir Nazarbayev daha 1997 yılında Çin'in 21. yüzyılda lider ülkeler sırasına gireceğini, ekonomisinin niteliğini bilim ve teknoloji alanında yükselteceğini belirtmiştir. Ayrıca Çin'in, her ülkenin kendileriyle iyi ilişkiler kurma gayretinde bulunacağını düşündüğünü Kazakistan'ın da bağımsızlığının ilk yıllarında Çin'le iyi ilişkiler kurarak gelecek yıllarda büyük bir stratejik mesele olma niteliğindeki konuyu çözebileceklerini ifade etmiştir.¹³⁸

İki ülkenin barış ve kalkınma, silahsızlanmanın sağlanması gibi konularda ortak çaba sarf etmesi büyük öneme sahiptir. Çin Halk Cumhuriyeti ve dört komşu BDT ülkelerinin liderlerini Şanghay'da bir araya getiren toplantının ikili ilişkilerin gelişmesine katkı sağlayan önemli bir adım olduğunu vurgulamaktadır.¹³⁹ 1996 itibari ile İpek Yolu'nun demir yolu rayına dönüşmesi Kazakistan-Çin ilişkilerine ivme kazandırmıştır.¹⁴⁰ Kazakistan ve Çin arasında 2002 ve 2006 yıllarında Stratejik Ortaklık Bildirgesi ve Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. ŞİÖ kapsamında iki ülke yakın ticari ve ekonomik ilişkiler geliştirmekte ve ikili ve bölgesel sorunları ve çatışmaları çözmektedir. Enerji, ticaret, ulaşım ve haberleşme iki ülkenin işbirliği geliştirdiği önemli sektörlerdir.¹⁴¹

Çin'in Kazakistan'a özel önem vermesinin nedeni Orta Asya bölgesinde konumunu güçlendirmek istemesi ve Kazakistan'ın zengin enerji kaynaklarına sahip

¹³⁶ Nazarbayev, *Yüzyılların Kavşagında*... s.205-206.

¹³⁷ Tokayev, *Uluslararası Topluluklarda*... s.196.

¹³⁸ Nazarbayev, *Yüzyılların Kavşagında*... s.212-215.

¹³⁹ Tokayev, *Uluslararası Topluluklarda*... s.197.

¹⁴⁰ Nazarbayev, *Yüzyılların Kavşagında*... s.207.

¹⁴¹ M0stafa, a.g.m., s.167.

olmasıdır. Kazakistan ve Çin arasında doğal gaz ve petrol sektöründe gelişen ilişki dış politikaya olumlu yönde katkı sunmaktadır.¹⁴² Çin, Kazakistan'ı güvenli petrol kaynağı olarak görmektedir.¹⁴³ Kuşak ve Yol projesi çerçevesinde Çin'in batıya erişim sağlamasında Kazakistan ana güzergâh olarak önemli yere sahiptir.¹⁴⁴ Çin'in doğu ve batı arasında ticaret ve ulaşım bağlantılarını yoğunlaştırması Kazakistan ve Çin ilişkilerine yeni ivme kazandırmaktadır.¹⁴⁵

Eski Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin, Kazakistan'ın Çin'in her zaman güvenilir bir dostu olduğunu ve iyi bir komşu olacağını belirtmiştir. İki ülke arasında yüksek düzeyli siyasi anlaşmalar yapılmıştır. Yüksek güven, iyi komşuluk ve karşılıklı anlayış oluşturulmuş ve güçlendirilmiştir.¹⁴⁶ İki ülke arasında konsolosluk konularına ilişkin Kazakistan-Çin Siyasi İstişare Toplantıları gerçekleştirilmektedir. 22 Nisan 2023'te 21'incisi düzenlenen istişare toplantısında iki ülke vatandaşlarının yararı gözetilerek konsolosluk alanındaki işbirliğinin genişletilmesi kararı alınmıştır.¹⁴⁷ Kazakistan'ın Çin Halk Cumhuriyeti'yle gerçekleştirdiği dış ticaret hacmi incelendiğinde önceki yıla göre (24,2 milyar dolar) 2023 yılında 31,5 milyara yükseldiği görülmektedir. İki ülke arasındaki ticaret verilerinin analizinden ikili ticaret hacminin her geçen gün arttığı sonucu çıkmaktadır.¹⁴⁸ 2024 yılı Ocak ayı verilerine göre Kazakistan'ın ithalat hacminde Çin birinci sırada (%27,4) ihracatında ise ikinci (%22,5) sırada yer almaktadır.¹⁴⁹

Sahip olduğu zengin doğal kaynaklar doğrultusunda uluslararası piyasanın ilgi odağı olması durumu, Kazakistan'ın Orta Asya Cumhuriyetleri içinde en uzun kara sınırına ve en fazla ticaret hacmine sahip olmasına rağmen Çin'in etkisi altına girme

¹⁴²Turganbayeva, 2021, s.112-113.

¹⁴³ İpek, a.g.m., s.1190.

¹⁴⁴ <https://twesco.org/post/653> (erişim tarihi: 11.12.2021)

¹⁴⁵ <https://twesco.org/public/files/TW%20257%20tur.pdf> (erişim tarihi: 04.01.2022)

¹⁴⁶ Nazarbayev, Тәуелсіздік дәуірі (*Bağımsızlık Dönemi*), ... s.321- 327.

¹⁴⁷ https://el.kz/qazaqstan-qytay-sayasi-konsultatsiyalarynyn-kezekti-raundy-otti-sim_72127/ (erişim tarihi: 13.05.2023)

¹⁴⁸ <https://qaztrade.org.kz/qazaqstannyng-2023-zhylghy-syrtqy-sawda-naetizheleri/> (erişim tarihi: 03.04.2024)

¹⁴⁹ [https://stat.gov.kz/upload/iblock/643/df5k2yhqj8n79miv101ictl78c6zr4a3/%D0%92%D0%BD%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B9%20%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%20%D0%A0%D0%9A%20\(2\).pdf](https://stat.gov.kz/upload/iblock/643/df5k2yhqj8n79miv101ictl78c6zr4a3/%D0%92%D0%BD%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B9%20%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%20%D0%A0%D0%9A%20(2).pdf) (erişim tarihi: 03.04.2024)

ihtimalini düşürmektedir.¹⁵⁰ Çin ve Kazakistan arasındaki ilişkiler derinleşmeye ve büyümeye devam etmektedir. 24 Şubat 2022'de Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in askeri operasyon ilan etmesiyle başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı, Kazakistan ve Çin arasındaki işbirliğinde farklı bir yükseliş imkânı vermektedir. Rusya ile olan yakın ilişkiler bir sorumluluğa dönüştürken Çin'le var olan ortaklık gerçekçi ve manevi bir yardım sağlayabilmektedir. Haziran 2022'de Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi'nin Astana'yı ziyaretinde Trans Hazar Ulaşım Koridoru (Orta Koridor) gündem konusu olmuştur. Çin, Orta Asya ve Güney Kafkasya'yı birbirine bağlayan bu koridor Rusya'yı devre dışı bırakmaktadır.¹⁵¹

Tokayev'in Işık ve Gölge, Orta Asya'nın Diplomatik Stratejisi dâhil olmak üzere ondan fazla kitabı Çince olarak yayınlanmıştır. İki ülke 2019 yılında çok yönlü stratejik ortaklık düzeyine ulaşmışlardır. Kazakistan ve Çin ilişkilerinin iyi komşuluk ve perspektiflerle dolu olarak tanımlanabileceği vurgulanmaktadır.¹⁵² Kazakistan ve Çin arasındaki kültürel ve insani işbirliği çerçevesinde çeşitli kitapların ortak yayınlanması, belgesellerin ve uzun metrajlı filmlerin yapımı ve gösterimi ile kültürel ve eğitici etkinlikler geliştirilmektedir. Kazak Çin İş Konseyi ve Kazakistan Çin Bölgelerarası İşbirliği Forumu iki ülke arasındaki işbirliğinin daha da geliştirilmesi adına düzenli olarak toplanmaktadır.¹⁵³

1.2.3. Kazakistan ve Özbekistan İlişkileri

İki ülke arasındaki ilişkilerde önemli yeri olan iki temel belge vardır. 1998 tarihli Kazakistan ve Özbekistan Cumhuriyetleri Arasında Ebedi Dostluk Anlaşması ve 2013 tarihli Stratejik Ortaklık Belgesidir.¹⁵⁴ Kazakistan'ın izlemiş olduğu sağduyulu politikaların sonucu olarak Özbekistan için hem bölgede ve hem de uluslararası arenada en önemli ülke Kazakistan'dır. Tokayev, iki ülke arasındaki ittifak ve stratejik ilişkilerin Orta Asya bölgesinde istikrar ve güvenliğin sağlanmasında

¹⁵⁰Selçuk Çolakoğlu, *Çin'in Orta Asya Ve Kafkasya Politikası*, (Editör: Tayyar Arı), MKM Yayıncılık, Bursa 2010, s.412.

¹⁵¹Nargis Kassenova, "Between Scylla and Charybdis: Kazakhstan Foreign Policy in Pursuit of a New Equilibrium", *Central Asia-Caucasus Analyst*, İsviçre 2022, s.3.

¹⁵²http://russian.news.cn/2021-06/25/c_1310026313.htm (erişim tarihi: 5.07.2021)

¹⁵³<https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/article/details/470?lang=kk> (erişim tarihi: 3.9.2022)

¹⁵⁴Seilbek S. Asanov, Malik A. Augan ve Yermek S. Chukubayev, "Kazakh-Uzbek Relations In The Context Of Regional Security", *UNISCI Journal*, Sayı: 45, 2017, s.276.

önemli bir faktör olduğunu belirtmektedir. Özbekistan Devlet Başkanı Mirziyoyev, iki ülke halkının birbirlerine her anlamda destek olduğunu, zorlukların üstesinden geldiklerini ve birlikte parlak bir gelecek inşa ettiklerini ifade etmektedir.¹⁵⁵

İki ülke arasında kurulan yakın ilişkiler, paylaşılan ortak sınırlar ve kültürel, tarihsel ve dilsel topluluklar aracılığıyla daha iyi bir düzeye yükseltilmiştir. Orta Asya bölgesinin güvenlik söyleminde Kazak-Özbek ilişkilerini dikkate almak gerekmektedir. İkili ilişkiler Orta Asya'daki dengenin temelini oluşturmaktadır. Tüm bölgesel sistemin güvenliği ve istikrarı bu iki Orta Asya Cumhuriyeti'nin dış politikasına bağlıdır. Kazakistan ve Özbekistan arasındaki olası jeopolitik strateji eksikliği İslami tutuculuk ve aşırı İslamcı tutumlara karşı direnci düşürecektir. 2015 yılında Taşkent'te gerçekleştirilen zirvenin en önemli sonucu ekonomik, siyasi ve güvenlik bağlarının gelişmesi adına kurulan Devletlerarası Konseydir. Özbekistan ve Kazakistan arasındaki devlet sınırlarının sınırlandırılması süreci iki aşamalıdır. İlk aşamada toplam sınır uzunluğunun %96'sı 2001 yılında imzalanan antlaşmayla sınırlandırılmıştır. Sınır sorunlarına dair 9 Eylül 2002 yılında yapılan antlaşma neticesinde iki ülke arasındaki sınır sorunu büyük ölçüde çözüme kavuşmuştur.¹⁵⁶

Kazakistan Devlet Başkanı Tokayev "Kazakistan Cumhuriyeti ile Özbekistan Cumhuriyeti arasında Kazakistan-Özbekistan Devlet Sınırının Sınırlandırılmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasına Dair "Yasayı 28 Mart 2023 tarihinde imzalamıştır.¹⁵⁷ Özbekistan Devlet Başkanı Mirziyoyev ile Kazakistan Devlet Başkanı Aralık 2021 yılında bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmede Tokayev, iki ülke arasındaki ilişkilerin statüsünü ittifak düzeyine çıkarmaya ilişkin anlaşmaya vardıklarını ve müttefiklik ilişkilerinin özel sorumlulukları olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda Tokayev, Devletlerarası Konseyin kurulması için öneride bulunmuştur.¹⁵⁸

¹⁵⁵<https://egemen.kz/article/298845-syrtqy-sayasat-sabaqtastyggy> (erişim tarihi: 07.09.2022)

¹⁵⁶ Seilbek, a.g.m., s.268-273.

¹⁵⁷https://el.kz/qazaqstan-ozbekstan-memlekettik-shekarasyn-shegendeu-turaly-shart-ratifikatsiyalandy_69335/ (erişim tarihi: 09.05.2023)

¹⁵⁸<https://www.dunyabulteni.net/amp/asya/kazakistan-ve-ozbekistan-mutteklik-deklarasyonunu-imzaladi-h516090.html> (erişim tarihi: 09.02.2022)

Kazakistan ve Özbekistan sadece yakın iki komşu değil aynı zamanda tüm işbirliği alanlarında çok yönlü ilişkiler kurabilen iki dost ülkedir.¹⁵⁹ Aidiyet İki ülke arasında Başbakanların başkanlığında gerçekleştirilen Hükümetlerarası İşbirliği Komisyonu aktif bir şekilde çalışmakta ve işbirliği projelerinin uygulanmasında oldukça etkilidir. Kazakistan ve Özbekistan'ın doğal ekonomik ortaklar olduğunu belirten Mirziyoyev iki ülke ekonomisinin birbirini tamamladığının üzerinde durmaktadır. Özbekistan'da binden fazla Kazak sermayeli işletme yer almaktadır. Mirziyoyev "komşu uzak akrabadan iyidir" sözünün Özbekler de yaygın olarak kullanıldığını ve bu sözün iki ülke arasında barış, uyum ve kardeşlik çerçevesinde büyüyen ilişkilerin söylemsel ifadesini yansıttığını belirtmektedir. 2018'de Kazakistan'da Özbekistan yılının 2019'da Özbekistan'da Kazakistan yılının kutlanması kültürel ve insani bağların derinleşmesinde önemli bir faktördür.¹⁶⁰

Nazarbayev'e göre Özbekistan sadece bölgenin en önemli devleti değil aynı zamanda Orta Asya'da Kazakistan'ın en önemli ticaret ve ekonomik partneridir.¹⁶¹ Kazakistan ve Özbekistan arasında ticari ilişkileri ve hacmi artırmak amacıyla Uzkaztrade kurulmuştur. İki ülke arasındaki 2022 yılına ait ticaret hacmi bir önceki yıla kıyasla %29,8 artmış ve 5 milyar dolara ulaşmıştır.¹⁶² 2023 yılında ise iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 4,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.¹⁶³ Kazakistan, Özbekistan'a 2,6 milyar dolar değerinde mal ihraç ederken Özbekistan'dan 917,4 milyon dolar mal ithal etmiştir.¹⁶⁴

Kazakistan Hükümet Başkanı Alikhan Smayilov, Kazakistan'ın Özbekistan ile yapılacak tüm işbirliği alanlarında aktif bir diyaloga hazır olduğunu, iki ülke arasında her alanda güçlü ve uyumlu ilişkilerin kurulduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda 2022 yılında hedefledikleri ikili ticaret hacmine ulaştıklarını ve başarıda iki ülkenin ortak

¹⁵⁹ Kairken Adiyet ve Burkitbay Ayagan, "Kazakhstan And Central Asia: Problems And Prospects Of Cultural Cooperation", *Palarch's Journal Of Archaeology Of Egypt/Egyptology*, Cilt: XVII, Sayı:3, s.809.

¹⁶⁰ <https://egemen.kz/article/298176-ozbekistan-prezidenti-shavkat-mirziyoev-zharqyn-bolashaqty-birge-quramyz> (erişim tarihi: 05.05.2022)

¹⁶¹ Seilbek, a.g.m., s.275.

¹⁶² <https://orasam.manas.edu.kg/index.php/tr/ulkeler/kazakistan-3/6668-kazaki-stan-ve-ozbeki-stan-uzkaztreit-dis-ti-caret-si-rketi-ni-kurdular> (erişim tarihi: 15.09.2023)

¹⁶³ <https://qaztrade.org.kz/qazaqstannyng-2023-zhylghy-syrtqy-sawda-naetizheleri/> (erişim tarihi: 03.04.2024)

¹⁶⁴ <https://kapital.kz/economic/110803/tovarooborot-rk-so-stranami-tsentr-al-noy-azii-vyros-na-30.html> (erişim tarihi: 02.04.2023)

abalarının etkili olduğunu, orta vadede ikili ticaret hacmini 10 milyar dolara yükseltmeyi hedeflediklerini ifade etmiştir.¹⁶⁵

Kazakistan'ın Sanayi ve Altyapı Bakanı Murat Karabayev iki ülkenin on binin üzerinde istihdam olanağı sunan 2.1 milyar dolar değerindeki 42 ortak projeyi hayata geçireceklerini ifade etmiştir. Bu projelerin 29'u Kazakistan'da, 13' Özbekistan'da yürütülmektedir.¹⁶⁶ Ocak-Eylül 2022 dönemi verilerine göre Özbekistan'a gıda ithal eden ülkeler sıralamasında Kazakistan ilk sıralarda yer almaktadır. Kazakistan, Özbekistan'ın toplam gıda ithalatında %36, 2'lik paya sahiptir.¹⁶⁷

Özbekistan, Kazakistan'ın 2017-2018 Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Geçici yeliğine tam destek vermiştir. Kazakistan ve Özbekistan arasındaki ikili ilişkilerin gelişmesi Orta Asya bölgesinde oluşan en önemli uluslararası durumlardan biridir. Bölgesel, ulusal ve uluslararası güvenliğe bir tehdit unsuru taşıyan durumlar Kazak-zbek ilişkilerinin tüm yönüyle derinleşmesine ve genişlemesini gerekli kılmaktadır. İki lkenin Orta Asya'daki bütünleşme projelerinin uygulanmasına yönelik ortak çabalarını artırdığı görülmektedir. Bu iki ülkenin Orta Asya'daki bütünleşmeye dair çabaları 20. yüzyılın ortalarında Avrupa bütünleşmesine yönelik Almanya ve Fransa'nın oynadığı role benzetilmektedir.¹⁶⁸

Mirziyoyev iki ülke ilişkilerinin sürdürülebilir ve güçlü olmasının Orta Asya'nın kalkınması, refahı ve istikrar ile bağlantılı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca iki ülke arasındaki stratejik diyaloğun ve sürekli gelişen işbirliğinin bölgedeki güçlü komşuluk birlikteliğinin bir rneği olduğunun altını çizmektedir. Kazakistan ve Özbekistan sadece ortak tarih, kültür ve gelenekleri paylaşan iyi komşular değil aynı zamanda asırlık dostlukları olan çok yakın kardeş ülkelerdir.¹⁶⁹

¹⁶⁵ <https://www.uzdaily.uz/ru/post/75304> (erişim tarihi: 05.03.2023)

¹⁶⁶ <https://orasam.manas.edu.kg/index.php/tr/ulkeler/kazakistan-3/6639-ozbeki-stan-ve-kazaki-stan-i-ki-li-i-s-bi-rli-gi-ni-daha-da-geli-sti-rmeyi-planliyor> (erişim tarihi: 25.03.2023)

¹⁶⁷ <https://orasam.manas.edu.kg/index.php/tr/ulkeler/kazakistan-3/6165-kazakistan-ozbekistan-a-gida-ihracatinda-lider> (erişim tarihi: 04.03.2023)

¹⁶⁸ Seilbek, a.g.m., s.278-285.

¹⁶⁹ <https://egemen.kz/article/298176-ozbekistan-prezidenti-shavkat-mirziyoev-zharqyn-bolashaqty-birge-quramyz> (erişim tarihi: 05.05.2022)

1.2.4. Kazakistan ve Kırgızistan İlişkileri

Kazakistan ve Kırgızistan Orta Asya'da önemli role sahip iki ülkedir. Kara ile çevrili olmaları, Çin'le sınırdaş olmaları, Avrasya Ekonomik Birliği üyeliği iki ülke arasında ortak noktalar oluşturmaktadır. Her iki ülke çok yönlü ulaşım metotlarını geliştirerek ve etkili işbirliği kolları kurarak büyük yarar sağlamaktadır.¹⁷⁰ Nazarbayev'e göre Kazakistan ve Kırgızistan en zorlu dönemlerde birbirlerine destek olmuşlar ve yardım etmişlerdir. Ortak tarih, milyonlarca insanın hayatları, ortak amaçlar iki ülkenin geleceği için temel bir dayanaktır.¹⁷¹

15 Ekim 1992 tarihinde Kazakistan Cumhuriyeti ve Kırgızistan Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkilerin temeli atılmıştır.¹⁷² Kırgızistan bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomik ve sosyal bağlarını oluştururken özellikle Kazakistan'la ilişkilerine özel önem atfetmiştir.¹⁷³ Kazakistan ve Kırgızistan arasında diplomatik ilişkilerin inşa edilmesinin 30. yıl dönümünde konuşan Kırgızistan Dışişleri Bakanı Ceenbek Kulubayev 30 yıl içerisinde iki devlet arasında 267'den fazla ikili belgenin imzalandığını ifade etmiştir. Ebedi Dostluk Antlaşması ve Müttefik İlişkileri Anlaşması bu söz konusu anlaşmaların temelini oluşturmaktadır. İkili stratejik ortaklık, Devletlerarası Yüksek Konsey, Parlamentolararası Konsey, Hükümetlerarası ve Dışişleri Bakanları Konseyleri gibi organların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu organlar aracılığıyla iki ülke arasındaki askeri, ticari, ekonomik, siyasi, kültürel ve insani işbirliği konuları ele alınmaktadır. Kulubayev, 30 yıl içerisinde iki ülkenin iyi komşuluk ve müttefiklik ilişkilerinin oluşturulması için özel bir çaba sarf ettiğini dile getirmektedir. Kazakistan'ın Kırgızistan'a ait hidroelektrik projelere yaptığı yatırım su ve enerji çerçevesinde mevcut ve yapılacak işbirliğini geliştirmekte ve güçlendirmektedir.¹⁷⁴

¹⁷⁰ *Kazakhstan And Kyrgyzstan: Transport Connectivity, Impact Of The Covid-19 Pandemic And Eurasian Linkages*, (Yay. Haz: Bekhzod Rakhmatov), ESCAP, United Nations 2022, s.4.

¹⁷¹ Adiyet, a.g.m., s.811.

¹⁷² <https://martebe.kz/kazahstan-men-kyrgyzstan-bailanysy/> (erişim tarihi: 04.05.2023)

¹⁷³ Ç. В. Тобакалов, (Тобакалов Ч. Б), “Отношения с суверенным Кыргызстаном в экономической и социальной сферах” (Kırgızistan ile Ekonomik ve Sosyal Alanlarda İlişkiler), *Бюллетень науки и практики, Cilt: VI, Sayı:9*, 2020, s.410.

¹⁷⁴ <https://egemen.kz/article/328596-qazaqstan-qyrgyzstan-qarym-qatynastynh-dgaupty-kezenhi> (erişim tarihi: 07.07.2023)

Kazakistan ve Kırgızistan aralarındaki barış, dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini güçlendirmeyi hedefleyen eylem ve faaliyetlerde bulunmaktadır.¹⁷⁵ Ekim 2021'de Kırgızistan'da gerçekleştirilen Kazakistan kültür günleri buna bir örnektir.¹⁷⁵ Ortak tarih, dil, kültür, coğrafi yakınlık ve ortak gelenekler ikili ilişkiler için güven alanı oluşturmaktadır. İki ülke ilişkileri Avrasya Ekonomik Birliği içerisinde aktif olarak gelişmektedir.¹⁷⁶ Kazak-Kırgız-Alaştan Uluslararası Bilimsel Pratik Konferansı Kazak-Kırgız ilişkilerinin güçlendirilmesi adına önemlidir.¹⁷⁷

Kazakistan 2022 yılında Kırgızistan'a 519,9 milyon dolar değerinde ihracat gerçekleştirirken Kırgızistan'dan 273,7 milyon dolar mal ithal etmiştir.¹⁷⁸ 2023 yılında Kazakistan'ın Kırgızistan'la gerçekleştirdiği ithalat ve ihracat verileri incelendiğinde dış ticaret hacminin 1.6 milyar dolara ulaştığı görülmektedir.¹⁷⁹

Kazakistan Devlet Başkanı Tokayev iki ülke arasındaki ticaret hacminin ilerleyen yıllarda 2 milyar dolara çıkarılmasını hedefleri arasına koyduklarını ve bu hedefin gerçekleşmesi için girişimciler adına koşullar oluşturulması gerektiğini bunun da entegrasyon için gerekli olduğunu ifade etmiştir. Tokayev, KazakhExport desteğiyle Kırgızistan'a çeşitli mal ve ürün sunabileceklerini belirtmiştir.¹⁸⁰

Kazakistan, Kırgızistan sınırında (Cambıl Bölgesi) Endüstriyel Ticaret ve Lojistik Kompleksi Projesi yürütmektedir. Projenin 2026 yılına kadar tamamlanması düşünülmektedir. Bu ticaret ve lojistik kompleksler hem yerel ticaret merkezi olarak hizmet vermekte hem de Kazakistan'ın farklı bölgelerinde bulunan işletmelerin ihracat hacminin artmasına imkân sağlamaktadır.¹⁸¹

Kırgız Cumhuriyeti Devlet Sekreteri Suyunbek Kasmambetov 2022 yılında Kazak ve Kırgız sanatçılar tarafından gerçekleştirilen 19 büyük etkinliğin ikili kültürel

¹⁷⁵<https://twesco.org/wp-content/uploads/2021/10/TW-247-tur.pdf> (erişim tarihi: 18.07.2022)

¹⁷⁶<https://stud.kz/referat/show/73684> (erişim tarihi: 05.06.2023)

¹⁷⁷<https://egemen.kz/article/298845-syrtqy-sayasat-sabaqtastyghy> (erişim tarihi: 07.09.2022)

¹⁷⁸<https://kapital.kz/economic/110803/tovarooborot-rk-so-stranami-tsentral-noy-azii-vyros-na-30.html> (erişim tarihi: 02.04.2023)

¹⁷⁹<https://stat.gov.kz/industries/economy/foreign-market/publications/115719/> (erişim tarihi: 03.04.2024)

¹⁸⁰<https://orasam.manas.edu.kg/index.php/tr/ulkeler/kazakistan-3/5732-kirgizistan-ve-kazakistan-ticaret-cirolarini-2-milyar-dolara-ikarmak-i-in-anla-ti> (erişim tarihi: 14.06.2023)

¹⁸¹<https://kabar.kg/news/kazakhstan-planiruet-stroitel-stvo-industrial-nogo-torgovo-logisticheskogo-kompleksa-na-granitce-s-kyrgyzstanom/> (erişim tarihi: 18.04.2023)

bağları güçlendirici bir role sahip olduğunu ifade etmektedir.¹⁸² 17 Mart 2023'te gerçekleşen 30 Yıllık Dostluk kitabının sunumuna katılan Kazakistan'ın Kırgızistan Cumhuriyeti Büyükelçisi R.S. Jashybaev: "Halklarımız arasında var olan ve yüzyıllara dayanan iyi komşuluk ve müttefiklik modern devletlerarası işbirliğinin gelişmesine örnek teşkil etmektedir" ifadelerini kullanmıştır.¹⁸³ Tokayev, sınır aşan nehirler olarak bilinen Şu ve Talas havzalarında oluşturulmuş ikili işbirliğinin tüm dünya devletleri için güzel bir örnek oluşturduğunu belirtmektedir.¹⁸⁴ Ekonomi yönünden çok gelişmemiş olması ve zengin doğal kaynaklara sahip olmaması Kırgızistan için büyük güçlerle işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden Kırgızistan kendi müttefiklerini tanımlamaktadır. Bunlar; Rusya, Çin, Kazakistan ve Özbekistan'dır.¹⁸⁵

Kazakistan ve Kırgızistan işbirliğinden daha fazla bir şeyle birleşmiş iki devlettir.¹⁸⁶ Kırgızistan'ın eski Başbakanı M. Abylgaziev Kazakistan ile stratejik ilişkilerin güçlendirilmesinin Kırgız Cumhuriyeti'nin ve dış politikasındaki önceliklerden biri olduğunu vurgulamıştır.¹⁸⁷

1.2.5. Kazakistan ve Türkmenistan İlişkileri

Kazakistan ve Türkmenistan arasındaki diplomatik ilişkiler 5 Ekim 1992'de kurulmuştur. İlişkilerin temelini 19 Mayıs 1993 tarihinde imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması oluşturmaktadır. Tokayev, Kazakistan için Türkmenistan'ın ne anlam ifade ettiğini şu sözlerle açıklamıştır: "Bizim için Türkmen halkı kardeş insanlar. Halklarımız arasındaki dostluk yüzyıllar içinde derinlere iner. Ortak bir sınırın mevcudiyeti ile bağlantılı çok ortak noktamız var. Ben şahsen stratejik ortaklıkların devletlerimiz arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ile ilgileniyorum ve dış politikamızın bu yönünü bir öncelik olarak görüyorum."¹⁸⁸

¹⁸²https://el.kz/qazaqstan-men-qyrgyzstan-arasyndagy-baylanysty-damytu-maseleleri-talqylandy_53955/ (erişim tarihi: 28.12.2022)

¹⁸³<https://www.gov.kz/memleket/entities/mfabishkek/press/news/details/523944?langkk> (erişim tarihi: 02.09.2023)

¹⁸⁴<https://twesco.org/wp-content/uploads/2019/12/TW-152-kaz-2.pdf> (erişim tarihi: 07.02.2022)

¹⁸⁵Suinbay Suyundikov, *Orta Asya Entegrasyonu Sorunları Ve Çözüm Yolları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006, s.65.

¹⁸⁶ <https://strategy2050.kz/ru/news/48783/> (erişim tarihi: 15.02.2022)

¹⁸⁷<https://mfa.gov.kg/ru/dm/Embassy-of-the-Kyrgyz-Republic-to-the-Republic-of-Kazakhstan/Menu--Foreign/--uslugi/Political-collaboration/olitical-collaboration> (erişim tarihi: 05.02.2022)

¹⁸⁸<https://vechastana.kz/kazahstansko-turkmenskie-otnosheniya/> (erişim tarihi: 27.02.2022)

Kazakistan, Türkmenistan'dan çıkan doğal gazın Rusya ve diğer Orta Asya ülkelerine ulaştırılmasında transit ülke rolü oynamaktadır.¹⁸⁹ Kazakistan Cumhurbaşkanı Tokayev "Türkmenistan, Kazakistan'ın stratejik ortağıdır. Bizim hiç abartmaksızın uzun vadeli diyebileceğimiz birçok ortak stratejik projemiz var. Bir sonraki görüşmelerimizde ikili işbirliğimizin daha da geliştirilmesi konusunda mutlaka görüşeceğiz. Hükümetimize ilgili talimatları vermiş bulunmaktayım. İlerideki görüşmeler ve ülkelerimiz arasında anlaşmaların imzalanması, kardeş halklar ve devletlerarasındaki işbirliğinin güçlenmesine yeni bir soluk katacağından hiç kuşku yok" ifadelerini kullanarak iki ülke arasındaki ilişkilerin düzeyini belirtmektedir.¹⁹⁰

Kurucu Cumhurbaşkanı Nazarbayev iki ülke arasındaki ilişkiyi 'Halklarımız kardeş ve iyi komşudur. Kazakistan Türkmenistan'ı bölgede önemli bir ortak ve müttefik olarak görmektedir.' sözleriyle özetlemiştir. Hükümetler Arası Ekonomik İşbirliği Komisyonu iki ülke arasındaki işbirliğini geliştirici bir rol oynamaktadır. 2017 yılında iki ülke arasında imzalanan Sınır Sınırlandırma Anlaşması stratejik ortaklık adına önemli bir anlaşma ve aktif işbirliği için temel oluşturmuştur. Yine belirtilen tarihte Astana ve Aşkabat arasında kardeş ilişkilerin pekiştirilmesi adına anlaşma imzalanmıştır.¹⁹¹

Çeşitli alanları kapsayan 120 uluslararası belge kapsamında yasal çerçevede işbirliği geliştirilmiştir. Ekonomik, ticari, insani ve kültürel bağlar sürekli geliştirilmektedir. Birçok uluslararası örgüt çerçevesinde işbirliği düzeyi yüksek kademeli olarak değerlendirilmektedir. Eski Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhammedov ikili münasebetlerin Asya'da güven artırıcı önlemlerin teşvik edilmesinde büyük bir güce sahip olduğunu ifade etmiştir. İki ülke Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, İnsan Hakları Konseyi gibi Birleşmiş Milletlerin birçok önemli organında yapılan seçimlerde birbirlerine destek vermektedirler. Türkmenistan, Orta Asya bölgesinde Kazakistan'la yakın siyasi ve diplomatik ilişkilerini sürdürmeye her fırsatta devam edeceğinin altını çizmektedir.¹⁹²

¹⁸⁹Turbanbayeva, 2021, s.106.

¹⁹⁰ <https://twesco.org/wp-content/uploads/2021/08/TW-238-tur.pdf> (erişim tarihi: 08.09.2022)

¹⁹¹ <https://astanatimes.com/2017/04/kazakhstan-turkmenistan-sign-strategic-partnership-agreement-border-accord/> (erişim tarihi: 08.09.2022)

¹⁹²Neutral Turkmenistan Newspaper, No: 44, (2021), s.2-3.

Kazakistan, 2022 yılında Türkmenistan'a 245.8 milyon dolar değerinde mal ihraç ederken Türkmenistan'dan 82.3 milyon dolar mal ithal etmiştir.¹⁹³ Kazakistan'ın Türkmenistan Büyükelçisi Askar Tajibayev, iki ülke arasındaki ticaret hacminin 2021 yılında 254,3 milyon dolara 2022 yılının ilk yedi aylık sonuçlarına göre 228.8 milyon dolara ulaştığını belirtmiştir. Tajibayev, iki ülkenin devlet başkanlarının beş yıl içerisinde ikili ticaret hacmini 1 milyar dolara ulaştırmayı hedeflediklerini sözlerine eklemiştir.¹⁹⁴

İki ülke arasındaki 2023 yılı dış ticaret verileri incelendiğinde 2022 yılına kıyasla %28,3 artarak 563 milyon dolara yükselmiştir. 2023 yılında Kazakistan'ın Türkmenistan'a ihracatının yüzde 34,7 oranında, Türkmenistan'ın Kazakistan'a ihracatının ise yüzde 17,4 oranında arttığı görülmektedir.¹⁹⁵

Tokayev, iki ülke arasında iyi komşuluk, müttefiklik, ortak kültürel ve tarihi değerler çerçevesinde güçlü ve uyumlu ilişkilerin kurulduğunu belirtmektedir. Türkmenistan Devlet Başkanı Serdar Berdi Muhammedov: 'Türkmen-Kazak siyasi diyalogunun ve ticari ve ekonomik işbirliğimizin kapsamlı olması gerektiğinde kararlıyım. İşbirliğiniz ve ilişkilerimiz uzun vadeli ulusal çıkarlarımıza bağlı olmalıdır.' ifadelerini kullanmıştır.¹⁹⁶ Kazakistan'da Türkmen kültürünü yaşatan sosyal kültürel merkez kurulmuştur. Bunun yanında birçok Türkmen ulusal kültür merkezleri Kazakistan Halk Asamblesine aktif katılım göstermektedir.¹⁹⁷

25 Ekim 2021 tarihinde Tokayev'in Türkmenistan'a yaptığı ziyaret hem stratejik ilişkileri güçlendirmiş hem de bölgesel entegrasyon adına önemli bir adım olmuştur.¹⁹⁸ 10 Ekim 2022 tarihinde Türkmenistan Devlet Başkanı Serdar Berdi Muhammedov'un Astana'yı ziyareti iki ülke münasebetlerinde önemli bir süreç olarak görülmektedir. Tokayev ve Berdi Muhammedov arasında yapılan görüşmeler

¹⁹³<https://kapital.kz/economic/110803/tovarooborot-rk-so-stranami-tsentral-noy-azii-vyros-na-30.html> (erişim tarihi: 02.04.2023)

¹⁹⁴<https://orasam.manas.edu.kg/index.php/tr/ulkeler/kazakistan-3/6098-turkmenistan-ve-kazakistan-ticaret-cirosunu-1-milyar-dolara-cikarmayi-planliyor> (erişim tarihi: 19.03.2023)

¹⁹⁵ <https://turkmenportal.com/tm/blog/76196/turkmenistan-2023nji-yylda-gazagystana-eksportyny-174-goterim-artdyrды>, (erişim tarihi: 05.04.2024)

¹⁹⁶https://el.kz/aza-stan-men-t-rikmenstan-prezidentteri-14-zhat-a-ol-oydy_53019/ (erişim tarihi: 04.12.2023)

¹⁹⁷<https://inbusiness.kz/kz/post/kazakstan-respublikasy-men-turikmenstan-respublikasy-arysyn> (erişim tarihi: 09.09.2023)

¹⁹⁸ <https://egemen.kz/article/298845-syrtqy-sayasat-sabaqtastyghy> (erişim tarihi: 07.09.2022)

sonucunda Kazakistan ile Türkmenistan arasında 2022-2024 İşbirliği Programı imzalanmıştır. Bu görüşmede ayrıca sanayi, dış politika, ekonomi, enerji, kültür, tarım, teknoloji, ticaret başlıklı birçok mutabakat zaptı onaylanmıştır.¹⁹⁹

Tokayev "Türkmenistan kardeş ülkemizdir. Ortak tarihi ve sınırlara sahibiz. Birbirimize kültürel, insani ve ekonomik yönden bağlıyız" ifadelerini kullanmıştır.²⁰⁰ 28 Nisan 2023 tarihinde Kazakistan Devlet Başkanı Tokayev, Kazakistan hükümeti ile Türkmenistan hükümeti arasında Kazakistan-Türkmenistan Devlet Sınırı Rejimi Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasına İlişkin Kazakistan Cumhuriyeti Yasasını imzalamıştır.²⁰¹

Hem Kazakistan hem Türkmenistan birlikte Uluslararası Aral'ı Kurtarma Fonu'nun faaliyetlerini desteklemekte ve Aral sorununun çözümünde önemli düzeyde uluslararası katılımı teşvik etmektedirler. İki ülke arasındaki ikili ve çok taraflı işbirliği Hazar Havzası'nda da devam etmektedir. Türkmen-Kazak Hükümetler Arası Konseyinin faaliyetleri artırılmaktadır. İki ülke ulaşım ve geçiş alanlarında yakın işbirliğini belirleyen önemli ve stratejik coğrafi konum oluşturmuşlardır. Bu bağlamda Kazakistan-Türkmenistan-İran demiryolu işletmesi büyük fırsatlar sunmaktadır. Türkmenistan açısından Kazakistan'la endüstriyel işbirliği uzun dönemli ve önemli bir etkileşim alanı olarak görülmektedir. İkili kültürel ilişkiler açısından karşılıklı olarak düzenlenen ulusal kültür günleri de ayrı bir öneme sahiptir. Eski Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedov yapılan zirve ve görüşmelerin ikili ilişkilerin iyi komşuluk, eşitlik, karşılıklı saygı ve anlayış çerçevesinde inşa edildiğini gösterdiğini vurgulamıştır.²⁰²

1.2.6. Komşu Ülkelerin Dengelenmesinde Batı Ülkelerinin Rolü

Nazarbayev'in Avrasyacılık politikası nezdinde Kazakistan sadece Rusya veya diğer bölge ülkeleri ile ilişki kurmamakta aksine izlediği denge politikasının başarısıyla tüm dünya ülkeleriyle ilişkiler tesis etmektedir.²⁰³ Nazarbayev, Batılı

¹⁹⁹https://el.kz/aza-stan-men-t-rikmenstan-prezidentteri-14-zhat-a-ol-oydy_53019/ (erişim tarihi: 04.12.2023)

²⁰⁰<https://qazaqstan.tv/index.php/news/165344/> (erişim tarihi: 09.09.2023)

²⁰¹<https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kazakistan-respublikasynyn-ukimeti-men-turikmenstan-ukimeti-arasyndagy-kazakistan-turikmenstan-zanyrna-kol-koydy-2834350> (erişim tarihi: 29.05.2023)

²⁰²Neutral Turkmenistan Newspaper, No: 44, (2021), s.3.

²⁰³Turbanbayeva, 2021, s.98.

liderlerin bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren Kazakistan'a karşı artan ilgisi olduğunu ifade etmektedir. Özellikle bu ilginin ilk nedenini Kazakistan topraklarında bulunan nükleer silahların geleceği oluşturmuştur.²⁰⁴

Kazakistan'ın Orta Asya'nın en istikrarlı devlet olma özelliği Batılı ülkeler nezdinde ön plana çıkarmaktadır. Dünya güçleri ile geliştirilen bağlar artmakta ve kurulan etkileşim çeşitli alanlarda işbirliğinin kurulması için fırsatlar sunmaktadır. Demokratik ve endüstriyel alanda kalkınmış devletlerin Kazakistan'da demokratik reformların gerçekleştirilmesine katkıda bulunması tüm taraflar için önemlidir. Tokayev'e göre demokratik sistemlerin diğer sistemlere göre küresel, bölgesel, ikili sorunları çözme kabiliyeti daha yüksektir.²⁰⁵

Batıdan sağlanacak mali yardımın temini, Kazakistan'ın Batının savunduğu değerleri (insan haklarına saygı, demokrasi, pazar ekonomisi vs.) özümsemesinde ve batıyla ilişkiler kurma temelinde politikalar üretmesinde ana belirleyici olmuştur.²⁰⁶ Kazakistan, Avrupa Birliği'ni toplumsal dönüşümlere vurgu yapan toplumsal yönden ilerleme, kalkınma ve gelişmişliğin ifadesi olarak görmektedir. Batı ile bütünleşmenin sağlanması adına Nazarbayev, ABD ve AB temelindeki ikili ilişkileri önemsemiştir. ABD'li ve AB'li yatırımcılara yatırım imkânı sunarak onları Kazakistan'a davet etmiştir.²⁰⁷

ABD'nin 25 Aralık 1991'de Kazakistan Cumhuriyeti'ni özerk bir devlet olarak tanıma sonucunda ABD-Kazakistan ilişkilerinin temeli atılmıştır. Hemen ardından iki ülke arasında sıkı diplomatik ilişkiler kurulmuştur.²⁰⁸ Rusya ile en uzun kara sınırını paylaşması, bünyesinde Rus azınlık bulundurması ve zengin yeraltı kaynaklarına sahip olması nedeniyle Kazakistan, ABD tarafından dikkate değer görülen bir ülkedir.²⁰⁹ Kazakistan ve ABD arasındaki dış ticaret hacmi 2022 yılında 3.1 milyar dolarken bu oran 2023 yılında 4.1 milyar dolar olarak artış göstermiştir.²¹⁰

²⁰⁴ Yılmaz, Kazakistan'ın Türkiye politikası... s.214.

²⁰⁵ Tokayev, Uluslararası Topluluklarda... s.202-203.

²⁰⁶ Yılmaz, Kazakistan'ın Türkiye politikası... s.2.

²⁰⁷ Yılmaz, Kazakistan'ın Türkiye politikası... s.49-50.

²⁰⁸ Tokayev, Uluslararası Topluluklarda... s.199.

²⁰⁹ Tayyar Arı ve Ferhat Pirinççi, *11 Eylül'ün Gölgesinde Orta Asya'ya Yönelik Amerikan Politikası*, (Editör: Tayyar Arı), MKM Yayıncılık, Bursa 2010, s.312.

²¹⁰ <https://qaztrade.org.kz/qazaqstannyng-2023-zhylghy-syrtqy-sawda-naetizheleri/> (erişim tarihi: 03.04.2024)

Temel bölgesel güçlerle ticari faaliyetler gerçekleştirmesi, yatırım fonksiyonunu çekmesi ve birleştirici örgütlere katılımın gerçekleştirilmesi aracılığıyla Avrasya devleti olan Kazakistan, hassas bir denge sürdürmektedir. Richard Weitz'e göre Kazakistan bağımsızlığından itibaren Rusya, Çin, Japonya, ABD, AB ve diğer ülkelerle ilişkiler sürdürmeyi amaçlayan çok yönlü dış politikayı takip etmektedir.²¹¹ Aynı zamanda Kazakistan, Barış İçin Ortaklık (BİO) çerçevesinde NATO ile ilişkiler yürütmektedir.²¹²

Nazarbayev, Kazakistan'ın üç ülke ile geliştirdiği ilişkiler ve ortaklıklar aracılığıyla dünya siyasetine dâhil olduğunu ve bu üç ülkenin Rusya, Çin ve ABD olduğunu ifade etmiştir.²¹³ ABD Hükümeti ile kapsamlı diplomatik ilişkiler kurulmuş ve bu ikili ilişki Kazakistan ulusal çıkarlarının maksimize olmasına ve Çin etkisi ve Rusya'ya bağımlılığı dengelemeye yardımcı olmaktadır. Enerji güvenliği konusundaki kaygılar (Rusya-Ukrayna krizi, Irak'taki savaş, İran nükleer tehdidi, Orta Doğu'daki güvensizlik ortamı) Kazakistan dış politikasında dengeli politikalar yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Kazakistan, Rusya ve Çin gibi iki büyük komşu ülkeyi tamamıyla Batı yanlısı politika izlemekten kaçınarak ABD ile dengelemektedir.²¹⁴

Batı demek tüm Orta Asya Cumhuriyetleri gibi Kazakistan için de doğrudan yabancı yatırım, ticari ve ekonomi alanında yeni işbirlikleri, mali yardım, dünya ekonomisine dâhil olma yolu, doğal gaz ve petrol alt yapısının teknolojik yenileyicisi, diğer büyük güçleri dengeleyici aktördür.²¹⁵ Kazakistan'a doğrudan yabancı yatırımı girişiminde bulunan ülkeler sıralamasında Hollanda (8.33 milyar dolar), ABD (5,1 milyar dolar), İsviçre (2,8 milyar dolar), Belçika (1,56 milyar dolar), Fransa (770,2 milyon dolar) İngiltere (661 milyon dolar) Almanya (469,5 milyon dolar) ilk sıralarda yer almaktadır. En büyük yatırım madencilik, imalat, toptan-perakende, ticaret, profesyonel, bilimsel ve teknik faaliyetler, nakliye ve depolama, inşaat, finans ve sigorta, elektrik ve gaz arzı sektörüne yapılmaktadır.²¹⁶ AB'nin Orta Asya bölgesindeki

²¹¹ Mostafa, *a.g.m.*, s.167.

²¹² Ertan Efegil, *Orta Asya Devletlerinin Dış Politikasını Belirleyen Temel Faktörler: Rejim Güvenliğine Karşı Yayılmacı Jeopolitik Rekabet*, (Editör: Tayyar Arı), MKM Yayıncılık, Bursa 2010, s.52.

²¹³ Nazarbayev, Тәуелсіздік дәуірі (Bağımsızlık Dönemi)... s.91.

²¹⁴ İpek, *a.g.m.*, s. 1188-1192.

²¹⁵ Efegil, *a.g.e.*, s.51.

²¹⁶ <https://kazpravda.kz/n/kazahstan-privlek-rekordnyy-obem-pryamyh-inostrannyh-investitsiy/> (erişim tarihi: 19.05.2023)

en büyük ticaret partneri Kazakistan'dır. 2002-2023 arasındaki verilere bakıldığında toplam ticaret hacmi 3,6 milyar dolardan yaklaşık 29 milyar dolara yükselmiştir.²¹⁷

Ulusal İstatistik Bürosu verilerine göre 2022 yılının ilk 11 aylık sonuçları doğrultusunda Kazakistan'ın AB ülkelerine yaptığı ihracat 31.3 milyar dolardır. Kazakistan'ın AB ülkelerine yaptığı ihracat payı Kazakistan'ın toplam ihracatının %40, 3'ünü oluşturmaktadır. Kazakistan'ın AB'ye ihracatını karbon ağırlıklı sanayi (petrol, petrol ürünleri ve ana metal) oluşturmaktadır.²¹⁸ 2023 Ocak-şubat aylarında Kazakistan ve İngiltere arasındaki ticaret hacmi 2022 yılına göre 2,2 kat artış göstererek 224,5 milyon dolara ulaşmıştır.²¹⁹

Tokayev, 2021 yılında Avrupa Konseyi Başkanı Charles Michel'i ziyaret etmiş ve Kazakistan ekonomisinde en büyük yatırımcılardan birinin AB olduğunu vurgulamıştır. Tokayev, 29-30 Ekim 2022'de Fransa cumhurbaşkanı E. Macron'un daveti ile Fransa'ya resmi ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret kapsamında Ukrayna'nın içinde bulunduğu durum, mevcut savaşın olası sonuçları, küresel ekonomiye etkisi, Orta Asya'daki ana ulaşım girişimleri istişare edilmiştir. AB'nin Orta Asya Bölgesi'ndeki ana ortağı Kazakistan'dır. Aynı zamanda Kazakistan Orta Asya ülkeleri içerisinde Geliştirilmiş Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nı (PCA) imzalayan ilk ülkedir. Bu anlaşmanın ana amacı işbirliğini güçlendirmektir. AB, Kazakistan'ın dünya ticaretine katılımını desteklemekte, toplam doğrudan dış yatırımın %48'inde ve dış ticaret hacminin %40'ında rol oynamakta ve ülkenin ilk ticaret ve yatırım ortağıdır. Enerji ürünleri AB ve Kazakistan arasındaki ikili ilişkilerde temel bir role sahiptir.²²⁰

Kazakistan, aynı zamanda Avrupa'ya giden yol politikasını geliştirmektedir. Bu politika Avrupa ülkeleri ile kültürel, siyasi, ekonomik ve insani işbirliğini artırmaya amaçlamaktadır.²²¹ Kazakistan, Orta Asya ve AB arasında önemli bir rol

²¹⁷Hitahunov, 2022, s.31.

²¹⁸<http://finprom.kz/ru/article/zakony-es-v-oblasti-dekarbonizacii-mogut-zametno-podkosit-eksportnuyu-vyruchku-rk-na-strany-soyuza-prihoditsya-40-kazahstanskih-postavok-na-vneshnie-rynki> (erişim tarihi: 18.04.2023)

²¹⁹<https://kapital.kz/economic/115087/tovarooborot-kazakhstana-s-velikobritaniyey-vyros-vdvoye.html> (erişim tarihi: 23.09.2023)

²²⁰Hitahunov, 2022, s.28-37.

²²¹Cohen, *a.g.e.*, s.263-264.

oynamaktadır. Avrupa Konseyi Başkanı Michel'e göre Kazakistan Avrupa ve Asya arasında bir köprüdür.²²²

²²²Hitahunov, 2022, s.36.

İKİNCİ BÖLÜM

İLİŞKİLERİN ANALİZİ

2.1. KAZAKİSTAN KOMŞULARIYLA NEDEN İYİ GEÇİNMEK ZORUNDA?

Nazarbayev, bölgesel ve küresel çapta barış ve güvenliğin tesis edilmesi ile sürdürülebilir kalkınmanın sağlanacağına inanmaktadır.²²³ Kazakistan'ın çağdaş uluslararası sistemdeki konumu, bağımsızlığa saygılı, toprak bütünlüğüne önem veren, karşılıklı güvenlik doğrultusunda ilişkilerini geliştiren ve komşularıyla ilişkiler kurmanın ulusal çıkarları için avantaj sağlayacağını bilen bir ülke temelinde belirlenmiştir.²²⁴

Kazakistan bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren bütün dünya ülkeleri ile ilişkiler geliştirmeyi bunalımdan kurtuluşun tek yolu olarak görmüştür.²²⁵ Nazarbayev'in benimsediği Avrasyacılık fikri Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra hem Rusya hem de çevre ülkelerle var olan ilişkilerin sürdürülmesi, geliştirilmesi ve birlik haline dönüştürülmesi anlayışına dayanmaktadır.²²⁶ Kazakistan, belirlemiş olduğu uzun vadeli hedefleri garanti altına almak amacıyla siyasi hareket alanını korumak istemektedir. Nazarbayev, Kazakistan 2030 stratejisinde ülke bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak ve güvence altına almak amacıyla komşu ülkelerle iyi ilişkilerin olması gerektiğini vurgulamaktadır.²²⁷

Bulunduğu coğrafi konum Kazakistan'ın jeostratejik bir yaklaşımla yol almasını gerekli kılmaktadır. Bu gereklilik özelde komşu ülkeleri genelde dünya ülkeleri ile çok yönlü iletişimi zorunlu kılmaktadır. Küresel güçlerin odağında olması hasebiyle Kazakistan, ulusal güvenliğinin korunmasının ve iç kalkınmanın sağlanmasının bölge içi ve bölge ötesi güçler arasında denge ilişkisinin kurulması ile gerçekleşeceğinin farkındadır. Denize çıkışı olmayan Kazakistan için sadece Rusya'ya

²²³ Yılmaz, Asya Bozkırlarında Yüksekten Uçan... s.64.

²²⁴ Tokayev, Uluslararası Topluluklarda... s.187.

²²⁵ Nazarbayev, Yüzyılların Kavşağında... s.237.

²²⁶ Yılmaz, Kazakistan'ın Türkiye politikası... s.51.

²²⁷ Tokayev, Uluslararası Topluluklarda... s.188-191.

bağımlı olmak büyük bir dezavantaj oluşturmaktadır. Bunun bilincinde olan Kazakistan Çin dâhil komşu ülkelerle işbirliği yollarını geliştirmeye çalışmaktadır.²²⁸

Kazakistan'ın kendine has stratejik konumu ve geniş yüzölçümünden ötürü Orta Asya'da kara ile çevrili bir başka ülke olan Türkmenistan gibi kendini izole etmesi veya tarafsızlık statüsünü benimsemesi mümkün değildir.²²⁹ Nazarbayev'e göre Kazakistan stratejik ve politik avantajlarını kullanmalıdır. Kazakistan, ticaret ve işbirliği alanlarında Güney Asya, Asya Pasifik, Orta Asya ve Batı ülkeleri arasında askeri güç yerine diplomatik faaliyetlere odaklanarak, uluslararası örgütlere katılım göstererek ve Rusya ve Çin ile güvenlik konularında işbirliği kanallarını açık tutarak stratejik açıdan önemli bir bağlantı haline gelmelidir.²³⁰

Coğrafi olarak Kazakistan dünya üzerindeki temel bazı güçlerle çevrelenmiştir. Kuzey ve kuzeybatısında Rusya, doğusunda Çin, güney ve güneybatısında İran ve Hindistan bulunmaktadır. Bu yüzden Kazakistan'ın bölgesel güçler ve komşularla ilişkilerini geliştirmesi ve sürdürmesi elzemdir.²³¹

Orta Asya tarih boyunca büyük güçler arasında rekabetin ve güç mücadelesinin yaşandığı bölgelerden biridir. 19. yüzyılda Çarlık Rusya ve Büyük Britanya arasında oynanan büyük oyun 21. yüzyılda ABD, Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan, İran ve Suudi Arabistan arasında sürmektedir. Büyük güçler, diğer devletleri uluslararası politikanın öznelere olarak değil nesnelere olarak algılamaktadır. Yani büyük devletler bazı bölgeleri satranç tahtası olarak görmektedir. Avrasya'nın tam kalbinde yer alan Kazakistan ise bu gerçeğin farkındadır. Bu gerçeği göz önünde bulundurarak büyük devletlerle arasındaki dengeyi korumakta, Orta Asya bölgesinin büyük güçlerin nesnesi haline gelmesine engel olmaya çalışmakta ve bu yönde bölge ülkeleriyle birlikte hareket etmeye çalışmaktadır. Komşu ülkelerle sorunsuz ilişkiler yürütmek istemesinde bu durum göz önünde tutulmalıdır.²³²

²²⁸ Zorlu, *a.g.e.*, s.130-144.

²²⁹ Maxat Kassen, "Understanding Foreign Policy Strategies of Kazakhstan: A Case Study of the Landlocked and Transcontinental Country", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt: XVII, Sayı:2, İngiltere 2018, s.324.

²³⁰ Eriks Varpahovskis, "A Dolphin In An Oil Sea: Application of The Korean Version of Middle Power State Concept to the Case of Kazakhstan", *International Journal of Foreign Studies*, Cilt: X, Sayı: 1, Güney Kore 2017, s.74-76.

²³¹ Mostafa, *a.g.m.*, s.167.

²³² <https://ankasam.org/kazak-dis-politikasinin-bir-basarisi-olarak-birlesmis-milletler-guvenlik-konseyi-baskanligi/>, (erişim tarihi: 18.01.2020)

Nükleer silahlara sahip ve ekonomik ve finansal açıdan büyük kapasiteye sahip iki askeri güçle (Rusya ve Çin) komşu olan Kazakistan iki hâkim güç arasındaki rekabetten ve işbirliğinden yararlanmaktadır. Kazakistan bağımsızlığından bu yana diğer ülkelerle diyaloga açık olduğunu ve bu konudaki istekliliğini göstermiştir.²³³ İki büyük komşuyu dengelemek için Batı ülkeleriyle ve bölge üzerinde etkisi olan İran ve Türkiye ile ilişkilerini geliştirmektedir.²³⁴

Kazakistan'ın işbirlikçi, pro-aktif ve barış yanlısı tutumu hem 1992'de yayınlanan Milli Strateji 'de hem de 2014-2020 yılları arasındaki dış politika stratejisini kapsayan stratejide de belirtilmektedir. Kazakistan kısa ve uzun dönemli amaçlarını başarmak için 2014 – 2020 dış politikası stratejisi ışığında askeri olmayan yöntemleri kullanmaya, ikili ve çoklu işbirliğine, bölgesel güvenliğe odaklanmaktadır. Kazakistan'ın 2014 – 2020 dış politika stratejisine göre, Rusya, Çin, Orta Asya ülkeleri, ABD, Avrupa Birliği Kazak dış politikasında öncelikli ülkeler olarak belirtilmiştir.²³⁵ Rusya, Beyaz Rusya, Kırgızistan vs. ile gümrük birliği içinde olan Kazakistan ABD, Avrupa ülkeleri, İsrail ile yakın ilişkiler içerisinde. İran'dan Japonya'ya, Afrika'dan Güney Amerika'ya kadar geniş bir coğrafya ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır.²³⁶

Kuzeyde Rusya (7,591 km), Doğu'da Çin (1,783 km), Güney'de Kırgızistan (1,242 km), Özbekistan (2,351 km) ve Türkmenistan (426 km) ile kara sınır komşusudur.²³⁷ Dış politikada komşu ülkelere üst sıralarda yer vermektedir. Bunun temel nedeni ekonomik ilişkiler ve ülkenin güvenliğidir. Örneğin, Nazarbayev, Çin ile iyi komşuluk ilişkilerinin kurulmasıyla Kazakistan'ın güvenli bir geleceğinin inşa edilebileceğinin mümkün olduğunu düşünmektedir. 1995 yılında Kazakistan'ın Şanghay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) üye olmasındaki temel etken de budur.²³⁸

Komşularıyla çok uzun kara sınırlarına sahip olan Kazakistan'ın bu sınırları tek başına kontrol etmesine imkân yoktur. Bu yüzden askeri yönden güçlü olan komşularıyla işbirliği yapması daha iyidir. Rusya ve Çin askeri güç kapasitesi

²³³Varpahovskis, *a.g.m.*, s.74.

²³⁴<http://turkistanlilar.org/2019/02/25/asyanin-diplomasi-merkezi-kazakistan-burak-caliskan/>(erişim tarihi: 15.01.2020)

²³⁵ Varpahovskis, *a.g.m.*, s.69-76.

²³⁶ İpek, *a.g.m.*, s.16.

²³⁷Yılmaz, Kazakistan'ın Türkiye politikası... s.23.

²³⁸ Kara, *a.g.e.*, s.108-109.

bakımından dünya sıralamasında sırasıyla ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. Kazakistan, Rusya ve Çin’le terörizmle mücadele kapsamında birçok ortak operasyon yürütmüştür. Diğer Orta Asya ülkeleri ile kıyaslandığında ekonomik yönden daha iyi bir yerde olan Kazakistan’ın Rusya ve Çin’le rekabet etmesi zor gözükmemektedir. Bunun bilincinde olan Kazakistan bu ülkelerle yapılan işbirliğinden ve kurulan etkileşimlerden ekonomik ve siyasi olarak yararlanmak için çaba göstermektedir.²³⁹

Kazakistan’ın Orta Asya Bölgesi’ndeki komşu devletlerle kültürel, dilsel, tarihi, gelenek ve bağları, iyi ilişkiler geliştirmek isteğinde ve bölge ile entegre olma eğilimlerinde belirleyici rol oynamaktadır.²⁴⁰ Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan ile geliştirilen ilişkilerde ortak kültürel ve tarihi geçmişten yararlanmaktadır.²⁴¹ Kazakistan sadece beş komşu ülkesiyle değil aynı zamanda küresel güçlerle de dengeli bir ilişki sürdürmektedir. Çok yönlü dış politikası bağlamında Rusya ve Çin gibi iki büyük komşuyu Batı ülkeleriyle ilişkiler kurarak dengelemektedir. Örnek vermek gerekirse Rusya’nın komşusu olan Ukrayna Batı ve Rusya arasındaki ilişkileri şekillendirmek ve yürütmekte Rusya’nın bir diğer komşusu Kazakistan kadar başarılı değildir. Kazakistan hem Rusya ve Çin’le yakın ilişkiler kurmakta hem de Batı dünyasına açılmaktadır.²⁴² Tüm ülkelerle dengeli ilişkiler kurmasında ve bu ülkelere güven vermesinde barışı inşa eden ve nükleer silahsızlanmayı teşvik eden devlet olması etkili olmaktadır.²⁴³

Kazakistan ekonomisine enerji sektörünün katkısı büyüktür. Kazakistan’ın okyanus ve denizlere çıkışının mümkün olmaması ve Orta Asya ülkelerinin kapalı rejimlerle idare edilmesi unsuru enerji kaynaklarının dış pazarlarda pazarlanmasını imkânsız hale getirmektedir. Bu bağlamda Kazakistan için çıkış yolu Rusya ve Çin’dir.²⁴⁴

²³⁹ Varpahovskis, *a.g.m.*, s.71-72.

²⁴⁰ Rauşan Mustafina, “Kazakistan’da İslamiyet’in Rolü”, *Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt: X, Sayı: 21*, Ankara 2007, s.95.

²⁴¹ Varpahovskis, *a.g.m.*, s.73.

²⁴² <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/nazarbayev-in-dis-politikadaki-2744821/> (erişim tarihi: 09.03.2020)

²⁴³ Varpahovskis, *a.g.m.*, s.73-74.

²⁴⁴ Turganbayeva, 2021, s.104.

Kazakistan, Rusya ve Çin ile farklı alanlarda çoklu veya ikili temelde iş birliği yapmaktadır.²⁴⁵ Kazakistan'ın hem Rusya hem de Çin'le 2000'li yıllardan sonra yakın ilişkiler kurması enerji kaynaklarının gelişmesi ve enerji anlaşmalarıyla ilgilidir.²⁴⁶ Kazakistan ülke petrolünün ihraç edilmesi hususunda Rus boru hatlarına büyük ölçüde bağlıdır. Son zamanlarda Çin ile imzalanan anlaşmalar bu durumda kısmi bir farklılaşma yaratmıştır. Kazakistan'ın açık denizlere çıkışının olmaması, Rusya'ya bağımlılığının azaltılması gibi durumlar birlikte değerlendirildiğinde Çin'e enerji nakil hatlarının kurulması Kazakistan açısından önemlidir. Orta Asya ülkeleri arasında Çin'in en büyük ticari ortağı Kazakistan'dır.²⁴⁷ Çin, Kazakistan için hem Rusya'ya hem de Batılı güçlere karşı denge unsuru olarak görülmektedir.²⁴⁸

Rusya açısından Kazakistan bölge ülkeleri arasında en yoğun ilişki kurduğu ülkelerin başında gelmektedir. Kazakistan, Rusya ile karşılıklı bağımlılık çerçevesinde olan ilişkilerden dolayı Rusya ile bağlarını koparmamıştır. Kazakistan'ın Rusya'yla işbirliği yapmasını gerekli kılan bazı faktörler vardır. Bunlar uzun kara sınırı, büyük oranda ki Rus etnik grubu ve Sovyetler döneminden kalan ortak alt yapı olarak belirtilmektedir.²⁴⁹ 2017 yılında Nazarbayev'in Putin ile görüşmesinde dile getirdiği "Rusya, Kazakistan'ın hem ekonomide hem politikada bir numaralı ortağı olmaya devam edecek" sözü Kazakistan'ın dış politikada Rusya'ya verdiği önemi anlamamıza yardımcı olacaktır.²⁵⁰ Aynı zamanda Kazakistan Rusya'nın tehdit olarak algılayabileceği dış politika tercihlerinden uzak durmaktadır.²⁵¹

Turganbayeva Kazakistan'ın bağımsızlığını koruması ve pekiştirmesi için özellikle tarihi ve jeopolitik konumunu göz önünde tutarak Rusya ile ilişkilere önem vermesi gerekmektedir. Bağımsızlığına yeni kavuşmuş bir ülke için Rusya gibi bir ülkenin desteğini almak ve iyi ilişkiler tesis etmek elzemdir.²⁵²

²⁴⁵ Varpahovskis, *a.g.m.*, s.73.

²⁴⁶ Karl Erik Henriksen, *Kazakhstan's Energy In Foreign Policy, Oil and Gas In the Multi-Vector Policy*, Avrupa ve Amerika Araştırmaları Fakültesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Oslo 2013 s.55

²⁴⁷ Zorlu, *a.g.e.*, s.136-144.

²⁴⁸ Kadir Ertay Çelik, *Kazakistan'da Kimlik ve Dış Politika*, (Derleyici: Mehmet Seyfettin Erol-Yavuz Gürler), Akçağ Yayınları, Ankara 2016, s.154.

²⁴⁹ Henriksen, 2013, s.56-58.

²⁵⁰ Zorlu, *a.g.e.*, s.136-140.

²⁵¹ Çelik, *a.g.e.*, s.154.

²⁵² Turganbayeva, 2021, S.97.

Martha Olcott Kazakistan'ın özellikle Rusya'yla neden iyi ilişkiler kurması gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir: "Bağımsızlık sonrası Kazakistan'ın coğrafi konumu, açık su alanlarından uzak olması ve erişim noktaları ile arasında büyük transit mesafeler bulunması, petrol ve doğal gazın dış pazara ihraç etme problemini ortaya çıkarır. Kazakistan için Rusya söz konusu konularda en önemli transit geçiş devleti durumundadır. Bu durum en yakın erişim noktalarında bulunan Rusya'ya petrol ve doğal gaz ürünlerini ulaştırmak için yeni boru hatlarının inşa edilmesi gerekliliğini ortaya koyar."²⁵³

Kazakistan yukarıda belirtilen birçok neden, amaç ve ihtiyaç doğrultusunda komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurmayı rasyonel ve faydalı bir seçenek olarak görmektedir.

²⁵³Turganbayeva, 2021, s.104.

2.2. KAZAKİSTAN'IN KOMŞU ÜLKELERLE SORUNSUZ İLİŞKİ YÜRÜTMESİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

2.2.1. Liderin Etkisi

Bu başlık altında Kazakistan'ın Kurucu Cumhurbaşkanı Nazarbayev'e ait liderlik modeli esas alınacaktır. Kurulduğu yıllarda sınırları neredeyse belirli olmayan ve netleşmeyen Kazakistan için özellikle Çin'le olan ortak sınırların belirsizliği en önemli sorun olarak görülmüştür. Nazarbayev'in liderliği tüm bu sorunların karşısında önemli bir belirleyici olmuştur. Nazarbayev'e ait kişisel özelliklerin yanı sıra ortaya koyduğu projeler, diplomatik faaliyetler, ulusa sesleniş konuşmaları, reformlar, barışın kalıcı olmasına yönelik dönüşüm çabaları bugünkü Kazakistan'ın oluşmasında en önemli araçlardır.²⁵⁴

Nazarbayev, Kazakistan'ı hak ettiği konuma getirme konusunda kararlı bir duruş sergileyen sabırlı, güvenilir ve inandırıcı bir liderdir. Ülkenin dış siyasetinin belirlenmesinde en büyük rolü oynayan bir liderdir. Ülke yönetiminde rol oynayacak siyasetçilerin yönlendirilmesinde bir orkestra şefi gibi hareket eden farklı fikirlere açık ve bu fikirleri kendi süzgecinden geçirebilen bir liderdir. Bölgesel bütünleşmenin ve komşu ülkelerle iyi geçinmenin olumlu sonuçlar doğuracağını farkında olan bir liderdir.²⁵⁵ Devlet başkanları ve ekonomi kuruluşlarının yöneticileri ve uluslararası örgütlerle ilişki kurma amacıyla dış seyahatlere çıktığını ifade eden Nazarbayev bu sayede hem diplomatik sorunları çözdüğünü hem de tüm devletlerle ilişkilerin temelini attığını ifade etmektedir. Nazarbayev, devletlerarası kuracakları işbirliğinin yalnızca dostluk ve iyi ilişkiler kurarak yürütülebileceğine inandığını ifade etmiş ve bu inancı görece hareket etmiştir.²⁵⁶

Nazarbayev, Kazakistan'ın bağımsızlık, ekonomik büyümesi, bütünleşme süreçleri, halklar arasında barış ve uyumun sağlanması, komşu ülkeler başta olmak üzere tüm dünya ülkeleri ile işbirliği kurması ve güçlendirmesi, kültürler arası ve inançlar arası diyalog, ülkenin yüksek prestiji ile birlikte anılmaktadır. BDT ülkelerinin liderleri arasında en reformcu devlet adamıdır.²⁵⁷ Ziyatdin İsmihanoğlu

²⁵⁴ Zorlu, *a.g.e.*, s.17-21.

²⁵⁵ Yılmaz, Kazakistan'ın Türkiye politikası... s.7.

²⁵⁶ Nazarbayev, *Yüzyılların Kavşağında*... s.192.

²⁵⁷ Zhiyenbayeva, *a.g.m.*, s.18.

Kossanov, Nazarbayev için Kazakistan'ın Atatürk'ü diyebilmenin mümkün olduğunu, Atatürk, Türkiye için ne kadar öneme haizse Nazarbayev'in de Kazakistan için aynı öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Ona göre Nazarbayev ülkenin hem iç politikasını hem de dış politikasını iyi yöneten, güzel işler beceren, akıllı ve dünyayı okuyabilen devlet adamıdır.²⁵⁸

Nazarbayev, dış sınırların güvenli hale getirilmesinin ve sorunlu bölgelerdeki durumun çözüme kavuşturulmasının söz konusu devletlerin savunma başta olmak üzere kritik alanlarda birlikte hareket etmesi ile mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Nazarbayev'e göre dış sınırlarda barış, huzur ve dostluğun korunması için öncelikle iç barışın var olması gerekmektedir. Yapılacak işbirliği eşitlik ilkesine dayanmalıdır. Nazarbayev, Avrasya'nın 21. yüzyıl dünya ekonomi ve politikasında önemli ve güçlü aktör olması için eşitlik, özgürlük ve çıkarları gözeten işbirliğinin kurulmasının gerekliliğine inanmaktadır.²⁵⁹ Nazarbayev'in adı Kazakistan Cumhuriyeti'nin tüm nitelikleri, gelişimi ve kamu idaresi, ulusal güvenlik ve ulusal devletin ve kimliğin oluşumu ile yakından bağlantılıdır.²⁶⁰

Nazarbayev, Yüzyılların Kavşağında adlı kitabında krizlerin Kazakistan'ı teyit geçmediğini, istikrar sağlamak, anayasal ve hukuki yollar arayarak krizden çıkışı kolaylaştırmak için tüm sorumluluğu kendi üzerine aldığını ifade etmiştir.²⁶¹ Nazarbayev, "Düşmanı yenmek başka onu kendine düşman etmemek başka" ifadesinin bilinçaltına yerleşen fikirlerini yansıttığını ifade etmektedir.²⁶² Nazarbayev ülkeler arasındaki ilişkilerde sorun yaratmaktan ziyade çözüm üretmenin her şeyden daha önce geldiğini şu sözlerle açıklamaktadır: "Güçlü devletlerin yöneticileri ile sıkıntılı görüşmeler yapmak zorunda kaldım. Her zaman şahsi olarak taviz verebileceğimi söyledim ancak konu halkımı ve ülkemi ilgilendiriyorsa iki tarafı da tatmin eden alternatif çözümler bulmayı önerdim."²⁶³

²⁵⁸ Yılmaz, Asya Bozkırlarında Yüksekten Uçan... s.215.

²⁵⁹ Nazarbayev, Yüzyılların Kavşağında... s.100-111.

²⁶⁰ Sbornik Materilalov, "Судьбоносные решения Первого Президента РК Н.А. Назарбаева по формированию нового Казахстана" (Nazarbayev'den yeni Kazakistan'ın oluşumuna ilişkin açıklama), *IV Республиканской научно-практической онлайн конференции посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан* Астана 2016, s.4.

²⁶¹ Nazarbayev, Yüzyılların Kavşağında... s.147.

²⁶² Zorlu, a.g.e., s.73.

²⁶³ Zorlu, a.g.e., s.127.

Nazarbayev kendisine sorulan ‘Kazakistan diktatörlüğe doğru mu gidiyor?’ sorusuna aksine ekonomiden dış politikaya tüm alanlarda liberalleşmenin sürdüğünü disiplinsizliğe, hazine mallarını yağmalamaya ve suç şebekelerine karşı diktatörlüğe girdiğini ifade etmiştir. Nazarbayev gerçek lider ile politikacılar arasındaki farkı Yüzyılların Kavşağında adlı kitabında belirtmiştir. Ona göre gerçek lider devletin ulusal çıkarlarını belirleyip bu çıkarları ulaşmayı hedefleyecek bir çözüm bulan ve bu çözümü bulurken ülkenin içinde bulunduğu durum ve şartları iyi okuyandır. Siyasi idealleri siyasi gerçeklerle karıştırmaması gereklidir. Bu iki kavram birbirine karıştırılırsa henüz temelleri sağlam oturmamış bir devletin sarsılmasına neden olacaktır. Nazarbayev de bu bilinçle hareket ederek devletin bağımsızlığını kazandığı ilk yıllarda siyasi gerçekleri görerek temkinli adımlar atmaya önem vermiştir.²⁶⁴

Nazarbayev, 1992 yılında Kazakistan'ın egemen bir devlet olarak oluşumu ve gelişmesi için yayınladığı strateji ile ülkenin iç ve dış politikasının yönünü belirlemiştir.²⁶⁵ Nazarbayev, çok yönlü ve barış içerisinde sürdürülebilir iyi ilişkiler kurma siyasetini ortaya koymuş ve bu siyasetin ülke çapında geniş destek bulmasının yanında pek çok olumlu sonucunun da olduğunu gözlemlemiştir. Ülkenin bağımsızlığıyla özdeşleşen Nazarbayev çok yönlü dış politika sayesinde Kazakistan'ı dünya siyasetinde önemli bir konuma getirmiş ve dünya kamuoyunun saygısını kazanan bir lider olmuştur.²⁶⁶

J. Woodberry'nin " Bilim adamının aklı bilgiye sahip olabilir. Ancak bilgelik halkın nefes almasıdır." sözleri²⁶⁷ Nazarbayev'in Kazakistan'ın gelişiminde ve kalkınmasında son derece etken aktör olduğunun resmedilmesi adına değerlidir. Kazak halkının ruhani önderleri olarak belirtilen Tole Bey, Kazibek Bey, Ayteke Bey ve Abılay Han'ın barışçıl eylem ve davranışları ve iç ve dış çekişmelere aldırış etmeden halkı daima birlik içinde tutmaya dair istikrarlı davranışları Nazarbayev'in yönetim felsefesini ve düşüncesini olumlu yönde etkilemiştir.²⁶⁸ 21. Yüzyıl Kazakistan'ının şekillenmesinde büyük etkisi olduğu düşünülen Kazak şair, düşünce adamı ve pedagog

²⁶⁴ Nazarbayev, Yüzyılların Kavşağında... s.147-174.

²⁶⁵ Materilalov, 2016, s.4.

²⁶⁶ Yılmaz, Kazakistan'ın Türkiye politikası... s.4-5.

²⁶⁷ Nursultan Nazarbayev, *Tarih'in Akışında*, İstanbul: Om Yayınevi, 2000, s.87.

²⁶⁸ Nazarbayev, Tarih'in Akışında... s.199.

Abay Kunanbayev'in öğretileri Nazarbayev'in fikirlerinin ve hayata geçirdiği ulusal politikaların şekillenmesinde etkili olmuştur.²⁶⁹

Kunanbayev'in : " Dostlarımızın sayısını artırmak hepimiz için kutsal bir vazifedir." sözleriyle²⁷⁰ Nazarbayev'in çok yönlü dış politika eylemleri örtüşmektedir. Nazarbayev'in Abay Kunanbayev'den miras aldığı Kazakistan'ı yeni zirvelere ulaştırma hedefini mevcut Cumhurbaşkanı K. J. Tokayev üstlenmiştir.²⁷¹ Nazarbayev 19 Mart 2019'da görevinden ayrılmış ve yeni Cumhurbaşkanı Tokayev olmuştur. Tokayev'in politika alanları incelendiğinde komşu ülkelerle ilişkilerde bütünleşmenin hızlandırılmasına öncelik verdiği ve Rusya ve Çin arasında kurulacak dengenin proaktif diplomasi yoluyla gerçekleştirileceği görülmektedir.²⁷²

Nazarbayev, ülke anayasasını hazırlarken farklı ülkelerdeki anayasa, yönetim alanında işbirlikleri, siyasi partiler, sendikal faaliyetler, insan hakları vs. gibi konularda kaynakları inceleme gereksinimi duymuştur. Nazarbayev, 17 yıl boyunca Almanya'nın dış politikasını yöneten ve en tecrübeli politikacılardan biri olarak bahsettiği Federal Almanya Dışişleri Bakanı Hans Dietrich Gencher'in " Biz akıllı insanlar olarak sınır çekişmelerine girmemeliyiz. Bakışlarımızı gelecekteki birliği gerçekleştirmeye çevirmeliyiz. Tarihin bize verdiği en önemli ders budur" sözlerinden ilham aldığını ifade etmektedir. Nazarbayev, Gencher'in kendisine çoğu konuda birçok şey öğrenmesinde yardımcı olduğunu belirtmektedir. Gencher'i dış politikanın aksakallarından biri olarak tanımlamaktadır.²⁷³

Nazarbayev, Kazakistan'ı oluşturma ve geliştirme aşamalarını maddeler halinde belirtmekte ve beşinci maddede komşu ülkelerle sınırları netleştirmekten ve tarihsel çatışmaları veya fikir ayrılıkları aşmaktan bahsetmektedir.²⁷⁴ Nazarbayev bağımsızlığın ilk yıllarında taraflarla tüm anlaşmazlıkları güç kullanmadan ve birbirlerinin güvenliğini tehdit eden herhangi bir tehdit edici eylem veya eylemlere başvurmadan barışçıl şekilde çözülmesi gerektiğine dair inancını ortaya koymuştur. Örneğin Çin'e yaptığı 1993 yılındaki ilk resmi ziyaretinde sınır meselelerinin tarihi

²⁶⁹Kasım Jomart Tokayev, "Abay ve 21. Yüzyılda Kazakistan", (çev. H. Sağdıç), *Uluslararası İdil - Ural ve Türkistan Araştırmaları Dergisi (IJVUTS)*, Cilt: III, Sayı: 5, 2021, s.101.

²⁷⁰ Nazarbayev, *Tarihin Akışında...* s.179.

²⁷¹ Tokayev, *Abay ve 21. Yüzyılda...* s.101.

²⁷² Zorlu, *a.g.e.*, s.236.

²⁷³ Nazarbayev, *Yüzyılların Kavşağında...* s.184-220.

²⁷⁴ Materilalov, 2016, s.110.

mirası olduğu ve müzakerelerle çözülebileceği mesajını vermiştir. Nazarbayev ülkesinin komşu ülkelerle dostane ilişkileri olduğunu ve dünyanın önde gelen ülkeleri ile eşit ve yakın işbirliğinin önemli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Kazakistan'ın geleceğinin Çin, Rusya ve Müslüman dünya ile arasındaki ekonomik ve kültürel bağları nasıl oluşturduğuna ve ne düzeyde geliştirdiğine bağlı olduğunu vurgulamaktadır.²⁷⁵ Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Nazarbayev sayesinde Kazakistan ve Çin arasında sağlam bir ortaklık temeli atıldığını ve yıllar içinde Nazarbayev'in iki ülke arasındaki dostluğu güçlendirmek için çok fazla eylemde bulunduğunu ve ikili ilişkilere paha biçilemez katkı sunduğunu belirtmektedir.²⁷⁶ Özbekistan Devlet Başkanı Mirziyoyev, iki ülke arasında dostluk ve sorunsuz ilişkilerin kurulmasında ve güçlendirilmesinde Nazarbayev'in rolüne dikkat çekmektedir.²⁷⁷

Nazarbayev, bölge ülkelerine daha bağımsızlıklarının ilk yıllarında bölgesel çıkarların göz ardı edildiği, dar kapsamlı ulusal çıkarları gözetten ulusal devlet kurmaya yönelik tüm saldırgan eylem ve davranışların Orta Asya'nın dengesini altüst edeceği çağrısında bulunmuştur. Nazarbayev bölgenin stratejik dengesinin bozulmaması için gerekli tüm tedbirleri almıştır. Aynı zamanda komşu ülkelere ulusal stratejilerini hazırlarken yürütecekleri politikaların sonuçlarından karşılıklı olarak sorumlu olmaları gerektiğini ve tüm bölge ülkelerinin çıkarlarına karşılıklı saygı göstermelerinin önemli olduğunu hatırlatmaktadır. Nazarbayev'in bölge ülkeleri arasında çatışmaların önlenmesine temel oluşturacağını düşündüğü Sonsuz Barış Anlaşması Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan arasında imzalanmıştır. Nazarbayev bu anlaşmanın pratiğe geçirilmesi için çaba gösterdiklerinin altını çizmektedir. Nazarbayev, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın birbiriyle yakınlaşması ve bölgenin kaynaşması için bu üç devletin ilişkilerinin olduğu kadar Kazak, Kırgız, Özbek halklarının ilişkilerinin de önem taşıdığını vurgulamaktadır.²⁷⁸

Nazarbayev, 1992 yılındaki Washington ziyaretinde yaptığı konuşmada Rusya ve Çin ile aralarındaki tüm sorunları çözerek ve ekonomi ve siyasi işbirliği alanları oluşturarak iyi ilişkiler inşa etmeye devam edeceklerine yönelik inancını

²⁷⁵ Nazarbayev, Тәуелсіздік дәуірі (*Bağımsızlık Dönemi*), ... s.91-166.

²⁷⁶ Nazarbayev, Тәуелсіздік дәуірі (*Bağımsızlık Dönemi*), ... s.327.

²⁷⁷ Asanov, a.g.m., s.277.

²⁷⁸ Nazarbayev, Tarihın Akışında... s.188.

paylaşmıştır.²⁷⁹ Nazarbayev'in 2018 yılında Beyaz Saray'da yaptığı konuşmada Kuzey Kore'nin nükleer çalışmalarında tek başına ABD'nin değil Rusya ve Çin'in en önemli aktörler arasında yer aldığını belirtmesi komşu iki büyük gücü nasıl dengelediğinin kanıtıdır. Nazarbayev ikili ilişkilerde genel olarak eşitler arası bir ilişkinin oluşturulması yönünde tavır sergilemiştir.²⁸⁰

Nazarbayev Avrasyacılık fikirleri bağlamında adımlar atmış ve 1994 yılında Avrasya Birliği'nin kurulması gerektiği fikrini ortaya koymuştur. Bağımsızlığını kazanan Sovyet ardılı ülkeler ile mali ve ekonomik bütünleşmenin kurulmasını savunmuştur. Kazakistan Bütünleşme Fonu ve Lev N. Gumilyov Avrasya Milli Üniversitesi Nazarbayev'in Avrasyacılık fikirlerinin çizgisinde atılan adımların sonucudur. Nazarbayev'in bütünleşme fikri V. Putin'in Rusya'da iktidara gelmesi ile Rusya'dan da büyük destek almasını sağlamıştır ve bunun sonucunda Avrasya Ekonomik Topluluğu oluşturulmuştur. Nazarbayev, Avrasyacılık ve Avrasya Birliği fikrinin temellerini "Her şeyden önce ekonomik entegrasyon sağlamak için takip edilen pragmatiklik, daha sonra kademeli ve değişik hızdaki entegrasyon süreci, güvenliğin tek ülke tarafından sağlanmasından ziyade bir bütün olarak sağlanması ve buna bağlı olarak bölgesel bir güvenlik mekanizmasının arayışı" sözleri üzerine atmaktadır.²⁸¹

Kazakistan uzmanı Edward Shats'a göre devlet bütünlüğünün korunması ve ayrılıkçı hareketlerin yaşanmasını engellemek amacıyla başkentin etnik Rusların yoğun olarak yaşadığı Kazakistan'ın kuzeyine taşınması Nazarbayev'in tehditlere karşı her an hazırlıklı olduğunu göstermektedir.²⁸² Nazarbayev'e göre çok kültürlü, çok dilli ve çok dinli bütünleşme bölgenin gelişmesi, kalkınması ve güvenliği için önemlidir.²⁸³ Nazarbayev'in 2012 yılında ilan ettiği Kazakistan-2050 Stratejisi'nde "Bizler bütün dünyayla birlikte medeni yoldan ilerlemeliyiz" ifadesini kullanmıştır.²⁸⁴

Nazarbayev ülkelerle etkileşim içerisinde olma yönündeki fikirlerini şu sözlerle ortaya koymaktadır: "Dünyadaki uygulamaların en iyilerini almak ve köklü

²⁷⁹İpek, *a.g.m.*, s.1187.

²⁸⁰ Zorlu, *a.g.e.*, s.145-175.

²⁸¹ Yılmaz, Kazakistan'ın Türkiye politikası... s.52.

²⁸² Cohen, *a.g.e.*, s.29.

²⁸³ Yılmaz, Kazakistan'ın Türkiye politikası... s.53.

²⁸⁴ Çetin, 2022, s.45.

ulusal geleneklerimizi sosyo-ekonomik kalkınma için harekete geçirmek, işte başarının, istikrarlı ve kalkınan Kazakistan'a ulaşmanın anahtarı budur." Nazarbayev'in komşu ülkelerle barış ortamının her daim canlı tutulmasını savunduğu Çin'le ikili ilişkilere karşı yaklaşımından anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu yaklaşımını sözlerine yansıttığı görülmektedir: "... Uluslar yalnızca kötü şeyleri hafızasında tutarlarsa barış duygusunu asla birbiriyle paylaşamazdı."²⁸⁵

Nazarbayev, liderlik başarısı, psikolojik ve kişisel özellikler, karizmatik lider özelliği, eğitimi ve deneyimi ile Kazakistan halkının güvenini ve saygısını kazanmıştır.²⁸⁶ Nazarbayev, Kazakistan'ın uluslararası alanda saygın ve prestijli bir ülke olarak tanınmasında ve bağımsızlığını başarılı şekilde sürdürülebilir kılmasında büyük role sahiptir.²⁸⁷

2.2.2. Diplomasi, Diplomat ve Yönetici Kadronun Etkisi

Kazakistan'ın bağımsızlıktan bu yana gösterdiği diplomatik başarısı ülkeyi Orta Asya Türk cumhuriyetleri arasında lider konuma taşımaktadır.²⁸⁸

Kazak diplomatlar, Kazakistan'ın güvenliğinin sağlanmasının ülke çevresinde barış ve istikrarın tesis edilmesinden geçtiğinin farkındadırlar. Avrasya kıtasının merkezinde yer alan Kazakistan, çevresinde yaşanabilecek kriz ortamından etkilenecektir. Bunun bilincinde olan Kazakistan güvenlik çemberi oluşturmayı amaçlamaktadır ve amacına uygun olarak komşu ülkeler başta olmak üzere bölge ülkeleri ile arasında güvenin geliştirilmesi ve kolektif güvenlik anlayışının oluşturulması için çaba göstermektedir. Bu yüzden komşu ülkelerle birlikte hareket etmenin öneminin farkındadır. Bu durum "Yaya gidenin tozu çıkmaz, yalgız konuşanın sesi çıkmaz" Kazak atasözüyle özetlenebilir.²⁸⁹

Kazakistan'ın uluslararası arenada pozitif imajını şekillendiren temel ve en önemli amaçlarından biri diplomasıdır.²⁹⁰ Güçlü bir imaj oluşturmak için ülkelerin

²⁸⁵ Zorlu, *a.g.e.*, s.128-143.

²⁸⁶ Zhiyenbayeva, *a.g.m.*, s.17.

²⁸⁷ <https://twesco.org/wp-content/uploads/2020/07/TW-181-t%C3%BCr.pdf> (erişim tarihi: 09.08.2022)

²⁸⁸ <https://ankasam.org/kazak-dis-politikasinin-bir-basarisi-olarak-birlesmis-milletler-guvenlik-konseyi-baskanligi/> (erişim tarihi: 18.01.2020)

²⁸⁹ <https://ankasam.org/kazak-dis-politikasinin-bir-basarisi-olarak-birlesmis-milletler-guvenlik-konseyi-baskanligi/> (erişim tarihi: 18.01.2020)

²⁹⁰ Gulsum Kenzhalina, "The Role of Diplomacy in Promoting Kazakhstan's Country Image in the International Arena", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Sayı: 140, 2014, s.651.

ihtiyaç duyduğu dört boyut bulunmaktadır: Diploması ve dış politika, dış yatırım, ihracat ve turizmdir. Kazakistan Cumhuriyeti uluslararası alanda pozitif imaj yaratmak için diplomasıye yoğunlaşmaktadır. Kazakistan'da "Barış ve İlerleme İçin" başlığı altında bir ödül töreni düzenlenmektedir. Barış ve ilerleme için önemli yol kat etmiş kişiler (özellikle yönetim sistemindeki kişiler) ödüllendirilmektedir.²⁹¹

Kazakistan dış politikasını şekillendiren ve başarı kazanmasını sağlayan önemli isimlerden birisi Eski Dışışleri Bakanı ve Baş Diplomat Tokayev'dir. Tokayev, Kazakistan diplomasinin ve dış politikasının farkını şu sözlerle açıklamaktadır: " 'ABD'nin ya bizimle olursun ya da onlarla (Rusya, Çin) olursun' sözü Rusya ve Çin'le ilişkilerimize olan yaklaşımlarını göstermektedir. Bizim komşularımızla gergin ilişkilere sahip olmamız düşünülemez. Aksi bir durumda hem ülkemizin ulusal çıkarları çatışacak hem de bölgesel güvenliğimiz ve istikrarımız tehlike altına girecektir. Bizim için Rusya, Çin ve Orta Asya ülkeleri ile ilişkiler stratejik açıdan önemlidir. Başka bir politika söylemenin ihtimali yoktur."²⁹²

Tokayev'e göre Kazakistan'ın jeopolitik konumu, diplomatik önlemler doğrultusunda ulusal güvenliği garanti altına alma çabaları, ulusal diplomasinin temel yönlerinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Dış politikanın temel hedeflerinin devletin başı tarafından düzenlendiğini ifade eden Kazakistan Eski Dışışleri Bakanı Tokayev "Her şeyden önce siyasetimizin barışçıl yönelimini ilan ediyoruz ve dünyadaki herhangi bir devlete karşı toprak talebimiz olmadığını duyuruyoruz. Herhangi bir askeri çatışmanın felakete varan sonuçlar doğurabileceğinin ve sorumluluğumuzun bilinciyle temel ilkelere uyuyoruz" ifadelerini kullanarak barışçıl bir dış politika yürüttüklerini her fırsatta vurgulamıştır. Kazakistan diplomasinin temel ayırt edici özellikleri arasında ulusal çıkarlarını muhafaza etmedeki kararlılığı, tüm şartlar altında tarafsız, çok yönlü ve dengede yürütülen politikalar üretebilme kabiliyeti yer almaktadır.²⁹³

Tokayev'in temelini çizdiği Kazakistan diplomasisi Kazakistan'ın bölgesinde ve uluslararası politikada barış ve istikrarı ne kadar desteklediğini

²⁹¹Amangaliyeva, 2010, s.67.

²⁹²Cohen, *a.g.e.*, s.84.

²⁹³ Tokayev, Uluslararası Topluluklarda... s.186-188.

göstermektedir.²⁹⁴ Tokayev, Kazakistan'ın 1992 yılının ilk aylarında dünya güçlerine karşı tutumunu ayarladığını ve ülkenin sınır belirleme, nükleer silahsızlanma gibi egemenlik ve statüsü adına önem taşıyan uluslararası güvenlik sorunlarının üzerine gitmesi gerektiğini ifade etmiştir. O yıllarda Kazakistan'ın hiçbir elçiliği bulunmadığını ve diplomasiye dair deneyimi olmadığını belirtmiştir. Nazarbayev'in dış politikaya dair stratejik etkiler oluşturduğunun altını çizmiştir.²⁹⁵

Nazarbayev, Kazak diplomatların ekonomiye, büyük yatırımların ülkeye çekilmesine somut katkı sağlayacağını ve iyi bir yabancı dil bilgisine, dünya siyaseti ve ekonomisi ve uluslararası hukuk alanında geniş bilgi birikimi ile donatılmış olmasının Kazakistan'a her alanda katkı sağlayacağını düşünmektedir.²⁹⁶ Nazarbayev, devletin kurulduğu ilk yıllarda siyasi liderler ile siyasi gerçekleri birbirinden ayırarak hareket eden aydın ve ileri görüşlü kadronun oluşması için zamana ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Tanımlanan kadronun oluşması için yeni nesillerin tanınmış üniversitelerde eğitim almaları gerektiğini, Batı ve Doğu temelli deneyim ve tecrübelerinin gelişmesi için olanak tanımaya başladıklarını ifade etmiştir.²⁹⁷

Akorda merkezli Yönetim Okulu'nda diplomasiden siyasete sanattan ekonomiye çeşitli alanlarda kişiler kendilerini yetiştirmektedir.²⁹⁸ Kazakistan'da düzenli aralıklarla Dışişleri Bakanlığı Genişletilmiş Yönetim Kurulu Toplantıları yapılmaktadır. Bu toplantılar biriken sorunların ve çözüm yollarının sunulması yönünden önemlidir. Son yapılan toplantıda Tokayev, Kazakistan diplomasisinin yeni bir imajını oluşturmanın ve bu konuda atılım yapmanın talimatını vermiştir. Bunun yanında bu toplantıda diplomasinin etkin kullanılması aracılığıyla bölge ve komşu ülkeleriyle çok yönlü işbirliği kurma ve geliştirmenin vurgusu yapılmıştır. Kazakistan'ın Orta Asya'daki bölge liderliğini güçlendirmek adına 'Su Diplomasisi ' konulu müzakereler yapılmaktadır. Tokayev, Kazakistan diplomasisinin her daim açık fikirli, açık yürekli ve vatansever uzmanlara ihtiyacı olduğunu ve diplomatların hem

²⁹⁴ <https://egemen.kz/article/298845-syrtqy-sayasat-sabaqtastyghy> (erişim tarihi: 07.09.2022)

²⁹⁵ Cohen, *a.g.e.*, s.30.

²⁹⁶ Aliya Kussainova, "Education and Training of Diplomatic Personnel in Kazakhstan", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Sayı: 89, 2013, s.341.

²⁹⁷ Nazarbayev, *Yüzyılların Kavşağında...* s.175.

²⁹⁸ Zorlu, *a.g.e.*, s.234.

görev yaptıkları ülkelerin dillerini hem de kendi devlet dillerini bilmelerinin Kazakistan'ın prestijini ve etkinliğini artırmakta olduğunu belirtmiştir.²⁹⁹

Diplomasi Kurumu, her ülkenin uluslararası faaliyetleri ve diplomatik hizmet kurumları için personel eğiten Kazakistan Cumhuriyeti'nde en önemli eğitim merkezidir. Bu kurum uluslararası ilişkiler alanında eğitimsel, metodolojik ve analitik yönlü merkez olmayı hedeflemektedir. Diplomasi kurumunun amacı diplomasi aracılığıyla Kazakistan'ın güvenliğine katkı sağlamaktır. Bu kurum bu amacın gerçekleştirilmesine, Dışişleri Bakanlığı için yeni personellerin eğitilmesine, diplomatların yeniden eğitilmesi ve büyükelçilerin etkinliklerini arttırmasına katkı sunmaktadır. Eğitim sürecinde özellikle kültürlerarası etkileşim ve iletişim ve müzakere tekniklerine önem verilmektedir. Kazakistan pek çok uluslararası örgüte üye olduğu için bir diplomatın uluslararası örgütle aktif olarak çalışma ihtimali yüksektir. Bu yüzden akademideki eğitim sürecinde çok yönlü dış politika tekniklerine odaklanılmaktadır.³⁰⁰

Kısa zamanda Kazakistan'ın politika gökyüzünde yeni yıldızların parlayacağını ümit ettiğini dile getiren Nazarbayev Kazakistan'ı hedeflediği emele ulaştırmıştır. Kazakistan'ın başarılı bir diplomasi yürüttüğünü Nazarbayev kabul etmektedir.³⁰¹ Kazakistan, hayal gücü geniş, özgün fikirlere sahip, topluma ve dünyaya yararlı olmayı hedefleyen, önce kendi kültürünü ve geçmişini öğrenmeye öncelik veren ve eğitimleri devlet tarafından Bolaşak Eğitim Programı gibi programlarla desteklenerek gelişimlerine katkı sağlanan genç bir nesle sahiptir.³⁰²

Kazakistan yöneticilerinin çatışma veya anlaşmazlık içerebilecek durumlarda uyguladığı yöntem diyaloga teşvik ve adil kararlar alma yeteneğidir. Dış politikada da bu yönde bir tutum benimsenmektedir.³⁰³ Kazakistan, doğu ve batı, kuzey ve güney arasında denge siyasetini çok iyi yönetmektedir.³⁰⁴ ‘Ülkenin demokratikleşme yönündeki güzel sözlerin tatlı şerbetine boğulduğu ve ekmek için zengin Avrupa sofralarına dilenmeye itildiği bir politikayı kabul edemem. Kazakistan kimseye küçük

²⁹⁹ <https://egemen.kz/article/298845-syrtqy-sayasat-sabaqtastyghy> (erişim tarihi: 07.09.2022)

³⁰⁰ Aliya, *a.g.m.*, s.339-340.

³⁰¹ Nazarbayev, *Yüzyılların Kavşağında...* s.175-192.

³⁰² <http://ekoavasya.net/duyuru.aspx?did=23I&pid=10&lang=TR> (erişim tarihi: 12.11.2021)

³⁰³ Minara Akhmetova, *Kazakistan Devlet Etnik Politikası ve Asamble*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2015, s.90.

³⁰⁴ Cohen, *a.g.e.*, s.280.

kardeş, kimsenin yumuşak karnı olmayacak, kendi yolunda gidecektir" Nazarbayev'e ait bu sözler Kazakistan'ın ne doğu temelli ne batı temelli bir dış politika benimsemeyeceğinin aksine dengeye dayalı diplomasi temelinde ilerleyeceğini göstermektedir.³⁰⁵

Diplomatik hizmet organlarına, Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası barış, küresel ve bölgesel güveni sağlama çabalarının diplomatik yol ve yöntemlerle gerçekleştirilmesi görevi verilmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası kuruluşların, konferansların, konseylerin, forumların faaliyetlerine katılımını sağlamak, Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası toplumun bir üyesi olarak küresel ve bölgesel sorunların çözümündeki rolünü artırmak diplomatik hizmetin temel işlevleri arasında yer almaktadır.³⁰⁶ Çoğu ülkede diplomatik personellerin seçilmesine büyük önem atfedilmektedir. Diplomatlar çok farklı uluslarla, birden fazla gelenekle, alışkanlık ve kültürlerle iç içedir.³⁰⁷

Kazakistan'da diplomatik hizmete atanacak personelde yükseköğrenim görmesi, devlet ve Rusça dillerinde akıcı, ahlaki ve mesleki niteliklere sahip olması, sağlık durumunun iyi olması gibi şartlar aranmaktadır. Diplomatik hizmete ilk giren kişiler için Kazakistan Cumhuriyeti'nin kamu hizmeti alanındaki mevzuatı ile belirlenen usule göre zorunlu bir deneme süresi belirlenmektedir. Tüm bunların yanında Kazakistan Cumhurbaşkanı, Kazakistan Cumhuriyeti Olağanüstü ve Tam Yetkili Büyükelçilerinin Kazakistan Cumhuriyeti için faaliyetlerini organize etme prosedürünü belirlemektedir. Diplomatik hizmete ilk giren kişiler, mesleki eğitimleri ve dil becerileri dikkate alınarak Dışişleri Bakanlığının yapısal alt bölümlerinde ancak bir yıl hizmet verdikten sonra yabancı kurumlarda çalışmaya gönderilmektedir. Diplomatik hizmet personeli rızaları ile mesleki eğitim ve güncel uluslararası meselelerin bilimsel analizi için geçici olarak Kazakistan Cumhuriyeti veya diğer ülkelerin yükseköğretim kurumlarına ve bilimsel kurumlarına gönderilmektedir. Mesleki eğitimin ve güncel uluslararası konulara dair bilimsel analizinin tamamlanmasının ardından diplomatik hizmet personeli Dışişleri Bakanlığı personel rezervine alınmaktadır. Diplomatik hizmet çalışanları Kazakistan Cumhuriyeti'nin

³⁰⁵ Zorlu, *a.g.e.*, s.40.

³⁰⁶ https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000299_ (erişim tarihi: 04.07.2021)

³⁰⁷ Aliya, *a.g.m.*, s.337.

uluslararası ilişkiler alanındaki mevzuatını iyileştirmek ve bunu Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası yasal yükümlülüklerine uygun hale getirmek için devletin dış politikası konularında önerilerde bulunma hakkına sahiptir. Ev sahibi ülkenin yasalarına, gelenek ve göreneklerine saygı duyma, diplomatik hizmetin sona ermesinden sonra bile devlet sırlarını oluşturan bilgileri veya yasalarla korunan diğer sırları ifşa etmeme, mesleki seviyelerini, geliştirme gibi diplomatik personelin sorumluluklarına Kazakistan Cumhuriyeti Diplomatik Hizmet Hakkındaki Kanunda yer verilmektedir. Diplomatik hizmet personeli, resmi görevlerin örnek bir şekilde yerine getirilmesi, yüksek kalitedeki görevlerin, yaratıcı faaliyetin, uzun ve kusursuz hizmetin, özellikle önemli ve zor görevlerin yerine getirilmesi ve diğer başarılar için (rütbenin erken yükselmesi, parasal ücret, bölüm ödülleri, teşvik türleri yoluyla) ödüllendirilmektedir. Diplomatik hizmet personellerinin elde ettiği başarıların ödüllendirilmesi diplomatik personeli motive ve teşvik etmektedir.³⁰⁸

Bağımsızlığın ilk yıllarında diplomatlar pek çok önemli devlete ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu sayede hem ülke tanıtılmış hem de ekonomik anlaşmalar hayata geçirilmiştir. Bu ziyaretler bu diplomatik kadro için bir öğrenme serüveni olmuştur. Diplomasiye dair kural ve ilkeler aynı zamanda devlet politikasına dönüştürülmektedir.³⁰⁹ Kazakistan'ın en büyük diplomatik başarısı 2010 yılında AGİT Dönem Başkanlığını üstlenmesidir.³¹⁰ Bağımsızlıktan bu yana sınırları çizilen Kazakistan diplomasinin ikinci büyük başarısı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 2017-2018 geçici üyeliğidir. Bu üyelik aktif diplomasi ve pozitif imaj çizme çabasının bir çıktısıdır.³¹¹

2.2.3. Çok Yönlü Dış Politikanın Rolü

Kurucu Cumhurbaşkanı Kazakistan'ın tüm çıkarlarını karşılayan ve küresel siyasette önemli bir rol oynayan tüm devletlerle iyi niyetli ve öngörülebilir ilişkilerini geliştirebilmesi adına bir dış politika tasarlamıştır. Ona göre Kazakistan sığ bölgesel sorunlarla veya konularla kendisini sınırlandırmamalıdır. Kazakistan'ın geleceği hem doğu-batı hem de Asya ve Avrupa'dır. Kazakistan'ın güvenliğine tehdit

³⁰⁸ https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000299_ (erişim tarihi: 04.07.2021)

³⁰⁹ Zorlu, *a.g.e.*, s.129-131.

³¹⁰ Yılmaz, *Asya Bozkırlarında Yüksekten Uçan...* s.61.

³¹¹ <http://ekoavryasya.net/duyuru.aspx?did=247&Pid=10&Lang=TR> (erişim tarihi: 09.05.2023)

oluşturabilecek her türlü durumu önlemek amacıyla çok yönlü dış politikayı benimsediklerini açıklamaktadır. Shanikhutdinov, Kazakistan'ın çok yönlü dış politikadan başka bir alternatifinin olmadığını ifade etmektedir. Ona göre Avrasya'nın kalbinde ve farklı medeniyetlerin kesişimin de olma durumu, Kazakistan'ın askeri ve siyasi birlikler, bütünleşme projeleri ve diğer devletlerle işbirliği ve dayanışmayı kapsayan çok yönlü bir stratejiyi benimsemesinde etkili olmuştur. 2014 yılında kabul edilen yeni dış politika konseptinde Kazakistan'ın dış politikasının karşılıklı yarara, faydacılığa, çok yönlülüğe, dengeye, ulusal çıkarlarının gözetilmesine dayalı olduğu vurgulanmıştır.³¹²

Kazakistan pragmatik ve ideolojik olmayan bir temelde dış ilişkilerini geliştirmeye yönelik bir politika olarak tanımlanan çok yönlü dış politika stratejisini izlemektedir. 1990'lı yıllardan itibaren Kazakistan çok yönlü dış politika stratejisi takip etmektedir. Bu strateji ile Kazakistan Orta Asya ile ilgilenen tüm büyük güçlerle (Rusya, Çin, AB, ABD) karşılıklı ve aynı zamanda kendisine de yarar sağlayan ilişki inşa etmek istemektedir.³¹³ Tokayev, çok yönlü dış politikanın mimari ve uygulayıcısıdır.³¹⁴ Kazakistan'ın çok yönlü dış politika temelleri Nazarbayev'in şu sözleriyle atılmıştır: "Ne gelişmiş ülkelerle ebeleme oyunu, ne de ekonomik ve politik inşa konularında inatçı ve kibirli bir üslupla ben yaptım oldu yaklaşımı. " Var olan risklerin en aza indirgenmesi amacıyla belirlenen hedefler arasında çok yönlülük vurgusu yapılmaktadır.³¹⁵

Kazakistan'ın çok yönlü dış politikası Orta Asya bölgesine nüfus eden birçok farklı jeopolitik güç merkezleri arasında dengeleyici bir rol oynamaktadır.³¹⁶ Nazarbayev çok yönlü dış politika stratejisinin uluslararası arenada etkin ve önemli roller oynayan devletlerle ve Kazakistan'a beklenen çıkarları sağlayan devletlerle öngörülebilir ve dostane ilişkilerin geliştirilmesi anlamına geldiğini ifade etmektedir. 1992 yılında yayınlanan egemen devlet olarak Kazakistan'ın Kalkınması ve Kuruluşuna Yönelik Stratejiye göre dış politikanın temel amacı iyi niyetli ve faydalı

³¹² Diyarbakırlıoğlu, *a.g.m.*, s. 72-73.

³¹³ Vanderhill, *a.g.m.*, s.976-992.

³¹⁴ Nargis Kassenova, "Between Scylla and Charybdis: Kazakhstan Foreign Policy in Pursuit of a New Equilibrium", *Central Asia-Caucasus Analyst*, İsviçre 2022, s.2.

³¹⁵ Zorlu, *a.g.e.*, s.130-132.

³¹⁶ Asanov, *a.g.m.*, s.274.

bir dış çevre yaratmak ve siyasi ve ekonomik reformlarla ülkenin sürdürülebilir kalkınmasını sağlamaktır. Alexander Cooley, Kazakistan'ın Rusya, Çin ve ABD arasındaki rekabeti kullandığını ve zorlu jeopolitik konumunu olumlu bir hale çevirmek için çok yönlülük politikasını kullandığını ifade etmektedir.³¹⁷

Nazarbayev, milletlerarası ilişkileri geliştirmede üç önemli noktanın yerine getirilmesinin altını çizmiştir. İlk olarak Kazakistan'ın gerçek niteliğini uluslararası camiada tanıtmak, ikincisi Kazakistan'ı uluslararası platformlarda tanınan ve kabul gören bir ülke haline getirip güvenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak, üçüncüsü dünya ekonomisinde ve ekonomik ilişkilerde aktif rol almaktadır. Kazakistan dış politikasının temeli bu üç önemli noktanın yerine getirilmesi için ortaya konan çaba ve eylemlerle atılmıştır.³¹⁸

Kazakistan'ın iç ve dış politikası Avrasya ve Atlantik göz önünde tutularak belirlenmiştir. Kazakistan belirlemiş olduğu temel hedefler doğrultusunda Avrasyacılık ve Atlantikçilik söylemleriyle iyi ilişkiler kurmuş ve iç ve dış politikada ülkenin çıkarları bağlamında bir tavır sergilemiştir. Temel hedefler; ulusal güvenliğin garanti altında olacağı yeni bir sistemin kurulması, serbest piyasa ekonomisine geçişi sağlarken uluslararası arenadan diplomatik desteğin alınması, Kazakistan'ın uluslararası camiada tanınması ve saygınlığının artmasıdır. Kazakistan'ın Avrasya ülkesi olmasının getirdiği sonuçlar ülkenin iç ve dış politika stratejilerinde belirleyici olmaktadır.³¹⁹ Kazakistan kimliği çerçevesinde şekillenen ulus devlet anlayışına, bütünleşme teşebbüslerine ve lidere yapılan güçlü vurguyla oluşturulan Kazakistan dış politikası iyi ilişkiler geliştirmeye dayalı bir anlayışla yürütülmektedir.³²⁰

Nazarbayev, 15 Şubat 1995 yılında kordiplomatik huzurunda yaptığı konuşmada Kazakistan dış politikasının temel tercihlerini detaylı olarak ortaya koymuştur. Bunlar Kazakistan devletini geliştirmek, bağımsızlığı güçlendirmek, iç barış ve halklar arasında ahengin sağlanması, gelişmenin temeli olan sosyal ve siyasi istikrarın inşa edilmesi, BDT devletleri ve tüm ülkelerle işbirliğini sağlamaktır. Nazarbayev, dış politikayı oluştururken hiçbir devlet için diğer devletlerle ve halklarla

³¹⁷ Vanderhill, *a.g.m.*, s.977.

³¹⁸ Nazarbayev, *Yüzyılların Kavşağında...* s.191.

³¹⁹ Yılmaz, *Kazakistan'ın Türkiye politikası...* s.49-51.

³²⁰ Yılmaz, *Asya Bozkırlarında Yüksekten Uçan...* s.67-68.

bağını ve ilişkilerini koparmayacağını ve eşitlik ilkesinin olmadığı ilişkilere başlamayacağı düsturunu benimsemiştir. Nazarbayev'in barışçıl ülke olarak nitelendirdiği Kazakistan, dış politikasında bir grup ülke ile ilişki kurarak politikasını sınırlandırmamaya çalışmıştır.³²¹

Mart 2020'de Tokayev, çok yönlülük, faydacılık, proaktif ilkelerini temel alan Kazakistan'ın yarar sağlayacağı tüm uluslararası ve bölgesel örgütler ile ilişki içinde olmayı ve tüm devletlerle karşılıklı eşit ve dostane ilişkilerin geliştirilmesini amaçlayan 2020-2030 Kazakistan Dış Politika Konseptini onaylamıştır.³²² Nazarbayev, Kazakistan dış politikasının başkalarının tavsiyesine göre değil ülke çıkarları gözetilerek yürütüldüğünü ifade etmektedir.³²³

Cohen'e göre büyük oyun 19. yüzyılda Orta Asya ve Hazar Havzası'nda Rusya ve İngiltere arasında iken yeni büyük oyun da bölgede birden fazla ülke rekabet halindedir. Bunun farkında olan Kazakistan dış faktörlerin çıkarlarını dengelemek amacıyla şeffaf bir politika benimsemiştir. Nazarbayev, petrol ve gaz sektörlerindeki tüm önemli projelerde Moskova, Pekin ve Washington'daki liderlerle görüş alışverişinde bulunmanın yanı sıra Avrasya bütünleşmesini sağlamaya dair tüm girişimleri de üstlenmiştir. Çok yönlü dış politika sayesinde Orta Asya üzerinde tek bir küresel oyuncunun olması engellenmektedir.³²⁴

Dış politikada dengeye dayalı siyasetin yürütülmesinde uluslararası sistemde iki kutuplu bir yapıdan çok kutuplu bir dünya düzenine geçiş etkili olmuştur. Dış politika belirlenirken dengeli yürütülmesi, dünyanın tüm ihtiyaçlarına cevap verebilmesi ve her daim ulusal çıkarlara uygun olması ön planda olmuştur. Tokayev karşılıklı fayda temelinde dünya ülkeleri ve uluslararası örgütlerle geliştirilecek ilişkiler kurmanın dış politikada çok yönlülüğün içeriğini oluşturduğunu ifade etmektedir. Demokrasi ve sanayi alanında gelişmiş ilişkilerin pekiştirilmesi dış politikanın öncelikleri arasında yer almaktadır. Bu ülkelerle ilişkilerin güçlendirilmesi Kazakistan dış politikasının stratejik önem atfettiği noktalardan biridir.³²⁵

³²¹ Nazarbayev, *Yüzyılların Kavşağında...* s.193-237.

³²² Vanderhill, *a.g.m.*, s.993.

³²³ Dinmuhamed Ametbek, *İran ve Orta Asya: Tarih, Kültür ve Politika*, (Editör: Mehmet Seyfettin Erol), Balgat Çalışmaları, Ankara 2017, s.48.

³²⁴ Cohen, *a.g.e.*, s.84.

³²⁵ Tokayev, *Uluslararası Topluluklarda...* s.187-200.

Kazakistan dış politikasının amacı ülkenin dünya genelinde prestijini ve konumunu güçlendirmek, ülkeyi uluslararası toplumun tamamlayıcı ve başarılı parçası haline getirmek, komşu ülkeler ile ilişkiler geliştirme görevini en iyi şekilde yerine getirmektir. Kazakistan dünya devletleri ile ilişki kurarken uluslararası yasalara, ilkelere ve yapılan anlaşmalara göre hareket etmekte, ulusal ve karşılıklı çıkarları gözetmekte, toprak bütünlüğüne birincil önem vermekte ve medeni uluslararası ilişkilerin normlarına riayet etmektedir.³²⁶

Kazakistan ekonomik, siyasi ve diplomatik çıkarlarını sağlamak ve sürdürmek amacıyla büyük güç komşu ülkeleriyle ilişkilerini dengeli bir dinamikte yürütmeyi başarmaktadır. Kazakistan bağımsızlığından bu yana dünyanın en zor bölgelerinden birinde ekonomik ve diplomatik başarı elde eden bir ülkedir. Bu süreçte Kazakistan'ın bağımsızlığını sürdürmesi ve sahip olduğu doğal kaynakların ihracatının yarattığı ekonomik büyümesinin yanında diplomasi alanında uluslararası arenada olumlu ve önemli bir şöhrat kazanmıştır. Kazakistan büyük güçlere bağımlı bir devlet olmanın aksine büyük güç komşu devletlerle ikili ilişkilerini müzakere etmektedir. Önemli ticari ve diplomatik ilişkilere sahip olduğu Çin ile sınırlarını paylaşmakta fakat hala Çin'in boyunduruğu altına girmemiştir. Benzer şekilde Rusya'ya komşu ve büyük oranda etnik Rus nüfusuna sahip olmasına rağmen Rusya'nın hâkimiyeti altında değildir.³²⁷ Kazakistan dış politikasının öncelikli alanını Orta Asya Bölgesi'ndeki komşularıyla iyi ilişkiler kurma politikası oluşturmaktadır. Komşu devletlerde yaşayan milletlerle ortak tarihin ve kültürel, dilbilimsel, gelenek ve göreneklerin varlığı bu politikayı gerekli kılmaktadır.³²⁸

Çok yönlü diplomatik faaliyetler Kazakistan'ın uluslararası arenada yetkin ve prestijli bir devlet olma isteğini yansıtmaktadır. Kazakistan, diplomatik faaliyetleri bölge devletleri ve büyük güçlerle sürdürülebilir ilişkiler ağını geliştirmenin bir aracı olarak görmekte ve egemenliğini ve güvenliğini tehdit eden bölgesel çatışmaları önlemenin bir aracı olarak görmektedir. Kazakistan'ın dış politika stratejisi devletin egemenliğini ve bağımsızlığını korumaya dayalıdır.³²⁹ Ekonomik bağımsızlığı garanti

³²⁶ Marat Tazhin, "Egemen Kazakistan" *Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt: X, Sayı: 21*, Ankara 2007, s.180.

³²⁷ Vanderhill, *a.g.m.*, s.975-976.

³²⁸ Tazhin, *a.g.m.*, s.183.

³²⁹ Vanderhill, *a.g.m.*, s.987.

altına alınması için Rusya'ya bağımlılığı azaltacak yeni boru hatları Kazakistan'ın çok yönlü dış politikasının uzun dönemli stratejik amacıdır.³³⁰ Raikhan Koliyeva, çok yönlü dış politikanın Kazakistan'a dünyanın en rekabetçi 50 ülkesi arasına girebilme amacına ve buna benzer tüm projeleri başlatmasına olanak tanıdığını belirtmektedir.³³¹

Nazarbayev, Kazak dış politikasının merkezinde çok vektörün var olduğunu yani kendileri gibi eşit, yapıcı, verimli ve karşılıklı yarar sağlayan bir diyalogda kararlı olan tüm ülkelerle ortaklık arayışında olduklarını ifade etmiştir.³³² Kazak gazeteci Murat Laumulin, Kazakistan'ın çok yönlü dış politikasını zafer olarak nitelendirmekte ve Kazakistan'ın kendi politikalarını yürüterek ve kendi kararlarını alarak uluslararası arenada ayrıcalık kazandığını belirtmektedir. Çok yönlü dış politika hem Moskova hem Washington ile etkileşimde Kazakistan'a çok fazla seçenek sunmaktadır.³³³ Kazakistan dış politikası uluslararası toplumla komşuluk işbirliğini geliştirmek de isteklidir.³³⁴ Kazakistan pragmatik dış politikası aracılığıyla komşu ülkelerle işbirliğini derinleştirmektedir.³³⁵ Çok taraflı ve çok vektörlü yaklaşımı sayesinde Kazakistan tüm komşularıyla dostane ilişkilere sahiptir ve kendini küresel ve bölgesel düzene iyi bir şekilde oturtmaktadır.³³⁶ Kazakistan, dış politikasında komşularıyla yakın ve sorunsuz ilişkiler kurma amacını sürdürürse önümüzdeki 50 yılda ekonomik ve siyasi açıdan bölgede en güçlü devlet olarak belirgin hale gelecektir.³³⁷

2.2.3.1. Kazakistan'ın konumu

Dış politika yapım sürecinde etkili olan faktörlerden biri Kazakistan'ın karayla kaplı ülke yani denize çıkışı olmayan ülke olma özelliğidir. Kazakistan'ın çok yönlü dış politika yürütmesi karayla çevrili konumuyla doğrudan bağlantılıdır. Kazakistan'ın sahip olduğu jeopolitik zorunluluklar ülkenin Rusya, Çin, ABD, AB gibi ülkelerle iyi ilişkiler kurmasını gerekli kılmaktadır.³³⁸

³³⁰ İpek, *a.g.m.*, s. 1188.

³³¹ Vanderhill, *a.g.m.*, s.990.

³³² Nazarbayev, Тәуелсіздік дәуірі (*Bağımsızlık Dönemi*), ... s.166.

³³³ Reuel R. Hanks, "Multi-vector politics' and Kazakhstan's emerging role as a geo-strategic player in Central Asia", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Cilt: XI, Sayı: 3, 2009, s.265-266.

³³⁴ <https://iie.kz/?p=25247> (erişim tarihi: 11.04.2023)

³³⁵ <https://egemen.kz/article/298845-syrtqy-sayasat-sabaqtastyghy> (erişim tarihi: 07.09.2022)

³³⁶ Kassenova, *a.g.m.*, s.6 Nargis.

³³⁷ <http://www.rusen.org/kazakistanda-dis-politikada-tokayev-donemi-guven-veriyor/> (erişim tarihi: 02.03.2022)

³³⁸ İpek, *a.g.m.*, s.1179-1180.

Kazakistan'ın birçok şeye politik avantaj sağlayan coğrafi konumu jeoekonomik açıdan birçok olumsuzluğu da bünyesinde taşımaktadır.³³⁹ Kazakistan bağımsızlığını kazandığı yıllardan itibaren demografik yapısı ve coğrafi konumundan dolayı diğer Orta Asya cumhuriyetlerinden farklı deneyimler yaşamaktadır. Denize çıkışı olmayan bu bölgeden ihracatın gerçekleştirebilmesi adına düzenlenen ve buna göre belirlenen Kazakistan dış politikasında Rusya, Çin ve ABD arasında dengeye dayalı politikalar yürütüldüğü gözlemlenmektedir. Kazakistan'ın sahip olduğu konum gereği ABD, Rusya ve Çin ile stratejik ortaklıklar kurması gereklidir. Ayrıca güvenlik nedenlerinden dolayı Rusya, Çin ve ABD ile stratejik ortaklıklar kurması Kazakistan'ın yararınadır. Bu nedenle Kazakistan'ın çok yönlü dış politika sürdürmesi tesadüf değildir. Örneğin Kazakistan hem ŞİÖ'ye hem KGAÖ'ye hem de NATO merkezli BİO girişimlerine katılmaktadır. Kazakistan Eski Savunma Bakanı Mukhtar Altynbaev Kazakistan'ın NATO'ya katılma gibi bir hedefinin olmadığını bunun yerine ülkenin Orta Asya bölgesinde ittifakla stratejik güvenliği geliştirmeyi arzuladığını ifade etmiştir. Kazakistan sadece batı yanlısı politikadan kaçınarak ABD ile Rusya ve Çin'in etkisini dengelemektedir.³⁴⁰

Genel anlamda Kazakistan kıta içerisinde sıkışmış, uluslararası sulara ulaşımı olmayan bir ülkedir.³⁴¹ Nazarbayev 1992 yılında Washington'da yaptığı bir konuşmada Kazakistan'ın dış politika stratejisi hakkında şu ifadelere yer vermektedir: "Bizim dış politikamız Kazakistan'ın jeopolitik konumundan dolayı çok yönlüdür. Güneyde üç orta cumhuriyeti ile kuzeyde Rusya ile doğuda ise Çin ile ortak sınırları paylaşmaktayız. Topluluk içerisinde bütünleşmeyi destekliyorum. Rusya ve Çin ile iyi ilişkiler kurmayı sürdüreceğiz."³⁴²

Kazakistan'ın doğu ve batı arasında köprü ülke olarak tanımlanmasında Avrasya coğrafyasında bulunduğu konumu ve siyasi olarak benimsediği tavır etkili olmaktadır. Bulunduğu konum Kazakistan'ın küresel fikirleri benimsemesini ve ulusal çıkarları gerçekleştirme adına ülkelerle işbirliği yollarını geliştirmesini gerekli kılmaktadır. Bu durum ayrıca ülke kalkınmasına yarar sağlamaktadır.³⁴³

³³⁹ Tokayev, Uluslararası Topluluklarda... s.187.

³⁴⁰ İpek, *a.g.m.*, s.1180-1192.

³⁴¹ <https://twesco.org/public/files/TW%20257%20tur.pdf> (erişim tarihi: 04.01.2022)

³⁴² İpek, *a.g.m.*, s.1187.

³⁴³ Zorlu, *a.g.e.*, s.133.

2.2.4. Kazakistan'ın Uluslararası ve Bölgesel Örgütlerdeki Aktif Rolü

Kazakistan'ın Mart 1992 yılında BM'ye üyeliği bağımsız bir ülke olarak dünya topluluğuna girmesini de beraberinde getirmiştir. Nazarbayev, 21. Yüzyılın Eşiğinde adlı eserinde ülkenin kendine has dış siyasetinin oluşturulmasının ülke çıkarları için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Kazakistan'ın ekonomiden siyasete bölgesel ve bölge ötesi yapılara üst düzeyde katılmasında küreselleşmenin varlığı, çevre güvenliği sorununun belirgin hâl alması, küreselleşen iletişimin illegal yollardan silah ve uyuşturucu kaçakçılığını beraberinde getirmesi, ulusal sınırların sembolik bir simge olmaya başlaması gibi faktörler etkili olmuştur. Bunun yanında küresel iletişime kapalı olması ve ülke mallarının dış dünyaya ihraç edilmek istenmesi dış politikada ülkenin aktif bir tutum sergilemesini teşvik etmektedir.³⁴⁴

Tokayev, içinde yaşanılan dönemde işbirliği, bütünleşme ve gelişmenin ana unsurlar olduğunu ve uluslararası sistemdeki tüm ekonomik, ticari ve siyasi örgütlerin birbiriyle ilişkili olduğu varsayımını dünya topluluğu söyleminin temeline yerleştirmektedir.³⁴⁵ Küresel ve bölgesel kuruluşlara üye olan Kazakistan dünyayı ilgilendiren konularda fikirlerini beyan etme şansını elinde bulundurmaktadır. Asya ve Avrupa kıtasını birbirine bağlayan noktada bulunan Kazakistan her iki kıtadaki önemli örgütlere üyedir.³⁴⁶ Avrasya'nın merkezinde yer alması ve Kazak ve etnik Rusların ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturması Kazakistan'ı bölgede birleşme fikrine yönelten durumlar arasında gösterilmektedir. Nazarbayev, Avrasyacılık bağlamında BDT ülkeleri ile oluşturulan işbirliği ruhu neticesinde Kazakistan dış politikasının çok yönlü olacağını düşünmüştür. Aynı zamanda o, BDT'nin Slav devletlerin kurduğu bir yapılanma olmamasına dikkat etmiştir. BDT'yi Avrasyacılık fikrinin bir gereği olarak görmekte, Çin'e karşı Rusya ile bir denge aracı olarak benimsemektedir.³⁴⁷

Nazarbayev 1992 yılında ABD ziyaretinde "Bizim dış politikamız Kazakistan'ın jeopolitik konumu nedeniyle çok yönlü olmak zorundadır. Güneyde Orta Asya devletleri, kuzeyde Rusya, doğuda ise 1500 km ortak sınırlara sahip olduğumuz Çin bulunmaktadır. BDT içerisindeki bütünleşme politikasını

³⁴⁴Tokayev, Uluslararası Topluluklarda... s.186-187.

³⁴⁵ Tokayev, Uluslararası Topluluklarda... s.209.

³⁴⁶ <http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=23I&pid=10&lang=TR> (erişim tarihi: 12.11.2021)

³⁴⁷Yılmaz, Kazakistan'ın Türkiye politikası... s.51-64.

destekliyorum. Biz stratejik anlamda Rusya ile iyi ilişkiler inşa etmeyi sürdüreceğiz. Bunun yanında aynı iyi komşuluk ilişkilerini geleneksel komşumuz Çin ile de sürdüreceğiz." ifadelerini kullanmıştır.³⁴⁸ Nazarbayev, BDT'nin tüm üye devletlerin halklarının çıkarları için zorunlu olduğunu ve ülkeler arasındaki ekonomik bütünleşmenin bu söz konusu örgüt aracılığıyla hızlanacağını ve bu konuda mücadele ettiğini ifade etmektedir.³⁴⁹

1990'lı yıllarda Orta Asya bölgesinin jeopolitiğine ve kalkınmasına etki eden iki faktör bulunmaktadır. İlki Rusya'nın egemen olduğu bir dizi siyasi örgütlerin varlığı, ikincisi Orta Asya'da Çin'in jeopolitik ve ana ekonomik oyuncu olarak sahneye çıkmasıdır. Çok yönlü dış politika doğrultusunda Kazakistan, Moskova'nın egemen aktör olduğu BDT içerisinde, Pekin ve Moskova'nın desteklediği ŞİÖ ve Washington destekli NATO içerisinde diyalog kurmaya çalışmaktadır.³⁵⁰

Bölgesel anlamda Kazakistan siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarla ilişkili örgütlerde önemli rol oynamaktadır. Kazakistan ŞİÖ üyeliğine ayrıca değer vermektedir. 2006 yılında Nazarbayev, Kazakistan'ın ŞİÖ'ye büyük önem verdiğini, dış politikasının öncelikli eğilimlerinden biri olarak örgütle etkileşimini göz önünde bulundurduğunu ifade etmektedir. Kazakistan ŞİÖ'de liderlik rolü oynamayı istemektedir. Özellikle bölgesel amaçlarını ve çabalarını gerçekleştirmek ve Çin'le ilişkilerini daha fazla pekiştirmek amacıyla ŞİÖ'yü bir araç olarak kullanmaktadır. Nazarbayev, Çin'in Kazakistan'a gerçek bir askeri tehdit olarak yansıtılabileceği, var olan ve hayata geçirilmiş sınır problemlerini ortadan kaldırmak için ŞİÖ'ye katılım gösterdiklerini ifade etmektedir. Kazakistan için ŞİÖ, bir büyük güçle doğrudan karşı karşıya kalmasını önleyen yumuşak bir denge biçimidir.³⁵¹

Çok yönlü dış politika anlayışı Kazakistan'ın güvenliğe dayalı ilişkilerinde açıkça görülmektedir. Kazakistan açısından ŞİÖ hem Çin hem de Rusya ile güvenlik politikası ve stratejisi alanında yakın işbirliği için önemli bir araçtır. Kazakistan'ın ŞİÖ'ye üyeliği Rusya ve bu örgüte üye diğer ülkeler ile bazı güvenlik anlaşmalarının imzalanmasını ve ikili ekonomik bağların geliştirilmesini

³⁴⁸ İpek, *a.g.m.*, s.1187-1188.

³⁴⁹ Vanderhill, *a.g.m.*, s.986-987.

³⁵⁰ Cohen, *a.g.e.*, s.99.

³⁵¹ Vanderhill, *a.g.m.*, s.987-989.

sağlamaktadır.³⁵² Kazakistan, ŞİÖ içerisinde Çin ve Rusya ile ilişkilerini dengelemekte ve gümrük birliği çerçevesinde bu dengeyi daha fazla sağlamlaştırmak istemektedir.³⁵³ ŞİÖ'nün tüm eylem ve faaliyetlerini, program ve projelerini destekleyen ve ŞİÖ'ye üye ülkeler ile diyalogunu sürekli geliştirmeye çalışan Kazakistan'ın bölgedeki konumu güçlenmektedir. Bu sayede bölgedeki ülkeler ile anlaşmalar kurulmakta ve güven test edilebilmektedir.³⁵⁴ ŞİÖ çerçevesinde Kazakistan Çin'le sınır sorunlarının veya demografik faktörlerin oluşturabileceği diğer sorunların üstesinden gelebilmektedir.³⁵⁵

Kazakistan, Avrasya Ekonomik Birliği'ne özellikle güçlü ikili ilişkilere ve uzun kara sınırına sahip olduğu Rusya'yla ekonomik ve siyasi bağlarından dolayı katılım göstermiştir.³⁵⁶ Nazarbayev, AEB'nin bölgenin güvenliği için önemli bir yapıtaşı olduğunu sürekli olarak vurgulamıştır.³⁵⁷ 10 Aralık 2021 yılında Kazakistan'ın başkanlık ettiği Yüksek Avrasya Ekonomi Konseyi toplantısı gerçekleşmiştir. Yapılan toplantı Kazakistan'ın Avrasya bütünleşmesindeki aktif rolü ve çabasını göstermesi açısından önemlidir. Tokayev, bu toplantıda AEB çerçevesinde beş ortak çalışma alanı ortaya koymuştur. Bunlar; birliğe üye ülkeler arasında endüstriyel işbirliğinin güçlendirilmesi, karşılıklı ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, ulaşım ve lojistik altyapısının geliştirilmesi, dijitalleşme ve üçüncü ülkelerle ticari ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesidir.³⁵⁸

Kazakistan, çıkarını sağlayan ve temel bazı ülkeleri kayıran çok yönlü dış politika izlememektedir. Kazakistan hem ŞİÖ hem KGAÖ hem de NATO destekli savunma işbirliği girişimi olan BİO gibi oluşumlara üyedir.³⁵⁹ Kazakistan, KGAÖ'ye üye devletler aracılığıyla bölgesel ilişkilerini yönetmek istemektedir. Kazakistan'ın ŞİÖ ve KGAÖ'deki aktif üyeliği bölgesel kuruluşlar da hem Çin'i hem de Rusya'yı kontrol altına alma çabalarını yansıtmakta ayrıca çatışmayı azaltmak ve büyük güçler

³⁵² Hanks, *a.g.m.*, s.260.

³⁵³ Mostafa, *a.g.m.*, s.167.

³⁵⁴ Nurken Aralbekov, *Kazakistan Etnik Denge Siyasetinin Temeli Olarak Kazakistan Halk Asamblesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2016, s.69.

³⁵⁵ Zorlu, *a.g.e.*, s.154.

³⁵⁶ Vanderhill, *a.g.m.*, s.983.

³⁵⁷ Zorlu, *a.g.e.*, s.155.

³⁵⁸ <https://egemen.kz/article/298845-syrtqy-sayasat-sabaqtastyggy> (erişim tarihi: 07.09.2022)

³⁵⁹ İpek, *a.g.m.*, s.1192.

arasındaki dayanışmanın artması amacıyla bu kuruluşları kullandığını göstermektedir.³⁶⁰

Kazakistan, komşu ülkelerle özellikle Rusya'yla AEB, KGAÖ, ŞİÖ gibi örgütler aracılığıyla ikili ilişkilerini pekiştirmektedir.³⁶¹ Kazakistan'ın askeri işbirliğine yönelik bölgesel örgütlerdeki aktif rolü Rusya ile iyi ilişkiler kurmasını kolaylaştırmaktadır.³⁶² Kazakistan ve Rusya arasındaki askeri bağlar KGAÖ çerçevesinde aktif olarak gelişmektedir. Kazakistan ve Rusya BDT ülkeleri arasında insani işbirliğinin geliştirilmesine ilişkin bir deklarasyon imzalamıştır. Bunun neticesinde 2006 yılı Rusya'da Abay Kazakistan'da Putin yılı olarak ilan edilmiştir. Bu bağlamda Rusya ve Kazakistan Sovyet sonrası bağımsızlıklarını kazanan devletler arasındaki çok yönlü kültürel ve insani bağları koruma ve güçlendirmeye yönelik uygulamaları hayata geçiren ülkelere örnek gösterilmektedir.³⁶³

Kazakistan, ŞİÖ çerçevesinde Çin, Türk Konseyi, TÜRKPA, Türk Akademisi, Türksoy aracılığıyla Orta Asya ülkeleri ile dengeli, güvenilir ve barışçıl ilişkiler geliştirmektedir.³⁶⁴ Kazakistan'ın AEB, Türk Konseyi ve ŞİÖ'de oynadığı rol Kazakistan-Rusya-Çin-Türkiye işbirliğine güven aşılamaaktadır.³⁶⁵ Kazakistan'ın Özbekistan'la işbirliğini pekiştirmesi Astana'nın KGAÖ ve AEB'deki mevcut konumunu güçlendirmektedir.³⁶⁶ Kazakistan ve Kırgızistan BM, BDT, AGİT, KGAÖ, ŞİÖ, AEB çerçevesinde yakın işbirliği içindedir.³⁶⁷ Kazakistan, AEB ve ŞİÖ gibi önemli örgütler aracılığıyla Türkmenistan'la ortaklığını genişletmektedir. Kazakistan, BDT çerçevesinde Türkmenistan'la iyi komşuluk ve yapıcı ilişkilerini sürdürmektedir. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) iki ülkeye işbirliği biçimlerini ve konularını istişare etme fırsatı sunmaktadır.³⁶⁸

³⁶⁰Vanderhill, *a.g.m.*, s.989.

³⁶¹Zorlu, *a.g.e.*, s.137.

³⁶²Wolowska, *a.g.m.*, s.7.

³⁶³Bayzakovoy, s.101-105.

³⁶⁴<https://twesco.org/public/files/TW%20257%20tur.pdf> (erişim tarihi: 04.01.2022)

³⁶⁵<http://www.rusen.org/kazakistanda-dis-politikada-tokayev-donemi-guven-veriyor/> (erişim tarihi: 02.03.2022).

³⁶⁶Asanov, *a.g.m.*, s.280.

³⁶⁷<https://mfa.gov.kg/ru/dm/Embassy-of-the-Kyrgyz-Republic-to-the-Republic-of-Kazakhstan/Menu--Foreign/--uslugi/Political-collaboration/olitical-collaboration> (erişim tarihi: 05.02.2022)

³⁶⁸Neutral Turkmenistan Newspaper, No: 44, (2021), s.4.

Tokayev, 1997 yılında toplanmaya başlayan ve en son Haziran 2022’de düzenlenen 25. St. Petersburg Uluslararası Ekonomik Forumu’na katılan tek saygı değer siyasi liderdir.³⁶⁹ Gerçekleşen bu forumda gündem maddelerinden biri ŞİÖ, BRICS, AEB, ASEAN vs. gibi çok taraflı örgütlerdeki mevcut işbirliğini detaylandırmaktır.³⁷⁰ Kazakistan dünya arenasında da önemli başarılarla imza atmaktadır. AGİT başkanlığı ve söz konusu teşkilatın Aralık 2010’da Astana’da zirve düzenlemesi bunu kanıtlamaktadır.³⁷¹ Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi, Türksoy ve TÜRKPA Nazarbayev’in girişimiyle kurulmuştur.³⁷² Kazakistan kendini Asya ve Avrupa arasında bir köprü olarak görmekte ve AGİT, ŞİÖ, AİGK, BDT, İİT, Gümrük Birliği vs. gibi örgütlerdeki üyeliği ve aktif rolü aracılığıyla etkin bir dış politika yürütmektedir.³⁷³

2.2.5. Kazakistan’da Yaşayan Etnik Gruplara Yönelik Uygulanan Politika ve Uygulamaların Etkisi

Ülke içerisinde ve belirli bölgelerde yaşanan veya yaşanacak olan etnik gruplar arası çatışmalar veya etnik gerilimler hem toplum içerisindeki huzur ve uyum ortamını bozmakta hem de dış müdahalenin yapılmasına bir gerekçe olarak sunulmaktadır. Nazarbayev, dış politikada farklı ülkelerle iyi ilişkiler kurmanın birçok faktöre bağlı olduğunu vurgulamıştır. Siyasi ve sosyal istikrarın kurulması ve iç barışın ve huzurun muhafaza edilmesi bu faktörler arasında yer almaktadır. Kısacası dış politikadaki başarı toplumsal uyum ve barış ortamının sağlanmasından geçmektedir.³⁷⁴

Sahip olduğu farklı etnik gruplardan gelen ve farklı dinleri benimseyen vatandaşları koruma ilkesi Kazakistan dış politikasının temel araçlarından birini oluşturmaktadır. Büyük Satranç kitabında Brezezinski var olan etnik çeşitlilik ve demografik yapı gereği Kazakların toplam nüfusun yarısını oluşturmasından dolayı genç Kazakistan’da dil ve millet kaynaklı çatışmaların baş göstereceğinin altını

³⁶⁹Kassenova, *a.g.m.*, s.6.

³⁷⁰<https://turkish.cri.cn/2022/06/16/ARTIgdv1ni4sGkzrY1YvDfn1220616.shtml> (erişim tarihi: 09.07.2023)

³⁷¹ https://www.akorda.kz/ru/republic_of_kazakhstan/kazakhstan(erişim tarihi: 05.03.2022)

³⁷²<https://twesco.org/wp-content/uploads/2020/07/TW-181-t%C3%BCr.pdf> (erişim tarihi: 09.08.2022)

³⁷³ Mostafa, *a.g.m.*, s.165.

³⁷⁴ Zorlu, *a.g.e.*, s.81-129.

çizmiştir. Ancak Kazakistan çok kısa süre içerisinde uyguladığı iç politikalar ve stratejiler sayesinde bu düşüncüyü değiştirmeyi başarmıştır.³⁷⁵

Birçok analist etnik çeşitliliğe dayanan sosyal konumdan dolayı Kazakistan'da iç karışıklıkların ve dış müdahalelerin yoğun olacağı yorumunda bulunmuştur. Ancak Nazarbayev önderliğinde Kazakistan uyum, birlik ve barış yanlısı birçok politikayı hayata geçirmiştir.³⁷⁶ Bu sayede Kazakistan, farklı dinlerin ve etnik grupların barış ve uyum içerisinde bir arada olduğu bir ülke haline gelmiştir.³⁷⁷

Kazakistan'da komşu ülkelerin halkları etnik gruplar arasında yer almaktadır. Örneğin Kazakistan'da yaşayan etnik Ruslar, Kazakistan ve Rusya arasındaki kültürel ve tarihi bağları sağlamlaştırmaktadır.³⁷⁸ Kazakistan'da yaşayan etnik Ruslar, Kazakistan ve Rusya'nın iyi ikili ilişkiler kurma nedeninin insani boyutudur.³⁷⁹ Kazaklar ve Ruslar barış ve uyum içinde yaşayan iki hâkim etnik gruptur ve Avrasyacılık politikası barışın, istikrarın ve ulusal birliğin gelişmesine yardımcı olmaktadır.³⁸⁰ Sally Cummings'e göre Nazarbayev rejimi Kazaklar ve Ruslar arasındaki birlikteliği sağlamlaştırmak için çok yönlü dış politika stratejisini izlemektedir.³⁸¹

BDT ülkeleri arasında en fazla Rus nüfus Kazakistan'da bulunmaktadır.³⁸² Rusya, hoşuna gitmediği bir durumda Kuzey Kazakistan'da yoğun olarak yaşayan Rusları veya ayrılıkçı grupları karıştırma gücüne sahiptir.³⁸³ Rusya, Kazakistan'da yaşayan Rusça konuşan etnik Rusları korumak amacıyla zaman zaman provakatif ifadelerde bulunmaktadır. Özellikle Şubat 2022'de Ukrayna ve Rusya arasında başlayan savaş sonrasında bu söylemler artmıştır.³⁸⁴ Kazakistan Hükümeti, Rus

³⁷⁵ Zorlu, *a.g.e.*, s.132-157.

³⁷⁶ A.M. Gazaliyev, *Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтің Қазақстандық мемлекеттік құрылым моделі Қалыптастырудағы рөлі (Kazakistan Cumhuriyeti'nin İlk Cumhurbaşkanı N.A. Nazarbayev'in Kazakistan'ın Devlet Yapısı Modelinin Oluşumundaki Rolü)*, Қарағанды: Қарағанды мемлекеттік техникалық университетінің баспасы, 2016.

³⁷⁷ <http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=23I&pid=10&lang=TR> (erişim tarihi: 12.11.2021)

³⁷⁸ İpek, *a.g.m.*, s.1180.

³⁷⁹ Diyarbakırlioğlu, *a.g.m.*, s.73.

³⁸⁰ Mostafa, *a.g.m.*, s.166.

³⁸¹ Hanks, *a.g.m.*, s.263.

³⁸² Wolowska, *a.g.m.*, s.7.

³⁸³ Kassenova, *a.g.m.*, s.1.

³⁸⁴ *National Identity in Kazakhstan*, (Yay, Haz: International Republican Institute (IRI)), Kazakhstan Focus Group Discussions, Washington 2022, s.7.

ayrılıkçılığını devlet bütünlüğüne gerçek bir tehdit olarak algılamıştır. Böylece sosyal patlama tehdidi Kazakistan'da etnik barışın ve ekonomik istikrarın korunması ihtiyacını vurgulamaktadır.³⁸⁵

Nazarbayev, etno kültürel çeşitliliğin Kazakistan için tehlikeli bir tuzak değil refah için gerekli bir unsur olduğunu ifade etmiştir. Nazarbayev'in ürettiği ve izlemiş olduğu politikalar ülke içerisinde ayrılıkçı etnik çatışmaların oluşmasını önleyici etki içermektedir.³⁸⁶ Kazak dili, Kazakistanlılık ulusal kimliğinin önemli bir parçasıdır. Kazakistan vatandaşlarının çoğunluğu kendilerini Müslüman veya Hristiyan olarak tanımlamaktadır. Bu din kimliği etnisite ile bağlantılıdır. Çeşitli etnik grupların varlığı Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan gibi ülkelerde uygulanan etnikleştirme politikalarının uygulanmasına izin vermemektedir. Bu bağlamda Kazakistan, tansiyonun yükselmesine ve çatışmaların çıkmasına sebebiyet vereceği için ulus inşa sürecinde etnik unsur boyutunu göz ardı edemeyeceğinin farkındadır.³⁸⁷ Kazakistan'da her bir etnik grup temsilcileri azınlık üyesi olarak görülmemekte toplumsal, hukuki, sivil haklara sahip olan, herkesle eşit kabul edilen tek milletli Kazakistan vatandaşları olarak tanımlanmaktadır.³⁸⁸

Nazarbayev'e göre Kazakistan'da yaşayan Ruslar ve diğer halklar Kazak halkının hoşgörülü ve misafirperver doğası çerçevesinde Kazakistan'ın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Rusya'nın Kazakistan'da yaşayan Ruslar için çifte vatandaşlık talebi Kazakistan tarafından olumsuz olarak yanıtlanmıştır. Çünkü böyle bir uygulama gerçekleştiğinde biz ve ötekiler olarak iki kavramın ortaya çıkacağını ve bu durumun Kazakların aksine Kazak olmayanlar için olumsuzluk yaratabileceği göz önünde bulundurulmaktadır. Kazakistan'da sadece Kazak kültürüne yönelik faaliyetlerde bulunulmamaktadır. Camilerin yanında kiliseler ve diğer ibadethaneler inşa edilmektedir. Çok etnikli Kazakistan halkı söylemi kapsamında ve Kazakistan Halklar Asamblesi aracılığıyla tüm etnik grupların kültürel faaliyetlerine hoşgörüyle bakılmaktadır.³⁸⁹

³⁸⁵ İpek, *a.g.m.*, s.1193.

³⁸⁶ Materilalov, 2016, s.144.

³⁸⁷ Dina Sharipova, "Perceptions of National Identity in Kazakhstan: Pride, Language, and Religion", *The Muslim World, Cilt: CX, Sayı: 1*, 2020, s.105-106.

³⁸⁸ Aralbekov, 2016, s.48.

³⁸⁹ Anar Somuncuoğlu, *ABD'nin Demokrasi Özendirme Politikası: Kazakistan Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Dr. Tezi), Ankara 2009, s.106-109.

Nazarbayev, Kazakistan'da yer alan etnik grupların ve temsilcilerinin Kazakistan'ın birliğini, bütünlüğünü ve bağımsızlığını tehlikeye atma amacı gütmediklerini belirtmektedir.³⁹⁰ Nazarbayev, Kazakistan halkının dayanışma ve uyum içerisinde olmasının önemine dikkat çekmiştir. 1992 yılında Nazarbayev: "Nesilden nesle kazandığımız ve oluşturduğumuz Kazakistan halkının en önemli haysiyeti milletlerin dostluğudur. Tarihimizdeki birçok değeri yeniden kavrayarak bu haysiyetimizi kaybetmeye ve hoşgörülü geleneğimizi unutmaya hakkımız yok. Her zaman, her milletin, her bireyin sesini ve isteğini duyabilmemiz lazım." sözleriyle bunun altını çizmiştir.³⁹¹

Nursultan Nazarbayev, Tarihin Akışında adlı kitabında başkasının milli kültüne saygılı olunmadığı takdirde birliğin ve dirliğin olmayacağına inandığını ifade etmektedir.³⁹² Nazarbayev, Kazakistan'da bulunan dini kurumlara birbirinden ayırt edilmeden eşit şekilde yaklaşılacağı yaklaşımını bağımsızlığın ilk yıllarında devlet politikası olarak belirlemiştir.³⁹³ Nazarbayev, zengin etnik birleşimli, çok kültürlü bir toplumun oluşturulması, milliyetçi ve etnik tartışmaları önleyebilecek Kazakistanlılık bilinci temelinde oluşturulacak bir ulusal ideolojinin hayata geçirilmesi adına çok sayıda bilim insanı, uzman ve aydınların bir araya geldiği Cumhurbaşkanlığı Konseyi'ni kurmuştur.³⁹⁴

Kazakistan'da 130'dan fazla etnik grubun temsilcisi yaşamaktadır. Etnikler arasındaki ilişkilerin uyumlaştırılması için bir danışma organı olan Kazakistan Halk Asamblesi başarı ile çalışmaktadır. Aynı zamanda Astana'da düzenli aralıklarla dünya ve geleneksel din liderleri kongreleri düzenlenmektedir.³⁹⁵ 130'dan fazla etnik grubun bir arada uyum içerisinde yaşamasını sağlayan Kazakistan, bu etnik grupların gelişmesine katkı sunmakta ve etnik grup temsilcilerinin kendi anavatanlarıyla iletişimde bulunmalarını desteklemektedir.³⁹⁶

Tokayev "Etnik grupların ülkedeki uyumun sağlanması, dostluğun pekiştirilmesinde en büyük katkıyı sağladıklarını ve bu konuda iyi bir ekip olduklarını

³⁹⁰Nazarbayev, Tarihin Akışında... s.131.

³⁹¹Akhmetova, 2015, s.68.

³⁹²Nazarbayev, Yüzyılların Kavşağında... s.36.

³⁹³ Nazarbayev, Yüzyılların Kavşağında... s.166.

³⁹⁴ Atasoy, a.g.m., s.243.

³⁹⁵https://www.akorda.kz/ru/republic_of_kazakhstan/kazakhstan (erişim tarihi: 05.03.2022)

³⁹⁶Akhmetova, 2015, s.90.

belirtmektedir.³⁹⁷ Kazakistan, azınlıkların eğitim hakları, dil hakları, sosyal ve siyasi hakları konularını ele alan sırasıyla Lahey, Oslo ve Lund önerilerini kabul etmiştir. Kazakistan'ın etnik gruplar arası ilişkilere dair düzenlediği belge ve programlar uluslararası kuruluşların bu konuyla ilgili (BM, AGİT, vs.) uygulamalarıyla paralel gitmektedir.³⁹⁸

2.2.5.1. Kazakistanlılık kimliği

Nazarbayev, Kazakistan'ı polietnik bir ülke olarak tanımlamaktadır. Nazarbayev, Kazakistan'da yaşayan etnik grupların vatandaşlık kimliği bağlamında hepsinden önce Kazakistanlı olduklarını ifade etmektedir. Nazarbayev, tüm Kazakistanlılarda tek bir etnik bilincin oluşmasına yönelik eylem ve uygulamaların büyük kaoslara yol açacağını belirtmektedir. Kazakistan'ın devlet kimliği tüm vatandaşların haklarını eşit şekilde savunmakta ve gözetmekte ve bu kimlik, kimliğin ilk evresinin özünü oluşturmaktadır.³⁹⁹

Kabul edilen 1993 anayasasında Kazak kimliğine değil Kazakistanlılığa vurgu yapıldığı 1993 anayasasının ilk cümlelerinde görülmektedir. "Biz Kazakistan halkı olarak, dünya toplumunun ayrılmaz bir parçası olan, Kazak devletçiliğinin sarsılmazlığını esas alarak, insan hak ve özgürlüklerinin önceliğini tanıyarak, hukuk devleti ve demokratik toplumu kurma kararlılığı içinde medeni barışı ve uluslararası uyumu, kendimiz ve sonraki nesillerimizin lâik yaşamını sağlamak isteği ile işbu anayasayı kabul ederiz."⁴⁰⁰ Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası'nda 'Biz kimiz?' sorusuna 'Biz, Kazakistan halkı' şeklinde cevap verilmektedir. Kazak etnik kimliğinden ziyade Kazakistanlılık kimliği ön plana çıkarılmaktadır. Bu noktada devletin bekasının korunması, çok çeşitli etnik yapıya sahip olma, bağımsızın daim olması vs. gibi faktörler etkilidir. Ülkede etnik gruplar arasında uyum ve barışın hâkim olması, Kazakistanlılık kimliğine yapılan vurgu ve sürdürülen iç politikalar sayesinde mümkün olmaktadır.⁴⁰¹

³⁹⁷<https://assembly.kz/news/memleket-basshysyny-t-ra-aly-y-men-aza-stan-khal-y-assambleyasyny-xxxii-sessiyasyny-plenarly-otyrysy/> (erişim tarihi: 08.07.2023)

³⁹⁸ Aralbekov, 2016, s.34.

³⁹⁹ Nazarbayev, Tarihın Akışında... s.87-134.

⁴⁰⁰ Çetin, 2022, s.24.

⁴⁰¹ <https://akademikarastirma.org/kazakistanda-tehlikeli-gerginlik/> (erişim tarihi: 15.02.2022)

Kazakistan hükümeti, Kazakistanlılık ulusal kimliğini sağlamlaştırmak için bir araç olarak dış politikayı kullanmakta ve bu doğrultuda Kazakistan'ın etnik yapısı ve mevcut konumu çok yönlü dış politika stratejisini zorunlu kılmaktadır.⁴⁰² Sally Cummings'e göre ulusal kimlik ve dış politika arasındaki ilişkinin sembiyotik olduğu düşünülürse liderlik, ulusal kimliği yeniden şekillendirmek ve yönetimine meşruluk kazandırmak için dış politikayı kullanmaktadır. Schatz'a göre ise Sovyet sonrası Kazakistan'da ulusal kimlik çok etnik yapıları ulusal birliğin korunması ve istikrarın sağlanması için bir araçtır.⁴⁰³

Olivier Ray, Orta Asya devletleri arasında sadece Kazakistan'ın diplomat ve uluslararası yetkililerin etnik aidiyetle siyasal yurttaşlık arasında ayırım yapılması gerektiği önerisini dikkate aldığını ifade etmektedir.⁴⁰⁴ Kazak ulusal kimliği unutulmadan ve ülkede yaşayan çok farklı etnik gruplar dikkate alınarak Kazakistanlılık ulusal kimliğine vurgu yapılmaktadır. Ülke bağımsızlığının sağlanması, çok farklı etnik grupların varlığı, devletin bekası, iç ve dış politikada rasyonel mantık Kazakistan ulusal kimliğine vurgu yapılmasının nedenlerini oluşturmaktadır.⁴⁰⁵

Nazarbayev, 2009 yılında açıkladığı Milli Birlik Doktrini ile vatandaşlık esasına göre bir ulus inşa sürecini hayata geçirme hedefleri olduğunu sinyallerini vermiştir. Bu doktrin geçmişten günümüze Kazakistan'da barış ve uyum içerisinde yaşayan farklı din, kültür ve milletlere ait olan insanların eğitim, hukuk, kültür vs. konularında eşit hak ve fırsatlara sahip olacağını göstermiş ve belirtmiştir.⁴⁰⁶

Ülkede yaşayan Kazaklara göre ulusal kimlik temsil edilen çeşitli etnik gruplar için bir gurur kaynağıdır. Kazakistan'da ulusal kimlik büyük ölçüde etnisite üzerinde şekillenmektedir. Uluslararası Cumhuriyet Enstitüsü'nün 2022 yılında yaptığı bir çalışmada Kazakistan'da yaşayan bir Rus, annesinin yarı Belarus yarı Polonyalı babasının yarı Ukraynalı yarı Yahudi olduğunu, kendisinin de ulusal kimliğinin ne olduğunu sormakta ve eğer Rus vatandaşı veya Kazakistan vatandaşı olma gibi fırsatı

⁴⁰² Hanks, *a.g.m.*, s.261.

⁴⁰³ İpek, *a.g.m.*, s.1192.

⁴⁰⁴ Olivier Roy, *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, (çev. M. Moralı), Metis Yayınları, İstanbul 2019, s.43.

⁴⁰⁵ Yılmaz, *Asya Bozkırlarında Yüksekten Uçan...* s.68.

⁴⁰⁶ Yılmaz, *Asya Bozkırlarında Yüksekten Uçan...* s.57.

olsaydı Kazakistan vatandaşı olmayı tercih edeceğini belirtmektedir. Almatı'da yaşayan başka bir Rus iki dilliliğin önemli olduğunu ve bunun sayesinde konuşmanın ve anlamanın kolay bir şekilde gerçekleştiğini ifade etmektedir. Almatı'da yaşayan bir Rus öğrenci: 'Ramazan Bayramı'nı kutlayan Rus arkadaşlarımda var. Noel'i kutlayan Kazak arkadaşlarım da var. Bizim ülkemiz çok uluslu.' ifadelerini kullanmıştır.⁴⁰⁷

Ulusal kimlik ve ulus inşası Kazakistan'daki kamusal söylemlerin merkezinde yer almaktadır.⁴⁰⁸ Özellikle 1995-2002 yılları arasında Kazakistanlı kimliğinin oluşumu sürecinde etnik ve dini oluşumlu kimliklerin siyasileştirilmemesi konusunda mutabakat sağlanmıştır. Kazakistan milli kimliğinin oluşturulması Kazakistan Halk Asamblesi'nin genel amaç ve hedefleri arasında da yer almaktadır.⁴⁰⁹

2.2.5.2. Kazakistan Halk Asamblesi

Kazakistan, farklı grupların, dinlerin, mezheplerin ve uygarlıkların temsilcilerini bir araya getirerek dinler, inançlar ve etnik gruplar arasındaki diyalogu düzenlemektedir. Bu kapsamda Kazakistan Halk Asamblesi, Nazarbayev tarafından 1995 yılında oluşturulmuştur.⁴¹⁰ Kurucu Cumhurbaşkanı barış ve uyumu amaçlayan bu politikanın en ön saflarında yer almaktadır. Nazarbayev, asambleyi geçmişte bilinmeyen yapıdan daha sonraları geniş yetkilere sahip anayasal bir yapıya dönüştürdüklerini ifade etmektedir. Nazarbayev, istikrarın, modernleşmenin ve refahın temeli haline gelen iki değer dikkatle altını çizmiştir. Bunlar; Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası ve Kazakistan Halk Asamblesi'dir. Asamble'nin anayasadaki statüsü "Devlet ulusal politikasının geliştirilmesini ve uygulanmasını teşvik eden bir kurum" olarak tanımlanmaktadır.⁴¹¹

Kazakistan Halklar Asamblesi 2007 yılında Kazakistan Halk Asamblesi adını almıştır. "-lar" çoğul ekinin kalkmasının nedeni hangi etnik kökene ait olursa olsun Kazakistan'da var olan herkesin yalnızca Kazak halkına ait olduğu ve onun bir parçası olduğunu vurgulamaktır. Kazakistan Halk Asamblesi toplumsal anlaşma modeli

⁴⁰⁷*National Identity in Kazakhstan*, (Yay, Haz: International Republican Institute (IRI)), Kazakhstan Focus Group Discussions, Washington 2022, s.8-16.

⁴⁰⁸ Sharipova, *a.g.m.*, s.89.

⁴⁰⁹ Aralbekov, 2016, s.47-52.

⁴¹⁰ Mostafa, *a.g.m.*, s.166.

⁴¹¹ *Қазақстан халқы Ассамблеясы, ел тарихында (Ülke Tarihinde Kazakistan Halk Meclisi)*, (Yay. Haz: Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі Тілдерді дамыту және қоғамдық-саяси жұмыс комитеті), Әлеуметтік-саяси зерттеулер институты, Astana 2014, s.10-11.

olarak görülmektedir. Etnik gruplar ve farklı dinler arasında hoşgörü, barış ve uyumu temel alan bu modelde Kazakistan dil konusuna ayrı önem atfetmiştir. Kazakçanın tüm ülkede yaygın dil olmasından ziyade kısmen çoğu kamu kurumlarında Rusça 'ya da yer verilerek bir denge siyaseti yürütülmektedir.⁴¹²

Tokayev, kamusal hayatın her alanında yürütülen reformların başarısı için birlik ve istikrarın önemli ve birincil koşul olduğunu ve Kazakistan Halk Asamblesi'nin bu görevin gerçekleştirilmesinde kilit rol oynadığını ifade etmektedir.⁴¹³ Kazakistan Devleti halkının kültürel ve manevi gelenek ve öğretilerini milli bir değer olarak görmekte ve bunların korunmasına özel önem vermektedir. Bunun kapsamında Özel Kültürlerarası Diyalog Enstitüsü olarak tanımlanan Kazakistan Halk Asamblesi'nin faaliyetleri buna yöneliktir.⁴¹⁴

Kazakistan Halk Asamblesi'nin görev ve yetkileri;

- 1) Etnik gruplar arası ve inançlar arası ilişkiler alanında devlet ulusal politikasının geliştirilmesine ve uygulanmasına yardımcı olmak,
- 2) Etnikler arası hoşgörü ve sosyal uyum, devlet dilinin ve Kazakistan halkının diğer dillerinin geliştirilmesine katkı sunmak,
- 3) Etnik gruplar arası ilişkiler alanında devlet ulusal politikası konularına yönelik yasal düzenleme taslaklarını sosyal ve politik yönlerden düzenlemek,
- 4) Etnik gruplar arası hoşgörü ve sosyal uyumun sağlanması adına devlet organları, sivil toplum örgütleri ve uluslararası kuruluşlarla etkileşim içerisinde olmak,
- 5) Meclis oturumları ve konsey kararlarının devlet organları ve yetkililer tarafından değerlendirilmesini sağlamak,
- 6) Etnik gruplar arası ilişkilere yönelik politikaların geliştirilmesine katkıda bulunmak, 7) Etnik gruplar arası hoşgörü ve sosyal uyum modellerini ortaya koymak,
- 8) Yetkisi dâhilinde devlet organlarına, kuruluşlarına ve etno kültürel derneklere metodolojik yardım sağlamak,

⁴¹² Aralbekov, 2016, s.45-50.

⁴¹³ https://el.kz/memleket-basshysy-qha-toragasy-nyn-orynbasarlaryn-qabyldady_72298/ (erişim tarihi: 17.11.2023)

⁴¹⁴ https://www.inform.kz/kz/kazakstannyn-el-birligi-doktriny_a2263392 (erişim tarihi: 09.08.2022)

9) Etnik gruplar arası ilişkilerin seyrini gözlemlemek,

10) Etnik gruplar arasındaki anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak, olası çatışma senaryolarını önlemek amacıyla tavsiyelerde bulunmak ve pratik önlemler almak,

11) Etnik gruplar arasındaki ilişkilerin temel alındığı seminer, konferans ve etkinlikler düzenlemektir.⁴¹⁵

Etnik ilişkiler alanındaki ihtilafların ve çatışma durumlarının çözümü için pratik önlemlerin uygulanmasını sağlamak ve uluslararası kuruluşlar ve yabancı sivil toplum kuruluşlarıyla aktif bir entegrasyon politikası izlemek meclisin faaliyetleri arasında yer almaktadır.⁴¹⁶

Kazakistan Halk Asamblesi farklı etnik gruplarının menfaatlerini ve içinde bulundukları durumları iletebildikleri bir kurum olmuştur. Özellikle kurum önceleri danışma – istişare kurumu iken daha sonraları yasa çıkarma, üye gönderme, siyasi karar alma yetkilerine erişmiştir. Asamblenin aldığı tüm kararlar bütün kamu kurumları tarafından içselleştirilmektedir. Asamble, etnik gruplar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi, korunması ve sürdürülmesi amacının bir tezahürüdür. 20.10.2008 tarihli N70 – 4 Kazakistan Halk Asamblesi Hakkındaki Kanun’da asamble, devletin ulusal siyasetini gerçekleştirmeye ve iyileştirmeye katkı sunan tüzel kişilik oluşturmeyen kurum olarak tanımlanmaktadır.⁴¹⁷

Kazakistan Halk Asamblesi'nin dokuzuncu oturumunda Nazarbayev "Halklar Meclisi, tüm etnik grupların çıkarlarını birleştirerek, herkesin hak ve özgürlüklerini güvence altına alarak, Kazakistan siyasi sisteminin önemli bir özelliği haline gelmiştir." ifadelerinde bulunmuştur.⁴¹⁸ Tokayev, Halk Asamblesi'nin Kazakistan'ın siyasi çevresini çağdaşlaştırdığını ve milli birlik ve bütünlüğün güçlenmesinde önemli rol üstlendiğini vurgulamaktadır. Kazakistan'da her sene Halk Asamblesine bağlı olarak "Sadece Kazakistan: Birlik, İstikrar, Kalkınma" başlıklı oturumlar düzenlenmektedir.⁴¹⁹ Tokayev, Kazakistan Halk Asamblesi'ne mensup meclis

⁴¹⁵ <http://law.gov.kz/client/#!/doc/60416/kaz/05.05.2017> (erişim tarihi: 09.04.2022)

⁴¹⁶ Materilalov, 2016, s.304-305.

⁴¹⁷ Aralbekov, 2016, s.47-49.

⁴¹⁸ Materilalov, 2016, s.212.

⁴¹⁹ <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kazakstan-halky-assambleyasynyn-adiletty-kazakstan-birlik-turaktylyk-damu-atty-hhhii-sessiyasy-na-katysty-2732243> (erişim tarihi: 03.10.2023)

üyelerinin Kazakistan halkının birlik ve beraberliğinin bir parçası ve barış ve uyumun temel savunucuları olduklarını belirtmektedir.⁴²⁰

Asamble, etnik gruplar arası olası çatışmaları önleyebilmek adına bünyesine bazı sivil kuruluşları dâhil etmiştir. Bunlar; Anneler Heyeti, Aksakallar Heyeti, Toplumsal Anlaşma Heyeti'dir. Bu kuruluşlar farklı etnik tabakalarla kolay iletişime geçebilmektedir. Kazakistan, Rusya, Ukrayna, Tacikistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Azerbaycan arasında yapılan tolerans, standartlara uyulması, etnik göç düzeyi, gruplar arası evlilikler, dini dirençlilik, etnik çatışma potansiyeli konularını ele alan bir araştırma yapılmıştır. Rus Bilim Akademisi merkezli araştırmaya göre Kazakistan etnik gruplar adına geliştirdiği ulusal politikaların kurumsallaşmasında önemli bir yol almış ve böylesi bir sonucun alınmasında itici güç Kazakistan Halk Asamblesi olmuştur.⁴²¹

2.2.5.3. Diğer uygulamalar

Nazarbayev, SSCB örneğinden yola çıkarak tek bir dil, ideoloji ve kültür bilincinin oluşmasına yönelik uygulama ve asimilasyon politikalarının başarısızlığa götürdüğünü ve bu konuda tarihten ders çıkarılması gerektiğini vurgulamaktadır. Nazarbayev, etnik, dini ve kültürel çeşitlilikten dolayı bir tek Kazakistan ulusu oluşturmanın imkânsız olduğunun altını çizmektedir. SSCB döneminde kendileri üzerinde uygulanan asimilasyon politikalarının etkilerini göz ardı etmediklerini ve tüm bu uygulama yollarını reddettiklerini belirtmektedir. Kazakistan güçlü bir etnik anlayışın oluşmasını görev edinmektedir.⁴²² Bağımsızın ilk yıllarında artan gerginlik ve etnik gruplar arasındaki olası çatışma ihtimali Nazarbayev'in 29 Eylül 1990 yılında yaklaşık bir yıl süresince etnik ve siyasi temalı gösteri ve faaliyetlerin düzenlenmesine yönelik karar almasıyla sonuçlanmıştır. Bu tarihte alınan karar Kazakistan'da etnik gruplar arasında barış ve uyumun sağlanması ve ülkedeki barış ortamının temelini oluşturulmasında etkili olmuştur. Kazakistan'da etnik grupların kendi okullarını açabilme, dernek ve vakıf kurabilme, medyada aktif olma imkânları bulunmaktadır.⁴²³

⁴²⁰<https://assembly.kz/news/memleket-basshysyny-t-ra-aly-yemen-aza-stan-khal-y-assambleyasyny-xxxii-sessiyasyny-plenarly-otyrasy/> (erişim tarihi: 08.07.2023)

⁴²¹Aralbekov, 2016, s.53-57.

⁴²²Nazarbayev, Tarihin Akışında... s.132-134.

⁴²³Zorlu, *a.g.e.*, s.35-36.

Ekim 2008’de Milli Birlik Doktrini sunulmuş ve 2010 yılında kabul edilmiştir. Bu doktrin etnik, dini, ulusal ve diğer sosyo kültürel uyum ve barış temelinde birbirine bağlı bir ulus yaratmak ve tüm ülke vatandaşlarını tek bir ulus içerisine toplayan ortak fikirlerin belirtilmesi için tasarlanmıştır.⁴²⁴ Etnik denge siyasetinin sağlanması amacıyla kabul edilen Milli Birlik Doktrinin ’de Kazakistan toplumu arasında birlik ve beraberliği sağlamak temel hedeftir. Kazakistan’da kabul edilen bir diğer adım Mangilik El (Daimi Devlet) fikridir. Bir hoşgörü ülkesi kurma hedefi üzerine şekillenen bu fikir ve Milli Birlik Doktrini Kazakistan Halk Asamblesi’ni beslemekte ve Asamblenin amaçlarıyla uyumludur.⁴²⁵

Tokayev, Kazakistan halkını daha fazla birleştirmek ve etnik grupların temsilcileri arasındaki karşılıklı hoşgörü ve anlayışı pekiştirmek adına yeni uygulamaların ve somut adımların önemli olduğuna dikkat çekmektedir.⁴²⁶ Kazakistan etnik grupların kültürlerinin, dillerinin ve geleneklerinin gelişmesi için gerekli tüm koşullara sahiptir. Etno kültürel derneklerin sayısı her geçen gün artmaktadır. 800’den fazla etno kültürel dernek, 15 dilde yayınlanan gazete ve dergilerin varlığı, 8 dilde sunulan bazı radyo ve TV programları bulunmaktadır. Özbekçe, Tacikçe, Uygurca ve Ukraynaca dillerinde tam eğitimli 88 okul bulunmaktadır. 108 okulda 22 etnik grubun dili ayrı bir ders olarak öğretilmektedir. Bunların yanı sıra çocukların ve yetişkinlerin 30 etnik dili öğrenme fırsatını bulabilecekleri 195 etno-eğitim kuruluşu bulunmaktadır. Kazak ve Rus tiyatrolarının yanı sıra ülkede başka dört ulusal tiyatro vardır. Bunlar Özbek, Uygur, Kore ve Alman tiyatroları olarak faaliyet göstermektedir. Her yıl Kazakistan’ın etnik gruplarının dillerinde yeni kitaplar yayınlanmaktadır.⁴²⁷ Etnik grupların istihdamına bakıldığında Kazaklar (%93,8) Ruslar (10,6), Ukraynalılar (%0,08), Tatarlar (%0,3), Almanlar (%4,6), Özbekler (%4,6), Koreliler (%0,08), Azerbaycan Türkü (%0,3), diğerleri (%0,15) oluşturmaktadır. Kazakistan Kamu Yönetimi Akademisi’nin kurulması etnik denge siyasetinin bilimsel ve analitik yönünü pekiştirmekte ve bu alandaki potansiyeli

⁴²⁴ Mostafa, *a.g.m.*, s.166.

⁴²⁵ Aralbekov, 2016, s.62-65.

⁴²⁶ https://el.kz/memleket-basshysy-qha-toragasyryn-orynbasarlaryn-qabyldady_72298/ (erişim tarihi: 17.11.2023)

⁴²⁷ Materilalov, 2016, s.9.

artırmaktadır. Akademi kapsamında oluşturulan Merkez, etnik gruplar ve farklı dinler arası ilişkileri incelemektedir.⁴²⁸

2.3. ROL TEORİSİ VE DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

2.3.1. Rol Teorisinin Kavramsal Çerçevesi

1920'li yılların sonlarında 1930'lu yılların başlarında gelişmeye başlayan rol teorisi insana ilişkin davranış kalıplarını, rol beklentilerini, sosyal konumu, kimlikleri, sosyal yapı ve bireysel karşılıkları odak noktasına almaktadır. Başlangıçta tiyatrodaki kullanılan rol kavramına daha sonraları sosyal psikoloji, antropoloji, sosyoloji gibi alanlarda özel bir ilgi oluşmaya başlamıştır. Rol kavramının siyaset bilimine uyarlanması ise daha sonraları mümkün olmuştur.⁴²⁹

İlk olarak, rol kavramının uluslararası literatürdeki farklı anlamlarını incelemekte fayda vardır.

Rol kavramı tiyatrodan alınan bir kavramdır.⁴³⁰ Rol, belirli bir durumda bir aktörün karakteristik davranış kalıplarını ifade etmek için sosyoloji ve sosyal psikoloji de geliştirilen bir kavramdır. Rol kavramı ve tiyatro birbiriyle yakından ilişkilidir. Aktörün senaryoya bağlı olarak öngörülebilir biçimde davranış sergilemesi beklenmektedir. Uluslararası ilişkilerde rol tümden gelim bakış açısıyla güçler dengesi içerisinde rol beklentileri anlamına gelecek şekilde tanımlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında rollerin kaynağı genel olarak sistemiktir. Holsti'nin çalışmasının dış politikadaki rol kavramsallaştırmasında önemli bir dönüm noktası olmasının sebebi bu çalışmada tümevarımsal bir yaklaşımı benimsemesidir. Holsti'nin bulguları dış politika uygulayıcılarının dış politikada daha çok ve farklı rolleri benimsediklerini ortaya koymaktadır.⁴³¹

Kal Holsti'ye göre roller genel anlamda devletlere uygun eylem ve kuralların, işlevlerin, yükümlülüklerin ve kararların politika yapıcılar tarafından tanımlanması ile

⁴²⁸Aralbekov, 2016, s.35-56.

⁴²⁹Richard Adigbo, "Beyond IR Theories: The Case for National Role Conceptions", *South African Journal of Political Studies*, Cilt: XXXIV, Sayı: 1, 2007, s.88.

⁴³⁰Cameron G. Thies, "Role Theory and Foreign Policy", *International Studies Association Compendium Project*, 2009, s.3.

⁴³¹*Role Conceptions and the Politics of Identity in Foreign Policy*, (Yay. Haz: Lisbeth Aggestam), ARENA, 1999.

ilgilidir.⁴³² Belirli bir ulusal rolün belirlenmesi bir devletin kimliği ve uluslararası ortamdaki statüsüne yönelik kolektif algılara bağlıdır. Kimlik, bir devletin dış politika motivasyonunun kaynağıdır. Uluslararası sistemde algılanan statü ise öngörülen davranışı ya sınırlandırmakta ya da o davranışın gerçekleşmesine olanak tanımaktadır. Böylece kimlik ve statü rol algılarının iç ve dış kaynağını oluşturmaktadır. Le Prestre ve arkadaşları, uluslararası ortamda önemli değişikliklerin, karar vericilerin devletlerinin ulusal rollerini yeniden tanımlanmasına neden olacağını düşünmektedir.⁴³³

Statüler, roller aracılığıyla oluşturulmaktadır. Thies ve Sari'ye göre rol, aktörlerin organize bir grup içerisinde yapılan sınıflandırmadaki konumlarıdır. Roller, bir devletin sergilediği veya sergilemek için seçtiği davranış listesi olarak düşünülebilir. Bunun yanında aktörlerin algıları ve diğerlerinin beklentilerinin bir çıktısı olan roller en azından bir dereceye kadar rol ipuçlarına ve taleplerine karşılık olarak seçilebilmektedir. Roller, hiyerarşide konumları, sosyal bir grup içerisinde işlevleri ve bunun yanı sıra davranış listelerini temsil etmektedir.⁴³⁴

Roller, organize bir grup içerisindeki bir aktörün amacına ilişkin diğerlerinin ve özün beklentileri tarafından oluşturulan sosyal konumlardır. Gruptaki konumun işlevi zamanla sınırlanır ve bu işlev grubun yapısı ve amacına bağlıdır. Holsti, rollerin davranışsal parçalarındaki farklılıkları tanımlamış ve geniş ölçekte uygulanabilen ulusal rol algılarını ortaya koymuştur.⁴³⁵

Rol, sosyal konuma sahip kişiler tarafından gerçekleştirilen karakteristik davranışlara atıfta bulunmaktadır. Rol, karşılıklı etkileşim içerisindeki bir kişi tarafından yerine getirilen bir dizi senet veya öğrenilen eylemler silsilesidir. Roller, davranışların sınıflandırılmasıdır. Roller tek başına var olmamaktadır.⁴³⁶

⁴³²Le Prestre, *a.g.e.*, s.4.

⁴³³Lynn M. Kuzma “The Crusade to Resurrect the National Role Concept” *Mershon International Studies Review, Cilt: XLII, Sayı: 1*, 1998, s.167.

⁴³⁴Cameron Thies, Angguntari C. Sari, “Role Theory Approach to Middle Powers: Making Sense of Indonesia’s Place In the International System”, *Contemporary Southeast Asia, Cilt: XL, Sayı:3*, 2018, s.402.

⁴³⁵Vít Beneš and Sebastian Harnisch, “Role Theory In Symbolic Interactionism: Czech Republic, Germany and the EU” *Cooperation and Conflict, Cilt:50, Sayı:1*, 2015, s.148.

⁴³⁶Liane Vida Davis, *Role Theory and Social Work Treatment*. (Editör: F. J. Turner), Free Press, 1996, s.584.

Le Prestre dış politika analizlerinde başvurulan rol kavramının en az altı farklı anlamı olduğunu belirtmektedir. 1) Katkı veya işlev 2) Etki 3) Belli kurallar dâhilinde beklenen davranış 4) Senaryoda bir bölüm veya bir eylem süreci 5) Politika kararları 6) Konum.⁴³⁷ Rol kavramı hem uluslararası ilişkilerdeki gelişmeleri hem de ulusal dış politika davranışlarını incelemek için önemli bir araçtır. Rol kavramı uluslararası ilişkiler teorisyenleri tarafından sık sık kullanılmaktadır.⁴³⁸

Uluslararası ilişkiler teorileri devletlerin üstlendikleri rollerin kaynağını uluslararası sistemden aldığını belirtmektedir. Devletlerin, üyesi olduğu uluslararası kuruluşların ve diğer devletlerin belirlediği rolleri üstlendiklerini varsaymaktadırlar. Ancak bunların yanında iç faktörler de devletlerin üstlendiği rollerin kaynağını oluşturmaktadır. Holsti, dış politika karar ve eylemlerin kaynağını karar vericilerin rol algılarından, iç talep ve ihtiyaçlardan ve uluslararası ortamdaki önemli gelişme ve olaylardan aldığını ifade etmektedir. Kurumların çalışmalarının açıklanmasında roller etkili olmaktadır. Robert Keohane'ye göre kurumlar, beklentiler ve sonuçlar arasındaki ilişkiyi güçlendiren ve karşılıklı olarak dış politika davranışlarını sınırlandıran rolleri düzenlemektedir. Devlet aktörlerinin üstlendiği roller sürekli ve öngörülebilir biçimde devlet davranışlarını sınırlamaktadır. Barnett kurumlar ve roller arasındaki ilişkinin iki önemli özelliğine odaklanmaktadır. İlk olarak kurum tanımlamalarında rollere belirgin şekilde yer verilmektedir. Roller, yapı ve aktör arasında önemli bir bağı temsil etmektedir. İkincisi, bir devlet birden fazla kuruma üye olduğu zaman her bir kurum o devletin farklı rol ve davranışlar dizisi üstlenmesini talep etmektedir. Söz konusu devletin davranışları bir kurumun rol talepleri ile uyumlu olabilirken başka bir üyesi olduğu kurumun talepte bulunduğu rolle uyum içinde olmayabilir. Bu nedenle uluslararası ortamda sürekli ve istikrar sağlayıcı olan devlet davranışları çatışma yaratabilir. Tam bu noktada Barnett roller, kurumlar ve rol çatışmaları arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.⁴³⁹

Roller öğrenilmektedir. Devletler rollerini üyesi oldukları uluslararası bir kurumdan veya diğer devletlerden öğrenmektedir. Bunun yanında iç faktörler de

⁴³⁷Le Prestre, *a.g.e.*, s.3-4.

⁴³⁸Sebastian Harnisch, Cornelia Frank ve Hanns W. Maull, *Role Theory in International Relations*, Routledge, London 2012, s.1-2.

⁴³⁹Michael Barnett, "Institutions, Roles, and Disorder: The Case of the Arab States System", *International Studies Quarterly*, Cilt: XXXVII, Sayı: 3, 1993, s.272-276.

devletlerin üstlendikleri rollerin kaynağını oluşturmaktadır. Devletlerin hem iç faktörlerle hem uluslararası faktörlerle bir bütün olduğunun ve rollerin devlet davranışlarını yönlendirdiğinin kabul edilmesi durumunda aktörlerin rol algılarının nasıl üretildiği ve iç ve dış faktörlerden nasıl etkilendiği dikkate alınmak zorundadır.⁴⁴⁰

Roller hem bir örgütteki sosyal konumları hem de sosyal açıdan tanınan aktör kategorisini ifade etmektedir.⁴⁴¹ Özün (ego) kendisi tarafından oluşturulan sosyal konumlar olarak tanımlanan roller organize bir grup veya örgüt içerisindeki aktörün amacına yönelik beklentilerini değiştirmektedir.⁴⁴² Rol kavramı, kültür, sosyal yapı ve benlik gibi üç soyut kavramla ilgili bilgilerin bütünleştirilmesine yardım etmektedir.⁴⁴³ Roller devletin veya bireyin kendine özgü kimliğe uygun olarak bir topluma nasıl katıldığını ve dolayısıyla davranışlarını nasıl düzenlediğini ifade etmektedir. Bir aktör kendini üstlendiği rol ile özdeşleştirmekte dolayısıyla rolü meydana getiren talep ve beklentilere uygun olacak şekilde davranışını sınırlandırmaktadır.⁴⁴⁴

Dış politika ve kimlik arasındaki ilişkiyi anlama da rol kavramı metodolojik bir araç olarak önemlidir. Rol kavramı kimlik, yapılar ve dış politika davranışı arasında analitik bir bağlantı sağlamaktadır. Rol kavramları beklenen dış politika davranışı hakkındaki ifadelerle dayanarak normal değerlerin nasıl işlevsel hale geldiğini göstermektedir. Rol, dış politika davranışının bir amaca yönelik olduğunu ve kurumsal bağlar tarafından nasıl şekillendirildiğini gösterdiği için temsilci (Agent) ve yapı arasında temel bir bağ sağlamaktadır. Aggestam'a göre dış politika yapıcıları, dış politikada devleti sosyal bir aktör olarak temsil eden temsilcilerdir (Agent). Bu durum ise rol kavramlarının sosyal bir temeli olduğunu ve devletin rolü sağladığını göstermektedir.⁴⁴⁵

Devletlerin temel amaçlarından biri rolü tanımlaması ve diğer aktörler tarafından tanımlanan rolü kabul etmesidir. Rol, uluslararası sistemde öne sürülen bir iddia, uluslararası aktörler tarafından tanınma ve ulusal kimlik kavramsallaştırmasını

⁴⁴⁰Barnett, *a.g.m.*, s.272-276.

⁴⁴¹Leslie E. Wehner and Cameron G. Thies, "Role Theory, Narratives, and Interpretation: The Domestic Contestation of Roles", *International Studies Review*, Cilt: XVI, Sayı: 3, 2014, s.411.

⁴⁴²Harnisch, *a.g.e.*, s.3.

⁴⁴³Backman, *a.g.m.*, s.311.

⁴⁴⁴Barnett, *a.g.m.*, s.274.

⁴⁴⁵ *Role Conceptions and the Politics of Identity in Foreign Policy*, (Yay. Haz: Lisbeth Aggestam), ARENA, 1999.

ifade etmektedir. Bu yüzden bir rolün yeniden tanımlanması ve rolün yürütülen siyasete uygun olup olmaması gibi durumlara göre dış politika davranışlarında değişim meydana gelmektedir. Rol kavramı devletlerin davranışlarındaki tutarsızlıkları açıklamaya yardımcı olmaktadır.⁴⁴⁶

Stephen Walker, rolü yinelenen bir takım durumda sergilenecek bir strateji oluşturan geniş kapsamlı davranış ve tutum şekli olarak tanımlamaktadır. Roller, aktörlerin karmaşık dünyaya yön verebilmesi ve içinde bulunduğu şartları bir parçada olsa düzenlemeleri için dayandıkları bir yol haritası olarak düşünülmektedir.⁴⁴⁷ Rol, uluslararası sistemdeki bir amacı, uluslararası aktörler tarafından tanınmayı ve kimlik kavramını ifade etmektedir. Rol setindeki egemen rol algıları diğerleri ile bağdaşmadığı zaman rol çatışması meydana gelmektedir.⁴⁴⁸ Roller, sık sık sosyal konularla ve ekonomik ve siyasi gelişmişlik düzeyi ile ilişkilendirilmektedir.⁴⁴⁹ Rol, statü ile ilişkilendirilen görev ve yükümlülüklerdir. Dış politikada rol, uluslararası sistemdeki devletlerin görev ve yükümlülükleri ile ilgili karar vericilerin algıları olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda rol, devlet davranışı ile ilişkilendirilen bir dizi beklentilerden oluşmaktadır.⁴⁵⁰

Rol kavramı bireysel, toplumsal ve sistemik olmak üzere farklı analiz seviyelerinde çalışmalar yapılmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca iç ve dış faktörler arasındaki etkileşimi incelemek amacıyla önemli araçlar sunmaktadır. Prestre'ye göre kaynağını iç faktörlerin oluşturduğu ve toplumun istekleri doğrultusunda oluşan roller verilmiş roldür. Örneğin; büyük bir güç olma isteği. Kaynağını dış faktörlerin oluşturduğu ve aktör tarafından üstlenilen roller ise kazanılmış rollerdir. Örneğin; BM üyesi bir ülke olma, bir ittifakın liderliğini üstlenen ülke olma. Rollerin kaynağını oluşturan bu iki faktör özel normları ve inançları beraberinde getirmektedir.⁴⁵¹

⁴⁴⁶ Le Prestre, *a.g.e.*, s.5.

⁴⁴⁷ Bülent Aras ve Aylin Gönen, "National role conceptions and foreign policy orientation: the ideational bases of the Justice and Development Party's foreign policy activism in the Middle East", *Journal of Balkan and Eastern Studies*, Cilt: XII, Sayı: 1, 2010, s.76.

⁴⁴⁸ Lisbeth Aggestam, *Role Theory and European Foreign Policy: A Framework of Analysis*, (Editör: Ole Elgstrom and Michael Smith), Routledge, London 2006, s.11-23.

⁴⁴⁹ Heike Hermanns, "National Role Conceptions in the 'Global Korea' Foreign Policy Strategy", *The Korean Journal of International Studies*, Cilt: XI, Sayı: 1, 2013, s.63.

⁴⁵⁰ Kara, *a.g.m.*, s.49.

⁴⁵¹ Le Prestre, *a.g.e.*, s.6-7.

Roller, aktörün devletin davranışının ne olması gerektiğine (rol algıları) yönelik fikirlerinin, toplumun taleplerinin (rol reçeteleri) kombinasyonundan oluşan birleşik bir fenomendir. Bir rolün ana işlevi aktöre değişmez bir kimlik duygusu sağlamaktır. Roller olmadan aktörler bulundukları ortamı düzenleyememektedir. Açıkça belirlenmiş rollerden yoksun olan bireyler tümüyle sosyal işlevine son verebilir. Aynı durumun devletler nezdinde de gerçekleşmesi beklenmektedir. Roller, daha önceden belirlenmemiştir ve son derece değişken bir yapıya sahip değildir. Eğer roller daha önce belirli olsaydı hangi davranışın sergileneceği hemen hemen tahmin edilirdi. Eğer roller çok değişken bir yapıda olsaydı en basit sosyal tahminde bulunmak bile imkânsız hale gelirdi. Aktörler, içinde bulunulan duruma (salience) ve öncelik sırasına (centrality) göre değişiklik gösteren birçok rolden birini üstlenmektedir. Devletler üç faktöre dayanarak belirli roller üstlenmektedir. Bu faktörler; maddi faktörler, gerçekliğin yorumlanması ve özel sosyal ortamlardır. Maddi faktörler devletlerin kendilerini ve diğer devletlerle ilişkilerini nasıl gördüğü ile ilgili görüşlerini şekillendiren değişmez içsel özelliklerdir. Bunlar ekonomik güç, nüfusun büyüklüğü ve coğrafyayı kapsamaktadır. Zayıf ekonomiye sahip küçük devletlerin rollerini bölgesel veya küresel güç olarak belirlemesi mümkün değildir. Büyük güçlü devletlerin kendilerine uluslararası kurumlarda ve diğer sosyal ortamlarda küçük devletlerin üstlendiği gibi ikinci konumda rolleri üstlenmesi ihtimali azdır. Devletler farklı uluslararası kurumlar içerisinde farklı roller üstlenmektedir. Devletlerin rol kimlikleri, diğer devletlerle etkileşimi veya iç ayaklanma sonucu değişiklik göstermektedir. Pozitif etkileşimler dostluk ve ittifakla sonuçlanırken negatif etkileşimler devletlerin birbirlerini düşman olarak görmelerine neden olmaktadır.⁴⁵²

Barnet, devletin varlığının nadiren tehlikede olduğunu ancak hükümetin devamlılığının sürekli tehlikede olduğunu ifade etmektedir. Bu yüzden gücün göz önünde bulundurularak belirlendiği rollere kıyasla iç faktörlerin belirleyici olduğu roller daha büyük öneme sahiptir. Bir devletin kendisi için uygun olduğunu düşündüğü farklı roller varlığını sürdürme isteğinin bir sonucu olarak düşünülmelidir. Dış politikayı anlamak ve açıklamak için rol kavramı farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Rol kavramı farklı anlamlar taşıyan geniş bir kavramdır. Üç farklı rol tanımlama

⁴⁵²Glenn Chafetz, "The Struggle for a National Identity in Post-Soviet Russia", *Political Science Quarterly*, Cilt:111, Sayı:4, 1996-1997, s.664-665.

biçimi bulunmaktadır. Bunlar birbiriyle yakından ilişkilidir. Rol algıları, rol beklentileri ve rol performansı olarak ayırmak mümkündür.⁴⁵³

Rol beklentileri, diğerlerinin (alter) rol sahibinin (özün-ego) kendisinden gerçekleştirmesini öngördüğü ve beklediği roldür. Rol algıları, rol sahibinin (özün) belirli bir dış politika davranışıyla ilgili kendisine dayandırdığı normatif beklentilerdir. Rol performansı, üstlenilen eylem ve kararlar doğrultusunda gerçekleşen gerçek dış politika davranışıdır.⁴⁵⁴

Biddle'a göre rol teorisi, davranışları açıklayan, üreten veya bu davranışlardan etkilenen farklı süreçlerle ilgili bir bilim olmasının yanında belli bir durum içerisinde bulunan kişilerin özelliklerini belirleyen davranışların incelenmesi ile ilişkili bir bilimdir.⁴⁵⁵ Rol analizi araştırmacılara uluslararası ilişkilerin farklı geleneklerini birleştirmek ve bunların sentezini yapmak için gerekli tüm araçları sunmaktadır.⁴⁵⁶

Rol teorisi, insanların farklı ve öngörülebilir durumlarda üstlendiği sosyal kimliklere ve bulunduğu konumlara bağlı olarak davranış sergilediği gerçeği ile ilgilenmektedir. Rol teriminin ortaya koyduğu gibi rol teorisi tiyatroya özgü bir metafor olarak gelişmeye başlamıştır. Aktörler senaryoya bağlı kalarak kendi rollerini oynamaktadır. Bu yüzden söz konusu senaryo onların rolü nasıl ve ne şekilde oynayacak konusunda sınırlamalar getirmektedir. Bu yüzden farklı durum ve şartlar da sergilenen sosyal davranışlar sosyal aktörler tarafından takip edilen senaryo ve rollerle ilişkili olmaktadır. Rol teorisinin kavramsal yapısı üçlü bir yapıya dayanmaktadır:

- 1) Belirli ve karakteristik sosyal davranışlar
- 2) Sosyal katılımcılar tarafından varsayılan kimlik ve roller

⁴⁵³*Role Conceptions and the Politics of Identity in Foreign Policy*, (Yay. Haz: Lisbeth Aggestam), ARENA, 1999.

⁴⁵⁴Lisbeth Aggestam, *Role Identity and the Europeanisation of Foreign Policy: A Political-Cultural Approach*, (Editör: Ben Tonra and Thomas Christiansen), Manchester University Press, Manchester 2004, s.88.

⁴⁵⁵Bruce J. Biddle, *Role Theory: Expectations, Identities and Behaviours*, Academic Press, New York 1979, s.4.

⁴⁵⁶Adigbuo, *a.g.m.*, s.87-88.

3) Rolü oynayanlar tarafından bağlı kalınan ve herkesin öngörebildiği davranışların kaynağı olan senaryo ve beklentiler.⁴⁵⁷

Uluslararası ilişkilerde rol teorisi, bireyler, devletler ve diğerlerinin uluslararası arenada icra ettiği roller üzerine incelemeler yapmaktadır. Rol teorisi, 1980’li ve 1990’lı yıllarda yeniden güç kazanmış ve son zamanlarda dış politika analizi ve uluslararası ilişkilerde önem kazanmaya başlamıştır. Rol teorisinin bu önemli çıkışında Holsti’nin ulusal rol algıları ve dış politika analizi üzerine 1970 yılında yaptığı çalışma etkili olmuştur.⁴⁵⁸

Rol teorisinin uluslararası ilişkiler disiplinine girmesi bilim insanlarının devlet davranışlarını incelemeye başladığı 1970’li yıllarda gerçekleşmiştir. Bu zamandan itibaren sayıları gittikçe artan rol teorisyenleri uluslararası ilişkilerin sosyal yapısı için lider, uzlaştırıcı, öncü, saldırgan vs. gibi bir dizi sosyal rol tanımlamaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplinine giren rol teorisi etrafında oluşan literatür, rol kavramının ilişkisel ve sosyal kaynaklarına vurgu yapan antropoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji disiplinlerinde rol teorisine dair atılmış temelleri ortadan kaldırmıştır. Hem dış politika analizinde hem uluslararası ilişkiler teorisinde yer alan rol teorisi rol kavramının dayandığı kaynakları yeniden ortaya çıkarmaya başlamıştır. Böylece rol teorisi, rol değişiminin sistemik düzeyinin yanı sıra hem birey hem de devlet düzeyinde incelenmesi gerekliliğine vurgu yapmaya başlamıştır.⁴⁵⁹

Sosyal psikolog Carl Backman uluslararası ilişkilerde rol teorisinin uygulanmasının Holsti sayesinde olduğunu vurgulamaktadır. Backman'a göre Holsti uluslararası sistemin temel birimlerini oluşturan devletler arasındaki ilişkilerde var olan düzeni açıklamada rol kavramının nasıl kullanılabileceğini anlatmaktadır. Dahası Holsti’nin içerik analizi vasıtasıyla oluşturduğu tümevarımsal yaklaşımın ortaya koyduğu rol sınıflandırması erken dönem rol teorisyenlerine ait rol sınıflandırmalarından daha zengindir. Carl Backman, Holsti’nin makalesi için bir

⁴⁵⁷Bruce J. Biddle, “Recent Developments in Role Theory”, *American Review of Sociology*, Cilt: XII, 1986, s.68.

⁴⁵⁸Wehner, *a.g.m.*, s.411-412.

⁴⁵⁹Harnisch, *a.g.e.*, s.1-2.

teoriyi ödünç almanın yararlı olduğunu gösteren en iyi örnektir ifadesini kullanmıştır.⁴⁶⁰

Stephen G. Walker ve Wish rol teorisini uluslararası ilişkiler literatürüne dâhil etmek için girişimde bulunan diğer iki bilim insanıdır.⁴⁶¹ Rol teorisi, 1987 yılında Walker'ın rol teorisini hem uluslararası ilişkilerde hem dış politika analizinde ileri seviyede kullanılmasını sağlayan "Role Theory and Foreign Policy Analysis" adlı çalışmasının yayınlanmasıyla önemli bir zirveye ulaşmıştır. Holsti'den sonra rol teorisi üzerine önemli çalışmalar yapan Stephen Walker rol teorisinin dış politika analizleri için örgütsel, açıklayıcı ve tanımlayıcı değeri olduğunu vurgulamaktadır. Rol teorisinin tanımlayıcı değeri bireylerin ve devletlerin kendileri ve diğerleri için edindikleri kimlik, imaj ve inançları sınıflandırmayı sağlayacak zengin bir kelime haznesi sunmaktadır. Rol teorisinin örgütsel değeri bir analiste dış politika çalışmalarında sıklıkla kullanılan herhangi bir analiz düzeyine odaklanmayı ve aktör ve yapıları bir araya getiren farklı süreçler aracılığıyla bu düzeyleri birleştirmeyi sağlamaktadır. Rol teorisinin açıklayıcı değeri ise rol teorisi kavramlarının diğer teorik yaklaşımlara da aktarılabilmesidir. Dış politika analizine yönelik rol teorisi yaklaşımları büyük potansiyel taşımaya devam etmektedir.⁴⁶²

Rol teorisi uluslararası ilişkilerde yapı (structures) ve temsilci (agent) arasında ampirik bir köprüdür. Rol teorisi yapı ve temsilci arasındaki etkileşimle ilgilenmektedir. Temsilciler, dış politika karar vericileri olarak temsil ettikleri devletin sosyal ve kültürel kurumları içerisine dâhil olmaktadır. Onların bakış açıları bu kurumlar tarafından şekillenmektedir. Bu temsilciler uluslararası sistemin yapısını dönüştürmektedir. Temsilcilerin uluslararası sistemin yapısını değiştirmek ve etkilemek için geniş fırsatlara sahip olduğu zamanlar bulunmaktadır. Rol teorisi, kimlik ve davranış arasında önemli bağ kurmakta ve dış politika davranışları üzerinde belirleyici olan yapı ve temsilcinin öneminin sistematik ve ampirik yollarla araştırılması için araçlar sunmaktadır.⁴⁶³

⁴⁶⁰Carl Backman, "Role Theory ad International Relations: A Commentary and Extension" *International Studies Quarterly*, Cilt: XIV, Sayı: 3, 1970, s.311-319.

⁴⁶¹Hee-Yong Yang, "A Study on Role-Based Approach to Bilateral Alliances in Northeast Asia", *Journal of International and Area Studies*, Cilt: XXIII, Sayı: 1, 2016, s.38.

⁴⁶²Thies, "Role Theory and... s.2-3.

⁴⁶³Marijke Breuning, *Role Theory Research In International Relations*, Routledge, London 2011, s.40-45.

Rol teorisinde ortak kanı rollerin sosyal konumlar veya statülerle ilişkili olduğudur. Genel olarak sosyal konum, bilinen bir grup kişiyi tanımlayan bir kimliktir. Fizikçi, öğretmen, profesyonel atlet, büyük anne vs. gibi terimler bilinen bir grup kişi ile ilişkilidir. Her biri bir sosyal konumu oluşturmaktadır.⁴⁶⁴ Rol teorisi bireysel ve kolektif düzeyde sosyal davranış örgütlenmesini ele almaktadır.⁴⁶⁵

Holsti, rol teorisini uluslararası boyut içerisinde ele alan uluslararası ilişkiler teorisyenlerinden biridir. Rol teorisi, aktörün tanımladığı çıkar ve amaçlar ile aktöre isteklerini tayin eden dış faktörler arasındaki etkileşime vurgu yapmaktadır.⁴⁶⁶ Rol teorisi, bir devletin dış politikasını etkileyebilecek nitelikte olan çoğu faktörü bir araya getirip bütünleştirdiği için devlet davranışlarının incelenmesinde yararlı bir araçtır.⁴⁶⁷ Aggestam, rol teorisinin potansiyel anlamda çok yaratıcı ve üretken bir araç olduğunu belirtmektedir.⁴⁶⁸

Analitik bir araç olarak rol teorisi, dış politika yapım sürecine etki eden faktörlerin derinine inerek anlaşılmasını sağlamaktadır. Rol teorisi, liderlerin ülkelerinin uluslararası siyasetteki rolü ile ilgili kavramsallaştırmalarını ortaya koymak için bir çerçeve çizmenin yanında sistemik analiz düzeyinin ötesinde çalışmalar yapılmasını sağlamaktadır. Başlangıçta soğuk savaş dönemi boyunca özellikle daha küçük devletlerin dış politika sürecini açıklamak için kullanılan teori bir devletin dış politikasındaki tezatlıklara da açıklama getirmektedir. Rol teorisi, yapısal değişkenler ya da uluslararası normlar ile aktör ya da ulusal rol algısı arasında bir bağ kurmaktadır. Yapı ve aktör arasındaki bu bağ rol teorisinin dış politika analizine yaptığı en büyük katkılardan biridir. Benes, rol teorisinin konstrüktivist uluslararası ilişkiler teorisi ve dış politika analizi arasında bir köprü olduğunu belirtmektedir.⁴⁶⁹

Rol teorisi, araştırmacılara farklı dış politika tercihlerini açıklama imkânı sunan analitik bir bakış açısı sağlamaktadır. Dış politika analizi, uluslararası ilişkilerin bir alt disiplini ve dış politika kararlarının alındığı ve aktörlerin de yer aldığı sürece

⁴⁶⁴ Biddle, *a.g.e.*, s.5.

⁴⁶⁵ Ralph Turner, *Role Theory*, Handbook Sociological Theory, New York 2002, s.233.

⁴⁶⁶ Aras ve Gönen, *a.g.m.*, s.76.

⁴⁶⁷ Michael Grossman, "Role Theory and Foreign Policy Change: The Transformation of Russian Foreign Policy in the 1990s", *International Politics, Cilt:42, Sayı:3*, 2005, s.337.

⁴⁶⁸ Aggestam, *Role Theory and European...* s.25.

⁴⁶⁹ Hermanns, *a.g.m.*, s.56-62.

odaklanmaktadır. Bu analize göre realizm ve liberalizm gibi uluslararası ilişkiler teorilerinin görmezden geldiği ulusal roller dış politikanın ana belirleyicisi olarak görülmektedir. Rol teorisi, dış politika analizinin teori ve pratik arasındaki boşluğu doldurma amacına hizmet etmektedir. Walker, rol üzerine yaptığı vurguyla rol teorisinin uluslararası ilişkiler teorilerindeki belirsizliği azalttığını ileri sürmektedir. Rosenau, bireysel, ulusal ve sistemik faktörleri içeren analitik bir bakış açısı olarak rol kavramını şekillendirmektedir.⁴⁷⁰

Rol teorisinin katkısı şu şekilde sıralanabilir: 1) Rol teorisi, belirli politika analizleri için uygulanabilir ve teorik bir çerçeve sunmaktadır. 2) Aktörler tarafından birden fazla oynanan rollerin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. 3) Rol kavramı ve teorik çerçeve dış politikanın sosyal boyutunun analizi için uygundur. Rol teorisi, yönetici elitlerin algılarını ve bilişsel süzgeçlerini göz önünde tutarak bir ülkenin dış politikasının belirlenmesinde ekonomik, siyasi, jeostratejik ve kültürel faktörleri analiz etmektedir.⁴⁷¹

Rol teorisi, diğer uluslararası ilişkiler ve dış politika analistlerinin öne sürdüğü gibi devletlerin tanımladığı belirli rollere uygun davranan aktörler olduğunu varsaymaktadır.⁴⁷² Kimlik veya retorik yaklaşımlardaki ana problemlerden biri devletlerin kamuoyunun, aktörlerin veya diğer önemli kişilerin onayı olmadan rol veya kimlikler benimseyebileceğini yani bunların etkisinin göz ardı edilebileceğini vurgulamasıdır. Rol teorisi bu düşünce silsilesini, tüm rollerin zıt rollere gereksinim duyduğunu ve kimlik inşasının önemli bir sosyal boyut olduğunu vurgulayarak ve bunun içerisine rol algılarını ekleyerek geliştirmektedir.⁴⁷³

Rol teorisinin kavramsal yapısı, devletlerin dış politika davranışlarının açıklanması ve sınıflandırılması için kapsamlı bir çerçeve sunmaya yardımcı olmaktadır.⁴⁷⁴ Holsti'nin belirttiği gibi rol teorisi, rol algılarının kaynaklarını

⁴⁷⁰Özgür Özdamar, Toygar Halistoprak ve Erkam Sula, "From Good Neighbor to Model: Turkey's Changing Roles in the Middle East in the Aftermath of the Arab Spring", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, Cilt: XI, Sayı: 42*, 2014, s.95-96.

⁴⁷¹ Özdamar, *a.g.m.*, s.98.

⁴⁷² Chafetz, "Role Theory and Foreign... s.732.

⁴⁷³Thies, "Role Theory Approach... s.401.

⁴⁷⁴Şevket Ovalı ve Yücel Bozdağlıoğlu, "Role Theory and Securitization: An Agency Based Framework for Decoding Turkey's Diplomatic Offensive against Israel", *The Turkish Yearbook of International Relations, Cilt: XLIII*, 2012, s.2.

inceleme, ulusal rol algılarını ve rol performansını tanımlama için bir çerçeve ortaya koymaktadır.⁴⁷⁵

Rol teorisi, aktörlerin dış politika davranışlarındaki değişimi açıklamak için uygulanabilir bir araç sağlamaktadır.⁴⁷⁶ 1970'li yıllardan itibaren dış politika analizinde rol teorisini kullanan rol teorisyenlerinin sayısı ve rol algılarının sayısı artmaktadır. Rol teorisi, farklı devletlere farklı dönemlere ve birçok lidere uygulanabilmektedir. Holsti'nin çalışmasına göre rol teorisini anlamak için üç kavrama değinmek önemlidir. 1) rol performansı, 2) rol algıları ve 3) rol beklentileri.⁴⁷⁷

İlk olarak kavramlardan rol performansı kavramı ele alınacaktır.

Rol performansı, sosyal kimlik, içinde bulunulan konumlardan oluşturulan, kişinin kendisini nasıl tanımladığı ile ilgili bir kavramdır. Özün ve diğerlerinin gerçekleştirilecek rol performansı ile ilgili tahminde bulunmasına yardımcı olmaktadır.⁴⁷⁸ Rol performansı, dış politikada sonuca odaklanmaktadır. Yani rol performansı üstlenilen karar ve eylemlere dayanarak dış politika davranışını kapsamaktadır.⁴⁷⁹ Holsti, ulusal rol performansını diğer devletlere yönelik kararlar, tutumlar, görevler, yükümlülükler, yanıtlar içeren devletlerin genel dış politika davranışı olarak tanımlamaktadır.⁴⁸⁰

Holsti'ye göre bir devletin dış politika davranışları, Biz kimiz? Neyiz? Düşmanlarımız kimler? Hangi şekillerde onlar bizi tehdit etmekte? Biz bu tehditlerle en iyi şekilde nasıl başa çıkabiliriz? gibi sorular çerçevesinde şekillenen algılar ve Holsti'nin rol reçeteleri olarak adlandırdığı diğerlerinin beklentileri tarafından belirlenmektedir.⁴⁸¹ Holsti, devletlerin rol performansının (karar ve eylemler) aktörün bölgede veya uluslararası sistemde kendi devletinin rolü hakkındaki algıları ile ilişkilendirilerek açıklanabileceğini belirtmektedir.⁴⁸² Rol performansı, aktörlerin

⁴⁷⁵ Yong Yang, *a.g.m.*, s.38.

⁴⁷⁶ Özdamar, *a.g.m.*, s.94.

⁴⁷⁷ Kara, *a.g.m.*, s.49-50.

⁴⁷⁸ Davis, *a.g.e.*, s.585.

⁴⁷⁹ *Role Conceptions and the Politics of Identity in Foreign Policy*, (Yay. Haz: Lisbeth Aggestam), ARENA, 1999.

⁴⁸⁰ Yong Yang, *a.g.m.*, s.39.

⁴⁸¹ Ovalı ve Bozdağlıoğlu, *a.g.m.*, s.3.

⁴⁸² Wish, *a.g.m.*, s.534.

uluslararası ortamda hedeflenen konuma ulaşmak amacıyla beklenen rol performanslarını uygulamak için onları yönlendiren algılarıdır.⁴⁸³

Sampson V. Wolker, iç siyasi normlar ve ulusal rol algıları arasında paralellik kurmaktadır. Aynı şekilde Wish farklı zamanlarda iktidarda olmalarına ve bu nedenle uluslararası arenaya farklı yorumlamalarına rağmen benzer ulusların liderleri tarafından ortaya koyulan rol algıları arasında büyük benzerlikler olduğunu ifade etmektedir.⁴⁸⁴ Holsti, rollerin objektif olarak rol reçeteleri, subjektif olarak rol algıları olarak tanımlanabileceğini ortaya koymaktadır.⁴⁸⁵

İkinci olarak, kavramlardan rol algıları kavramı ele alınacaktır.

Holsti, ulusal rol algılarını sınıflandıran ve sistematik dış politika davranışları çalışmalarına ulusal rol algılarını dâhil eden ilk siyaset bilimcilerden biridir. Diğerleri genel olarak Amerikan siyaseti kapsamında bireysel rol ve davranışlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ana odak noktası dış politika kararlarının alınmasında en büyük yetki veya otoriteyi kimin kullandığıdır. Uluslararası sistem sosyal bir yapı olarak algılanırsa her bir devlet diğer devletlerle ilişkilerinde birçok sosyal konumlara sahip olmakta ve bu konum gereği ulusal roller üstlenmektedirler.⁴⁸⁶ Holsti, 71 devletin dış politika kesitlerinin kapsamlı araştırılması yoluyla çalışmasını oluşturmuştur. O ve onu takip eden diğer bilim insanları ulusal rol algılarının bir devletin dış politika davranışıyla sıkı şekilde ilişkili olduğunu vurgulamaktadırlar.⁴⁸⁷

Rol algısı, beklenen dış politika davranışının gerçekleşmesine katkısı olan normatif ilkelere dayalı yönlendirici bir yol haritası olarak tanımlanmaktadır. Aslında rol algıları siyasi sorunların çözümünün kolaylaştırılmasında karar alıcılara yardımcı olmaktadır. Holsti'nin çalışması, ulusal rol algıları aracılığıyla uluslararası sistemdeki devletlerin davranışlarını anlamak ve açıklamak için aktörlerin rolüne odaklanmaktadır. Aktörler, devletlerin temsilcileridir. Bu nedenle aktörlerin kendi devletlerinin uluslararası sistemde oynaması gerektiği roller ile ilgili görüşleri ve algıları önemlidir. Aktörlerin kendi görüşleri var olan rollerle devam edilip

⁴⁸³ Kara, *a.g.m.*, s.49.

⁴⁸⁴ Le Prestre, *a.g.e.*, s.8.

⁴⁸⁵ Juliet Kaarbo, "Foreign Policy Analysis in the Twenty-First Century: Back to Comparison, Forward to Identity and Ideas", *International Studies Review*, Cilt: V, 2003, s.160.

⁴⁸⁶ Wish, *a.g.m.*, s.533.

⁴⁸⁷ Aras ve Gönen, *a.g.m.*, s.77.

edilmeyeceğini veya onların değişip değişmeyeceğine karar verilmesinde ayrıca önem taşımaktadır.⁴⁸⁸

Holsti'nin ulusal rol algısı modeli, daha çok elit sınıfın algılarına odaklanarak ve bir ulusun uluslararası sistemde kendisini ve rolünü nasıl gördüğünün arayışı içinde olarak dış politika üzerine yapılan yapısalcı analizlere karşı koymaktadır. Holsti'nin çalışması uluslararası ve alt sistemlerde aktörlerin genellikle birçok rol üstlendiğini belirtmektedir. Birçok farklı rolün varlığı gerçekleşen ilişkiler ve sorunlar karşısında dış politika eylemlerinin ve sonuçlarının farklı olmasına yol açmaktadır. Holsti'nin tanımladığı roller bir ulusal rol algısının oluşmasına katkı sağlamaktadır.⁴⁸⁹

Holsti'nin ulusal rol algıları sınıflandırmasında bölgesel koruyucu, devrim savunucusu ve blok lideri gibi egemen rollere yer verilirken bölgesel alt işbirlikçisi, arabulucu, köprü gibi rollerin daha az bir statüsü veya etkisi bulunmaktadır. Bu roller genellikle eşit statülü ortaklıklar nezdinde diğer uluslarla birlikte çalışmayı gerektirmektedir. Holsti, her bir devletin sahip olduğu rol algılarının diplomatik gelişmeler veya ilişkilerin daha önceden öngörülmesi için bir araç ve mantıklı bir gösterge olduğunu belirtmektedir.⁴⁹⁰

Holsti'nin rol algısı kavramı tümevarımsal analizin yapılmasına zemin hazırladığı gibi politika yapıcılarının kendilerince rolleri nasıl tanımladığı ve algıladığını ortaya çıkarmaktadır. Holsti'nin çalışmasında ulaştığı şey, akademisyenler tarafından tümdengelimsel şekilde ulaşılan daha genel ve tek bir rolün aksine dış politika uygulayıcılarının çok sayıda rolü ortaya koyduğudur. Önemli ölçüde bu sonuç, rollerin yalnızca uluslararası güç dağılımına göre oluşturulmadığını ve birçok kaynağı olduğunu öne sürmektedir. Barnett'e göre devletin bekası hükümetin ülke içindeki kalıcılığına göre daha az tehlikededir. Bu yüzden iç faktörlerin kaynağını oluşturduğu roller güç faktörlerine göre belirlenen rollerden daha büyük etkiye sahiptir.⁴⁹¹

Holsti, ulusal rol algılarının bir devletin uluslararası sistemde gerçekleştirdiği davranışları şekillendirdiğini ifade etmektedir.⁴⁹² Holsti, Elgström/Smith (2006)

⁴⁸⁸ Kara, *a.g.m.*, s.48-49.

⁴⁸⁹ Hermanns, *a.g.m.*, s.58-59.

⁴⁹⁰ Wish, *a.g.m.*, s.537-541.

⁴⁹¹ Aggestam, *Role Identity and the Europeanisation...* s.88.

⁴⁹² Thies, "Role Theory and..." s.2.

Harnisch/Maull (2001) Jönson (1982) Adigbuo (2007) Chafetz (1996) Walker (1979) tarafından çalışmaya başlanan, AB, süper ve orta güçler için rol setleri olarak belirttiği 17 temel ulusal rol algısı ortaya koymuştur.⁴⁹³ Holsti'nin çalışması, devletlerin rol algısına karşı ilk analitik yaklaşımlardan biridir. Devletlerin dış politika davranışını açıklayan teoriler arasında rol teorisi, devletlerin kararları üzerinde karar vericilerin etkisini ortaya çıkarmakta ve karar vericilerin bu kararlar üzerindeki rolüne odaklanmaktadır. Rol teorileri, rol algısının kaynakları ve odaklarına göre ayrılmaktadır. Rol algısı perspektifinde iki temel kısım vardır. İlk kısım, rol algılarının belirleyici faktörleri olarak maddi veya bilişsel faktörlere vurgu yapmaktadır. İkinci kısım, dil, kimlik ve sosyal etkileşimi inceleyen konstrüktivist anlayışı takip etmektedir. Rol algıları, diğerleri karşısında devletin konumu ve diğerlerinin rol beklentileri ile ilgili aktörün algılarından bahsetmektedir. Ulusal rol algıları, karar vericilerin kendi devletlerinin üstlenmesi için en uygun olarak algıladıkları dış politika davranışlarının kapsamını çizmektedir.⁴⁹⁴

Holsti'nin rol algıları tanımı Barnett ve Banchoff'a⁴⁹⁵ ait kimlik tanımlamalarına benzerdir. Bu ilk kavramsallaştırmaları takip eden rol teorisi, ulusal rol algılarının kaynaklarının yanı sıra dış politika üzerinde rol algılarının etkisini ve devletler tarafından benimsenen farklı rolleri listelemeye çalışmıştır. Rol ve kimlik arasındaki bağ yakın zamanlardaki bazı çalışmalarda yer verilmiştir. Glenn Chafetz ve arkadaşları rol teorisine referans vermiş ve rol ve kimlik kavramlarını birbiri yerine geçecek şekilde kullanmışlardır. Kimlik ve kimliğin dış politika üzerindeki etkilerini inceleyen son dönem araştırmacıları rol teorisi ile ilgili önceki gelişmeler üzerine eklemeler yapıp geliştirmişlerdir.⁴⁹⁶ Holsti, özün devlet kimliğine ilişkin olarak farklı inanış veya kaniya sahip olabileceği fikrine odaklanmıştır.⁴⁹⁷

Rol teorisi, aktörlerin rol algılarına uygun olarak devletlerin dış politikalarının şekillendiğini varsaymaktadır. Bu varsayım aktörleri sınırlayan sistemik faktörlerin varlığını, mutlak kazanç gerçekleştirmeye çalışmak için teşviklerini veya aktörlerin

⁴⁹³Harnisch, *a.g.e.*, s.4.

⁴⁹⁴Yong Yang, *a.g.m.*, s.38-39.

⁴⁹⁵Devlet kimliği, belirli uluslararası durum içerisinde yönetim şeklinin kendiliğinden yerleştirilmesini ifade etmektedir.

⁴⁹⁶Kaarbo, *a.g.m.*, s.160.

⁴⁹⁷Thies, "Role Theory and... s.2.

dış politika davranışına yönelik olarak kimlik temelli açıklamalarını reddetmemektedir.⁴⁹⁸ Rol algıları, Wendt'in sosyal kimlik kavramıyla örtüşmektedir. Rol algıları doğası gereği tartışmaya açıktır. Çünkü roller ve rollerin icrası diğer aktörlerin rolleri ile yakından ilişkilidir. Rollerin bu yapısal doğası diğerlerin davranış, statü ve hatta varlıklarına önemli sınırlamalar getirmektedir.⁴⁹⁹

Rol algıları sübjektiftir. Karar vericilerin devletleri ve devletlerini uluslararası sistemde hangi konumda görmek istedikleri ile ilgili düşüncelerini kapsamaktadır.⁵⁰⁰ Dış politika davranışına karşı seçkin sınıfın algılarını konu alan en başarılı yaklaşımlardan biri ulusal rol algılarının kullanılmasıdır. Ulusal rol algıları kavramı rol teorisine başvurmayı gerekli kılmaktadır.⁵⁰¹

Rol algıları sergilenecek davranış için bir rehber niteliği taşımaktadır. Rol algısında aktörler senaryoya göre pasif değil aktif olarak oynamaktadır. Aktörler belirli bir referans da bulunarak eylem ve davranışta bulunmaktadırlar. Bir rol algısı gerçekliğin farklı tanımlarını ve değerlerin toplamını içermektedir. Politikalar, rol algılarını içselleştirdiği için rol algısı öznel arası bir yapıya dönüşebilmekte ve böylece zamanla değişmez nitelikte olabilmektedir. Rol algıları, bir ulusun siyasi kültürünün parçası haline geldiği için algılanan veya siyasi açıdan uygun olan politikalara sınırlar çizmektedir. Bu durumda karar almada önemli rol oynayan duruma ve kişiye özgü değişkenlerin dikkate alınma ihtimali düşüktür.⁵⁰²

Çoğu dış politika analizi araştırmacıları dış politikanın açıklanmasında, kriz durumlarında ve belirli politika tercihlerinde liderlerin inançlarının güçlü bir unsur olabileceğine inanmaktadır. J. Kaarbo, dış politika analizinde liderlerin inanç ve algılarının öneminin göz ardı edilemeyeceğini ifade etmektedir. Çoğu dış politika çalışmaları, liderlerin inançları ve bu inançların dış politika süreçlerine ve çıktılarına etkisine odaklanan sağlam bir dış politika analizine dayandırılmamıştır. Smith, Wendt tarzı konstrüktivizm ve Nicolass Onuf tarzı konstrüktivizm arasında önemli farklılıkların olduğunu ifade etmektedir. Onuf tarzı konstrüktivizm özellikle iç

⁴⁹⁸Özdamar, *a.g.m.*, s.94.

⁴⁹⁹Harnisch, *a.g.e.*, s.4.

⁵⁰⁰Yücel Bozdağlıoğlu, *Konstrüktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi*, (Editör: Tayyar Arı), Mkm Yayınları, Bursa 2012, s.145.

⁵⁰¹Aras ve Gönen, *a.g.m.*, s.76.

⁵⁰²*Role Conceptions and the Politics of Identity in Foreign Policy*, (Yay. Haz: Lisbeth Aggestam), ARENA, 1999.

siyasetin etkilerini konu alan dış politika araştırmalarından edinilen bilgileri kullanmaktadır. Wendt'in sosyal konstruktivizm anlayışı dış politika üzerinde iç siyasi etkilerin az bir paya sahip olduğunu vurgulamaktadır. Kimlik üzerine çalışmalar kurumların rolünü çok fazla ciddiye almamaktadır. Sistemik düzeydeki araştırmalar liderin inançlarının, beklentilerinin ve karakterlerinin dış politika üzerindeki etkilerini dikkate almamaktadır.⁵⁰³

Ulusal rol algıları, kendi devletlerinin uluslararası arenada neyi temsil ettiğine dair karar vericilerin yorumlamalarıdır. Ayrıca rol algıları farklı şartlar altında devletin gerçekleştirdiği eylem ve yanıtları örnek alan norm ve standartların kaynağıdır. Rol algıları sosyal olgu olarak ulusal kimlik düzeyinde inceleme yapılmasını gerektirmektedir. Aynı zamanda dış politika davranışının belirleyicileri olan karar vericiler kendi devletlerini uluslararası sistemde konumlandırırken birçok objektif iç ve dış faktörü göz ardı etmemektedir. Ulusal rol algıları kavramı sadece karar vericilerin kişisel özellikleri temeline dayanarak devlet davranışını açıklamaya çalışmamaktadır. Aksine aktörlerin ulusal algılarının oluşumunda içeriksel faktörlerin (contextual variables) etkili olduğunu belirtmektedir. Hollis ve Smith'in belirttiği gibi roller, yapı ve devlet arasındaki çift yönlü bir süreçtir. Çünkü karar vericiler iç ve dış çevreden etkilenmektedir. Kendi devletlerinin uluslararası sistemdeki konumları ile ilgili kişisel fikirlerini şekillendiren durumsal faktörlere maruz kalmaktadır.⁵⁰⁴

Ulusal rol algıları karar vericilerin kendi devletlerinin uluslararası sistemdeki konumlarına yönelik algıları olarak tanımlanmaktadır. Ulusal rol algıları devletlerin uluslararası konumları ile ilişkili uzun dönemli amaçlar, yükümlülükler, kurallar ve kararlara yönelik genel algıları kapsamaktadır. Ulusal rol algıları, çoğu karar alma bakış açılarını etkileyen norm, standartlar ve yönlendirici ilkeler sağlamaktadır.⁵⁰⁵ Krotz'a göre ulusal rol algıları, aktörün uluslararası arenada bir sosyal topluluk olan devletin rolüne ve amacına ilişkin ülke içindeki paylaşılan fikir ve görüşleridir. Ulusal rol algıları, Biz kim olmak istiyoruz? ve Kim olmamız gerekiyor? sorularının sonucu olarak Biz ne istiyoruz ve bunun sonucunda biz ne yapıyoruz? sorularını kısa ve öz biçimde açıklamaktadır. Ulusal rol algıları, belirli çıkar ve politikaları harekete

⁵⁰³ Kaarbo, *a.g.m.*, s.161-163.

⁵⁰⁴ Aras ve Gönen, *a.g.m.*, s.76.

⁵⁰⁵ Wish, *a.g.m.*, s.533.

geçen kişilik profilleridir. Farklı kişilik profilleri, farklı çıkar ve politikaları mantıklı hale getirmekte ve onların anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Ulusal rol algıları, tarihin, anıların ve sosyalleşmenin ürünleridir. Ulusal rol algıları, sembolik bağımsız değişkenlerdir. Ulusal rol algıları, devletin ve ulusal kimliğin unsurudur.⁵⁰⁶

Farklı ulusal roller dış politika konuları ile ilgili farklı tercihler ve etkileri ortaya koymaktadır. Böylece ulusal rol algılarının sınıflandırıldığı bir şema dış politika davranışındaki farklılıkların açıklanması için araştırmacıya yararlı bir araç sağlamaktadır. Farklı uluslararası ortam ve kurumlar veya farklı sorun alanlarıyla ilgili olabilen birden çok rol algılarına sahip olmak karar vericiler için olağanüstü bir durum değildir. Örneğin bir devlet ekonomik ilişkilerde lider olarak hareket etmek isterken askeri – güvenlik konularında diğer devletlere boyun eğebilir. İki farklı uluslararası örgüte üyelik bir ulusal rol algısıyla ilişkili politikaların ön planda olma durumunu değiştirebilir. Ulusal rol algılar üzerine geliştirilen literatür farklı devletlerin dış politika tercihlerinde de farklı olacağını savunmaktadır. Bunlar devletin ilk ve oluşturucu özellik taşıyan deneyimlerine kadar götürülebilir. Ayrıca bunlar kurucu elitlerin siyasi, kültürel ve kişisel özellikleri tarafından büyük çapta şekillenmektedir. Örneğin, Türk dış politikasına dayanak oluşturan temel değerler Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk tarafından oluşturulmuştur. Aktörlerin ulusal rol algılarının belirtilerini bulmak için konuşmaları, kitapları, makaleleri, röportajları analiz edilmelidir.⁵⁰⁷

Ulusal rol algıları üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar diğerlerinin rol beklentileri yerine özün tanımladığı rol algıları üzerine odaklanma ve onlara dayanak gösterme eğilimi içindedirler. Ulusal rol algıları ve devlet davranışı arasındaki ilişki bilinen bir gerçektir. Karar vericiler çok tabakalı uluslararası sistem içerisinde kendi devletinin rolünü belirtmektedir. Karar verici, kendi devletinin uluslararası alandaki rolünü tanımlarken devletin zenginliği, coğrafi konumu, gücü ve uluslararası etkiler gibi iç faktörlere yönelik algısını göz önünde bulundurmaktadır. Liderler, uluslararası sistemde devletlerin rolü olarak düşündüğü role uygun olarak davranacaklardır. Aktörlerin tanımladığı rol, kendi devletlerinin izlediği politikalar üzerinde etkili

⁵⁰⁶Ulrich Krotz, *National Role Conceptions and Foreign Policies: France and Germany Compared*, Minda de Gunzburg Center for European Studies Harvard University, s.6-8.

⁵⁰⁷Aras ve Gönen, *a.g.m.*, s.77-81.

olmaktadır. Le Prestre tarafından devlet davranışı ve ulusal rol algılar arasındaki ilişki vurgulanmaktadır. Bir ulusal rolün dillendirilmesi, tercihleri göstermekte, beklentileri harekete geçirmekte ve kullanılabilir uygun seçeneklerin ve içinde bulunulan durumun tanımlanmasını etkilemektedir. Rol algıları, liderin uygun olarak gördüğü politika seçeneklerini sınırlandırdığı için dış politika sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Charles Harman'ın belirttiği gibi roller karar vericilerin inançları ve fikirleri lehine kendi devletlerinin belirli durumlarda izleyeceği dış politika eylem modeli hakkındaki beklentileridir. Daha genel anlamda Jönsson ve Westerlund rollerin davranışları belirlemesinden ziyade dış politik davranışa sınırlar koyduğunu varsaymakta ve belirli davranış türlerinin belirli rollerle ilişkili olduğunu belirtmektedir.⁵⁰⁸

Rol algıları, hem aktörün öz eleştirisinin hem de diğerlerinin rol beklentilerinin etkilerini içermektedir. Ayrıca rol algıları bu iki unsur arasındaki etkileşimin araştırılmasına zemin hazırlamaktadır.⁵⁰⁹ Bir ulusal rol algısı oluşturulurken politika yapıcılar, kültürel değerler, normlar ve ulusal kimlik etkisinde hareket etmektedir. Politika yapıcılar bu etkileri iç sosyal söylemlerle dolu olan bir ulusal rol algısına dönüştürmektedir. Ulusal roller hiçbir şekilde karşılıklı mutabakata dayalı değildir. Ulusal roller hem elit sınıf arasında hem de elitler ve kamu arasında tartışmaya açıktır. Ulusal rol algıları, tarih boyunca inşa edildiği ve paylaşıldığı için hükümetin değişimine paralel olarak değişme zorunluğunda değildir. Ulusal rol algıları, karar alıcıların uluslararası ortamla ilgili yorumlarıdır. Düşünsel faktörler, yapısal ve maddi faktörler karar vericilerin ulusal rol algısını etkilemektedir. Ulusal rol algısı kavramı uluslararası sistemde bir oyuncu olan devletle ilgili uygun rol ve amaca ilişkin paylaşılan fikirdir. Bazı rollerin bir arada gerçekleşmesi gerektiği durumlarda dış politika yapım sürecinde bazı gerginlikler ortaya çıkmaktadır.⁵¹⁰

Rol algıları, karar vericilerin niyetlerinin, gerçeklik tanımlamalarının ve normların birleşimini içermektedir. Aktörlerin birçok rolü hesaba kattığının altını çizmek önemlidir. Bu roller, kurumsal rollere, durum ve önemlerine göre değişiklik göstermektedir. Politika yapıcılar rol algılarını içselleştirdiği ve sosyalleşme sürecine

⁵⁰⁸Grossman, *a.g.m.*, s.336-337.

⁵⁰⁹Ole Elgström ve Michael Smith, *The European Union's Roles in International Politics Concepts and Analysis*, Routledge, London 2006, s.6.

⁵¹⁰Hermanns, *a.g.m.*, s.56-61.

girdiği için bir rol algısı intersubjektif (öznelarası) bir hale gelebilir ve bu yüzden zamanla değişmez niteliğe dönüşebilir. Rol algıları, bir ulusun siyasi kültürünün parçası halini aldığı için rol algılarının siyasi açıdan uygun ve algılanan politika seçeneklerini sınırlama ihtimali yüksektir. Belirli duruma özgü değişkenlerin yani subjektif faktörlerin karar almada önemli rol oynamasına olanak tanınması ise daha düşük ihtimaldir. Rollerin oluşumunda birçok kaynak etkilidir. Rollerin yapı (structures), etkileşim (interaction) ve niyet (intention) birleşiminden nasıl oluştuğunu göz önünde bulundurmak önemlidir. Yapı ya da yapısal yaklaşım, aktörlerin değil kurumların norm ve rolleri nasıl belirlediğine dikkat çekmektedir. Ulusal ve uluslararası yapıların sadece normatif değil maddi unsurlardan oluştuğunu vurgulamak önemlidir.⁵¹¹

Uluslararası ilişkiler teorisinde rollerin kaynaklarının genel olarak sistemik ve maddi unsurlara dayalı olduğu düşünülmektedir. Ekonomik güç, coğrafi konum ve hükümet sistemi gibi maddi unsurlar devletlerin diğerleriyle ilişkilerini ve kendisini incelemesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak Aggestam, dış politikanın anarşik bir yapı içerisinde güç faktörü tarafından yönlendirildiğine dayalı varsayımın bir kenara koyulduğunda, rol algısının temel ulusal çıkarlar doğrultusunda şekillenen yükümlülük ve sorumlulukların anlaşılır hale gelmesini kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Aktörler, görüşme sürecinde ve kendi rollerini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Rollerin etkileşim içerisinde oluşturulduğu farz edilirse rollerin zamanla değişebilme eğiliminde olduğu sonucu çıkmaktadır.⁵¹²

Devletler her bir uluslararası kurum ve coğrafi bölge içerisinde farklı roller üstlenmektedir. Devletler, rol algılarını tamamen terk etmek yerine onların öncelik sırasını geriletmektedir.⁵¹³ Belirlenmiş rol algılarının içinde bulunduğu durum veya öncelik sırası belirsiz olduğu zaman veya devletin belirlenmiş ulusal rol algıları ile uluslararası toplumun devletten beklentilerinin uyumlu olmadığı zamanlarda sosyal etkileşimin değişiklik yaratması olasıdır. İç savaş, çatışma veya kararsızlık ortamı gibi durumlar rol ve rol algıların da aşamalı gerçekleşen değişimlere neden olmaktadır.⁵¹⁴

⁵¹¹ Aggestam, *Role Identity and the Europeanisation...* s.89.

⁵¹² Aggestam, *Role Identity and the Europeanisation...* s.89.

⁵¹³ Chafetz, "Role Theory and Foreign..." s.736.

⁵¹⁴ Chafetz, "The Struggle for..." s.665.

Ulusal rol algılarının sürekliliği ve ulusal rol algılarındaki değişiklik yönetim ve lider değişikliğine bağlıdır.⁵¹⁵ Yeni gelen hükümetin devlet hakkındaki algısı ve bu gelişmeyle birlikte oluşan yeni statü ile ilişkili rollerden dolayı devrimler, rejim değişiklikleri, askeri darbeler veya yasal hükümet değişiklikleri devletin rol algılarında önemli bir değişikliğe neden olabilir. Uluslararası sistemde diğerleriyle girilen etkileşimin sonucu olarak dış durum açısından rollerdeki, kimliklerdeki ve politika tercihlerindeki değişimler sergilenen rollerdeki araçların ve stratejilerin değişmesi ile meydana gelmektedir.⁵¹⁶

Üçüncü olarak, kavramlardan rol beklentileri kavramı ele alınacaktır.

Rol beklentileri, diğerlerinin rol sağlayıcıdan (role – beholder) sergilemesini beklediği ve öngördüğü rollerdir.⁵¹⁷ Uluslararası örgüt veya devletler için rol beklentileri büyük ölçüde değişiklik göstermektedir. Rol beklentileri uygun rolün ne olduğu ve neyi ifade ettiği konusunda özün (ego) beklentileri ve diğerleri (alter) tarafından doğrudan ve dolaylı olarak ortaya koyulan taleplerden oluşmaktadır.⁵¹⁸ Rol beklentileri, özün ve diğerlerinin beklentileridir. Özün beklentileri, uygun role ilişkin bireysel veya iç beklentilerdir. Diğerlerinin beklentileri, diğerlerinin açık veya üstü kapalı talepleridir.⁵¹⁹

Rol beklentileri bir kişinin gerçekleştireceği davranışlar için beklentiler dizisidir veya belirli bir kişinin sahip olduğu konum gereği gerçekleştireceği davranışlar için beklentiler dizisidir.⁵²⁰ Walker, rol beklentilerinin, rol taleplerinin ve rol ipuçlarının davranışı belirleyen üç bağımsız değişken set olduğunu öne sürmektedir. Rol beklentileri, sosyal yapı içerisinde farklı konumlarda bulunan devletler karşısında başka bir sosyal konumda bulunan devletin görev ve sorumlulukları, hak ve ayrıcalıkları olarak tanımlanmaktadır. Holsti, aktörün kendince belirlediği rol algılarının ve rol beklentilerinin önemini vurgulamaktadır. Holsti, rol algılarını rol reçetelerinden⁵²¹ ayıran bir bakış açısı öne sürmektedir. Walker'ın rol

⁵¹⁵Kara, *a.g.m.*, s.50.

⁵¹⁶ Ovalı ve Bozdağlıoğlu, *a.g.m.*, s.3.

⁵¹⁷ *Role Conceptions and the Politics of Identity in Foreign Policy*, (Yay. Haz: Lisbeth Aggestam), ARENA, 1999.

⁵¹⁸ Harnisch, *a.g.e.*, s.4.

⁵¹⁹ Yong Yang, *a.g.m.*, s.39.

⁵²⁰ Davis, *a.g.e.*, s.584.

⁵²¹ Holsti, rol beklentilerini rol reçeteleri olarak adlandırmaktadır.

ipuçları ve rol talepleri olarak adlandırdığı rol reçeteleri dış çevreden etkilenmekte ve dış çevreden kaynaklanmaktadır.⁵²²

Rol beklentileri, dış çevreden, uluslararası aktörlerin beklentilerinden ve normlardan meydana gelmektedir.⁵²³ Rol beklentileri, özün (ego) ve diğerlerinin (alter) beklentileri arasındaki uyumdur. Siyasette beklentiler aktörler (self) ve uluslararası yapıdaki diğer aktörlerden (others) oluşmaktadır. Özün beklentileri, uygun rolün ne olduğuna yönelik bireyin beklentilerinden bahsederken diğerlerinin beklentisi, diğer aktörlerin beklentilerinden bahsetmektedir.⁵²⁴

2.3.2. Dış Politika Analizinde Kalevi Holsti'nin Ulusal Rol Yaklaşımı

Holsti'nin 1970 yılında yayınladığı “National Role Conceptions In The Study of Foreign Policy” adlı çalışma, dış politika analizinde bazı rol teorisi kavramlarının (rol algıları-rol beklentileri) işlevini incelemektedir. Amacı, ulusal rol kavramının dış politika analizinin geliştirilmesine nasıl katkı sağladığını ve uluslararası sistemin daha realist modellerinin inşa edilmesine nasıl yardımcı olduğunu açıklamaktır.⁵²⁵

Uluslararası ilişkiler teorisyenleri devletlerin dış politika davranışlarını açıklamada veya uluslararası sistemin işleyişinde meydana gelen istikrarsızlıkların nedeni olarak ulusal rollere başvurmaktadır. İki kutuplu dünyaya özgü yaklaşımlar sistem içindeki devletlerin oynadığı çeşitli rolleri dikkate almamaktadır. Küçük devletler büyük devletlerarasında muhalif nesneler olarak görülmektedir. Kişilerin yargıç, siyasetçi, profesör vs. olarak adlandırılması bu kişilerin günlük hayattaki ilişkilerini ve resmi konumu içerisinde yerine getirdiği tüm görevleri göstermemektedir. Bu nedenle blok lideri, uydu devlet, müttefik devlet ve tarafsız devlet gibi terimler farklı ilişkiler içerisine giren devletlerin davranışsal farklılıklarının nedenini tümüyle ortaya koymaktadır.⁵²⁶

Çağdaş sistemdeki temel ulusal rol tipleri nelerdir?, Diplomatik davranışlardaki farklılıkları açıklayan ve bu farklılıkların detaylandırılmasını sağlayan bir ulusal rol tipolojisi inşa edilebilir mi?, Algılara dayalı bir yaklaşım temel alınarak

⁵²² Wish, *a.g.m.*, s.534.

⁵²³ Hermanns, *a.g.m.*, s.63.

⁵²⁴ Kara, *a.g.m.*, s.49.

⁵²⁵ Holsti, *a.g.m.*, s.306-307.

⁵²⁶ Holsti, *a.g.m.*, s.234-235.

karar vericilerin devletlerinin uluslararası sistemde oynamasını gerektiğini düşündükleri roller araştırılabilir mi? Ayrıca hükümetlerin belirli bir rol algısını icra etmek için diplomatik ve askeri faaliyetlerini düzenlediğine dair bir varsayım sürdürülmeli midir? Karar vericiler kendi devletlerinin birçok rolü oynayacağını düşünmekte midir? Karar vericilerin üstlendikleri rol algılarının kaynakları nelerdir? Karar vericilerin ulusal rol algılarının yapısında ve özgünlüğünde derecelendirmeler var mı? Eğer öyleyse dış politika karar ve eylemleri açısından bu durumun sonuçları nelerdir? Holsti bu tanımlayıcı sorular doğrultusunda dış politika analizinde hem bağımlı hem de bağımsız değişkenler olarak ulusal rol algılarının ilişkisini araştırmayı önermektedir. İlk olarak karar vericilerin üstlendiği ulusal rol algıları hakkında sahip olunan bilgi bireysel karar ve eylemlerin tahmin edilmesine veya açıklanmasına olanak tanımaktadır. İkinci olarak sadece diplomatik kararları açıklamaya çalışmaktan ziyade Richard Snyder ve diğerleri tarafından önerilen değişkenler aracılığıyla ulusal rol algılarını açıklamak daha yararlı olacaktır. Holsti çalışmasında ilk olarak dış politika analizi ve rol teorisi arasındaki ilişkiyi ele almakta ve daha sonra ulusal rol algılarının özelliklerini, türlerini, sayılarını, kaynaklarını ve 71 devletin gerçekleşen son dış politika davranışlarını ele alarak analizini oluşturmaktadır.⁵²⁷

Farklı analiz seviyelerinde kullanıldığı için rol kavramının evrensel bir anlamı henüz gelişmemiştir. Wahlke, rolleri oluşturan normlar ve bu normlara uygun olarak sergilenecek davranışlar arasındaki farka dikkat çekmektedir. Ralph Turner, statü ve rol arasındaki farklılıkların yanı sıra rol ve davranış arasındaki farklılıkları da vurgulamaktadır. Turner'a göre rol konumdan ziyade davranışla ilgilidir. Böylece bir kişi bir rolü oynayabilir ama bir rolü konumuyla özdeşleştirerek sürekli işgal edemez. Rol normatif bir kavramdır. Rol beklenen veya uygun olan davranıştan bahsetmektedir. Norm bir eylem için yol gösterici iken rol ise bir grup normdur. Rol, belirli bir konumda bulunan aktörün başvurduğu düşünülen normlardan oluşmaktadır. Rol kavramı davranışla ilişkilidir.⁵²⁸

Holsti, davranışın bazı yönlerinin örgütsel, sosyal ve kültürel seviyelerden ziyade bireysel seviyede açıklanabileceğini vurgulayan Eulou'ya atıfta bulunarak bu konu hakkındaki düşüncelerini temellendirmektedir. Bir konuma sahip olan aktörün

⁵²⁷Holsti, *a.g.m.*, s.235-236.

⁵²⁸Holsti, *a.g.m.*, s.238.

algıları, değerleri, tutumları ve rol performansının açıklanmasında önemli bağımsız değişkenler yer almaktadır. Holsti, alter (diğerleri) ve ego (öz) bağımsız değişkenler olarak değerlendirmektedir.⁵²⁹ Holsti, uluslararası siyaset ve dış politika çalışmalarında devletlerin rol performansının (kararlar ve eylemler) karar vericilerin kendi devletlerinin rolüne ilişkin algılarına referans göstererek açıklanabileceğini vurgulamaktadır. Holsti, dış politika analizinin yapılmasında yardımcı olacak dört kavramdan bahsetmektedir:

- 1) Devletlerin uygulamaya geçirdiği eylemler, kararlar ve tutumları içeren rol performansı
- 2) Ulusal rol algıları
- 3) Dış çevrenin veya diğerlerinin (alter) taleplerinden oluşan rol reçeteleri
- 4) Konum⁵³⁰

Holsti, çalışmasında rol kavramının bütünleşmiş bir toplum veya resmi bir organizasyondan farklı olan bir ortama yani dış politika ve uluslararası siyaset analizine dâhil edilemeyeceğine dair temel bir soru yöneltmekte ve bunun üzerine yoğunlaşmaktadır. Konum, tanımlı görev, hak, ayrıcalık ve işlevlerle çevrili davranışsal bir ortam anlamına gelmektedir. BM, NATO gibi bazı uluslararası örgütler içerisindeki devletler bu örgütler içerisinde belirli konumlara sahiptirler. Bu devletlerin hak, görev ve sorumlulukları hem sözleşme hem de geleneksel uygulamalar çerçevesinde belirlenmektedir. Uluslararası bağlamda statü kavramı sosyal bağlamdaki konum kavramından daha belirsizdir. Konumlar belirli rol reçetelerine dayalıdır ve yürütmeye uygun olarak tanımlanan kural ve yasalar doğrultusunda düzenlenmektedir. Statü ise konumdan daha farklı olarak işlevlere bağlı olmak zorunda değildir. Dış politika davranışları üzerindeki sonuçları belirsizdir.⁵³¹

Rol algılarının yanı sıra kültürel değerlerin, geleneklerin, örf ve adetlerin, kanunların, örgüt kurallarının rol performansı üzerinde etkisi bulunmaktadır. Holsti, karar vericilerin ulusal rol algılarının ve dış politika kararlarının uluslararası hukuk normlarından, diğer devletlerin beklentilerinden ya da dünya kamuoyundan

⁵²⁹Holsti, *a.g.m.*, s.238.

⁵³⁰Holsti, *a.g.m.*, s.240.

⁵³¹ Holsti, *a.g.m.*, s.241-242.

etkilenebileceğini ya da kontrol altına alınabileceğini dair bir görüş ortaya koymaktadır. Bu üç faktör özellikle çatışma durumlarında bir ulusun davranışının birkaç yönünü açıklamaya yardımcı olmaktadır. Rol performansı, rol algıları, iç ihtiyaç ve talepler ve dış çevredeki önemli olay ve akımların ortak bir çıktısıdır. Holsti, özellikle uluslararası çatışmalarda ulusal rol algılarının rol reçetelerine göre daha fazla önem taşıdığını ve her ikisinin farklı etki derecelerine sahip olduğunu ifade etmektedir.⁵³²

Çalışmada genel vurgu ulusal rol algılarının tanımına ve bu algıların iç kaynağına yapılmaktadır. Rol performansı, karar vericilerin kendi devletlerinin uluslararası sistemdeki veya alt bölgesel sistemlerdeki görevleri veya konumlarıyla ilgili algılarından meydana gelmektedir ve rol performansı karar vericilerin algılarıyla uyumludur. Yani bu algılar doğrultusunda rol performansı şekillenmektedir. Ayrıca tüm bunların yanında statü ve rol reçeteleri de rol performansı ile ilişkilidir. Holsti, ulusal rol performansını devletlerin genel dış politika davranışı olarak tanımlamaktadır. Rol performansı tutum ve davranış kalıplarını, kararları, geri dönüşleri, diğer devletlere yönelik yükümlülükleri ve görevleri içermektedir. Ulusal rol algısı karar vericilerin devletlerine uygun olarak düşündüğü eylemler, kurallar, yükümlülükler, kararlar ve uluslararası sistemlerde devletin yerine getirmesi gerektiği görevlerle ilgili görüşlerini kapsamaktadır.⁵³³

Ulusal rol algısı karar vericilerin devletlerinin dış ortama yönelik görevleridir. Diğer devletlere karşı karar vericilerin devletleri için belirlediği görevler ulusal rol algısıdır. Kısaca ulusal rol algıları dış politika üzerine kararların alındığı entelektüel ortamın önemli bir boyutudur. Devletlerin farklı roller üstlenmesi konum, temel coğrafi özellikler, doğal ekonomik ve teknik kaynaklar, geleneksel politikalar, sosyo ekonomik talep ve ihtiyaçlar, kitle hareketleri, çıkar grupları, milli değerler, doktrinler, ideolojiler ve karar vericilerin kişiliklerindeki farklılıklar ile açıklanmaktadır. Örneğin; İsveç uzlaştırıcı rolü üstlenirken Burma izole bir rol üstlenmiştir. Ulusal rol algıları rol reçeteleriyle ilişkilidir. Rol reçetelerinin kaynakları; uluslararası sistemin yapısını, değerlerini, devletlerin egemen eşitliği doktrini gibi genel hukuki ilkeleri, dünya kamuoyu, çoklu ve ikili antlaşmalar, uluslararası ve bölgesel örgütlerin kurucu

⁵³²Holsti, *a.g.m.*, s.243.

⁵³³Holsti, *a.g.m.*, s.244-245.

anlaşmalarında belirtilen kurallar, gelenekler ve devletlerin beklentilerini kapsamaktadır. Uluslararası bağlama aktarılan rol teorisi, ulusal rol performansı ve rol algılarının tanımlanması için ve bu rol algılarının kaynaklarının ortaya konması için bir çerçeve sunmaktadır.⁵³⁴

Bireysel dış politika karar ve eylemleri ulusal rol algılarını gerçekleştirme girişimleri olarak görölmektedir ve bireysel kararlar bu algılarla uyumludur. Holsti'ye göre uluslararası sistem, etkileşim biçimleri ve farklı ulusal rol algılarının dağılımı olarak düşünölmelidir.⁵³⁵

Dış politika; rol performansı, karar vericilerin ulusal rol algıları, devletin statüsü ve diğerlerinin rol reçeteleri ile ilişkilidir. Konum, sosyo-ekonomik ihtiyaçlar, ulusal değerler, ideoloji, geleneksel roller, kamuoyu görüşü ve karar vericilerin kişiliğı ulusal rol algılarının kaynakları olarak belirtilmektedir. Sistem yapısı, tüm sistem değerleri, genel hukuki ilkeler, antlaşma yükümlölükleri, dünya kamuoyu rol reçetelerinin kaynaklarıdır.⁵³⁶

Güç dengesi teorisinin bazı dalları rol algılarının ve ulusal rollerin kaynaklarından dolaylı şekilde bahsetmektedir. Çoğı güç dengesiyle ilgili çalışmalar sistemdeki güç dağılımından ve devletlerarası ilişkilerden dolayı blok lideri, blok taraftarı ve dengeleyici gibi ulusal rollerin ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Bu ulusal rollerin kaynakları arasında ideolojilere, yetenek ve kişilik özellikleri gibi içsel faktörlere yer verilmemektedir.⁵³⁷

Güç dengesi teorisyenleri gibi Hans Morgenthau'da içsel, sosyal, siyasal ve kişisel faktörleri göz ardı etmektedir. Morgenthau, statüko, emperyalizm ve prestij olmak üzere üç politika ortaya koymakta ve bu üç politikanın devletlerin özel durumlarda meydana getirmeye çalıştığı amaçlarından farklı olarak ulusal rol olarak düşünölebileceğini ifade etmektedir. Strausz-Hupe ve Passony'nin Uluslararası İlişkileri adlı eseri savaş sonrası dönemden bir metindir ve ulusal rol türlerini tanımlamaktadır. Bu metin izolasyonun (pasif rol) farklı biçimlerini (sözde izolasyon, tarafsızlık ve ittifak türleri) ele almaktadır. Strausz-Hupe ve Passony rol kavramı

⁵³⁴Holsti, *a.g.m.*, s.246.

⁵³⁵Holsti, *a.g.m.*, s.247.

⁵³⁶Holsti, *a.g.m.*, s.245.

⁵³⁷Holsti, *a.g.m.*, s.249.

yerine strateji terimini kullanmaktadır. Ancak iki kavramın anlamı genel hatlarıyla aynıdır. Her strateji bir devletin dış çevreye karşı genel uyumunu ve bir zaman dilimi boyunca tepkilerini, davranışlarını ve yükümlülüklerini kapsamaktadır. Strausz-Hupe ve Passony'nin analizi bu stratejileri tanımlamanın ve bu stratejileri meydana getiren şartların bazılarını tanımlamanın ötesine geçememiştir.⁵³⁸

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 50'nin üzerinde yeni devletin doğması ile birlikte bağlantısızlık olgusu uluslararası siyasette bilim insanlarının dikkatini çekmiştir. Soğuk savaşın ilk yıllarına bağlı olarak ortaya koyulan dünya modelleri az gelişmiş ülkelerin çıkarları, ihtiyaçları ve eylemleri göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Bağlantısızlık üzerine son çalışmalar terimin ne anlama geldiğini, ne anlama gelmediğini ve bağlantısızlık türlerini ve politikalarının kaynaklarını tanımlamaya çalışmıştır. Muhtemelen bu çalışmaların en iyi yol göstericisi Peter Lyon'un "Neutralism" eseridir. Lyon, devletlerin dış çevre ile uyum kategorilerini aralarındaki farklılıkları belirterek tanımlamakta ve geliştirmektedir. Lyon, İsveç gibi aktif geleneksel tarafsızlar ve İsviçre gibi pasif tarafsızlar arasındaki farklılıkları ele almaktadır. Holsti'nin ulusal rol tipolojisi Lyon tarafından geliştirilen bu kategorileri ve farklılıkları birçok yönden onaylamaktadır.⁵³⁹

Strateji, politika, aktif-pasif süreç veya ulusal rol tartışmalarının altında yatan yaygın kanı bir devletin sadece tek bir kategoriye yerleştirilebileceğidir. Holsti, eski güç dengesi teorisinde tarafsızlık veya ittifakların tanımlamalarında veya Marlan Kaplan'ın uluslararası sistem tipolojisinde devletlerin sistem içerisinde tek bir role veya göreve sahip olduğunu ifade etmektedir. Kaplan'ın çift kutuplu modelinde, alt bölgesel sistemde emperyalist ulusal rol veya devrimci ulusal rol benimseyen devletin sistem düzeyinde bütünleşme amaçlı eylemler yerine getirmesi ve tarafsız olması beklenmemektedir. Tarafsızlık literatüründe genel olarak bir devletin tarafsız olmayı tercih ettiği zaman ittifak lideri olamayacağı vurgulanmaktadır. Bunun aksine birkaç yazar karar vericilerin kendi devletlerini farklı roller oynayan veya farklı coğrafi bölgelerde veya sorun alanlarında girdikleri ilişkilerde farklı görevleri yerine getiren bir devlet olarak düşünebileceği ihtimalini ele almıştır.⁵⁴⁰

⁵³⁸Holsti, *a.g.m.*, s.252.

⁵³⁹Holsti, *a.g.m.*, s.252.

⁵⁴⁰Holsti, *a.g.m.*, s.253.

Kautilya ve Fansterwold, çoğu devletin eylemlerini ve tepkilerini belli bir duruma özgü bir ulusal rol algısı ışığında gerçekleştirdiklerini öne sürmektedir. Ancak Holsti, tek bir ulusal rol algısı, strateji veya politikanın tüm durumlar için uygun olmadığını vurgulamaktadır. Holsti, uluslararası ilişkiler literatürünün dış politikayla alakalı çeşitli rolleri dâhil etmemesinin devletlerin uluslararası ilişkilere eşit şekilde dâhil edilmediği sonucunu ortaya çıkardığını belirtmektedir. Holsti'nin aktif pasif süreç vurgusu güçlü ve zayıf devletler arasındaki geleneksel ayrımdır. Faaliyet seviyeleri ve güç seviyeleri arasındaki ilişki tamamıyla ortaya koyulmamıştır. Bu ilişki, güçlü ve zayıf ulusal rollerden ziyade aktif ve pasif ulusal rolleri ele alarak daha fazla anlaşılır olmaktadır. Bir ulusal rol, aktörü, belirli görevler aracılığıyla veya yükümlülükler üstlenerek dış çevreye dâhil etmek için veya tarafsız kalmak için yönlendirmektedir.⁵⁴¹

Holsti'ye göre farklı metinlerde tartışılan, ortaya koyulan veya bahsedilen ulusal rollerin bir listesi yapılmak istenirse aşağıdaki gibi bir sınıflandırma ortaya konulacaktır. Listenin en üstünde listelenen rol türleri uluslararası aktifliğin veya dış çevreye dâhil olmanın en yüksek derecede gerçekleştiği rol türleridir. Listenin en altında yer alan rol türleri dış politika davranışında pasifliği belirtmektedir.⁵⁴²

- 1) Devrimci Lider
- 2) İttifak Lideri
- 3) Dengeci
- 4) Blok üyesi
- 5) Uzlaştırıcı
- 6) Tarafsız
- 7) Tampon
- 8) İzole
- 9) Koruyucu

⁵⁴¹Holsti, *a.g.m.*, s.254.

⁵⁴²Holsti, *a.g.m.*, s.255.

Holsti çalışmasında şu soruyu sormaktadır: Modern dönem karar vericilerin kendi devletleri için düşündüğü rollerle ilgili algıları bu liste ile karşılaştırıldığında uluslararası veya bölgesel sistemde bu devletler nasıl rol almalıdır? Tam da bu sebeple Holsti, var olandan ziyade modern ve yeni sisteme uygun ulusal rol algıları tipolojisine ulaşmak için bir dizi demeç, konuşma, parlamento tartışmaları, radyo yayınları, tebliğleri ve basın toplantılarını incelemiştir. Bu incelemelerin sonucunda 972 farklı kaynaktan bulunan ve 71 hükümet liderinin ifadelerine dayanan ulusal roller listesine ulaşmıştır.⁵⁴³

Holsti, araştırmasında güvenilir ve karşılaştırılabilir veri girişi yapabilmek için araştırmaya rehberlik edecek birkaç yöntem geliştirmiştir. İlk olarak sadece üst düzey karar vericilerin ifadeleri incelenmiştir. Bu ifadeler dışişleri bakanlarının, başbakanların veya bakanların rol algılarını veya dış politikaya yönelik düşüncelerini yansıtmaktadır. Gözlemciler tarafından yapılan yorumlar, kaleme alınan makaleler veya belirli bir kaynağa atıf yapmayan ifadeler dâhil edilmemiştir. İkinci yöntem ise her bir devleti temsil eden bir ulusal rol algısı örneği elde etmektir. Minimum 10 kaynaktan yararlanılmak zorundadır. Holsti, bu sayının keyfi olarak belirlenmediğini, minimum düzeyinin daha yüksek olması (10'dan fazla) durumunda araştırmadaki devlet sayısının daha az olacağını çünkü çoğu hükümetin dış politika üzerine yaptığı açıklamaların az olduğunu ifade etmektedir. Çalışmada yer alan ülkeler, üç yıllık süre boyunca üst düzey karar vericilerinin belirtilen minimum sayıda açıklamada veya ifadelerde bulunup bulunmadığına göre belirlenmiştir. Çalışmada, ülke karşılaştırmaları analizinden ziyade tüm sistemdeki ulusal rol algılarının dağılımına odaklanılmıştır. Üçüncü yöntem ise Ocak 1965 ve Aralık 1967 yılları arasındaki kaynaklar incelemeye dâhil edilmiştir. Dördüncü yöntem ise rol algılarının delillerini ortaya koyan tüm kaynaklar genel dış politika açıklamalarından veya incelemelerden elde edilmiştir. Bu dört yöntemin ardından ulusal rol algılarının varlığına kanıt oluşturabilecek 972 kaynak incelenmiş ve 17 rol algısı ortaya çıkmıştır. Tek bir devlete özgü olan birkaç rol algısı diğer sütun içerisinde tanımlanmaktadır. Holsti'nin ulusal rol algıları listesi dış politikada aktif veya pasif olma derecesini yansıtan bir yöntemle düzenlenmiştir.⁵⁴⁴

⁵⁴³Holsti, *a.g.m.*, s.256.

⁵⁴⁴Holsti, *a.g.m.*, s.256-260.

1) Devrim Savunucusu: Baz devletler kendilerinin farklı bölgelerdeki devrimci hareketlerin önderliğini yapma veya düzenleme, diğerlerini özgürleştirme veya devrimci hareketlerin kurucusu olarak hareket etme gibi görevlere sahip olduğunu düşünmektedir. Devrimci liderlerin ideolojik anlamda ilham verici, manevi ve fiziksel destek kaynağı olarak kabul görebildiği bir ortamı sağlamayı kendilerine görev edinmektedirler.

2) Bölgesel Lider: Bu rol algısında bir hükümetin belirlediği belirli bir bölgedeki devletlerle ilişkilerinde kendisine biçtiği özel yükümlülükler ve görevlerden bahsedilmektedir.

3) Bölgesel Koruyucu: Bu rol algısı bölgesel temelde veya bir sorun alanı temelinde lidere ait özel sorumlulukları işaret etmesine rağmen genel olarak komşu bölgeler için koruma ve güvenliğini sağlamanın önemine dikkat çekmektedir.

4) Aktif Bağımsız: Tarafsızlık politikasını benimseyen devletlerdir. Tarafsızlığı vurgulayan açıklamalar bağımsız dış politika sürdürmeye ve büyük güçlere karşı askeri bağımlılıklardan muaf olma yönündeki açıklama ve ifadelerden daha azdır. Ancak ulusal bağımsızlığı kabul etme konusunda bazı farklılıklar bulunmaktadır. Çoğu açıklamalar, politika kararlarının sadece diğerlerinin çıkarlarından ziyade ulusal çıkarlara hizmet etmesi için alınacağını ortaya koyarken diğer açıklamalar ise diplomatik açıdan daha fazla aktif olmayı vurgulamaktadır. Bu rol algısı bağımsızlığı, self-determinasyon ilkesini, arabuluculuk faaliyetlerini ve diğer bölgelerle ticari ve diplomatik ilişkileri derinleştirme ve geliştirme adına daha aktif program ve faaliyetlerin uygulanmasını vurgulamaktadır.

5) Özgürlük Destekçisi: Devrimi savunucusu ulusal rol algısından farklı olarak özgürlük destekçisi yurtdışındaki özgürlüğe dayalı eylemleri desteklemeyi, bu eylemlere öncü olma veya organize etme gibi resmi sorumlulukları olduğunu vurgulamaktadır. Özgürlük hareketlerini destekleyen çoğu ifadeler olağan ve resmiyete uygun görülmektedir. Bu rol algısını uygulamak için gerekli eylemler ile ilgili oldukça belirsiz ve yapılandırılmış tutumlar ortaya koyulmaktadır.

6) Emperyalizm Karşıtı: Emperyalizmi ciddi bir tehdit olarak algılayan çoğu devlet kendisini bu kötülüğe karşı mücadele eden bir temsilci olarak görmektedir.

7) İnancın Savunucusu: Bazı devletler, değerler sistemini olası bir saldırıdan koruma amacına uygun olarak dış politika amaç ve yükümlülüklerini belirlemektedir. Bu rol algısını benimseyen devletler bir grup devletin ideolojik benliğini garanti altına almak için özel sorumluluklar (özgürlük, yaşama hakkı vs. gibi) üstlenmektedir.

8) Arabulucu: Önemli sayıda devlet, diğer devletler veya bir grup devlet arasındaki çatışmaları uzlaştırmak için özel görevler üstlenmekten, yerine getirmekten ya da bu uzlaşmayı sağlamaktan kendisini sorumlu olarak görmektedir. Bu rol algısını benimseyen devletler çatışma içerisindeki devletin düşmanı ile farklılıklarını uzlaştırma da yardımcı olmaktadır.

9) Bölgesel Alt Sistem İşbirlikçisi: Daha geniş topluluklar kurmak için diğer devletlerle işbirliği girişimlerine yönelik geniş kapsamlı sorumluluklara sahip olan devletlerdir. Bu rol algısı uzlaştırıcı rol algısından ayrılmaktadır. Bu rol algısını benimseyen devletler sadece çatışma alanlarına veya konularına müdahale etmeyi planlamaz. Bu devletler aksine daha geniş topluluklar kurmak için diğer devletlerle işbirliği oluşturma ve geliştirme amaçlarına yönelik yükümlülüklerini belirtmektedir.

10) Geliştirici: Az gelişmiş ülkelere yardım etmek amacıyla özel bir görevi veya yükümlülüğü olan devletlerdir.

11) Köprü: Uzlaştırıcı rol algısı çatışma alanlarına veya konularına farklı biçimlerde diplomatik müdahaleyi işaret ederken köprü rol algısının sürekliliği yoktur. Bu rol algısı insanlar ve farklı kültürler arasında bilgi, bildiri ve iletilerin taşıyıcısı veya bir tercümanı olarak hareket eden bir iletişim fonksiyonunun altını çizmektedir.

12) Sadık Müttefik: Çoğu devlet için ittifaklar koruyucu niteliğinden dolayı yararlıdır. Ancak dışarıdan destek alan devlet bu garantör devleti destekleyerek söz konusu yardımın karşılığını vermemektedir. Sadık müttefik rol algısında ise bunun tam tersi bir durum görülmektedir. Destek alan devlet, bu devletin politikalarını desteklemeye yönelik birçok yükümlülük üstlenmektedir.

13) Bağımsız: Tarafsızlık politikasına bağlılığı destekleyen çoğu ifadeler, hükümetin diğer devletlerin amaçlarını desteklemekten ziyade kendi devletinin

çıkarlarına göre kararlar alacağını belirtmektedir. Bu rol algısı self-determinasyon ilkesini desteklemektedir.

14) Örnek: Bu ulusal rol algısı belirli iç politikaları takip ederek uluslararası sistemde etki elde etme ve prestij kazanmanın önemini vurgulamaktadır. Bu rol algısı pasiflik-aktiflik boyutu üzerinden değerlendirildiğinde alt seviyelerde yer almaktadır. Çünkü söz konusu devletin sınırları dışında özel görev veya diplomatik programlar gerektirmemektedir.

15) İç kalkınma: Bu kavramın uluslararası sistem içerisinde herhangi belirli görev veya işlevle ilgili referansı azdır. Devletin çoğu girişimi iç kalkınmaya yönelik oluşan problemlere karşı olmalıdır. Bu rol algısı uluslararası siyasi gelişmeleri kapsamamaktadır. Açıklamalara bakıldığında özellikle ekonomik ve teknik konulardaki uluslararası işbirliğinin farklı biçimleri dâhil edilmektedir.

16) İzole: İç kalkınma rol algısı sık sık dış unsurlarla işbirliğine özellikle ekonomik ve kültürel alanlardaki işbirliğine referans yapmaktadır. İzole rol algısı aksine minimum düzeyde dış ilişkileri gerekli kılmaktadır. Kısacası kendi ayakları üzerinde durabilmeyi vurgulamakta ve dışa bağımlılığa olumlu yaklaşmamaktadır.

17) Koruyucu: Bazı hükümetler diğer devletleri korumak için sorumlu olduğunu belirtmektedir. Diğer yandan dış çevreye karşı herhangi belirli bir görev veya işlevden bahsetmemektedir.⁵⁴⁵

Diğer Roller: Kaynaklarda birkaç diğer ulusal rol algısı bulunmaktadır ancak bu rol algılarının sıklık derecesi bunları sınıflandırmaya dâhil etmek için yeterli değildir. Bu rol algılarından biri dengeleyicidir. Bu rol algısına referans Başkan De Gaulle'ün demeçlerinde yer almaktadır. De Gaulle iki büyük güç arasında yeni bir güç oluşturma amacıyla Fransa'nın özel sorumlulukları olduğunu ifade etmiştir. Siyonist karşıtı temsilci, kominizim karşıtı temsilci, revizyonist karşıtı temsilci, barış kurucusu gibi rol algıları diğer rol algılarını oluşturmaktadır.⁵⁴⁶

Holsti, ulusal rol algıları listesi ve uluslararası sistem literatüründeki ortaya çıkarılan ulusal rol türleri arasında bir benzerlik ilişkisinin olup olmayacağı yönünde

⁵⁴⁵Holsti, *a.g.m.*, s.260-270.

⁵⁴⁶Holsti, *a.g.m.*, s.271.

bir soru ortaya koymaktadır. Ulusal rol algıları ve uluslararası siyaset literatüründe bahsedilen rol türleri arasında bazı birleşimler bulunduğunu ifade etmektedir. Özellikle izole, koruyucu, uzlaştırıcı, sadık müttefik, bölgesel koruyucu, özgürlükçü gibi roller ayrıca karar vericilerin rol algıları listesinde yer almaktadır. Ancak dış politikadaki açıklamalardan ortaya çıkan rol algıları ve uluslararası siyaset literatüründe ele alınan ulusal rol türleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Uluslararası siyaset literatüründe ele alınan dengeleyici kavramı Başkan de Gaulle tarafından yapılan sadece birkaç demeçte yer almaktadır. Bölgesel işbirlikçi ve bölgesel lider gibi ulusal rollerden eski veya modern uluslararası sistem modelleri veya tanımlamalarında pek az bahsedilmektedir. Çünkü büyük dünya modeli büyük güçlerin eylem faaliyetlerine odaklanmakta ve Batı Avrupa dışındaki bölgesel sistemleri ve bu sistem içerisindeki işbirliği içeren girişimleri göz ardı etmektedir. Özgürlük destekçisi, emperyalizm karşıtı temsilci, inanç savunucusu, geliştirici, köprü, örnek, iç kalkınma gibi diğer ulusal rol algıları uluslararası siyaset literatüründe ele alınmamaktadır. Ancak çağdaş siyasi liderlerin dış politikaya özgü açıklamalarında belirgin şekilde rastlanılmaktadır. Kısacası Holsti, karar vericilerin sisteme dayalı veya literatürde yer alan rol türleri haricinde kendilerinin seçtikleri ulusal rol algılarına göre hareket ettiğini vurgulamakta ve kanıt olarak karar vericilerin ifadelerini ortaya koymaktadır. Özetle bu çalışmada farklı kaynaklardan ulaşılan deliller en az 17 ulusal rol algısının varlığını ortaya koymaktadır.⁵⁴⁷

Devletlerin uluslararası siyasette tek bir görev veya tek bir rol oynadığı yönündeki geleneksel görüşün doğru olmadığı karar vericilerin açıklamaları aracılığıyla kanıtlanmaktadır. Karar vericilerin kendi devletleri, bir bölge içerisinde veya dünyanın farklı bölgelerinde gelişmiş ilişkiler ağına sahiptir ve bu yüzden sistemde ve alt sistemler de birkaç farklı role sahiptir. Örneğin; Kanadalı karar vericilerin 1965-1967 yılları arasındaki ifadeleri beş tür ulusal rol algısının oynandığını ortaya koymaktadır. NATO içerisinde sadık müttefik rol algısını oynayan Kanada dış çevreye yönelik uzlaştırıcı ve geliştirici rol algılarını oynamaktadır. Holsti, uluslararası sistem tanımlamalarının çoğunun devlet rollerinin önemini vurgulamadığı

⁵⁴⁷Holsti, *a.g.m.*, s.271.

ve bu doğrultuda birçok rolü içermediği için eksik ve zayıf kalacağını ifade etmektedir.⁵⁴⁸

Holsti, 71 devleti dört ayrı gruba ayırmış ve ulusal rol algılarına dayanarak devletlerin dörtlü tasnifini yapmıştır. Holsti'nin bu gruplandırmadan elde ettiği sonuca göre devletlerin bölgesel ve uluslararası alanda aktiflik-pasiflik dereceleri ile rol algılarının oranları arasında ilişki bulunmaktadır. Batı Almanya hariç tüm büyük ve orta güçler ilk iki kategoride yer alırken küçük devletler diğer son iki kategoride yer almaktadır. Bu gruplandırma Holsti'nin bir devlet ne kadar dış çevre ile temas kuruyorsa o kadar ulusal rol algıları üstlenmiştir hipotezini ortaya koymaktadır. Holsti, ulusal rol algıları ve devletlerin dış politikadaki aktiflik-pasiflik düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmanın iki yolu olduğunu belirtmektedir. İlki, nicel kriterdir. Yani devletin üstlendiği farklı ulusal rol algılarının sayısını hesaplamak ve dış çevre ile daha fazla temas kuran devletin pasif devletlere göre daha fazla rolü üstlenip üstlenmediğini incelemektir. İkinci yol, nitel kriterdir. Her bir hükümetin üstlendiği rol türlerini incelemek ve bunların bağımsız, izole, iç kalkınma gibi pasif rol veya devrim savunucusu, bölgesel koruyucu, arabulucu gibi aktif rol olup olmadığını incelemektir.⁵⁴⁹

Holsti, buradan devletlerin üstlendiği ulusal rol algıları sayısı ile dış politikada aktif veya pasif olma arasında ilişki olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Kısacası bir devlet ne kadar çok ulusal rol algısı üstleniyorsa o kadar çok dış politikada aktiftir. Holsti, çıkarmış olduğu sonucu desteklemek amacıyla devletlerin ve üstlendikleri ulusal rol algılarının sayısının bulunduğu bir tabloya yer vermektedir. Holsti burada bir devlet uluslararası ve bölgesel düzeydeki ilişkilerinde ne kadar aktifse devlet lideri o oranda ulusal rol algısı üstlenecektir hipotezini ortaya atmıştır. Holsti, hipotezini desteklemek amacıyla orta güç, bölgesel lider veya aktif olmayan 15 devletin yer aldığı bir tabloya yer vermektedir. Bu tabloda belirtilen devletlerin üstlendikleri rol sayısının düşük olduğu görülmektedir. Bunun yanında Holsti büyük güçlerin hepsinin yani en aktif devletlerin beş veya daha fazla sayıda ulusal rol algısını üstlendiğini ifade etmektedir. Holsti ayrıca ulusal rol algıları ve aktiflik-pasiflik düzeyi arasındaki

⁵⁴⁸Holsti, *a.g.m.*, s.278.

⁵⁴⁹Holsti, *a.g.m.*, s.282-283.

ilişkiyi rol türlerinin her birine değer vererek ortaya çıkarmaya çalışmıştır.⁵⁵⁰ Her bir rol algısına verilen değerler aşağıda gösterilmektedir:

Devrim Koruyucusu (5)

Bölgesel Lider (5)

Bölgesel Koruyucu (5)

Aktif Bağımsız (4)

Özgürlük Savunucusu (4)

Emperyalizm Karşıtı (4)

İnanç savunucusu (3)

Uzlaştırıcı (3)

Bölgesel Alt Sistem İşbirlikçisi (3)

Geliştirici (3)

Sadık Müttefik (2)

Bağımsız (2)

Köprü (1)

Örnek (1)

İç Kalkınma (0)

İzole (0)

Koruyucu (0)

Diğer Roller:

Barış Savunucusu (5)

Dengeleyici (4)

Revizyonist/Siyonist/Komünist Karşıtı (4)

⁵⁵⁰Holsti, *a.g.m.*, s.284-285.

Üstlendikleri ulusal rol algılarına göre bu değerlendirmeye tabi tutulan devletlerin aldıkları puanlara göre tekrar sıralaması yapılmıştır. Buna göre 14-31 puan arasında puan alan devletler aktif devletler olarak nitelendirilirken 0-4 puan arasında puan alan devletler pasif olarak tanımlanmaktadır.⁵⁵¹ Buradan hareketle her bir devletin üstlendiği rol algılarının diplomatik ilişkilerinin açık bir göstergesi olduğu ifade edilmektedir. Sonuç olarak çok sayıda aktif olarak adlandırılan rol türlerini üstlenen devletler sayıca daha az ve pasif olarak nitelendirilen rol türlerini üstlenen devletlere kıyasla uluslararası ve bölgesel sorunlarla ve konularla daha fazla ilgili olacaktır.⁵⁵² Holsti'ye göre uluslararası sistemin güçler dengesi, çift kutuplu veya çok kutuplu yapısı devletlerin diplomatik davranışlarındaki farklılıklarını ve çağdaş uluslararası sistemin bazı yönlerini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Uluslararası sistemin bu üç modeli bölgesel ilişkilerin, bölgesel konuların veya bölgesel rollerin önemini göz ardı etmektedir. Uluslararası sistem yapısı bölgesel düzeye inilmesine yardımcı olmamaktadır. Holsti'ye göre bölgesel rollerin ve bölgesel ilişkilerin ele alınmamasının nedeni geçmiş konuların referans alınması ve analistlerin genel olarak soğuk savaş konularıyla ilgilenmesidir. Sonuç olarak bölge içi ilişkilerin çalışılması imkânsız hale gelmektedir. Bu eksikliğe dikkat çeken Holsti çalışmasında ortaya koyduğu ulusal rol algılarıyla bölgesel düzeydeki diplomatik ilişkilere odaklanılmasına katkıda bulunmaktadır.⁵⁵³

Bölgesel alt sistem işbirlikçisi rol algısında söz konusu hükümet bölgeler içerisinde ekonomik ve siyasi işbirliğini geliştirme ve kolaylaştırmaya yönelik sorumluluk üstlenmektedir. Holsti, çoğu devletin bölgesel sorun, konu ve rollere dikkat çektiğini ve ulusal aktörler tarafından alınan önemli kararlar yönünden ve bölgesel roller ve sorunların tüm sistemi ilgilendiren sorunlardan daha önemli olduğu için alt sistemin egemen olarak tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Ancak alt sistemin egemenliği görüşünün uluslararası siyaset literatüründe dikkate alınmadığını ve büyük güçlerin liderlerinin bakış açılarından farklı bir bakış açısıyla bakıldığı zaman anlaşılır olacağını vurgulamaktadır.⁵⁵⁴

⁵⁵¹Holsti, *a.g.m.*, s.286-287.

⁵⁵²Holsti, *a.g.m.*, s.288.

⁵⁵³Holsti, *a.g.m.*, s.289.

⁵⁵⁴Holsti, *a.g.m.*, s.291.

Devrim savunucusu ulusal rolünün uygulanması, gerilla liderlerinin eğitimi, devrimci güçlere askeri ve birçok alanda yardımların gönderilmesi, yabancı siyasi gruplaşmalara öncülük etme, ideolojik ve propaganda içerikli geniş kapsamlı programları gerçekleştirme gibi faaliyetleri kapsamaktadır. İç kalkınma ve izole rol algılarından kaynaklanan eylemler iç olay ve gelişmelerle ilgilidir.

Bölgesel alt sistem işbirlikçisi, özgürlük savunucusu, arabulucu, geliştirici, emperyalizm karşıtı temsilci, örnek, aktif ve bağımsız, inanç savunucusu, devrimi savunucusu, bölgesel koruyucu, bölgesel lider rolleri aktif roller kapsamında bağımsız, iç kalkınma, izole, koruyucu rolleri pasif roller kapsamında yer almaktadır. Aktiflik ve katılım gösterme eylemi sadece büyük güçlerin tekelinde değildir. Bölgesel düzeydeki çoğu devlet çok aktiftir. Çoğu durumda bu devletlerin oynadığı kendi bölgesel rolleri vardır. Büyük güçler bölgesel düzeydeki aktörlerden daha fazla olacak şekilde etkilerini geniş alanlara yaymanın yollarını aramaktadır. Holsti çalışmasının son bölümünde rol algıları, çatışma ve işbirliği kavramları ile ilişkilendirilebilir mi sorusuna cevap aramıştır. Holsti, ulusal rol algılarını işbirliği ve çatışma adlı kategorilere yerleştirmektedir. Çatışma kategorisindeki roller, diplomatik tutumların ve bu rolleri yerine getirmek amacıyla gerçekleştirilecek eylemlerin diğer devletlerle çatışma yaratacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu roller özgürlük savunucusu, emperyalizm karşıtı temsilci, inanç savunucusu, devrim savunucusu ve bölgesel koruyucudur. İş birliği kategorisine bölgesel alt sistem işbirlikçisi, arabulucu, geliştirici, aktif bağımsız ve köprü rolleri dâhil edilmektedir. Holsti yaptığı çalışma neticesinde 70 hükümetin çatışma kategorisinde değerlendirilen ulusal rollere toplamda 350 tane referans gösterdiğini, 117 hükümetin işbirliği türü rollere toplamda 450 tane referans gösterdiğini belirtmektedir.⁵⁵⁵

Holsti, Hangi iç ve dış koşullar karar vericileri geleneksel rolleri yeniden değerlendirmek ve yeni roller benimsemek için teşvik etmektedir? sorusuna cevap aramaktadır.⁵⁵⁶

Belli bir dönemde, seçili ülkelerle ilgili çalışmalar geleneksel rol algılarının yeniden değerlendirilmesine sebep olan iç ve dış faktörler hakkında daha fazla bilgi

⁵⁵⁵Holsti, *a.g.m.*, s.293.

⁵⁵⁶Holsti, *a.g.m.*, s.294.

vermektedir. Holsti'ye göre uluslararası siyaset literatürü ulusal roller, aktiflik ve pasiflik derecesi ve iç ve dış faktörler arasındaki ilişkilerin yorumlanmasını veya hipotezleştirilmesi hususunda kaynak oluşturmaktadır. Konum, sosyo ekonomik ihtiyaçlar, kamuoyu gibi faktörler, sistem yapısı ve ulusal rol algıları arasındaki bağ var olan ifade ve açıklamalardan çıkarılmaktadır. Örneğin Pakistan Kurucu Başkanı Khan'ın ifadeleri o dönemde Pakistan hükümetinin benimsediği köprü ve iç kalkınma rol algılarının altında yatan faktörlerin ülkenin coğrafi konumu, ekonomik ihtiyaçlar ve tehdit algıları olduğunu ortaya koymaktadır. Bir diğer örnek ise dönemin Kamboçya ve Birmanya hükümetlerinin benimsediği izolasyonist rol algısının altında yatan faktörlerin dış tehdit algıları ve yetersiz kapasite olmasıdır.⁵⁵⁷

Holsti'nin ifade ettiği gibi genel olarak tehdit algıları, sosyo ekonomik ihtiyaçlar, yetersiz kapasite, geleneksel politikalar, coğrafi konum, ideolojik prensipler vs. 17 ulusal rol algısının kaynağını oluşturmaktadır.⁵⁵⁸

Holsti, dış politika tutum, karar ve eylemlerinin karar vericilerin benimsedikleri ulusal rol algılarıyla uyumlu olacağını varsaymaktadır. Ona göre ulusal rol algıları bir ulusun siyasi kültürünün parçasıdır. Bu bağlamda siyasi kültürün parçası olan ulusal rol algılarının uygulanabilir politika seçeneklerini sınırlandırma ihtimali yüksektir. Siyasi kültürün bir parçası haline gelen ulusal rol algıları belirli bir özel duruma ilişkin faktörlerin karar alma sürecindeki etkisini azaltmaktadır. Birbiriyle çelişkili ulusal rolleri üstlenen hükümetler hangi durumlarda hangi ulusal rollerin uygulanacağına karar verme hususunda zorlukla karşılaşmaktadır. Holsti, aynı anda aktif ve pasif ulusal rol algılarına bağlı kalan hiçbir devletin olmadığını ifade etmektedir. Örneğin, bölgesel lider ve izole rollerini aynı anda uygulayan devlet yoktur. Devletler sorun alanlarına, bölgesel gruplaşmalara veya farklı devletlere uygun olarak farklı eylem, görev ve yükümlülükler algılamaktadır. Yani devletler farklı ilişki gruplarında farklı rol yönelimleri geliştirmektedir.⁵⁵⁹

Holsti, rol ve rol yönelimleri ve davranışlar arasında her durumda bağlantı kurulamayacağını Eulau'ya atıfta bulunarak belirtmiştir. Bir devlet, dışarıda hızlı şekilde değişen güç kayması ve durumlar ile içeride ise bölünmüş bir kamuoyu ile

⁵⁵⁷Holsti, *a.g.m.*, s.295.

⁵⁵⁸Holsti, *a.g.m.*, s.296.

⁵⁵⁹Holsti, *a.g.m.*, s.298-303.

karşılaştığı zaman siyasi liderler iç siyasi sonuçları göz ardı edip radikal davranarak yeni politikalar uygulayabilmektedir. Kısacası üstlenilen rol algılarına uygun davranışlar sergilememektedir. Bu nedenle bazı durumlarda üstlenilen rol algılarına bakarak gerçekleştirilmesi beklenen dış politika karar ve eylemleri öngörmek mümkün olmamaktadır. Holsti, alınan çoğu kararın rol algılarıyla uyum içerisinde olacağını ve bu yüzden dış politika analizinin görevinin alınan kararların içeriğinden ziyade ulusal rol algılarının değişim sebeplerini, ulusal rol algılarının kaynaklarını ve varlığını açıklamak olduğunu ifade etmektedir.⁵⁶⁰

Buna bağlı olarak ulusal rol algıları kavramı dış politika analizinde geniş biçimde bağımsız değişkenleri kullanmamıza olanak tanımaktadır. Kamuoyunda hâkim olan hava, kişiye özgü değişkenler (karar vericilerin durum tanımlamaları), sosyo-ekonomik ihtiyaçlar, coğrafi konum, geleneksel politikalar ulusal rol algıları ile ilişkilidir. Ulusal rol algıları, bireysel kararların önemini ortaya çıkarmasının yanında uluslararası siyaset ve dış politika analizinin gelişmesine yardımcı olmaktadır.⁵⁶¹

Sistem analizi tüm devletlerin tipik davranışlarıyla, önemli değişkenlerdeki değişimlerle ve tüm dış politika karar ve eylemler ile ilgilidir. Tek bir hükümetin karar alma sürecinin analiz edildiği bir çalışma sistem analizine daha az odaklanmaktadır. Ulusal rol kavramı, genel yönelimleri, süreklilik gösteren yükümlülük türlerini, eylem ve görevleri ortaya koyduğu için hem dış politika teorileri hem de sistem çalışmaları için uygundur. Dış politika analizinde bağımlı bir değişken, sistem analizinde bağımsız bir değişken olarak yardımcı olmaktadır. Holsti, uluslararası sistemin herhangi bir dönemde üstlenilen rol algılarının veya ulusal rollerin belirli bir dağılımı olarak düşünülebileceğini ifade etmektedir.⁵⁶²

Çalışmada uluslararası siyaset literatürü ve temel dış politika aktörlerinin ifadeleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya koyulmuştur. Geleneksel literatürde tartışılan bazı ulusal rollerin varlığı siyasi ifade ve açıklamalar aracılığıyla onaylanmıştır. Dış politikadaki aktiflik-pasiflik düzeyi nadiren ulusal rol kavramlarıyla ilişkilendirilirken Holsti, dış politikada aktif veya pasif olma düzeyi ile ulusal rol algıları arasında güçlü bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Holsti, yapmış

⁵⁶⁰Holsti, *a.g.m.*, s.304-306.

⁵⁶¹Holsti, *a.g.m.*, s.306.

⁵⁶²Holsti, *a.g.m.*, s.306-307.

olduğu dış politik ifadelerin nitel ve nicel analizi sayesinde bilimsel çalışmalarda varlığı tartışılan bir grup ulusal rol algısını ortaya çıkarmıştır. Farklı ilişkiler içerisinde olan devletlerin aynı anda birkaç ulusal rolü oynayabileceğini kanıtlamaktadır. Politik ifadelerin büyük oranının bölgesel işbirliği, arabulucu, dış politika bağımsızlığı ve iç kalkınma ile ilgili ulusal rol türlerini vurguladığını belirtmektedir. Ulusal rol algısının bir devletin dış politikasının güzel şekilde tanımlanmasına ve dış politika karar ve eylemlerinin kalıplarının veya belirli aşamalarının açıklanmasına yardımcı olan bir araç olduğunu ifade etmektedir. Holsti, coğrafi konumun, kamuoyunun, ulusal ideolojilerin, devletlerin farklı ekonomik ve sosyal özelliklerinin dış politikada açıklayıcı faktörler olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁶³

Sistem analizinde, bireysel eylemler ve sistemin temel özelliklerindeki değişimler arasında bağ kurmanın zor olduğunu belirtmektedir. Holsti, sistemin temel özelliklerinde meydana gelen değişimleri, ulusal rol algılarının dağılımındaki değişimlerle açıklamaktadır. Örneğin, aktif bağımsız, sadık müttefik veya devrim savunucusu gibi ulusal rol algılarının dağılımında görülen artış veya azalış bir sistemin başka bir sisteme dönüştüğünün işaretidir. O halde ulusal rol algısı kavramı uluslararası sistem türlerinin tanımlanmasında ve sistem içindeki değişiklikleri açıklamada yol göstericidir. Holsti, ulusal rol algıları üzerine yoğunlaşan çalışmaların bireysel, toplumsal ve sistemsal düzeyde çalışanlar arasında köprü inşa edilmesinde yardımcı olacağını vurgulamaktadır.⁵⁶⁴

Kazakistan'nın komşularına yönelik dış politikası incelendiğinde Holsti'nin çalışmasında ortaya koyduğu rol algıları içerisinde aşağıdaki rol algılarını üstlendiği görülmektedir.

2.3.2.1. Geliştirici rol ve Kazakistan

Geliştirici rol algısını benimseyen devletler, az gelişmiş ülkelere yardım etmek amacıyla özel bir görevi veya yükümlülüğü olan devletlerdir.⁵⁶⁵

Açlık ve geri kalmışlık ile mücadele etmek ve bununla ilgili uluslararası eylemlere yetkinlik dâhilinde katılım göstermeye Kazakistan Cumhuriyeti Diplomatik

⁵⁶³Holsti, *a.g.m.*, s.308.

⁵⁶⁴Holsti, *a.g.m.*, s.309.

⁵⁶⁵Holsti, *a.g.m.*, s.267.

Hizmeti Hakkındaki Kanunun diplomatik hizmetin temel işlevleri ile ilgili bölümünde yer verilmektedir. Resmi Kalkınma Yardımı (RKY) alanında Kazakistan Cumhuriyeti devlet politikasının ana yönlerinin uygulanması, RKY önlemleri planının geliştirilmesi ve onaylanması, RKY alanında Kazakistan Cumhuriyeti'nin faaliyetleri için bilgi desteği sağlama ve RKY'nin uygulanmasına ilişkin yıllık raporun hükümete sunulması, diplomatik hizmetin temel işlevleri içinde bulunmaktadır.⁵⁶⁶

Resmi Kalkınma Yardımlarının uluslararası arenada ülkenin rolünü ve itibarını güçlendirmeye katkı sunacağı vurgulanmaktadır. Kazakistan Cumhuriyeti yabancı ülkelere mali, teknik ve diğer yardımların sağlanması adına Resmi Kalkınma Alanında Yardımın Yapılmasına Dair Kararname'yi 9 Nisan 2013 yılında onaylamıştır. Kararname de Kazakistan'ın komşu ülkelerin bağımlılıklarını azaltarak istikrarlı şekilde sosyo-ekonomik kalkınmalarını sürdürmelerinin önemli bir unsur olacağı belirtilmektedir.⁵⁶⁷

Kazakistan Resmi Kalkınma Yardımı alan bir ülkeden kısa zaman içerisinde diğer Orta Asyalı komşu ülkelere yardım eden bir ülke konumuna yükselmiştir. 15 Aralık 2020 tarihinde Kazakistan Uluslararası Kalkınma Ajansı – KazAID oluşturulmuştur. Resmi Kalkınma Yardımı alanında yetkili kurum Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'dır. Kazakistan Resmi Kalkınma Yardımı sunacağı ülkeler için coğrafik öncelik belirlemiştir. Buna göre Orta Asya ülkelerine ve Afganistan'a öncelikli olarak Resmi Kalkınma Yardımı sağlamaya karar verilmiştir. Resmi Kalkınma Yardımı uluslararası hibeler, krediler, teknik yardım, uluslararası kuruluşlara gönüllü katkılar, ortak fonlar aracılığıyla sağlanmaktadır.⁵⁶⁸

Siyaset Bilimci Alkey Margulan'a göre gelişmemiş ülkelere yardım etmek yumuşak politikanın bir aracıdır. KazAID'nin iki temel hedefi bulunmaktadır: Birincisi, Kazakistan'ın sınırlarını paylaştığı komşu ülkelerle ilişkileri güçlendirmek, ikincisi, yabancı ülkelerle iktisadi, bilimsel, siyasi ilişkileri ileri düzeye çıkarmaktır.⁵⁶⁹

⁵⁶⁶ https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000299_ (erişim tarihi: 04.07.2021)

⁵⁶⁷ <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1300000538> (erişim tarihi: 03.07.2022)

⁵⁶⁸ <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-amman/press/news/details/150477?lang=kk> (erişim tarihi: 03.07.2022)

⁵⁶⁹ <https://aikyn.kz/64581/kazaid-oezingde-bardy-oezgege-ber> (erişim tarihi: 03.07.2022)

Kazakistan, Kazakistan Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın (KazAID) kurulmasını ilan etmesi ve bununla ilgili bir dizi yasayı kabul etmesi ile beraber 2014 yılında Orta Asya bölgesinde ilk resmi kalkınma yardımı sağlayıcı ülke olmuştur. Kazakistan'ın dış yardımlar konusunda kurumsallaşmasında bölgesel güvenliği sağlamak, ekonomik kaygılar, bölgesel liderlik isteği, yumuşak güç unsurunu güçlendirme gibi teşvik edici faktörler bulunmaktadır. Kazakistan, sınırları çerçevesinde iyi komşuluk kuşağını inşa etme doğrultusunda bir kalkınma donörü olacağı yönündeki isteğini vurgulamaktadır.⁵⁷⁰

KazAID, kalkınma yardımı sunduğu ülkeleri belirlerken birkaç önemli faktörü göz önünde bulundurmaktadır. Bunlar; Kazakistan'ın stratejik çıkarları, Kazakistan'la sosyo-ekonomik ilişkileri, karşılıklı yarar sağlayan ikili işbirliğini geliştirme potansiyeli gibi faktörlerdir. Orta Asya ülkeleri Kazakistan'ın öncelikli olarak belirlediği alıcı ülkelerdir. KazAID, Orta Asya ülkelerine teknik yardım sağlamakla kalmayıp aşığı havza ve yukarı havza ülkeleri arasındaki su erişim sorununun çözülmesi için çaba göstermektedir. Buna ek olarak bölgesel su yönetimi sorunlarını aşmak için birçok uzmanı bir araya getirmektedir.⁵⁷¹

Kazakistan alıcı ülkeler için Resmi Kalkınma Yardımını çok yönlü konularda sağlamaktadır. Tarım ve gıda güvenliği, çevre koruması, doğal kaynakların doğru kullanımı, su sorununun çözümü adına yardım, çatışma yönetimi ve güvenlik, eğitim ve bilim, iyi yönetim, bölgesel ve uluslararası ticaretin gelişmesi, insan kaçakçılığı, yasadışı göç, silah kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti ile mücadele bunlardan en önemlileridir.⁵⁷²

Kazakistan Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın görevleri arasında teknik yardım sağlamak, tüm paydaşların temiz suya erişimini sağlamak, sınır ötesi ticaret yer almaktadır. KazAID'nin amacı uluslararası kalkınma ajansları arasında tanınır olmak ve OECD Kalkınma Yardımı Komitesi'nin (DAC) katılımcısı statüsünü kazanmaktır.

⁵⁷⁰Nafissa Insebayeva, On Becoming A Development Cooperation Partner: Kazakhstan's Foreign Policy, Identity, and International Norms, *Journal of Eurasian Studies*, Cilt: 11, Sayı: 2, 2020 s.159-170.

⁵⁷¹ Nazerke Suyindik, *KazAID қызметі жайлы: Басым бағыт – Орталық Азия елдерінің дамуы (KazAID'in faaliyetleri hakkında: Ana yön Orta Asya ülkelerinin kalkınmasıdır)*, (Yay. Haz: Kazinform, Аркен Арыстанов), 2023.

⁵⁷²<https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-tallin/press/news/details/150184?lang=en> (erişim tarihi: 09.07.2022)

KazAID tarafından uygulamaya koyulan Dostyk Programı dijitalleşmeden tıba, gazetecilikten diplomasiye, Orta Asya ülkelerindeki gençlerin bilgi ve birikim sağlamalarını amaçlamaktadır. Programa katılan gençlerin tüm masrafları karşılanmakta ve bir yıl içerisinde beş veya altı etkinlik düzenlenmesi planlanmaktadır. Diğer bir program Avicenna'dır. Programı tamamlayan bursiyerler daha sonra kendi ülkelerinde hizmet vermeye başlamaktadır. Bu doğrultuda özellikle Kırgızistan'da görev yapan tıp öğrencilerine burs imkânı sunulmaktadır. Bir diğer proje Teletıp adlı programdır. Bu program Kazakistan'da bulunan tıbbi kurumlar ve doktorlarla Kırgızistan'da bulunan meslektaşları arasında etkileşimi koordine etmektedir. KazAID Yönetim Kurulu Başkanı Arken Arystanov 2026 yılına kadar Orta Asya'daki gençlerin eğitim ve sağlık hizmetlerine ve teknolojiye erişimlerini hızlandırmayı amaçlayan programlar geliştireceklerini ve hayata geçireceklerini ifade etmektedir. Bunun yanında bölgesel işbirliğinin gelişmesine, bölge ülkelerinin karşılaştığı sorunlara acil çözüm önerileri getireceklerini belirtmektedir.⁵⁷³

ABD ve Kazakistan komşu ülkelere yardım etmek amacıyla 24 Haziran 2021'de bir belge imzalamışlardır. Kazakistan, ABD Ulusal Kalkınma Ajansının (USAID) alıcı ülkesi iken günümüzde Orta Asya ülkelerinin kalkınmalarına yardımcı olmak amacıyla ABD ile birliktelik içerisinde. KazAID'nin oluşumunda USAID'nin örnek alındığı belirtilmektedir. Kazakistan'ın kalkınma yardımları komşu ülkelerin güvenliğini ve istikrarını sürdürmeye yardımcı olmaktadır. Kazakistan diğer Orta Asya ülkelere düzenli aralıklarla insani yardım sağlamaktadır. Kazakistan Dışişleri Bakanlığı'na göre Kazakistan, yabancı ülkelere 542 milyon dolardan fazla yardımda bulunmuştur.⁵⁷⁴ Nazarbayev Üniversitesi'nde öğrenim gören diğer Orta Asya ülkelerinden gelen öğrencilere 2018-2020, 2020-2022 akademik yıllarında eğitim bursları sağlanmıştır.⁵⁷⁵

Kalkınma yardımlarının ana coğrafik odağı Orta Asya, Kafkasya ve Afganistan'dır. 2006-2011 yılları arasında yaklaşık 53.7 milyon dolar insani yardım

⁵⁷³Nazerke Suyindik, *KazAID қызметі жайлы: Басым бағыт – Орталық Азия елдерінің дамуы (KazAID'in faaliyetleri hakkında: Ana yön Orta Asya ülkelerinin kalkınmasıdır)*, (Yay. Haz: Kazinform, Аркен Арыстанов), 2023.

⁵⁷⁴https://central.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_ca/features/2021/07/01/feature-01 (erişim tarihi: 09.07.2022)

⁵⁷⁵<https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-amman/press/news/details/150477?lang=kk> (erişim tarihi: 03.07.2022)

sağlamıştır. Bu yardımların büyük çoğunluğu Orta Asya bölgesine (özellikle Kırgızistan'a) yapılmıştır. İşbirliği alanlarının tarım, gıda güvenliği, çevrenin korunması, çatışma çözümü ve güvenlik, eğitim ve tıp, kamu yönetim sistemi ve ticari kalkınma oluşturmaktadır.⁵⁷⁶

Kazakistan 2014 yılında Orta Asya'nın ilk yabancı donörü olmuştur.⁵⁷⁷ 2017 yılında Ulusal Resmi Kalkınma Yardımının pilot projesi gerçekleştirilmiştir. Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'ın tarım sektörünün gelişimi adına BM Kalkınma Programı ile yakın işbirliği içinde bilimsel bir seminer yapılmıştır.⁵⁷⁸ Kazakistan'da uzmanlar Orta Asya ülkelerinin temsilcilerinin tarım alanındaki çalışmalarda yetkinlik kazanması amacıyla Almatı ve Akmola'da iki haftalık seminerler düzenlemiştir.⁵⁷⁹

Bölgesel kalkınma, gelişme, barış ve refahın sağlanması için ikinci Karabağ Savaşı sonrasında altılı işbirliği platformu ortaya atılmıştır. Kazakistan, hayata geçirilmesi planlanan bu platform ile Avrasya Ekonomik Birliği arasında kurulacak işbirliği girişimlerinde bağlayıcı aktör haline gelebilir.⁵⁸⁰

Kazakistan, Kırgızistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği'ne katılımının bir parçası olarak 100 milyon dolar tutarında teknik yardım sağlamıştır. Bişkek ve Oş'ta iki ortaokul inşa etmiştir. Nazarbayev sayesinde Kırgızistan'ın ithalat gümrük vergilerinden elde edilen gelirleri Avrasya Ekonomik Birliği üye ülkelerinin bütçeleri arasındaki dağılımındaki payı her geçen gün artmaktadır.⁵⁸¹ Nazarbayev "Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ücretsiz Askeri ve Teknik Yardım Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Kazakistan Yasası'nı onaylamıştır. Ayrıca Kırgızistan'a tahıl ve aşı şeklinde insani yardım gönderilmiştir.⁵⁸² Kazakistan 10 Mart 2022 yılında Kırgızistan'a insani yardım programı kapsamında

⁵⁷⁶<https://www.eurasian-research.org/publication/kazaid-kazakhstans-emerging-foreign-policy-instrument/> (erişim tarihi: 09.09.2023)

⁵⁷⁷Ainur Akhmetova, "Book Review of Modernity, Development And Decolonization Of Knowledge In Central Asia: Kazakhstan As A Foreign Aid Provider", *Eurasian Research Journal, ERJ, Cilt: IV, Sayı: 2*, 2022, s.67.

⁵⁷⁸<https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-tallin/press/news/details/150184?lang=en> (erişim tarihi: 09.07.2022)

⁵⁷⁹<https://astanatimes.com/2018/02/kazakhstans-foreign-aid-systems-are-maturing-integrating-with-foreign-policy-says-official/> (erişim tarihi: 09.05.2022)

⁵⁸⁰ <https://twesco.org/post/653> (erişim tarihi: 11.12.2021)

⁵⁸¹<https://strategy2050.kz/ru/news/48783/> (erişim tarihi: 15.02.2022)

⁵⁸² <https://egemen.kz/article/298845-syrtqy-sayasat-sabaqtastyghy> (erişim tarihi: 07.09.2022)

1000 ton buğday tohumu sevkiyatı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Kazakistan, Kırgızistan'a 2020-2021 yılları arasında toplam 15.000 ton un tedarik etmiştir.⁵⁸³

Kazakistan Merkez Bankası, Özbekistan Merkez Bankası'na teknik yardım sağlamıştır.⁵⁸⁴ Özbekistan'ın Ulusal Hareketi Yuksalish Başkanı ve KazAID arasında Orta Asya ülkelerinde uygulanacak projelere çeşitli yollarla yardımcı olmayı amaçlayan bir işbirliği mutabakatı imzalanmıştır.⁵⁸⁵

2.3.2.2. Alt bölgesel işbirlikçisi rolü ve Kazakistan

Daha geniş topluluklar kurmak için diğer devletlerle işbirliği girişimlerine yönelik geniş kapsamlı sorumluluklara sahip olan devletlerdir. Bu rol algısı uzlaştırıcı rol algısından ayrılmaktadır. Bu rol algısını benimseyen devletler sadece çatışma alanlarına veya konularına müdahale etmeyi planlamaz. Bu devletler aksine daha geniş topluluklar kurmak için diğer devletlerle işbirliği oluşturma ve geliştirme amaçlarına yönelik yükümlülüklerini belirtmektedir. Holsti, söz konusu makalesinde bölgesel alt işbirlikçisi gibi rollerin eski veya modern uluslararası sistem modellerinde veya tanımlamalarında pek az bahsedildiğini belirtmektedir. Bunun nedeninin büyük dünya modeli büyük güçlerin eylem ve faaliyetlerine odaklanması ve Batı Avrupa dışındaki bölgesel sistemleri ve bu sistem içerisinde işbirliği içeren girişimlerin göz ardı edilmesi olduğunu ifade etmektedir.⁵⁸⁶

Nazarbayev işbirliğine verdiği önemi şu sözlerle ifade etmektedir: "Saygı, hoşgörü ve işbirliği Kazakistan ekonomisinin verimliliğini sağlayan ve devletin politik istikrarını destekleyen üçayaklı bir yapı meydana getirmektedir." Nazarbayev, coğrafya, mevcut sınırlar, demografik yapı, kültür gibi faktörlerin bölge ülkeleri arasında bir tür bağımlılık durumunu ortaya çıkardığını ve tam da bu yüzden önce bağımsızlık sonra karşılıklı çıkarların gözetildiği yoğun işbirliği vurgusu yapmıştır. Güçlü ve bağımsızlığını elde etmiş bir bölgeyi kurabilme imkânının olduğunun bilincinde olan Nazarbayev bütünleşme faaliyetlerinin en önemli destekleyicisi

⁵⁸³<https://astanatimes.com/2022/03/kazakhstan-provides-humanitarian-aid-to-kyrgyzstan/> (erişim tarihi: 14.09.2023)

⁵⁸⁴<https://inbusiness.kz/kz/last/ulttyk-bank-ozbekstannyn-ortalyk-bankine-tehnikalyk-komek-korsetti> (erişim tarihi: 03.12.2023)

⁵⁸⁵<https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/390178?lang=kk> (erişim tarihi: 15.05.2023)

⁵⁸⁶Holsti, *a.g.m.*, s.265-278.

olmuştur. Orta Asya işbirliğini geliştirirken Asya Kaplanları olarak bilinen ülkelerin elde ettiği başarı ve Arap bölgesindeki parçalanmışlık önemle üzerinde durduğu iki temel tecrübe olmuştur. Yine aynı şekilde Nazarbayev, Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını sadece birbirlerine karşı bağımlılık oluşturabildikleri takdirde koruyabileceklerini vurgulamıştır.⁵⁸⁷

Tokayev, yeni tarihsel dönemin hakim düşüncesinin işbirliği, entegrasyon ve kalkınma olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda Nazarbayev bu konuyla ilgili olarak "Dış siyaset alanındaki faaliyetlerimiz sadece güvenliği pekiştirme ihtiyacından değil aynı zamanda bir diğer uzun vadeli perspektifin gerçekleştirilmesinden kaynaklanıyor. Bu, yeni bir dünya düzeninin oluşması ve soğuk savaşın bitişi ile iki kutuplu dünyanın çöküşünden sonra devletlerarası yeni tip ilişkiler belirmesi sorunudur" ifadesini kullanmıştır.⁵⁸⁸ Tokayev, bölgesel bütünleşme konusunda kurucu Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in politikasını yürütmektedir. Tokayev: "Birliğimizi güçlendirmemiz ve birbirimizle küçük rekabetlerden kaçınmamız gerekiyor. Bu bağlamda 21. yüzyılda Orta Asya'nın kalkınması için dostluk, iyi komşuluk ve işbirliği anlaşmasının imzalanması giderek önem kazanmaktadır. Tarafların bu tarihi anlaşmayı yakın gelecekte imzalamaya hazır olmalarını memnuniyetle karşılıyoruz. En önemli uluslararası konularda ortak tutumumuzu ifade edersek dünya kamuoyuna ortak yaklaşımımızı göstermiş oluruz. Uluslararası arenada rekabet, ulusal çıkarlarımıza karşıdır" ifadesini kullanarak bölgesel işbirliği ve bütünleşmenin önemini vurgulamaktadır.⁵⁸⁹

Nazarbayev'in bölgede oluşturmaya çalıştığı işbirliğinin iki temel hedefi bulunmaktadır: Birincisi, ortak ekonomik pazarın oluşturulması ikincisi ise ortak para sisteminin kurulmasıdır. Nazarbayev'in Orta Asya işbirliğine bu denli önem vermesinin temel nedenlerinden biri herhangi bir bölge ülkesinde oluşabilecek çatışma, ayrışma veya terör olaylarının hem kendi ülkesine hem de diğer bölge ülkelerine olumsuz şekilde yansıtacağının farkında olmasıdır. Nazarbayev, Orta Asya devletlerinin kapsamlı şekilde işbirliği oluşturmalarının hem kalkınmalarını

⁵⁸⁷ Zorlu, *a.g.e.*, s.126-150.

⁵⁸⁸ Tokayev, *a.g.m.*, s.209.

⁵⁸⁹ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/orta-asya-butunlesmesinde-yeni-donem/2338831> (erişim tarihi: 09.07.2022)

sağlayacağını hem de diğer bölge ötesi çatışma alanlarından Orta Asya'ya terör veya radikal faktörlerin ihraç edilmesinin önleyeceğini savunmuştur. Nazarbayev, komşu ülkelerin arasında geliştirilecek çok yönlü işbirliği alanlarının Kazakistan'ın ve bölgenin güvenliğine katkı sağlayacağına dikkat çekmiştir. Nazarbayev, Orta Asya bölgesinde çok yönlü işbirliği ayaklarının kurulması ve artırılması için üçüncü bir ülkeye ihtiyaçları olmadığını altını çizmiştir.⁵⁹⁰

Nazarbayev, Orta Asya devletlerine eşit hakların verildiği ve bir bütün halinde hareket etmenin avantaj sağlayacağı Orta Asya Birliği'nin kurulması fikrini sunmuştur. Nazarbayev için bu tür kuruluşlar kaynaştırıcı olma özelliğinden dolayı ve yüksek kültürel kimlik bilincine erişim sağlayacağı için önemlidir. Dahası Nazarbayev bu nitelikteki kuruluşlara Orta Asya devletleri dışındaki ülkelerin de katılım sağlamasının kültürel durgunluğu önleyeceğini ve diğerleriyle araya set çekmenin hiçbir yarar sağlamayacağını düşünmektedir.⁵⁹¹ Nazarbayev, Orta Asya bölgesinin yakınlaşması ve kaynaşması için Avrupa Birliği'nin oluşmasında gerekli ön koşullardan çok daha güçlü koşullara sahip olduklarını belirtmektedir. Ona göre dış tehdit, ortak kültürel tarih, dini değerler, ekolojik sorunlar vs. bölgenin birlikte hareket etmesini gerekli kılmaktadır.⁵⁹²

Bulunduğu konum Orta Asya ülkelerinin uluslararası pazara açılmasını ve rekabetini sınırlandırmaktadır. Bu durumun farkındalığına sahip olan Kazakistan Cumhuriyeti tek bir ülke olarak değil bir bütün olarak hareket etmenin tüm bölge ülkeleri için yarar sağlayacağını göz önünde bulundurmakta ve buna göre hareket etmektedir. Kazakistan, 1990'lı yıllardan itibaren bölgesel bütünleşmeye dikkat çekmektedir. Nazarbayev bölgesel bütünleşmenin bölgesel işbirliği sayesinde sağlanabileceği düşüncesine sahiptir. Bu fikir doğrultusunda 2007 yılında Orta Asya Birliği'nin oluşturulması talebinde bulunmuştur.⁵⁹³

Orta Asya bütünleşmesinin en önemli destekçisi olarak Kazakistan görülmektedir. Özellikle Nazarbayev'in AEB'ye yönelik fikirlerinin birçoğu Orta Asya Birliği'nin temelini oluşturmaktadır. Bunun yanında bütünleşmenin itici gücü

⁵⁹⁰Zorlu, a.g.e., s.150-156.

⁵⁹¹Nazarbayev, Tarihin Akışında... s.84-85.

⁵⁹² Nazarbayev, Tarihin Akışında... s.188.

⁵⁹³<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/orta-asya-butunlesmesinde-yeni-donem/2338831> (erişim tarihi: 09.07.2022)

Kazakistan BDT'nin neredeyse tüm faaliyetlerine katılmakta ve örgütün başarısız faaliyetlerinden ders almaktadır. Bu sayede BDT tarafından yapılan hataların Orta Asya'da tekrar edilmemesi sağlanmaktadır. Kazakistan'ın öne sürdüğü Orta Asya Birliği'nin içeriğine bakılırsa dört ortak nokta bulunmaktadır: 1) Orta Asya Savunma ve Güvenlik Birliği, 2) Orta Asya Konsorsiyumu (enerji, iletişim ve su alanında), 3) Özel ekonomik alanlar (et, süt, meyve, sebze ürünleri, tekstil ve tahıl üretimi), 4) Orta Asya ekoloji danışmanlığı.⁵⁹⁴

Kazakistan'ın fikir babalığını yaptığı Orta Asya Birliği çerçevesinde Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan 1993 yılında ortak ekonomik bölge oluşturmuşlardır. Nazarbayev'in siyasi ve ekonomik birlik nezdinde esinlendiği AB benzeri bir oluşum isteğinin sonucu olarak Orta Asya Birliği'ni görmek mümkündür. Nazarbayev'in tüm çabalarına rağmen bölgesel bir birlik olamayan Orta Asya Birliği yine de Kazakistan'ın bölge ülkeleri arasında ekonomik ve siyasi işbirliğini geliştirme inancının göstergesidir.⁵⁹⁵

2018 yılında Kazakistan, Rusya'nın ve Afganistan'ın komşu ülkelerinin Dışişleri Bakanlarını bir araya getirdiği Güvenlik-Kalkınma İlişkisine bir model olarak Afganistan ve Orta Asya'da Bölgesel İşbirliğinin İnşası Toplantısının gerçekleştirilmesini sağlamıştır.⁵⁹⁶ Nazarbayev'in girişimi ile başkent Astana'da düzenlenen Orta Asya İstişare Toplantılarında kabul edilen ortak bildiri Kazakistan'ın geçmişten itibaren bölgesel bütünleşme hususunda savunduğu ve gündeme getirdiği konuların hayata geçmeye başladığını işaret etmektedir.⁵⁹⁷ Nazarbayev'in fikir babası olduğu Orta Asya Devlet Başkanları İstişare Toplantısı'nda bölge ülkeleri siyasi, ekonomik başta olmak üzere tüm alanlarda işbirliği yapmak için çaba göstereceklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda bölge ülkelerinin Dışişleri Bakanları bu toplantıda dış politika alanındaki ortak girişimlerini ve işbirliği alanlarını arttırmayı onaylamışlardır.⁵⁹⁸ Orta Asya Cumhuriyetleri arasında dört zirve gerçekleşmiştir. İlk

⁵⁹⁴Suyundikov, 2006, s. 46-62.

⁵⁹⁵Yalçın Sarıkaya, "Kazakistan Dış Politikasında Bir Başarı Örneği Olarak Uluslararası Arabuluculuk", *VI. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu (TÜDAS)*, Azerbaijan 2019, s.387.

⁵⁹⁶Sarıkaya, 2019, s.388.

⁵⁹⁷<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/orta-asya-butunlesmesinde-yeni-donem/2338831> (erişim tarihi: 09.07.2022)

⁵⁹⁸<https://twesco.org/wp-content/uploads/2021/08/TW-238-tur.pdf>(erişim tarihi: 13.09.2022)

zirve 2018 yılında Astana'da yapılmıştır. Dördüncü zirve ise Temmuz 2022'de Kırgızistan'da gerçekleştirilmiştir. Kazakistan kendisini bölgesel bir lider olarak konumlandırmakta ve oluşan yeni şartlar altında daha fazla işbirliği için gerekli tüm fırsatları değerlendirmektedir.⁵⁹⁹

Kazakistan, Avrasya bütünleşmesini siyasi amaçlardan ziyade ekonomik temelli ele almaktadır. Avrasya bütünleşmesini, sermaye ve mallar için açık pazarın oluşmasını ve daha yakın ekonomik bütünleşmeyi ön plana çıkaran çok kapsamlı ve aşamalı bir süreç olarak görmektedir.⁶⁰⁰ Nazarbayev, bütünleşmeyi sağlamak amacıyla 2007 yılında ulusa sesleniş konuşmasında bölge ülkelerinin arasındaki işbirliğini bir üst düzeye çıkarmak amacıyla yeni bir siyasi ve ekonomik örgütün yani Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurulmasını önermiştir. Kazakistan'ın eski Rusya Büyükelçisi Nurtay Abykayev, kültürel, insani ve diğer ilişkilerin yanı sıra karşılıklı ekonomik çıkarları güçlendirmek adına daha farklı bölgesel birlik kurma amaçlarının bulunduğunu ifade etmiştir. Birliğin altında yatan ana hedef bir bütün olarak Orta Asya bölgesinin rekabetçiliğini artırmaktır.⁶⁰¹

Nazarbayev'in çerçevesini çizdiği dış politikanın kimlikle ilgili yönü dört farklı sütun üzerine kuruludur. Bunlar; Avrasyacılık, Türk işbirliği, Batı ile etkileşim, Orta Asya'nın birlikteliği / Bölgeler arası inşa doktrini'dir. Teoride belirtilen bu başlıkların pratikteki uzantıları Avrasya Birliği, Türk Konseyi, Orta Asya Devletler Birliği ve Astana Zirveler Süreci'dir. Kazakistan tarafından yürütülen zor ve riskler içeren uluslararası satranç ABD, AB, Rusya, Çin gibi büyük güçlerle stratejik işbirliğini gerekli kılmaktadır. Bölgenin bütünleşmesinde Rusya ve Kazakistan arasındaki ikili ilişkiler kilit rol oynamaktadır. Bunun bilincinde olarak Kazakistan Rusya ile ilgili görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır: "Rusya, Kazakistan'ın hem ekonomide hem politikada bir numaralı ortağı olmaya devam edecek."⁶⁰²

Rusya ve Kazakistan arasında hayata geçirilmiş uluslararası anlaşmalarda işbirliği alanlarının düzenleyicisi Nazarbayev'dir.⁶⁰³ Nazarbayev, ekonomi alanındaki işbirliğine yönelik Kazak-Rus anlaşmalarını BDT ülkelerinin de imzalaması

⁵⁹⁹ Kassenova, *a.g.m.*, s.2.

⁶⁰⁰ Asanov, *a.g.m.*, s.280.

⁶⁰¹ Cohen, *a.g.e.*, s.260.

⁶⁰² Zorlu, *a.g.e.*, s. 133-136.

⁶⁰³ Turganbayeva, 2021, s.98.

girişiminde bulunmuştur.⁶⁰⁴ Nazarbayev, Orta Asya bölgesinin karşılıklı saygı, karşılıklı yarar ve pazar ilkeleri doğrultusunda bütünleşmesini isteyen bir liderdir. Kazakistan'ın bütünleşmeye yönelik uyguladığı diplomasi BDT içerisinde ekonomik bağların aşamalı bir şekilde düzenlenmesi ile sonuçlanmıştır. Bu çabalarından dolayı Nazarbayev "Baş BDT Entegratörü" unvanını kazanmıştır. Aynı şekilde BDT Zirvesi'nde topluluğun gelişmesi ve etkinliğinin artırılması ile ilgili Kazakistan Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan yeni bir taslak ortaya koyulmuştur.⁶⁰⁵

Nazarbayev, uluslararası işbirliği kavramını oluşturmuş ve Kazakistan Modeli terimi uluslararası literatürde yer almaya başlamıştır.⁶⁰⁶ AİGK, ŞİÖ, KGAÖ, AEB gibi örgütler entegrasyonun sağlanması amacıyla Kazakistan tarafından kurulması önerilen ve desteklenen bazı örgütlerdir.⁶⁰⁷ Nazarbayev'in girişimi ile bölgesel işbirliği çerçevesinde oluşturulan Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Konferansı (AİGK) bölge ülkeleri tarafından kısa süre içerisinde destek bulmuştur.⁶⁰⁸ AİGK girişimi Kazakistan'ın örnek niteliğindeki doktrini olarak nitelendirilmektedir.⁶⁰⁹ Kazakistan, Orta Asya'da güven inşa edici önlemleri savunmaktadır ve ŞİÖ, AEB gibi temel bölgesel örgütler de önemli bir partnerdir. Nazarbayev, Orta Asya bütünleşmesini gerçekleştirmede güçlü ve ısrarcı bir irade ortaya koymuştur.⁶¹⁰ Kazakistan, Orta Asya bölgesinde siyasi ve ekonomik bütünleşmenin aktif bir savunucusudur. Bu bağlamda Nazarbayev Avrasya Devletler Birliği'nin kurulması fikrini ortaya atmıştır.⁶¹¹

Kazakistan, Orta Asya Bölgesi'ndeki komşu devletlerle çoklu işbirliği yapısına sahiptir. Bölgedeki komşu devletlerle geliştirilen işbirliğinin bölge istikrarının sağlanması ve korunmasında çok büyük rol oynayacağını dair düşünce hâkimdir.⁶¹² Nazarbayev, komşu devletlerle bütünleşmenin sağlanmasına önem vermiştir. Kazakistan çok yönlü ilişkilerini BDT, EİT, KGAÖ ve ŞİÖ aracılığıyla güçlendirmektedir. Nazarbayev'in dış politika stratejisi bütünleşme projelerinin ilerletilmesi ve eşit iş birliği ilkelerinin geliştirilmesi ve korunmasını amaçlamaktadır.

⁶⁰⁴ Zhiyenbayeva, *a.g.m.*, s.25.

⁶⁰⁵ Cohen, *a.g.e.*, s.100.

⁶⁰⁶ Materilalov, 2016, s.4.

⁶⁰⁷ Aralbekov, 2016, s.46.

⁶⁰⁸ <https://twesco.org/public/files/TW%20257%20tur.pdf> (erişim tarihi: 04.01.2022)

⁶⁰⁹ Zhiyenbayeva, *a.g.m.*, s.30.

⁶¹⁰ Cohen, *a.g.e.*, s.272-279.

⁶¹¹ Cohen, *a.g.e.*, s.99.

⁶¹² Tazhin, *a.g.m.*, s.184.

Kazakistan, ekonomik, insani, kültürel işbirliğinin pekiştirilmesine katkı sunan çoğu bütünleşme projelerinin mimarıdır.⁶¹³ Nazarbayev, bölge ülkelerinin ekonomik bütünleşmelerini sağlamaları gerektiğini ve bu sayede Rusya, Çin, Güney Asya ülkelerine rehin olmaktan yani bağımlılıklarından kurtulmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Kazakistan, KGAÖ ve ŞİÖ ile bölge ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin yoğunlaşmasında rol oynamıştır. Nazarbayev, bölgede bütünleşme çalışmalarında üç faktöre dikkat çekmektedir. Bunlar; karşılıklı anlayış ve birbirine vakit tanıma, eşitler arası bir ilişki modeli ve ekonomik bazlı ilişkisel adımlarla siyasi birlikteliğin kurulmasıdır. Bu üç faktörün gözden kaçırılmasından dolayı özellikle Avrasya bütünleşmesinin gerçekleşemediğini vurgulamaktadır.⁶¹⁴

Bölgesel düzeyde incelendiğinde Kazakistan Orta Asya ülkelerine ve genel olarak Türk dünyasına özel önem vermektedir. Tokayev'in 6 Ağustos 2021'de Türkmenistan'da düzenlenen Orta Asya Liderleri İstişare Toplantısına katılımı bölgesel entegrasyona yeni bir ivme kazandırmıştır. Tokayev "Birliğimizi güçlendirmemiz ve birbirimizle girdiğimiz rekabeti önlememiz gerekiyor. En önemli uluslararası konularda ortak tutumumuzu ifade edersek dünya kamuoyuna ortak yaklaşımımızı göstermiş oluruz. Uluslararası arenada girdiğimiz rekabet, ulusal çıkarlarımızla çelişiyor." ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca Tokayev'in Kazakistan'ın Orta Asya'nın kaderi için özel bir sorumluluğu olduğunu belirtmesi Kazakistan'ın bölgesel dayanışma için aktif bir politika izlediği anlamına gelmektedir.⁶¹⁵

Nazarbayev, Türk bütünleşmesinin mimarı olarak tanınmaktadır.⁶¹⁶ Nazarbayev, Türk dünyası birlikteliği ile Orta Asyalı komşu ülkeleri ile geniş çaplı işbirliğini sürdürmeye çalışmaktadır. Nazarbayev'e göre böl, parçala, yönet politikalarının kurbanı olan Kazak, Kırgız, Türkmen, Özbek toplulukları için 20. yüzyılın sonları birlik olma imkânını yeniden yaratmıştır. Türk dünyasının ekonomik ve siyasi bütünleşmesinde etkili araç olabilecek Türk Konseyi ve buna bağlı olarak kurulan alt kuruluşların temelini atılmasında öncü rol oynayan isim Nazarbayev'dir. Türk Konseyi'nin Kurucu Genel Sekreteri Halil Akıncı Nazarbayev'in bu örgüte olan

⁶¹³Zhiyenbayeva, *a.g.m.*, s.31-33.

⁶¹⁴Zorlu, *a.g.e.*, s.154-177.

⁶¹⁵ <https://egemen.kz/article/298845-syrtqy-sayasat-sabaqtastyggy> (erişim tarihi: 07.09.2022)

⁶¹⁶ <https://twesco.org/wp-content/uploads/2020/07/TW-181-t%C3%BCr.pdf> (erişim tarihi: 09.08.2022)

katkısını şu sözlerle ifade etmektedir: "Nazarbayev 1992 yılından beri yapılan ancak bir tartışma forumundan öteye gidemeyen Türk Dildeş Ülkeler Zirve Toplantılarını önderlik ettiği Nahçıvan Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile bir işbirliği platformuna dönüştürmüş, Türk Keneşinin kurulmasını sağlamıştır." ⁶¹⁷

Kazakistan Türk Konseyi aracılığıyla Özbekistan ve Kırgızistan ile Hazar denizi temelli projeler aracılığıyla Türkmenistan ile işbirliği girişimlerinde bulunmaktadır. ⁶¹⁸ Türkmenistan'ın Orta Asya'nın Orta Doğu'ya açılan kapısı olan bölgesel entegrasyon projelerine katılımı Kazakistan için önemlidir. Özbekistan Devlet Başkanı Mirziyoyev bir röportajında Kazakistan'ın 21. yüzyılda Orta Asya'nın sürdürülebilir kalkınması alanında işbirliği anlaşmasını imzaladığını, Orta Asya Liderleri İstişare Toplantılarının düzenlenmesini destekleyen ilk ülke olduğunu ve Pentagon Özel Kuvvet Eğitim Programlarının uygulanmasının destekçisi olduğunu belirtmektedir. ⁶¹⁹ 12 Kasım 2021'de gerçekleşen Türk Konseyi Zirvesi'nde örgütün ekonomik, insani ve çevresel işbirliğine özel önem vermesi gerektiğine vurgu yapmış ve Türk Konseyi'nin Türk Devletleri Örgütü'ne dönüştürülmesi ve Türk Dünyasının Beklentileri 2040 Stratejik Belgesinin onaylanmasını vurgulamıştır. ⁶²⁰

2.3.2.3. Örnek rolü ve Kazakistan

Bu ulusal rol algısı belirli iç politikaları takip ederek uluslararası sistemde etki elde etme ve prestij kazanmanın önemini vurgulamaktadır. Bu rol algısı pasiflik-aktiflik boyutu üzerinden değerlendirildiğinde alt seviyelerde yer almaktadır. Çünkü söz konusu devletin sınırları dışında özel görev veya diplomatik programlar gerektirmemektedir. ⁶²¹

Kazakistan bağımsızlığından itibaren gerekli dış koşulları oluşturarak iç reformlarını gerçekleştirmiş, ülkenin güvenliğini tehdit eden ve edebilecek sorunları çözüme kavuşturmuş ve ekonomik kalkınma ve yapılanmanın ana hedeflerine ulaşmayı başarmıştır. Geline bu nokta, Kazakistan'ın vatandaşlarına barış,

⁶¹⁷ Zorlu, *a.g.e.*, s.179-187.

⁶¹⁸ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/orta-asya-butunlesmesinde-yeni-donem/2338831> (erişim tarihi: 09.07.2022)

⁶¹⁹ Darhan Kızıralı, *Өзбекстан Президенті Шавкат МИРЗИЁЕВ: Жарқын болашақты бірге құрамыз* (Özbekistan Cumhurbaşkanı Shavkat Mirziyoev: Birlikte parlak bir gelecek yaratalım), (Yay. Haz: Egemen Qazaqstan), Astana 2021.

⁶²⁰ <https://egemen.kz/article/298845-syrtqy-sayasat-sabaqtastyghy> (erişim tarihi: 07.09.2022)

⁶²¹ Holsti, *a.g.m.*, s.269.

özgürlükçü gelişim hakkı, yüksek refah düzeyi teminatı veren, etnik halklar arasında barış ve uyumu sağlayan demokratik cumhuriyetin kanunları doğrultusunda gelişim göstereceğinin garantisidir.⁶²²

Kazakistan kendine has özelliklerinden ve değerlerinden dolayı üzerinde konuşulmayı hak eden bir ülkedir.⁶²³ Sahip olduğu çok çeşitli etnik gruplar Kazakistan'ın onlara yönelik iç politikalar geliştirmesinin önünü açmış ve neticesinde ülkede huzur iklimi hâkim olmuştur. Bu durum Kazakistan'ın konumunu farklı bir evreye taşımıştır.⁶²⁴ Kazakistan yüzölçümü bakımından en geniş, en zengin ve etnik anlamda en farklı olmasına rağmen Orta Asya'daki en istikrarlı ve en barışçıl ülkedir.⁶²⁵

Nazarbayev, farklı ulusal, etnik ve dini gruplar arasında köprüler kurarak çok etnikli yapı temelinde ortak bir Kazakistan kültürünün önemini altını çizmiştir. Siyaset Bilimci Kamal Burhanov, Kazakistan'ın yeni bir etnik topluluk değil farklı milletlerin oluşturduğu bir topluluk olduğunu ve dinler arası ve etnik yapılar arası uyumun nasıl başarılabilceğine yönelik bir örnek olduğunu ifade etmektedir.⁶²⁶

Bağımsızlığını kazandığı ilk yıllardan itibaren sahip olduğu demografik yapısı nedeniyle Kazakistan'da kısa süre içerisinde kaos yaşanacağına yönelik görüşler belirtilmeye başlanmıştır. Ancak Kazakistan, olumsuz etki yapacağı düşünülen bu çok etnikli yapıyı kendi lehine çevirmiştir. Kazakistan bağımsızlığından bu yana farklı etnik grupların uyum ve barış içerisinde yaşadığı bir ülkedir. Kazakistan, Rusya ve Çin gibi iki büyük güçle komşu olmasına rağmen komşularıyla sorun yaşayan diğer ülkelere örnek teşkil edecek şekilde tüm komşu ülkeleri ile sınır sorunlarını çözmüştür.⁶²⁷

Nazarbayev, Tarihin Akışında adlı eserinde Kazakistan'ı oluşturan tüm etnik gruplardan Kazakçayı ana dilleri gibi bilmelerini istemenin yanlış bir düşünce olduğunu savunmaktadır.⁶²⁸ Bir lider olarak Nazarbayev, Kazakistan'da yaşayan etnik

⁶²² Tazhin, *a.g.m.*, s.185.

⁶²³ Zorlu, *a.g.e.*, s.18.

⁶²⁴ Zorlu, *a.g.e.*, s.133.

⁶²⁵ Mostafa, *a.g.m.*, s.165.

⁶²⁶ Mostafa, *a.g.m.*, s.164.

⁶²⁷ <https://twesco.org/public/files/TW%20257%20tur.pdf> (erişim tarihi: 04.01.2022)

⁶²⁸ Nazarbayev, Tarihin Akışında... s.50.

grupların ulusal ve kültürel yaşamlarının olumsuz etkilenmemesi ve herhangi bir sekteye uğramadan söz konusu yaşamlarının gelişimine katkı sağlayacak hukuki gelişmelerin her daim devlet tarafından sağlanması gerektiğinin altını çizmektedir. Nazarbayev etno kültürel çeşitliliğin Kazakistan için tuzak olarak görülmemesi gerektiğini aksine ulusal yarar açısından gelişim potansiyeli taşıdığını ve avantaj olduğunu vurgulamaktadır. Nazarbayev pek çok kişinin Kazakistan'da kültürel sebepler öncelikli olmak üzere birçok sebepten dolayı etnik çatışmaların yaşanacağı kehanetinde bulunduğunu ancak kültürel temasların pozitif rol oynadığını, etno kültürlerin karşılıklı etkileşiminin totaliter devlete uygun olarak değil ona rağmen geliştiğini vurgulamaktadır. Nazarbayev, Kazakistan örneğinden yola çıkarak etno kültürel öğelerin çatışmaya dönüşeceğine dair önceden kesin bir yargı oluşturulmaması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca temel görevleri arasında etnik çeşitliliği toplumsal gelişim için olumlu bir unsura dönüştürmenin yer aldığını ifade etmektedir. Nazarbayev, Kazakistan'da var olan etnik uyumda Kazak kültürünün birleştirici ve kaynaştırıcı rolünün önemine dikkat çekmektedir.⁶²⁹

Ariel Cohen, çok etnik yapılı ve sınıflı toplumların Kazakistan'ın dini hoşgörüsünü ve dinler arası uyumlu ilişkilerini kendilerine bir model olarak çalışmaları gerektiğini vurgulamaktadır.⁶³⁰ Kazakistan etnik gruplara ve demokrasiye yönelik politikalarında üç temel ilkeye öncelik vermiştir. Bu ilkeler; 1) Etnik unsurlara dayalı insan hakları ihlalinin önlemek, 2) Etnik Kazakların haklarını muhafaza etmek, 3) Tüm nüfusu kapsayacak şekilde geniş kapsamlı demokrasi politikası geliştirmektir.⁶³¹ Kazakistan, dinler ve etnik unsurlar arası uyum ve istikrar geliştirmedeki uzmanlığını ve deneyimini paylaşmayı istemektedir. Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandığı yıllardan itibaren sosyal uyum ve birliğe odaklanması diğer ülkelerde özellikle komşu ülkelerde gerçekleşen şiddetli çatışmaların gerçekleşme ihtimalini minimize etmektedir.⁶³² Çok etnik yapılı Kazakistan'da geniş kapsamlı bir çatışmanın yaşanmaması Nazarbayev'in uyguladığı denge politikası sayesinde.⁶³³

⁶²⁹ Nazarbayev, *Tarihin Akışında...* s.96-101.

⁶³⁰ Cohen, *a.g.e.*, s.279.

⁶³¹ Cohen, *a.g.e.*, s.22 – 23.

⁶³² Cohen, *a.g.e.*, s.265-275.

⁶³³ Tayyar Arı, *Orta Asya'da Siyasal, Toplumsal Ve Ekonomik Yapılar, Güvenlik Sorunları Ve İşbirliği Girişimleri*, (Editör: Tayyar Arı), MKM Yayıncılık, Bursa 2010, s.18.

Nazarbayev, Kazakistan Gelişiminde Toplumun Fikirsal Birleşim Şartı adlı kitabında etnik gruplar arasındaki uyumun kesin olarak sağlanmasının ülkenin başarılı şekilde reformları hayata geçirmesinin önünde siyasi bir şart olduğunu belirtmektedir. Etnik denge siyaseti ve etnik gruplar arası ilişkilerin koordine edilmesi adına iki önemli belge vardır. Bunlar: 1992 tarihli Egemen Devlet Olarak Kazakistan'ın Oluşum ve Gelişim Stratejisi ve 1993 tarihli Kazakistan Gelişiminin Bir Koşulu Olarak Toplumun İdeolojik Birliği'dir. 98 maddeden oluşan Kazakistan Anayasası'nın 10 maddesi etnik gruplar ve bunlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve bu gruplar için belirli standartların olması gerektiği ile ilgilidir. Etnik gruplar arası ilişkilerin sağlanması ve korunmasına yönelik ilkeler devlet tarafından kabul edilen tüm stratejik dokümanlarda (devlet kimliğinin belirlenmesi, dil politikaları vs.) yer almaktadır.⁶³⁴

Nazarbayev, Kazakistan'ın etnik elitleri ile oluşturulacak olan politikaların uyumlaştırılmasını kolaylaştırmak amacıyla 1992 yılında Kazakistan Halk Asamblesi'nin kurulmasına önyak olmuştur. Halk Asamblesi, Kazakistan'da yaşayan grupların ve dinlerin temsilcisi olarak hareket eden biricik özelliğe sahip etnikler arası bir kurumdur. Asamble, etnik politikaların uygulanmasında yardımcı rol üstlenmekte ve parlamentonun alt kanadı olan meclise aday gösterebilmektedir. Asamble, uluslararası dostluk ve uyumu temsil etmekte ve güçlendirmektedir. Asamble ayrıca etnik azınlık haklarının ihlaline önlemek amacıyla faaliyet göstermektedir. Devlet, Kazak toplumunda etnikler arası ulusal uyumu ve hoşgörüyü inşa etmeye büyük önem vermektedir.⁶³⁵

Kazakistan gibi çok etnik yapıları ülkelerin büyük çoğunluğu etnik denge siyasetinin oluşturulmasını ve toplum içerisinde huzur ve barış ortamının sağlanmasını bakanlık düzeyinde kurulan kamu kurumları aracılığıyla yürütmeye çalışmaktalar ancak başarılı olamamaktadırlar. Kazakistan'ın bu kendine has başarısının sırrı etnik gruplar arası ilişkileri düzenleyen ve kurumsal boyut kazanmış Kazakistan Halk Asamblesi'nin kurulmasıdır. Bu kurum, devleti ve sivil toplum örgütlerini bir araya getiren yasal dayanağı olan bir örgüttür.⁶³⁶ Kazakistan Halk Asamblesi'nin faaliyetleri etnik ilişkilerle ilgili konuları etkin bir şekilde ele alan Kazakistan'ın uluslararası

⁶³⁴Aralbekov, 2016, s.32-34.

⁶³⁵Cohen, *a.g.e.*, s.24-2.

⁶³⁶Aralbekov, 2016, s.71.

prestijinin büyümesine katkıda bulunmaktadır. Günümüzde Nazarbayev'in etnikler arası hoşgörü ve sosyal uyum modeli dünyanın dikkatini çekmektedir.⁶³⁷

Kazakistan Halk Asamblesi'nin Sadece Kazakistan: Birlik, İstikrar, Kalkınma" başlıklı 32. oturumuna katılan Tokayev: 'Etnik gruplar arası ilişkiler modern ihtiyaçlara göre düzenlenmelidir. Bu büyük çaplı reform ve projelerle uyum içerisinde olmalıdır. Bu ihmal edilmemelidir. Etnik gruplar arası politikalara özel önem verilmeli ve yeniden ihtiyaçlara göre düzenlenmelidir. Ulusal birlik güçlendirilmeden, etno sosyal bütünlük sağlanıp muhafaza edilmeden devletin stratejik yükümlülüklerini ve amaçlarını gerçekleştiremeyeceği aşikârdır." ifadelerini kullanmıştır.⁶³⁸

Etno-kültürel Derneklerin Temsilcileri, Kazakistan Halk Asamblesi Başkanı, sanat dünyasından önemli isimler ve medya temsilcileri dostluk evinde bir araya gelerek toplantı düzenlemişlerdir. Bahsi geçen toplantıda yeni ve adil Kazakistan oluşturma hedefinin Kazakistan halkı arasındaki birlik ve beraberliğin güçlendirilmesinden geçtiğine dikkat çekilmiştir.⁶³⁹ Kazakistan'daki hoşgörü ve toplumsal anlaşma modeli olarak görülen Kazakistan Halk Asamblesi'nin tecrübelerinden faydalanmak amacıyla dünyanın birçok yerinden uzman, diplomat, gazeteci ve bilim insanı Asambelenin Genel Sekreterliği'ne başvuru yapmaktadır. Başvuru yapan ülkeler arasında Kazakistan'ın komşu ülkeleri Rusya ve Çin'de yer almaktadır.⁶⁴⁰

Kazakistan'da her yıl 1 Mayıs Kazakistan Halkı Birliği Günü olarak kutlanmaktadır. Nazarbayev, "Biz Kazakistan halkı olarak birlik ve barış içinde yaşıyoruz. Ülkemizde yaşayan her ulus eşit haklara sahiptir. Biz tüm bayramlarımızı dolayısıyla dini bayramlarımızı da her zaman birlikte kutluyoruz. " ifadeleri ile bu günün ana mesajını belirtmektedir.⁶⁴¹ Kazakistan'ın radikal dinciliğin önüne geçmek için hem ülke içinde hem de ülke dışında dini tolerans politikasını üretmesi en önemli özelliklerinden biridir.⁶⁴² Kazakistan'da cami, kilise, tapınak ve sinagogları bir arada görmek mümkündür. Müslümanların dini bayramları ve Hristiyanların Noel gününde

⁶³⁷Materilalov, 2016, s.9.

⁶³⁸<https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kazakistan-halky-assambleyasynyn-adilette-kazakistan-birlik-turaktylyk-damu-atty-hhhii-sessiyasyna-katysty-2732243> (erişim tarihi: 03.10.2023)

⁶³⁹<https://elibrary.kaznu.kz/kk/node/12642> (erişim tarihi: 19.07.2023)

⁶⁴⁰Aralbekov, 2016, s.66.

⁶⁴¹ <http://www.datub.eu/1-mayis-kazakistan-halki-birligi-gunu-72> (erişim tarihi: 03.02.2024)

⁶⁴² Mustafina, a.g.m., s.95.

resmi tatil ilan edilmektedir. Tüm etnik grupların güvende hissettiği gözlemlenmekte ve Kazak devletinin bağımsızlığını ve istikrarını tehdit edecek ve ayrılıkçılığa sebep olacak siyasi faaliyetlerin gerçekleştirilmemesine özen gösterilmektedir. Başkentin Almatı'dan Astana'ya taşınması Kazakistan'ın kuzeyinde yaşayan etnik Ruslar arasında ayrılıkçı hareketlerin önlenmesi ve devletin bütünlüğünü muhafaza etmek amacıyla yapılmıştır. Etnik grupları temsil eden, 500 etnik kültürel kuruluş, 19 etnik ulusal ve yerel gazete, radyo ve TV programı ve 6 tiyatro bulunmaktadır.⁶⁴³

Tokayev, "Farklıyız ancak eşitiz. Farklılıkta birlik teması eğitim sisteminde, etno grupların tüm sanat ürünlerinde norm haline getirilmeli." ifadelerini kullanmıştır.⁶⁴⁴ Etnik gruplara özel oluşturulmuş bazı kültürel yapılar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Devlet Cumhuriyet Müzikal Komedi Kore Tiyatrosu, Devlet Cumhuriyet Uygur Müzikal Komedi Tiyatrosu, Cumhuriyet Akademik Alman Dram Tiyatrosu'dur.⁶⁴⁵ Kazak Almanları Vazrozhdenie Derneği, Özbek Dustlik Derneği, Kazakistan Ukraynalıların Radası, Kazakistan Ermenileri Nairi Derneği, Kazakistan Yahudi Ulusal Örgütlerinin Mitzvah Derneği vs. etnik gruplara ait bazı etno kültürel derneklerdir.⁶⁴⁶

Nazarbayev, Kazakistan'da oluşturulan dil politikası hakkında "Kazakça bizim manevi kaynağımızdır. Bizim görevimiz Kazakçayı her alanda etkili bir şekilde kullanarak geliştirmektir. Bu, kendine değer veren her insanın kendi inisiyatifi ile çözmesi gereken bir vazifedir. Kazak dili Kazakistan ulusunu birleştirici unsur olmalıdır. Bu sebeple dil siyaseti ustalıkla Kazakistanlıların konuştuğu diğer dillerden hiçbirisi üzerinde baskı uygulamadan yürütülmelidir." ifadelerini kullanmıştır.⁶⁴⁷

Kazakistan, uluslararası görünüm açısından en olumlu ülkeler listesinde BDT ülkeler arasında birinci sırada yer almaktadır.⁶⁴⁸ Kazakistan, dünya toplumu tarafından takdir edilen benzersiz bir etnikler arası ve dinler arası uyum modeli

⁶⁴³ Cohen, *a.g.e.*, s.24-28.

⁶⁴⁴<https://assembly.kz/news/memleket-basshysyny-t-ra-aly-y-men-aza-stan-khal-y-assambleyasyny-xxxii-sessiyasyny-plenarly-otyrysy/> (erişim tarihi: 08.07.2023)

⁶⁴⁵<https://assembly.kz/struktury-ank/etnokulturnye-obedineniya/etnicheskie-teatry/> (erişim tarihi: 03.02.2024)

⁶⁴⁶ <https://assembly.kz/struktury-ank/etnokulturnye-obedineniya/> (erişim tarihi: 03.02.2024)

⁶⁴⁷ Aralbekov, 2016, s.42.

⁶⁴⁸ Kenzhalina, *a.g.m.*, s.652.

uygulamaktadır.⁶⁴⁹ "Kazakistan Etnikler Arası Hoşgörü Modeli" adlı kurs birçok ulusal üniversitede Rusça ve Kazakça olarak verilmektedir. Dahası Kazakistan'ın hoşgörü ve toplumsal anlaşma modeli olarak görülen Kazakistan Halk Asamblesi, BM ve AGİT'te yer alan birçok uzmanın beğenisini toplamıştır ve Kazakistan hakkında ulusların çatışma alanı değil toplumsal birlik ve diyalogun ülkesi olduğu yorumu yapılmıştır.⁶⁵⁰

2.3.2.4. Bölgesel koruyucu rolü ve Kazakistan

Bu rol algısı bölgesel temelde veya bir sorun alanı temelinde lidere ait özel sorumlulukları işaret etmesine rağmen genel olarak komşu bölgeler için koruma ve güvenliğini sağlamanın önemine dikkat çekmektedir.⁶⁵¹

Avrasya'nın kalbinde konumlanan Orta Asya'da güveni sağlama, koruma ve güçlendirme küresel güvenlik için oldukça önem taşımaktadır. Son yıllardaki olaylar, bölgedeki güvenliğe yönelik tehditlerin arttığını ve sağlam bir güvenlik mekanizmasının oluşturulmasının zorunlu hale geldiğini göstermektedir.⁶⁵²

Nazarbayev, Orta Asyalı komşu devletlerinin geçmişte totaliter Sovyetler Birliği'nin geri kalmış taşrası haline geldiklerini zamanla kültürel, tarihi ve dilsel kimliklerinden ve geleneklerinden soyutlanmaya başladıklarını ve yaratıcı güçlerinin etkisinin azaltılmasına mahkûm bırakıldıklarını ifade etmektedir.⁶⁵³ Nazarbayev, ortak bölgesel çıkarlara sahip olan ülkelerin ortak siyasi, kültürel, askeri plan ve stratejilerinin bulunmaması halinde söz konusu ülkelerin her birinin ulusal çıkarlarını elde etme imkânlarını kaybedeceklerini vurgulamaktadır. Ayrıca Orta Doğu ülkelerine atıfta bulunarak Orta Asya ülkelerinin tüm yaşananları ve deneyimleri göz önünde bulundurmasını ve bu bilinç çerçevesinde Orta Asya devletlerinin güçlü, bağımsız ve egemen bir bölge oluşturma imkânları olduğuna inanmaktadır. Nazarbayev, Orta Asya bölgesinin birilerinin hammadde ihtiyacını karşıladığı bir taşraya dönüşmesine asla izin vermeyeceğini vurgulamaktadır.⁶⁵⁴ Bu düşünceye paralel olarak Kazakistan,

⁶⁴⁹Қазақстан халқы Ассамблеясы, ел тарихында (Ülke Tarihinde Kazakistan Halk Meclisi), Қазақстан Республикасы Мәд ениет және спорт министрлігі Тілдерді дамыту және қоғамдық-саяси жұмыс комитеті, Өлеуметтік-саяси зерттеулер институты, Astana 2014.

⁶⁵⁰Aralbekov, 2016, s.66.

⁶⁵¹Holsti, a.g.m., s.261.

⁶⁵²Asanov, a.g.m., s.268.

⁶⁵³Nazarbayev, Tarihinde Akışında... s.82.

⁶⁵⁴Nazarbayev, Tarihinde Akışında... s.185-186.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından itibaren bölgesel lider ve küresel düzeyde etkili oyuncu rolünü geliştirmektedir.⁶⁵⁵

Kazakistan Stratejik Çalışmalar Enstitüsü Askeri Analisti Georgy Dubovtsev, Kazakistan'ın öncelikli görevlerinden birinin sadece ulusal değil bölgesel güvenliği korumak olduğunu ve bunun Orta Asya ile ilişkili olan terörizm ve aşırıcılık tehditleri ile mücadele ettiği anlamına geldiğini ifade etmektedir.⁶⁵⁶

Türkmenistan Eski Cumhurbaşkanı Gurbanguly Berdimuhammedov, Tokayev hakkında sadece bölgesel düzeyde değil küresel düzeyde de barış ve istikrarın güçlendirilmesine katkıda bulunan ve uluslararası saygınlık ve tanınma sağlamış bir lider olduğu görüşünü bildirmiştir.⁶⁵⁷ Orta Asya bölgesinde istikrarın sağlanması ve barışın korunması amacıyla çaba gösteren Nazarbayev ve diplomatik deneyime sahip Tokayev, bölgede barış ve istikrarın sürekliliğinin sağlanmasının Rusya ve Çin gibi ülkelerin çıkarları ile örtüştüğünün bilincindedir.⁶⁵⁸ Dünya siyasetinde tansiyonun yükseldiği bir dönemde Kazakistan, Orta Asya, Kafkasya ve Hazar Denizi bölgesinde işbirliğinin gelişmesi, barış ve istikrarın sağlanması konusunda önemli bir aktördür. Kırgızistan ve Tacikistan arasında meydana gelen çatışmaların azalması ve istikrarın hâkim olması için Kazakistan'ın uyguladığı siyaset bölgesel barışın korunmasına katkı sağlamıştır.⁶⁵⁹

Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan arasında 1994 yılında Orta Asya Barış Güçleri oluşturulması askeri ve siyasi işbirliğinin sağlanmaya çalışılmasının bir yansımasıdır. Bölgenin koruyucu unsuru olarak görülen Kazakistan'ın rolü ve konumu bölge nezdinde her geçen gün önemli hale gelmektedir. Kazakistan'ın kendi ulusal güvenliğini ve istikrarını önemli ölçüde sağlaması komşu ülkelere olumlu şekilde tesir etmektedir. Bu durumda Kazakistan bölge kapsamında istikrar sağlayıcı ülke olarak görülmektedir. Bölgenin güvenliğinin sağlanması ve sürdürülmesi Avrasya güvenliği ile bağlantılıdır. Avrasya'nın iki büyük gücü Rusya ve Çin'dir. Ayrıca bu iki büyük devlet Orta Asya bölgesini çevrelemektedir. Tüm bunlardan dolayı Orta Asya

⁶⁵⁵Hanks, *a.g.m.*, s.257.

⁶⁵⁶https://central.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_ca/features/2021/07/01/feature-01 (erişim tarihi: 09.07.2022)

⁶⁵⁷ Neutral Turkmenistan Newspaper, No: 44, (2021, s.6.

⁶⁵⁸ <https://twesco.org/post/653> (erişim tarihi: 11.12.2021)

⁶⁵⁹ <https://twesco.org/post/653> (erişim tarihi: 11.12.2021)

güvenliğinde Rusya ve Çin ile iyi ilişkiler kurulması önemlidir.⁶⁶⁰ Küresel güçlerin (ABD, Çin, AB) odak ülkesi haline geldiğinin bilincinde olan Kazakistan (özellikle enerji alanında) bu güçlerden herhangi birinin ağırlığını hissettirmeye çalışması sonucunda hem ülkesine hem de bölge ülkelerine zarar geleceğinin farkındadır. İşte tam da bu sebeple Rusya'yı bu güçlere karşı bir dengeleyici ülke olarak görmektedir.⁶⁶¹

Kazakistan, bölgenin istikrarının güçlendirilmesine önemli katkı sunmaktadır. Kazakistan'ın önemli girişimi AGİT'in Asya versiyonu olan Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı projesinin başlatılması ve geliştirilmesidir.⁶⁶² Nazarbayev Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 47. oturumunda Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı'nın kurulmasını önermiştir.⁶⁶³ Nazarbayev örgütün kurulmasında ve yönetilmesinde başarısını kanıtlamıştır. Bu kapsamda örgüt çerçevesinde Asya'da çatışma içerisinde olan bazı ülkelerin yılda bir kereye mahsus da olsa bir araya gelmesi büyük başarı olarak görülmektedir.⁶⁶⁴ Kazakistan, Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı aracılığıyla Orta Asya'da bölgesel güvenliğin geliştirilmesinde öncü rol oynamaktadır. Çok yönlü dış politika Kazakistan'ın Orta Asya'daki bölgesel hegemonluğunu geliştirmesi açısından başarılı olarak görülmektedir.⁶⁶⁵

Kazakistan, Orta Asya bölgesinde bölgesel bütünleşmeyi sağlamanın yanı sıra istikrarı ve güvenliği sürdürmek için çaba göstermektedir.⁶⁶⁶ Nazarbayev BDT'nin kurulması adına gerçek bir destekçi olmuştur. Topluluk kurucuları ilk olarak ortak güvenlik konularını düzenlemeye girişmişler ve BDT Birleşmiş Silahlı Güçleri oluşturmuşlardır.⁶⁶⁷

Bölgesel bütünleşme girişimlerinin önemli bir savunucusu olan Nazarbayev, İslam Kerimov yönetimindeki Özbekistan'dan istediği desteği alamamıştır. Nazarbayev, Özbekistan'la mevcut ilişkilere dikkat çekerek "Bizim özel hizmet ve

⁶⁶⁰Suyundikov, 2006, s. 47-50.

⁶⁶¹Zorlu, *a.g.e.*, s.141.

⁶⁶²https://www.akorda.kz/ru/republic_of_kazakhstan/kazakhstan (şirin ablanın siyasi yapısı kz.ru.republic diye) (erişim tarihi: 05.03.2022)

⁶⁶³Materilalov, 2016, s.4.

⁶⁶⁴*Antalya Diplomasi Forumu ve Türk Dünyası*, (Yay. Haz: Alaeddin Yalçınkaya) 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 2021.

⁶⁶⁵Hanks, *a.g.m.*, s S.261-266.

⁶⁶⁶Cohen, *a.g.e.*, s.265.

⁶⁶⁷Cohen, *a.g.e.*, s.19-20.

servislerimiz bölgemizdeki terörizmle, uyuşturucu ticareti ve diğer aşırı gruplarla mücadeleyi güven ortamında yürütmelidir." ifadelerini kullanmıştır. BDT, KGAÖ, ŞİÖ ve NATO Barış İçin Ortaklık Orta Asya'da güvenliği ön plana çıkaran kurumlardır.⁶⁶⁸ Kazakistan güvenlik temelli bu örgütlere üyedir ve aktif role sahiptir.⁶⁶⁹ Kazakistan Eski Savunma Bakanı Mukhtar Altynbaev, Kazakistan'ın NATO ittifakıyla birlikte Orta Asya Bölgesi'ndeki stratejik güvenliği tesis etmeyi amaçladıklarını ifade etmiştir.⁶⁷⁰

Kazakistan'ın Semipalatinsk Nükleer Test Sahasını kapatması ve nükleer enerji statüsünden vazgeçmesi küresel ve bölgesel güvenliği sağlamak için tutarlı bir davranış olarak gösterilmektedir.⁶⁷¹ Kazakistan'ın girişimi ile 2009 yılında Orta Asya'da nükleer silahsız bir bölgenin kurulmasına ilişkin antlaşma kabul edilmiştir. Bu sayede Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan ve İran gibi nükleer faaliyetleri olan ülkelerin ortasında, Avrasya'nın kalbinde istikrarlı, nükleer silahsızlanmanın sağlandığı ve barış yanlısı bir bölge oluşturulmuştur.⁶⁷²

Nazarbayev, Orta Asya devletlerinin bağımsızlıklarını yalnızca karşılıklı bağımlılık çerçevesinde koruyabileceğini vurgulamaktadır. Bunun yanında Orta Asya bölgesinde oluşacak birliktelik bilincinin bölgenin uluslararası arenada askeri, siyasi ve ekonomik bağımsızlığını korumasına yarar sağlayacağını belirtmekte ve ancak bu koşulda bölgenin dünya arenasında saygınlık kazanacağını düşünmektedir. Nazarbayev, bölge ülkelerinin ortak stratejisi oluşturulurken Asya Kaplanlarının başarılarının altında yatan nedenlerin ve Arap ülkelerini bölünmeye sürükleyen ve ortak tek bir politika yürütmek de başarısız olmalarındaki faktörlerin ivedilikle göz önünde tutulması gerektiğine inanmaktadır. Tüm bunların yanında Nazarbayev bölge ülkeleri arasında yaşanabilecek olası çatışmaları önleyecek eylem paketleri hazırlanması gerektiğini vurgulamaktadır.⁶⁷³

⁶⁶⁸Asanov, *a.g.m.*, s.269-281.

⁶⁶⁹*Asserting Statehood: Kazakhstan's Role in International Organizations*, (Yay. Haz: Johan Engvall, Svante E. Cornell), The Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Washington 2015.

⁶⁷⁰İpek, *a.g.m.*, s.1192.

⁶⁷¹Materilalov, 2016, s.4.

⁶⁷²<https://sahipkiran.org/2020/08/24/nukleer-silahlarin-test-edilmesiyle-mucadele-gunu-ve-kazakistanin-cabalari/> (erişim tarihi: 05.09.2023)

⁶⁷³Nazarbayev, *Tarihin Akışında...* s.187.

Nazarbayev, hem bölge ülkelerini güçlendirip ortak bir hedef etrafında birleştirmiş hem de farklı bölgeler içerisinde yaşanacak çatışmalara karşı farklı eğilimler oluşturmuştur. Özellikle 2005 yılından itibaren Nazarbayev tarafından sürekli dile getirilen Orta Asya Devletler Birliği bu kapsamda düşünülmelidir.⁶⁷⁴ Nazarbayev, kendine bölgede kan dökülmemesi adına bir rol biçtiğini ifade etmektedir. Suriye sorununun Kazakistan ve Orta Asya için oluşturabilecek riski en az da indirebilmek amacıyla Nazarbayev'in Astana sürecini başlatması ve bölgedeki askeri gücünü artırması büyük önem taşımaktadır. Kazakistan için bölgesel barış ve huzur ortamını sağlamak son derece önemlidir. Kazakistan 2018 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Geçici Üyeliğine seçildiğinde özellikle Orta Asya bölgesine özgü sorunların gündeme alınmasını sağlamıştır. 15 Mart 2018'de Astana'da bir araya gelen Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'ın dokuz yıl aradan sonra ilettikleri ortak mesajları kendi sorunlarını çözüme kavuşturmak ve çok yönlü işbirliği alanları oluşturmak amacıyla üçüncü bir ülke ihtiyaçlarının olmadığı yönünde olmuştur.⁶⁷⁵ ABD Başkanı Biden "Kazakistan'ın Orta Asya'da barışı, refahı ve istikrarı koruma yönündeki liderliğinin takdire şayan olduğunu ifade etmiştir.⁶⁷⁶

2.3.2.5. Köprü rolü ve Kazakistan

Uzlaştırıcı rol algısı çatışma alanlarına veya konularına farklı biçimlerde diplomatik müdahaleyi işaret ederken köprü rol algısının sürekliliği yoktur. Bu rol algısı insanlar ve farklı kültürler arasında bilgi, bildiri ve iletilerin taşıyıcısı veya bir tercümanı olarak hareket eden bir iletişim fonksiyonunun altını çizmektedir.⁶⁷⁷

G.Philimanov' göre kültürel bağlar siyasi ve ekonomik bağların tamamlayıcısı olarak değil ülkenin dış politika çıkarlarının belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Joseph Nye'e göre dil ve kültür uluslararası ilişkilerde önemli role sahip olan yumuşak güçlerdir. Kültürel işbirliği ulusal çıkarların, güvenliğin barış ve eşitliğin ve ileri düzeyde bölgesel bütünleşmenin derinleşmesinde önemli rol oynamaktadır. Kültür, halkların ve devletlerin bütünleşmesinde önemli ve belirleyici bir faktördür.

⁶⁷⁴ Zorlu, *a.g.e.*, s.83-103.

⁶⁷⁵ Zorlu, *a.g.e.*, s.133-194.

⁶⁷⁶ <https://egemen.kz/article/298845-syrtqy-sayasat-sabaqtastyghy> (erişim tarihi: 07.09.2022)

⁶⁷⁷ Holsti, *a.g.m.*, s.267.

Kazakistan ve Orta Asya cumhuriyetleri arasındaki manevi ve kültürel bağlar dinamik şekilde gelişmektedir.⁶⁷⁸

Nazarbayev, Kazakistan'da yaşayan etnik grupların kendi etno-kıtasal kültürlerinin parçası olmalarının yanında Kazakistan kültürünün diğer ülkelere taşınmasında ve diğer kültürlerle etkileşime geçmesinde önem teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Nazarbayev, Kazakistan'daki ulusal kültürlerin karşılıklı etkileşim içerisinde olduğunu ve birbiriyle bağlantılı olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Kazakistan'da oluşan kültürel alanın farklı etno kültürlerin ilişki kurduğu, etkileşimde bulunduğu ve birbiriyle bağlı olduğu bir alan olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁷⁹ Kazakistan Halk Asamblesi aracılığıyla etnik grupların kültür ve dillerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla konferanslar ve seminerler düzenlenmektedir.⁶⁸⁰

Kazakistan Avrasyacılığı, farklı kültürel, dini, dil bilimsel temeller nezdinde halkların tarihsel, kültürel, dini, ahlaki etkileşimleri temelinde halklar arasında barış, birlik ve dayanışmayı inşa etmeye dayanmaktadır.⁶⁸¹ Kültür, BDT içerisinde birleştirici bir faktördür. Halklar arasında ortak kültürel program ve projelerin gerçekleştirilmesine mevcut kültürel ilişkilerin muhafaza edilmesine Kazakistan önemli ölçüde önayak olmaktadır.⁶⁸²

Nazarbayev, Türkî Halklar Ansiklopedisi'nin oluşturulması talebinde bulunmuştur. Bunun yanında Türk halklarının önde gelen önemli kişilerinin, önemli tarihi olayların, modern görsel araçlarla resmedildiği Türkî Halklar Panteon 'unun kurulmasının ve Türk halklarının sorunlarını analiz eden Uluslararası Türkî Araştırmalar Merkezi'nin inşa edilmesinin uzun vadede somut avantajlar sağlayacağını belirtmektedir.⁶⁸³

Bir düşünce biçimi ve yaklaşım olarak tanımlanan Büyük Bozkır özellikle Türk dili konuşan grupların bir araya geldiği coğrafyayı çağrıştırmaktadır. Büyük Bozkır veya Bozkır Kültürü özelde Kazakistan'ı genelde Orta Asya ve sonraki aşamada Türk

⁶⁷⁸ Adiyet, *a.g.m.*, s.807-808.

⁶⁷⁹ Nazarbayev, *Tarihin Akışında...* s.92-100.

⁶⁸⁰ Materilalov, 2016, s.304-305.

⁶⁸¹ Mostafa, *a.g.m.*, s.164.

⁶⁸² Aralbekov, 2016, s.69.

⁶⁸³ Nazarbayev, *Tarihin Akışında...* s.85.

Avrasya'sını kapsamaktadır. Büyük Bozkırın birleştiriciliği Kazakistan'ın temel rollerinden biri olarak belirlenmiş ve bölgenin bütünleşmesinde bir araç olarak görülmüştür. Nazarbayev'in tüm hatlarını çizdiği Kazak dış politikası kültürler arası uyumu ve iletkenliği sağlamaktadır.⁶⁸⁴ Yumuşak güç unsurlarını etkin şekilde kullanan Kazakistan bu bağlamda farklı kültürlerle Kazakistan'ı tanıtmak maksadıyla belgeseller, makaleler, gazeteler yayınlamaktadır. Kazakistan'ın milli ve manevi değer ve duygularında önemli bir yer tutan Hoca Ahmet Yesevi konusunda Nazarbayev ülke sınırlarının ötesinde bir anlayış ve yaklaşımı ön plana çıkarmıştır. Nazarbayev, Türk halklarının Ahmet Yesevi'nin öğreti ve düşünceleri ile iç içe geçtiğini ifade etmektedir.⁶⁸⁵ Farabi, Ahmet Yesevi, Kültigin gibi isimlerin dergi, kitap, anıt ve park gibi araçlarla tanıtılması ve aktarılması Türk coğrafyasındaki ülkeler nezdinde birleştirici unsurdur.⁶⁸⁶

Kültürel ve insani işbirliği iyi komşuluk ilişkilerinin önemli bir parçasıdır. Mayıs 1994'te Özbekistan'da Kazakistan Kültür Günleri gerçekleştirilirken Mayıs 1995'te Kazakistan'da Özbekistan Kültür Günleri düzenlenmiştir. Kültürel bağların gelişmesi ülkelerin kültürel yaşamında ki bilgi alışverişini kolaylaştırmaktadır. Özbekistan'daki Kazak Ulusal Kültür Merkezi, Nurluyol gazetesi yayınlamakta ve Özbek ulusal kanalında Didar adlı bir televizyon programı yayınlamaktadır. 2008'de Kazakistan'da Türkmenistan Kültür Günleri düzenlenmiştir. Bu kültür günleri ülkeler arasındaki kültürel ve insani ilişkileri derinleştirme ve geliştirmeye katkı sunmaktadır.⁶⁸⁷ Abay'ın değerlerine ve araştırmalarına Çin Halk Cumhuriyeti büyük ilgi göstermektedir. Abay araştırmalarının Rusça çevirilerinin yanı sıra Çince çevirileri de bulunmaktadır.⁶⁸⁸

Türk bilim, tarih, kültür ve edebiyatında gelişim gösterilmesine katkı sağlayan Türk Akademisi'nin Kazakistan'ın başkentinde kurulması tesadüf değildir. Nazarbayev'in kaleme aldığı Manevi Yenilenme ve Büyük Bozkırın Yedi Özelliği adlı

⁶⁸⁴Zorlu, *a.g.e.*, s.67-85.

⁶⁸⁵Zorlu, *a.g.e.*, s.131-170.

⁶⁸⁶Zorlu, *a.g.e.*, s.74.

⁶⁸⁷Adiyet, *a.g.m.*, s.809-810.

⁶⁸⁸<https://martebe.kz/%d1%82%d0%b2%d0%be%d1%80%d1%87%d0%b5%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be-%d0%b0%d0%b1%d0%b0%d1%8f-%d0%b2-%d1%82%d1%80%d0%b0%d0%b4%d0%b8%d1%86%d0%b8%d0%be%d0%bd%d0%bd%d0%be%d0%bc-%d0%bc%d0%b8%d1%80%d0%be%d0%b2/b> (erişim tarihi: 17.08.2023)

makalesinin yanında Kültürel Miras ve Bolaşak gibi programlar Türk dünya tarihinin tanınması ve tanıtılması amacıyla Kazakistan tarafından başlatılmıştır.⁶⁸⁹ Nazarbayev: "Zaman, birbirimizi daha da yakınlaştıracak ve kardeşlik ile işbirliğine yönelik atılacak somut adımlarımızı sıklaştırarak ortak etkinlikleri gerçekleştirmenin gerekliliğini göstermektedir. Kazakistan'da hayata geçirilen Kültürel Miras Programı çerçevesinde halkımızın zengin tarihi, halk edebiyatı, milli değerleri, el sanatları ve gelenek görenekları araştırılarak derlenmekte olup, yayımlanmaktadır." ifadesi ile Kültürel Miras Projesinin tüm Büyük Bozkır coğrafyasına uygun olduğunu belirtmektedir.⁶⁹⁰

Bölge ülkeleri çoğu kültürel ve manevi etkinlikleri uluslararası örgüt olan Türksoy çerçevesinde düzenlemektedir.⁶⁹¹ Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Türkiye Kültür Bakanlarının imzaladığı anlaşma neticesinde 1993 tarihinde kurulan Türksoy kültür, eğitim, sanat ve benzeri alanda faaliyetlerin yürütüldüğü ilk resmi organizasyondur. Bunun bilincinde olan Nazarbayev, kuruluşun kapsayıcılığının artırılması ve güçlendirilmesi adına güçlü bir diplomatik çaba göstermiştir. Aynı zamanda uzun yıllar boyunca organizasyonun Genel Sekreterliği'nde Düsen Kaseinov bulunmuştur. Bunun yanı sıra Kazakistan mali yardımlarını her geçen gün artırmaktadır.⁶⁹² Nazarbayev: "Türksoy, Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Vakfı'nın çalışma ve programlarını aktif olarak katılmamız gerekmektedir. Türk dünyasıyla özdeşleşmiş olan iman, ahlak, tahammül özelliklerini geniş kitlelere ulaştırmamız lazım. Türk Akademisi bilgi ve deneyim aktarmamız, Türkolog yetiştirilmesi ve Türk mirasını araştırmak için imkân sunmaktadır. Türk kültürünün ve sanatının aktarılmasında ve tanıtılmasında Türksoy'un rolü büyüktür. " ifadelerini kullanmıştır. 2013 yılında Kazakistan'ın Türkistan şehrinde Modern Türk Dünyası: Gerçek Durum ve Geleceğin Gelişimi adlı uluslararası sempozyum gerçekleştirilmiştir.⁶⁹³

Kazakistan, Türk Akademisi öncülüğünde ortak Türk Tarihi kitabını ortaya çıkarmış ve geniş alanlara yayılmasında çaba göstermiş bir ülkedir. Nazarbayev'in

⁶⁸⁹Zorlu, *a.g.e.*, s.189-251.

⁶⁹⁰ Zorlu, *a.g.e.*, s.80.

⁶⁹¹ Adiyet, *a.g.m.*, s.809.

⁶⁹² Zorlu, *a.g.e.*, s.186.

⁶⁹³https://www.akorda.kz/kz/events/international_community/foreign_visits/bugin-kazakistan-prezidenti-nursultan-nazarbaev-turkitildes-memleketterdin-yntymaktastyk-kenesi-ushinshi-sammitinin-zhumysyna-katysty (erişim tarihi: 15.03.2023)

yürütülmesini önerdiği iki program bulunmaktadır. Bunlar; Türk Dili Konuşan Halkların Kültürel Mirası ve Türk Dili Konuşan Halkların Bilimsel ve Sanatsal Edebiyatlarının Ortak Fonu'dur. Bu iki program halkları arasındaki kültürel, edebi, bilimsel mirasın birbirlerine aktarılması amacıyla önem taşımaktadır.⁶⁹⁴

İslam, Kazakistan'da ve Orta Asya'daki ruhsal değerlerin etkileşiminde önemli bir rol oynamaktadır. Türk dünyasının Arap ve İslami bilgi ve birikimlerle bütünleşmesinin amacı olarak yeni bir kültür ortaya çıkmıştır. Al Farabi, Ahmet Yesevi, Ali Şir Nevai, Abay Kunanbayev, Mahtumkulu vs. Orta Asya'daki Türk Müslüman kültürünün temel manevi değerlerinin örneklerindendir. Orta Asya bölgesi uluslararası kültürel ilişkilerde özel bir yere sahiptir. Dünyanın önde gelen ülkeleri tarihsel ve kültürel bağlar dâhil bölgeyle bağlarını çeşitlendirmek adına uğraşmaktadır. Tüm aktörler kültürel faktörün özel bir yer oluşturduğunun farkındadır. Bu bölgedeki rekabet artmaktadır. Bu rekabeti Rus Siyaset Bilimci T. Dolinskaya'nın " Kazakistan ve Orta Asya bizim temel müttefikimiz ancak bu bölge aşamalı olarak Çin ve AB'nin çerçevesine girmektedir. " sözlerinde görmek mümkündür.⁶⁹⁵

Astana'da inşa edilmiş olan Hazreti Sultan Cami Orta Asya ülkeleri ve Müslümanlar arasında İslam dininin yaygınlaşmasında ve doğru şekilde aktarılmasında büyük önem taşımaktadır. Özellikle bu unsurun çoğu insanın küresel olaylarla ithal edilmiş ve farklılıklar barındıran bir dini içselleştirmeleri ve terör örgütlerine üye olma ihtimalleri bağlamında ne kadar önem taşıdığı aşîkârdır.⁶⁹⁶

2.4. KAZAKİSTAN'IN KOMŞU ÜLKELERİNE YÖNELİK ÜSTLENDİĞİ ROLLER İLE BEŞ FAKTÖR ARASINDAKİ İLİŞKİ

Farklı uluslararası ortamlar veya üye olunan farklı örgütler devletin birden fazla rol algısı oluşturmada etkilidir. Rol algıları, devletin kurucu aktörlerinin siyasi, kültürel ve kişisel özellikleri nezdinde şekillenmektedir.⁶⁹⁷ Kazakistan'ın komşu ülkelere yönelik dış politikasına dayanak teşkil eden temel değerler Nazarbayev tarafından oluşturulmuştur. Komşu devletlere yönelik üstlenilen rollerin Nazarbayev'in kitaplarındaki ifadeleriyle, konuşmalarıyla ve demeçleriyle

⁶⁹⁴Zorlu, *a.g.e.*, s.172-183.

⁶⁹⁵Adiyet, *a.g.m.*, s.805-806.

⁶⁹⁶Zorlu, *a.g.e.*, s.92-98.

⁶⁹⁷Aras ve Gönen, *a.g.m.*, s.78.

örtüşmesinden bu kaniya varılmaktadır. Kazakistan, komşu ülkelerle ilişkilerinde farklı sosyal konumlara sahip olmakta ve bu doğrultuda roller üstlenmektedir.

Avrasya'nın kalbinde olması, farklı uygarlıkların kesişim noktasında yer alması, güvenliğine tehlike oluşturabilecek her türlü olumsuz eylemleri önleme isteği Kazakistan'ın çok yönlü ve barışçıl bir dış politika oluşturmasında etkili olmuştur. Çok yönlü dış politikanın başarılı şekilde yürütülmesi komşularla sorunsuz ilişkiler geliştirmesini gerekli kılmaktadır. Kazakistan'ın tasarladığı çok yönlü dış politikanın çıktıları arasında komşu ülkelere yönelik üstlendiği roller yer almaktadır.

Kazakistan belirtilen birçok neden ve amaç doğrultusunda komşu ülkelerle ilişkiler kurmayı rasyonel ve faydalı bir seçenek olarak görmekte ve komşularıyla iyi geçinmeyi bir tercihten ziyade zorunluluk olarak görmektedir. Bu iç faktörler doğrultusunda Kazakistan komşu ülkelere karşı Holsti'nin ortaya koyduğu ulusal rol algılarından beşini üstlenmektedir.

İç faktörler, ülkenin uluslararası sistemdeki dış politika eylem ve davranışlarının belirleyicisi olan beş rol algısını tanımlamaktadır. Aynı şekilde bu zorunluluğun bilinciyle, Kazakistan dış politikasında beş faktör, komşularla iyi ilişkiler geliştirme hedefine hizmet etmektedir. Her bir rol algısı gerçekleştirilirken bahsedilen beş faktör aktif olarak yer almaktadır ve her biriyle birden fazla faktör ilişki içerisindedir.

ROL ALGILARI	FAKTÖRLER	UYGULANAN ÜLKELER
Geliştirici	Diplomasi, Diplomat ve Yönetici Kadronun Etkisi	- Kırgızistan - Türkmenistan - Özbekistan
Bölgesel Alt Sistem İşbirlikçisi	- Liderin Etkisi - Kazakistan'ın Uluslararası ve Bölgesel Örgütlerdeki Aktif Rolü - Çok Yönlü Dış Politikanın Rolü	- Rusya - Çin - Kırgızistan - Türkmenistan - Özbekistan
Örnek	Kazakistan'da Yaşayan Etnik Gruplara Yönelik Uygulanan Politika ve Uygulamaların Etkisi	- Rusya - Çin - Kırgızistan - Türkmenistan - Özbekistan

Bölgesel Koruyucu	• Liderin Etkisi • Kazakistan'ın Uluslararası ve Bölgesel Örgütlerdeki Aktif Rolü • Çok Yönlü Dış Politikanın Rolü	• Rusya • Çin • Kırgızistan • Türkmenistan • Özbekistan
Köprü	• Liderin Etkisi • Diplomasi, Diplomat ve Yönetici Kadronun Etkisi	• Kırgızistan • Türkmenistan • Özbekistan

Tablo 2.3. Kazakistan'ın Komşu Ülkelerine Yönelik Üstlendiği Roller ile Beş Faktör Arasındaki İlişki

Kazakistan, Holsti'nin ortaya koyduğu 17 ulusal rol algısından geliştirici, bölgesel alt sistem işbirlikçisi, örnek, bölgesel koruyucu ve köprü rol algılarını aktif olarak üstlenmekte ve üstlendiği bu rol algıları komşularıyla sorunsuz ilişki yürütmesinde etkili olan faktörlerle bir ilişki içerisinde.

Kazakistan'ın üstlendiği geliştirici rolün hayata geçirilmesinde diplomasinin, diplomatların ve yönetici kadronun etkisi görülmektedir. Açlık ve geri kalmışlığın üstesinden gelmek için çabalamak ve ilgili faaliyetlere aktif katılım göstermek Kazakistan Cumhuriyeti Diplomatik Hizmeti Hakkındaki Kanunun diplomatik hizmetin temel işlevleri ile ilgili bölümünde yer verilmektedir.⁶⁹⁸ Ayrıca mali, teknik ve diğer konulardaki yardımlarla ilgili olan Resmi Kalkınma Yardımı alanında yetkili kurum Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'dır.⁶⁹⁹ Kazakistan'ın üstlendiği bölgesel alt sistem işbirlikçisi rolü gerçekleştirilirken liderin etkisi, Kazakistan'ın uluslararası ve bölgesel örgütlerdeki aktif rolü, çok yönlü dış politikanın rolü gibi faktörlerin hizmet ettiği görülmektedir.

Hem Tokayev hem de Nazarbayev yeni dönemin hâkim düşüncesinin işbirliği ve bütünleşme olduğu kanısındadır.⁷⁰⁰ Nazarbayev, Kazakistan'ın ve bölgenin güvenliğine katkı sağlayacağı düşüncesiyle komşu ülkelerle çok yönlü işbirliğinin geliştirilmesini istemekte ve Orta Asya bölgesinde atılacak işbirliği temeli için üçüncü

⁶⁹⁸ https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000299_ (erişim tarihi: 04.07.2021)

⁶⁹⁹ <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-amman/press/news/details/150477?lang=kk> (erişim tarihi: 03.07.2022)

⁷⁰⁰ Tokayev, *a.g.m.*, s.209 Tokayev.

ülkeye ihtiyaç olmadığını vurgulamaktadır.⁷⁰¹ Burada bölgesel alt sistem işbirlikçisi rolünün liderin etkisi faktörüyle ilişkisi görülmektedir.

Bölge ülkeleriyle ekonomik, siyasi, askeri, mali, kültürel işbirliğini üst seviyelere çıkarmak amacıyla AEB, BDT, KGAÖ, ŞİÖ, Türk Konseyi, TÜRKPA, Türk Akademisi, Türksoy vs. örgütlerde aktif rol almakta ve ikili ilişkilerini bu temelde pekiştirmektedir. Burada bölgesel alt sistem işbirlikçisi rolünün Kazakistan'ın uluslararası ve bölgesel örgütlerdeki aktif rolü faktörüyle ilişkisi görülmektedir.

Kazakistan'ın çok yönlü dış politikası askeri ve siyasi yapıları, entegrasyon projelerini ve devletlerle işbirliği ve dayanışmayı bünyesinde barındırmaktadır.⁷⁰² Komşu ülkelerle işbirliği yollarını güçlendirmek ve ikili ilişkileri sürdürmek çok yönlü dış politikanın amaçlarından birini oluşturmaktadır.⁷⁰³ Burada bölgesel alt sistem işbirlikçisi rolünün çok yönlü dış politikanın rolü faktörüyle ilişkisi bulunmaktadır.

Kazakistan'ın üstlendiği örnek rolüne Kazakistan'da yaşayan etnik gruplara yönelik uygulanan politika ve uygulamaların etkisi faktörü katkıda bulunmaktadır.

Kazakistan, sahip olduğu çok sayıdaki etnik gruba yönelik diğer bölümlerde bahsedildiği üzere çok yönlü iç politikalar geliştirerek ülkede huzur ikliminin hâkim olmasını sağlamıştır.⁷⁰⁴ Siyaset bilimci Kamal Burhanov'a göre Kazakistan, dinler arası ve etnik yapılar arası uyumun nasıl başarılabileceğine yönelik bir örnektir⁷⁰⁵ ve bu sayede uluslararası sistemde prestij elde etmiş bir ülkedir.

Kazakistan'ın ortaya koyduğu bölgesel koruyucu rolüyle liderin etkisi, Kazakistan'ın uluslararası ve bölgesel örgütlerdeki aktif rolü, çok yönlü dış politikanın rolü gibi faktörler ilişki içerisinde.

Nazarbayev'in, güvenliğin tek ülke tarafından sağlanmasından ziyade bir bütün olarak sağlanmasına ve buna bağlı olarak bölgesel bir güvenlik mekanizmasının kurulmasına yönelik düşüncesi bölgesel güvenliği sağlamadaki isteğini ortaya koymaktadır. Nazarbayev, AEB'nin temellerini atmıştır.⁷⁰⁶ Öyle ki bölgenin güvenliği

⁷⁰¹ Zorlu, *a.g.e.*, s.153-156.

⁷⁰² Diyarbakırlıoğlu, *a.g.m.*, s.72-73.

⁷⁰³ Tazhin, *a.g.m.*, s.180.

⁷⁰⁴ Zorlu, *a.g.e.*, s.133.

⁷⁰⁵ Mostafa, *a.g.m.*, s.164.

⁷⁰⁶ Yılmaz, Kazakistan'ın Türkiye politikası... s.52.

için AEB'yi önemli bir kurum olarak görmektedir.⁷⁰⁷ Tokayev'in 'Bizim komşularımızla gergin ilişkilere sahip olmamız düşünülemez. Aksi bir durumda hem ülkemizin ulusal çıkarları çatışacak hem de bölgesel güvenliğimiz ve istikrarımız tehlike altına girecektir.' sözleri⁷⁰⁸ bölgesel güvenliği ön plana çıkardığını göstermektedir. Burada bölgesel koruyucu rolünün liderin etkisi faktörüyle ilişkisi görülmektedir.

Kazakistan, takip ettiği çok yönlü dış politikayı bölgesel çatışmaları önlemenin bir aracı olarak görmektedir.⁷⁰⁹ Kazakistan, güvenliği sağlama amacıyla çok yönlü dış politika sürdürmekte ve buna paralel olarak Rusya, Çin ve ABD ile stratejik ortaklıklar kurmaktadır. Yine aynı amaçla Kazakistan, ŞİÖ, KGAÖ gibi örgütlerde faaliyette bulunmakta ve NATO merkezli BİO girişimlerine katılmaktadır. Kazakistan Eski Savunma Bakanı Mukhtar Altynbaev Kazakistan'ın NATO'ya katılma gibi bir hedefinin olmadığını bunun yerine ülkenin Orta Asya bölgesinde ittifakla stratejik güvenliği geliştirmeyi arzuladığını ifade etmiştir.⁷¹⁰ Burada bölgesel koruyucu rolünün Kazakistan'ın uluslararası ve bölgesel örgütlerdeki aktif rolü ve çok yönlü dış politikanın rolü faktörleriyle ilişkisi görülmektedir.

Kazakistan'ın benimsediği köprü rolünü gerçekleştirmesinde liderin ve diplomasinin, diplomatların ve yönetici kadronun katkısı görülmektedir.

Farklı grup, din, mezhep ve uygarlıkların temsilcilerinin bir araya geldiği ve dinler, inançlar ve etnik gruplar arasındaki diyalogu kurmak amacıyla Nazarbayev, 1995 yılında Kazakistan Halk Asamblesi'ni kurmuştur.⁷¹¹ Kazak dış politikası farklı kültürler arasında uyumu sağlamakta ve bilgi ve deneyimlerin iletilmesinde yardımcı olmaktadır.⁷¹² Yumuşak güç araçlarıyla farklı kültürlerde Kazakistan'ın tanınması maksadıyla belgesel, makale ve gazeteler yayınlamaktadır. Bölge ülkeleri Türksoy çerçevesinde kültür, sanat, eğitim ve manevi alanda etkinlikleri yürütmektedir. Nazarbayev, bu kurumun kapsadığı alanın artması ve güçlenmesi adına yoğun

⁷⁰⁷ Zorlu, *a.g.e.*, s.155.

⁷⁰⁸ Cohen, *a.g.e.*, s.84.

⁷⁰⁹ Vanderhill, *a.g.m.*, s.987.

⁷¹⁰ İpek, *a.g.m.*, s.1192.

⁷¹¹ Mostafa, *a.g.m.*, s.166.

⁷¹² Zorlu, *a.g.e.*, s.85.

diplomatik çaba sarf etmiştir. Organizasyonun Genel Sekreterliği'nde uzun bir süre Düsen Kaseinov bulunmuştur.⁷¹³

Her bir faktör, üstlenilen rol algılarının gerçekleşmesinde etkili olmaktadır. Komşularıyla sorunsuz ilişki yürütmesinde etkili olduğu belirtilen faktörler ve üstlendiği roller ortak bir amaca hizmet etmektedir. Oynamış olduğu rol algılarının merkezinde de komşularıyla iyi geçinme algısı yer almaktadır. Bahsi geçen rol algılarını gerçekleştirmek için sergilediği davranışlar her bir faktör kadar amacının gerçekleşmesine katkı sunmakta ve nihayetinde hem bölgesel hem küresel birlik ve beraberliğin sağlanmasına ve sürdürülmesine hizmet etmektedir.

⁷¹³Zorlu, *a.g.e.*, s.131-186.

SONUÇ

Bu çalışma, Kazakistan'ın komşularla ilişkisine rol temelli bir yaklaşım sağlamaktadır. Kazakistan'ın komşu ülkelerle ilişkilerini konu alan çalışmalar incelendiğinde genel olarak ekonomik, enerji, ticari, siyasi ve diplomatik yönlerden ikili ilişkilerin ele alındığı görülmektedir. Bu çalışma ise komşu ülkelere yönelik şekillenen dış politikayı rol teorisi kapsamında analiz ederek katkı sunmaktadır.

Kazakistan'ın komşu ülkeleriyle iyi ilişkiler kurmasının neden tercihi bir durum değil zorunluluk olduğu sorusuyla hareket edildiğinde pek çok unsur karşımıza çıkmaktadır. Karşılıklı yarara dayalı ekonomik ilişkiler, ülkenin güvenliği, 21.yüzyılda oynanan yeni büyük oyun, uzun kara sınırlarının varlığı, etnik grupların varlığı, karayla çevrili ülke olma özelliği, Rus boru hatlarına bağlı olma, küresel güçlerin odağında olması, iç kalkınmanın sağlanmak istenmesi vs. Kazakistan'ı komşularıyla iyi geçinmesi gerektiği seçeneğine itmektedir. Özellikle coğrafi konum, Kazakistan'ın jeostratejik bir yaklaşımla yol almasını gerekli kılmaktadır. Bu gereklilik özelde komşu ülkeleri genelde dünya ülkeleri ile çok yönlü iletişimi zorunlu kılmaktadır.

Kazakistan, komşularıyla sorunsuz ilişkiler yürütebilme yeteneğine haizdir. Komşularıyla iyi ilişkiler geliştirmeyi başaran Kazakistan, ikili ilişkilerinde var olan sorunların çözülmesinde işbirlikçi, barışçı ve uzlaştırıcı rolle hareket etmekte ve ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların önüne geçilmesinde bu rolü sergileyebileceğinin garantisini vermektedir. Kazakistan'ın komşu ülkelerle var olan sorunlarını çözmesi, ikili ilişkilerini sorunsuz denebilecek düzeyde sürdürmesi, komşusu olduğu iki büyük gücü diğer güçlerle dengeleyebilmesi, Orta Asya Cumhuriyetlerine kıyasla bölgede istikrarsızlık yaratan ve ikili ilişkilerde de önemli etkisi bulunan çoğu sorunu çözmede başarılı olması gibi konularda bir takım faktörler etkili olmaktadır.

Kazakistan liderliğinin akılcılığı, ileri görüşlü ve barışı önceleyen politikaları ve uygulamaları komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurulmasında etkili olmuştur. Kazakistan'ın özellikle Nazarbayev önderliğinde aldığı karar, uygulama, proje ve raporlar komşu ülkelerle sorunsuz ilişkiler yürütebilmesinde önemli bir mihenk taşıdır. Onun ülkesi adına bu konuda üstlendiği roller, aldığı kararlar ve uyguladığı eylem ve politikalar tüm dünya ülkelerinin, liderlerin, yöneticilerin ve diplomatların örnek

alacağı cinstendir. Saygın ve prestijli konuma ulaşan Kazakistan, Cumhurbaşkanı Tokayev'in diplomasi alanındaki deneyimleri ve yetkinliği sayesinde bu konumunu sürdürmektedir. Etnik özellikler dikkate alındığında Kazakistan heterojen bir ülkedir. Etnik çeşitliliği, uyguladığı uygulamalar ve yürüttüğü politikalar aracılığıyla avantaja çevirmektedir. Kazakistan, etnik gruplara yönelik geliştirdiği iç politikalar sayesinde komşu ülkeler tarafından baskılama ve müdahale siyasetinin uygulanmasının önüne geçmektedir. Kazakistan komşu ülkelerinin üye olduğu en az bir örgüte üye olmuştur ve aktif olarak bu örgütler de rol oynamaktadır. Örgütlerdeki aktif rolü, işbirliği yollarını açık tutmasını sağlamaktadır. Kazakistan ekonomik bütünleşmeyi sağlamak istediği için hem üyesi olduğu örgütlerde aktif olarak hareket etmekte hem de bu amaç komşu ülkelerle iyi ilişkiler içinde olmasını gerekli kılmaktadır. Kazakistan izlediği çok yönlü dış politikası sayesinde komşu ülkelerle dengeli, barışçıl ve güvenilir ilişkiler kurmaktadır. Bulunduğu konumun yarattığı zorluğu dengeli ve çok yönlü dış politika araçlarıyla aşmaktadır.

Komşu ülkelere yönelik yürüttüğü dış politika rol teorisi temelinde incelenmektedir. Bu bağlamda üstlenilen rol algılarının da komşu ülkelerle olumlu ilişkiler kurulmasına katkı sunduğu görülmektedir.

Uluslararası ilişkiler teorileri uluslararası sistemi üstlenilen rollerin kaynağı olarak belirtmektedir. Rol teorisi ise uluslararası sistemin yanında iç faktörlerinde rollerin kaynağını oluşturduğunu vurgulamaktadır. Uluslararası ilişkiler teorilerine göre devlet uluslararası kuruluşların ve diğer devletlerin tanımladığı rolleri üstlenmektedir. Rol teorisi ise devletin üstlendiği rolleri belirlerken aktörlerin rol algıları, iç talep ve ihtiyaçları, uluslararası gelişmeler, konum, kamuoyu vs. gibi faktörleri göz önünde bulundurduğunu vurgulamaktadır. İç ve dış faktörler kapsamında devletin bir bütün olduğu kabul edildiği takdirde o faktörlerin ortaya koyduğu ulusal rol algılarının nasıl oluştuğu, iç kaynaklarının neler olduğu, dış faktörlerin nasıl etkilediği göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Rol teorisi uluslararası ilişkiler teorilerinden farklı olarak çerçeve içerisine dış faktörlerin yanında iç faktörleri de dâhil etmekte ve üstlenilen rollerin kaynağını oluşturduğunu ve geniş kapsamlı dış politika analizine bu sayede ulaşılabileceğini dikkat çekmektedir.

Rol teorisi, 1920 ve 1930'lu yıllarda sosyoloji, sosyal psikoloji ve antropoloji gibi alanlarda kullanılmıştır. Rol teorisi, uluslararası ilişkiler literatürüne ilk olarak Kalevi Holsti'nin "National Role Conceptions In The Study of Foreign Policy" adlı makalesiyle girmiştir. Rol teorisi uluslararası bağlamda ele alındığında rol algıları ve rol performansının tanımlanmasıyla ve bunların kaynaklarının ne olduğuyla ilgilidir. Bu doğrultuda ulusal rol algıları kavramı rol teorisi literatürüne Holsti tarafından dâhil edilmiştir. Holsti, devletlerin dış politika davranışını kapsamlı şekilde açıklamak için sistemik temelli teorilerden farklı olarak ulusal rol algılarını geliştirmiştir. Rol algıları tarih boyunca oluşturulmakta ve paylaşılmaktadır. Devletlerin dış politikası üstlendiği rol algılarına göre şekillenmektedir.

Rol, normatif bir kavramdır ve aktörün konumunu belirlemekten ziyade davranışını belirlemektedir. Roller öğrenilir devlet davranışlarını yönlendirir. Rol algıların da kimlik ve statü iki önemli kavramdır. Kimlik ve uluslararası sistemdeki statü dış politikada davranışı sınırlandırdığı veya gerçekleşmesine olanak tanıdığı için rol algılarının kaynağını oluşturmaktadır. Rol algıları ise devletlerin rol performansını (eylem ve faaliyetleri) şekillendirmektedir. Rol performansı ve statü birbiriyle ilişkilidir. Rol performansı devletlerin genel dış politika davranışı olarak tanımlanmaktadır.

Kazakistan'ın komşu ülkelere uyguladığı dış politikasının analizi yapılırken Holsti'nin bahsettiği dört kavramdan özellikle ulusal rol algıları dikkate alınmıştır. Holsti, söz konusu makalesinde devrim savunucusu, bölgesel lider, bölgesel koruyucu, aktif bağımsız, özgürlük destekçisi, emperyalizm karşıtı, inancın savunucusu, arabulucu, bölgesel alt sistem işbirlikçisi, geliştirici, köprü, sadık müttefik, bağımsız, örnek, iç kalkınma, izole, koruyucu olmak üzere 17 ulusal rol kavramı tanımlamaktadır. Çalışmada Kazakistan'ın dış politik eylem ve uygulamalarının ve aktörlerin ifade ve demeçlerinin analizi yapıldığında komşu ülkelere yönelik geliştirici, alt sistem işbirlikçisi, örnek, bölgesel koruyucu ve köprü rollerini üstlendiği ortaya çıkmaktadır.

Devletler tarafından üstlenilen roller de farklılıklar olmasında benimsenen ideoloji, milli değerler, sosyo-ekonomik talep, bulunduğu konum, karar vericinin kişilik özellikleri etkili olmaktadır. Karar vericiler kendi devletlerinin rolünü

belirlerken ülkenin bulunduğu konumu, gücü, uluslararası etkileri göz önünde bulundurmaktadır. Bu kapsamda bu iç faktörler etkisinde Kazakistan üstlendiği rolleri belirlemiştir. Nazarbayev'in önemli bilim insanlarından etkilenmesi, ülkesinin bulunduğu jeopolitik konum, bağımlı değil bağımsız hareket etme isteği, Sovyet ardılı devlet tanımlamasından çıkma isteği, bulunduğu bölgeyi güvenli hale getirme isteği, komşularıyla sorunsuz ilişkiler sürecini sürdürme isteği vs. belirtilen rolleri üstlenmesinde etkili olmuştur. Bu rol algıları da dış politika davranışına yansımıştır. Rol algılarının pratiğe geçirilmiş hali dış politika davranışlarıdır. Kazakistan'ın komşu ülkelere uyguladığı dış politika davranışları analizi yapıldığında bizi üstlendiği bu beş rol algısına götürmektedir. Üstlenilen roller gerçekleştirilen dış politika karar ve eylemleri ile uyumludur. Dahası üstlenilen rollerin ve belirtilen faktörlerin özünde komşuları ile iyi geçinmesi gerektiği bulunmaktadır.

Kazakistan'ın üstlendiği rol algıları komşu ülkelere yönelik rol performansının iyi, dostane ve sorunsuz ilişkiler olarak belirlenmesinde etkili olmuştur. Üstlenilen rol algıları devletlerle diplomatik faaliyetler ve ilişkilerin daha önceden öngörülmesi adına bir işleve sahiptir. Kazakistan'ın da komşu devletlere yönelik üstlendiği rollerden hareketle uzun vadede komşularına yönelik iyi ve dostane diplomatik faaliyetler ve ilişkiler kuracağını ön görmek mümkündür.

Komşularla sorunsuz ve iyi ilişkilerin tesis edilmesine bahsedildiği üzere beş faktör yardımcı olmaktadır. Yani bu beş faktör rol algılarına hizmet etmektedir. Devletlerin dış politika karar ve eylemleri rol algılarını gerçekleştirme girişimi olarak değerlendirilmektedir. O halde liderin davranışları, çok yönlü dış politika davranışları, çok etnikli yapıya yönelik uygulamalar, diplomatik faaliyetler, diplomat ve yönetici kadronun davranış ve eylemleri, örgütlerdeki aktifliği ve rolü bir bütün olarak değerlendirildiğinde üstlendiği rol algılarını hayata geçirme girişimleridir. Tabloda üstlenilen rol algılarının hangi faktörlerle ve hangi ülkelere yönelik olduğu belirtilmektedir. Tüm bunlar uzun vadede komşularla sorunsuz ilişkiler yürütmeyi başarmasına katkı yapmaktadır.

Holsti, çalışmasında devletlerin dış politikada aktif veya pasif olmasını üstlendiği ulusal rol algısı sayısı ile ilişkilendirmektedir. Holsti'nin aktif olarak nitelendirdiği devletlerin üstlendiği rol algısı sayısı beş veya daha fazladır. Buradan

hareketle Kazakistan, komşu devletlerine yönelik toplamda beş ulusal rol algısı üstlendiği için komşuları ile kurduğu dış politikada aktif olduğu sonucuna varılmaktadır. Kazakistan'ın komşularına yönelik üstlendiği rollerin dördü (bölgesel alt sistem işbirlikçisi, geliştirici, örnek, bölgesel koruyucu) Holsti'nin aktif-pasif roller sınıflandırılmasında aktif roller kapsamında yer almaktadır. Holsti, uluslararası alanda aktif olmanın sadece büyük güç ülkelere özgü olmadığını bölgesel düzeyde çoğu devletin çok aktif olduğunu belirtmektedir. Bu kapsamda Kazakistan bu nitelendirmeye uymaktadır.

Kazakistan için komşularla sorunsuz dış politika bir tercih değil, zorunluluktur. Bu gerekliliğin ve inancın farkında olan lider, davranışlarını buna göre şekillendirmekte ve çok yönlü dış politika ve diplomatik eylemlerle bu davranışlar işlev kazanmaktadır.

Kazakistan için komşularla sorunsuz dış politika bir tercih değil, zorunluluktur. Bu algı ve inanç doğrultusunda aktör, devletin benimseyeceği rolleri üstlenmektedir. Holsti'ye göre rol algıları, karar vericilerin görüş ve inançlarının bir uzantısıdır. Holsti'nin üstlenilen roller dış politika davranışları hakkında bilgi verir ve dış politikada devletin hangi davranışları gerçekleştireceğini öngörmeyi sağlar ifadesinden yola çıkılırsa komşulara yönelik üstlenilen rollerin komşularla iyi geçinme gerekliliğinden ve sorunsuz dış politika çerçevesinin çizilmesi isteğinden kaynaklandığı görülmektedir. Buna ilaveten Holsti'nin ortaya koyduğu aktif-pasif ülke sınıflandırmasına göre Kazakistan, komşu ülkelere yönelik beş rol algısı üstlendiği için aktif sınıflandırmasına dâhildir. Holsti, belirlediği ulusal rol algılarından bazılarını çatışma ve işbirliği kategorilerine göre listelemiştir. Buna göre Kazakistan'ın üstlendiği alt sistem işbirlikçisi, geliştirici ve köprü rolleri işbirliği kategorisinde yer almaktadır. Kazakistan'ın pasif olmaktan ziyade aktif olmayı seçmesi ve çatışma listesinin aksine işbirliği kategorisinden roller üstlenmesi komşu ülkelerle iyi ilişkiler oluşturma ve sürdürmenin gerekli olduğu bilincinde olduğunu göstermektedir.

Kazakistan'ın benimsediği rol algılarından hareketle, komşularına yönelik barışçıl ve çok yönlü dış politika anlayışı ve sorunsuz ilişki yürütme yaklaşımı sürdürmektedir. Üstlendiği rol algıları aynı zamanda bölgesel ve küresel güvenliğin sağlanmasına ve barış ortamının kurulmasına katkı sağlamaktadır. Bu durum özelde

bölgede genelde küresel çapta barış ve istikrarı temin etmektedir. Sonuç olarak Kazakistan, çok yönlü barışçıl dış politika anlayışı ve komşularla sorunsuz ilişki yaklaşımından dolayı önce bölgesel sonra küresel barış ve istikrara katkı yapmaktadır.

KAYNAKÇA

- ADIGBUO, Richard, “Beyond IR Theories: The Case for National Role Conceptions”, *South African Journal of Political Studies, Cilt: XXXIV, Sayı: 1*, 2007, s.83-97.
- ADİYET, Kairken ve AYAGAN Burkitbay, “Kazakhstan And Central Asia: Problems And Prospects Of Cultural Cooperation”, *Palarch's Journal Of Archaeology Of Egypt/Egyptology, Cilt: XVII, Sayı: 3*, s.803-814.
- AKHMETOVA, Ainur, “Book Review of Modernity, Development And Decolonization Of Knowledge In Central Asia: Kazakhstan As A Foreign Aid Provider”, *Eurasian Research Journal, ERJ, Cilt: IV, Sayı: 2*, 2022, s.67-69.
- AKHMETOVA, Minara, *Kazakistan Devlet Etnik Politikası ve Asamble*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2015.
- AMANGALİYEVA, Mensulu, *Kazakistan'da Kamu Yönetimi Reformları (1991-2010)*, Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Dr. Tezi), Ankara 2010.
- ARALBEKOV, Nurken, *Kazakistan Etnik Denge Siyasetinin Temeli Olarak Kazakistan Halk Asamblesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2016.
- ASANOV, Seilbek S., AUGAN, Malik A. ve CHUKUBAYEV, Yermek S., “Kazakh-Uzbek Relations In The Context Of Regional Security”, *UNISCI Journal, Sayı: 45*, 2017, s.267-288.
- ATASOY, Emin, “Kazakistan’ın Nüfus Yapısı ve Demografik Özellikleri”, *Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:36*, s.215-244.
- Avrasya’nın Merkezinden Dünyaya Açılan Ülke: Kazakistan*, (Derleyici: Ayşegül Aydıngün-Çiğdem Balım), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2012.
- BACKMAN, Carl, “Role Theory ad International Relations: A Commentary and Extension” *International Studies Quarterly, Cilt: XIV, Sayı: 3*, 1970, s.310-319.

- BARNETT, Michael, “Institutions, Roles, and Disorder: The Case of the Arab States System”, *International Studies Quarterly, Cilt: XXXVII, Sayı: 3*, 1993, s.271–296.
- BAYZAKOYOY, K.I., Внешняя политика Республики Казахстан (Kazakistan Cumhuriyeti’nin Dış Politikası), Казахский университет (Kazakistan Üniversitesi), (Yayınlanmamış Dr. Tezi), Almatı.
- BENES, V., ve HARNISCH, S., “Role Theory In Symbolic Interactionism: Czech Republic, Germany and the EU” *Cooperation and Conflict, Cilt:50, Sayı:1*, 2015, s.146-165.
- BEYSENOVA, A.S., Қазақстанның физикалық географиясы (Kazakistan’ın fiziki coğrafyası), Almatı, 2014.
- BIDDLE, Bruce J., *Role Theory: Expectations, Identities and Behaviours*, Academic Press, New York 1979.
- BIDDLE, Bruce J., “Recent Developments in Role Theory”, *American Review of Sociology, Cilt: XII*, 1986, s.67-92.
- BREUNING, Marijke, *Role Theory Research In International Relations*, Routledge, London 2011.
- Konstruktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi*, (Editör: Tayyar Arı), Mkm Yayınları, Bursa 2012.
- CHAFETZ, Glenn, “The Struggle for a National Identity in Post-Soviet Russia”, *Political Science Quarterly, Cilt:111, Sayı:4*, 1996-1997, s.661-688.
- CHAFETZ, Glenn, HILLEL, Abramson, ve SUZETTE, Grillot, “Role Theory and Foreign Policy: Belarussian and Ukrainian Compliance with the Nuclear Nonproliferation Regime”, *Political Psychology, Cilt: XVII, Sayı: 4*, 1996, s.727-757.
- COHEN, Ariel, *Kazakhstan: The Road to Independence Energy Policy and the Birth of a Nation*, Singapore: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2008.

- ÇETİN, Hacı Hasan, *Kazakistan Siyasi Sisteminin Gelişimi Ve Özellikleri (1991-2021)*, Kapadokya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir 2022.
- Çin'in Orta Asya Ve Kafkasya Politikası, (Editör: Tayyar Arı), MKM Yayıncılık, Bursa 2010.
- DIYARBAKIRLIOĞLU, Kaan ve YİĞİT, Süreyya, "Kazakh Multi Vector Foreign Policy in Action", *Alternatives Turkish Journal Of International Relations*, 2014, Cilt: XIII, Sayı:4, 2014 s. 70-82.
- ELGSTROM, Ole ve SMITH Michael, *The European Union's Roles in International Politics Concepts and Analysis*, Routledge, London 2006.
- GAZALIYEV, A.M., (A.M. Ғазалиев), *Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтікі Оның Қазақстандық мемлекеттік құрылым моделінің қалыптасуындағы рөлі (Kazakistan Cumhuriyeti'nin İlk Cumhurbaşkanı N.A. Nazarbayev'in Kazakistan'ın Devlet Yapısı Modelinin Oluşumundaki Rolü)*, Қарағанды: Қарағанды мемлекеттік техникалық университетінің баспасы, 2016.
- HANKS, Reuel R., "Multi-vector Politics' and Kazakhstan's Emerging Role As A Geo-strategic Player In Central Asia", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Cilt: XI, Sayı: 3, 2009, s.257-267.
- HARNISCH, S., FRANK, C., ve MAULL, H. W., *Role Theory in International Relations*, Routledge, London 2012.
- HENRIKSEN, Karl Erik, *Kazakhstan's Energy In Foreign Policy, Oil and Gas In the Multi-Vector Policy*, Avrupa ve Amerika Araştırmaları Fakültesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Oslo 2013.
- HOLSTI, Kalevi, "National Role Conceptions In The Study of Foreign Policy", *International Studies Quarterly*, Cilt: XIV, Sayı: 3, 1970, s.233-309.
- INSEBAYEVA, Nafissa, "On Becoming A Development Cooperation Partner: Kazakhstan's Foreign Policy, Identity, and International Norms", *Journal of Eurasian Studies*, Cilt: 11, Sayı: 2, 2020, s.158-173.

İPEK, Pınar, “The Role of Oil and Gas In Kazakhstan’s Foreign Policy: Looking East or West?”, *Avrupa Asya Çalışmaları, Cilt: IX, Sayı:7*, İngiltere 2007, s.1179-1199.

İran ve Orta Asya: Tarih, Kültür ve Politika, (Editör: Mehmet Seyfettin Erol), Balgat Çalışmaları, Ankara 2017.

KARA, Abdulvahap ve YEŞİLOT, Okan, *Avrasya’nın Yükselen Yıldızı Kazakistan*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2011.

KARA, Mehtap ve SÖZEN Ahmet, “Change and Continuity in Turkish Foreign Policy: Evaluating Pre-AKP and AKP Periods National Role Conceptions”, *Uluslararası İlişkiler, Cilt: XIII, Sayı: 52*, 2016, s. 47-66.

KAARBO, Juliet, “Foreign Policy Analysis in the Twenty-First Century: Back to Comparison, Forward to Identity and Ideas”, *International Studies Review, Cilt: V*, 2003, s.156-163.

KASSEN, Maxat, “Understanding Foreign Policy Strategies of Kazakhstan: A Case Study of the Landlocked and Transcontinental Country”, *Cambridge Review of International Affairs, Cilt: XVII, Sayı:2*, İngiltere 2018, s.314-343.

KASSENOVA, Nargis, “Between Scylla and Charybdis: Kazakhstan Foreign Policy in Pursuit of a New Equilibrium”, *Central Asia-Caucasus Analyst*, İsviçre 2022, s.1-7.

Kazakistan Cumhuriyeti, Bağımsızlıklarının 25. Yılında Türk Cumhuriyetleri, (Derleyici: Abdulvahap Kara-Fahri Solak), Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2017.

Kazakhstan: Background Information, Objectives, And Organization Of The Survey, (Derleyici: Academy of Preventive Medicine Kazakhstan and Macro International Inc), The Demographic and Health Surveys, Almatı 1999.

Kazakistan’da Kimlik ve Dış Politika, (Derleyici: Mehmet Seyfettin Erol-Yavuz Gürler), Akçağ Yayınları, Ankara 2016.

- KENZHALINA, Gulsum, “The Role of Diplomacy in Promoting Kazakhstan's Country Image in the International Arena”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Sayı: 140, 2014, s.650 – 653.
- KROTZ, Ulrich, *National Role Conceptions and Foreign Policies: France and Germany Compared*, Minda de Gunzburg Center for European Studies Harvard University.
- KUSSAINOVA, Aliya, “Education and Training of Diplomatic Personnel in Kazakhstan”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Sayı: 89, 2013, s.337 – 341.
- KUZMA, Lynn M., “The Crusade to Resurrect the National Role Concept” *Mershon International Studies Review*, Cilt: XLII, Sayı: 1, 1998, s.167-169.
- LARUELLE, Marlene, ROYCE, Dylan ve BEYSSEMBAYEV, Serik, “Untangling The Puzzle of “Russia’s Influence” In Kazakhstan”, *Eurasian Geography and Economics*, Cilt: LX, Sayı: 2, 2019, s.211-243.
- LE PRESTRE, Philippe G., *Role Quests in the Post-Cold War Era: Foreign Policies in Transition*, Montreal and Kingston: McGill-Queen’s University Press, 1997.
- MACKINDER, H. J., “The Geographical Pivot of History”, *The Geographical Journal*, Cilt: XXIII, Sayı: 4, 1904, s. 421-437.
- MOSTAFA, Golam, “The Concept of ‘Eurasia’: Kazakhstan’s Eurasian Policy and Its Implications”, *Journal of Eurasian Studies*, Cilt: IV, Sayı: 2, 2013, s.160–170.
- MUSTAFİNA, Rauşan, “Kazakistan’da İslamiyet’in Rolü”, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Cilt: X, Sayı: 21, Ankara 2007, s.84-95.
- NAZARBAYEV, Nursultan, *Тәуелсіздік дәуірі (Bağımsızlık Dönemi)*, Astana, 2017.
- NAZARBAYEV, Nursultan, *Tarih’in Akışında*, İstanbul: Om Yayınevi, 2000.
- NAZARBAYEV, Nursultan, *Yüzyılların Kavşağında*, (çev. B. Muhyaeva), Bilig Yayınları, 1997.
- Orta Asya Devletlerinin Dış Politikasını Belirleyen Temel Faktörler: Rejim Güvenliğine Karşı Yayılmacı Jeopolitik Rekabet, (Editör: Tayyar Arı), MKM Yayıncılık, Bursa 2010.

Orta Asya'da Güvenlik Sorunu ve İşbirliği Girişimleri, (Editör: Kolektif), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

Orta Asya'da Siyasal, Toplumsal Ve Ekonomik Yapılar, Güvenlik Sorunları Ve İşbirliği Girişimleri, (Editör: Tayyar Arı), MKM Yayıncılık, Bursa 2010.

11 Eylül'ün Gölgesinde Orta Asya'ya Yönelik Amerikan Politikası, (Editör: Tayyar Arı), MKM Yayıncılık, Bursa 2010.

Role Theory and Social Work Treatment (Editör: F. J. Turner), Free Press, 1996.

Role Identity and the Europeanisation of Foreign Policy: A Political-Cultural Approach, (Editör: Ben Tonra and Thomas Christiansen), Manchester University Press, Manchester 2004.

Role Theory and European Foreign Policy: A Framework of Analysis, (Editör: Ole Elgstrom and Michael Smith), Routledge, London 2006.

ROY, Olivier, *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, (çev. M. Moralı), Metis Yayınları, İstanbul 2019.

SHARIPOVA, Dina, "Perceptions of National Identity in Kazakhstan: Pride, Language, and Religion", *The Muslim World, Cilt: CX, Sayı: 1*, 2020, s.89-106.

SOMUNCUOĞLU, Anar, *ABD'nin Demokrasi Özendirme Politikası: Kazakistan Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Dr. Tezi), Ankara 2009.

STEVENS, Christopher A., "Russia–Kazakhstan Relations in the Early Post-Soviet Era: Explaining the Roots of Cooperation", *Europe-Asia Studies, Cilt: LXXII, Sayı: 7*, 2020, s.1153.1185.

SUYUNDIKOV, Suinbay, *Orta Asya Entegrasyonu Sorunları ve Çözüm Yolları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.

ŞURA, Fatma, KOÇER, Bahsi ve GÖKTEN, Kerem, "Avrasya Ekonomik Birliği: Oluşum, Potansiyel Ve Sınırlılıklar", *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: XIV, Sayı: 4*, Niğde 2021, s.1468-1485.

- TAZHİN, Marat, “Egemen Kazakistan” *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Cilt: X, Sayı: 21, Ankara 2007, s.175-185.
- THIES, Cameron G., “Role Theory and Foreign Policy”, *International Studies Association Compendium Project*, 2009, s.1-44.
- THIES, Cameron ve SARI, A. C., “ Role Theory Approach to Middle Powers: Making Sense of Indonesia’s Place In the International System”, *Contemporary Southeast Asia*, Cilt: XL, Sayı:3, 2018, s.397-421.
- TOBAKALOV, Ç. B., (Тобакалов Ч. Б), “Отношения с суверенным Кыргызстаном в экономической и социальной сферах” (Kırgızistan ile Ekonomik ve Sosyal Alanlarda İlişkiler), *Бюллетень науки и практики*, Cilt: VI, Sayı:9, 2020, s.410-414.
- TOKAYEV, K. J. K., “Abay ve 21. Yüzyılda Kazakistan”, (çev. H. Sağdıç), *Uluslararası İdil - Ural ve Türkistan Araştırmaları Dergisi (IJVUTS)*, Cilt: III, Sayı: 5, 2021, s.101- 114.
- TOKAYEV. K. J. K., “Uluslararası Topluluklarda Kazakistan”, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Cilt: X, Sayı: 21, Ankara 2007, s.186-210.
- TURGANBAYEVA, Togzhan, *Kazakistan'da Petrol ve Doğal gaz Rezervleri ve Bunların Kazakistan Dış Politikasına Etkisi*, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir 2021.
- TURNER, Ralp, *Role Theory*, Handbook Sociological Theory, New York 2002.
- VANDERHILL, Rachel, JOIREMAN Sandra F., ve TULEPBAYEVA Roza, “Between The Bear and the Dragon: Multivectorism in Kazakhstan As A Model Strategy For Secondary Powers”, *International Affairs*, Cilt: XCVI, Sayı: 4, 2020, s. 975–993.
- VARPAHOVSKIS, Eriks, “A Dolphin In An Oil Sea: Application of The Korean Version of Middle Power State Concept to the Case of Kazakhstan”, *International Journal of Foreign Studies*, Cilt: X, Sayı: 1, Güney Kore 2017, s.74-76.

WEHNER, Leslie E. Ve THIES, C. G. , “Role Theory, Narratives, and Interpretation: The Domestic Contestation of Roles”, *International Studies Review*, Cilt: XVI, Sayı: 3, 2014, s. 411-436.

YONG YANG, Hee, “A Study on Role-Based Approach to Bilateral Alliances in Northeast Asia”, *Journal of International and Area Studies*, Cilt: XXIII, Sayı: 1, 2016, s.33-57.

YILMAZ, Serdar, *Asya Bozkırlarında Yüksekten Uçan Kartal Nazarbayev'in Kazakistanı*, Astana Yayınları, Ankara 2020.

YILMAZ, Serdar, *Kazakistan'ın Türkiye politikası: İç Yapı, Söylem, Dış Politika ve Lider Etkeni*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2016.

ZABORTSEVA, Yelena N., “Rethinking the Economic Relationship between Kazakhstan and Russia”, *Europe-Asia Studies*, Cilt: LXIV, Sayı:2, 2014, s. 311-327.

ZAKİR Umit, *Sovyet Sonrası Kazakistan Cumhuriyeti'nde Kültür ve Kimliğin Dönüşümü*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya 2020.

ZHİYENBAYEVA, Miras, “Elbasy: The Phenomenon of Leadership of the First President of the Republic of Kazakhstan and His Global Initiatives”, *Central Eurasian Journal*, 2018, s.17-34.

ZORLU, Kürşad, *Büyük Bozkırın Yükselişi Nazarbayev Liderliği*, Kripto Basım, Ankara 2019.

WISH, N. B., “Foreign Policy Makers and Their National Role Conceptions”, *International Studies Quarterly*, Cilt: XXIV, Sayı:4, 1980, s.532-554.

WOLOWSKA, Anna, “Kazakhstan: The Regional Success Story”, *Centre for Eastern Studies*, Sayı:15, 2014, s.45-56.

RESMİ YAYINLAR

KazAID қызметі жайлы: Басым бағыт – Орталық Азия елдерінің дамуы (KazAID'in faaliyetleri hakkında: Ana yön Orta Asya ülkelerinin

kalkınmasıdır), (Yay. Haz: Nazerke Suyindik), Kazinform, Аркен Арыстанов, 2023.

Ўзбекистон Президенті Шавкат МИРЗИЁЕВ: Жарқын болашақты бірге құрамыз (Özbekistan Cumhurbaşkanı Shavkat MIRZIYOEV: Birlikte parlak bir gelecek yaratalım), (Yay. Haz: Darhan Kızıralı), Eqemen Qazaqstan, Astana 2021.

Asserting Statehood: Kazakhstan's Role in International Organizations, (Yay. Haz: Johan Engvall, Svante E. Cornell), The Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Washington 2015.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Gençlik Politikaları Üzerine Kısa Bir Değerlendirme, (Yay. Haz: Suat Beylur), Eurasian Research Institute, 2021.

Қазақстан халқы Ассамблеясы, ел тарихында (Ülke Tarihinde Kazakistan Halk Meclisi), (Yay. Haz: Қазақстан Республикасы Мәд ениет және спорт министрлігі Тілдерді дамыту және қоғамдық-саяси жұмыс комитеті (Kazakistan Cumhuriyeti Kültür ve Spor Bakanlığı, Dil Gelişimi ve Sosyo-Politik Çalışma Komitesi, Sosyo-Politik Araştırmalar Enstitüsü), Әлеуметтік-саяси зерттеулер институты, Astana 2014.

Kazakhstan Energy Profile, (Yay. Haz: International Energy Agency) IEA, 2021.

Kazakistan ve Rusya Ekonomik İşbirliği: Riskler ve Perspektifler, (Yay. Haz: Azimjan Hitahunov), Eurasian Research Institute, Almatı 2022.

Role Conceptions and the Politics of Identity in Foreign Policy", (Yay. Haz: Lisbeth Aggestam), ARENA, 1999.

Migration Dynamics In Central Asia, (Yay. Haz: Eurasian Research Institute), ERI, Infographics No:10, Almatı 2018.

Country Profile: Kazakhstan, (Yay. Haz: Library of Congress – Federal Research Division), REFWORLD, 2006.

Central Asian Countries With International Organizations, (Yay. Haz: Eurasian Research Institute), ERI Infographics No: 4, Almatı 2018.

Reforming Kazakhstan, Progress, Challenges, Opportunities, (Yay. Haz: OECD), 2017.

Kazakhstan And Kyrgyzstan: Transport Connectivity, Impact Of The Covid-19 Pandemic And Eurasian Linkages, (Yay. Haz: Bekhzod Rakhmatov), ESCAP, United Nations 2022.

National Identity In Kazakhstan, (Yay. Haz: International Republican Institute (IRI)), Kazakhstan Focus Group Discussions, Washington 2022.

Orta Asya Enerji Raporu, (Yay. Haz: Yunus Emre Gürbüz, Maksat Acıkan Uulu ve Mehmet Yahya Çiçekli), ORASAM, 2022.

Antalya Diplomasi Forumu ve Türk Dünyası, (Yay. Haz: Alaeddin Yalçınkaya) 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 2021.

KONFERANS BİLDİRİLERİ

MATERİALOV, Sbornik, (СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ), “Судьбоносные решения Первого Президента РК Н.А. Назарбаева по формированию нового Казахстана” (Nazarbayev'den yeni Kazakistan'ın oluşumuna ilişkin açıklama), *IV Республиканской научно-практической онлайн конференции посвященной 25-летию Независимости Республики*, Казахстан Астана 2016.

SARIKAYA, Yalçın, “Kazakistan Dış Politikasında Bir Başarı Örneği Olarak Uluslararası Arabuluculuk”, *VI. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu (TÜDAS)*, Azerbaijan 2019, s.385-392.

Тәуелсіз Қазақстанның бүгіні мен келешегі, (Бағымсыз Kazakistan'ın Bugünü ve Geleceği) Қазақстан тәуелсіздігінің 20 жылдығына арналған ғылыми – теориялық конференция материалдары, (Kazakistan'ın бағымсызлығын 20. yıldönümüyle ilgili bilimsel-teorik konferans), Aktöbe 2011, s.5.

GAZETE

Neutral Turkmenistan Newspaper, No: 44, (2021).

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

AIQYN, KazAID: өзінде барды өзгере бер (KazAID: Sahip olduklarını başkalarına ver), <https://aikyn.kz/64581/kazaid-oezingde-bardy-oezgege-ber> erişim tarihi: 03.07.2022.

Akorda.kz, (2013, 16 Ağustos), Бүгін Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаев Түркітілдес мемлекеттердің ынтымақтастық кеңесі үшінші саммитінің жұмысына қатысты (Bugün Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin üçüncü zirvesinin çalışmalarına katıldı), https://www.akorda.kz/kz/events/international_community/foreign_visits/bugin-kazakistan-prezidenti-nursultan-nazarbaev-turkitildes-memleketterdin-yntymaktastyk-kenesi-ushinshi-sammitinin-zhumysyna-katysty erişim tarihi:15.03.2023.

Akorda.kz, (2023, 27 Nisan), Мемлекет басшысы Қазақстан халқы Ассамблеясының «Әділетті Қазақстан: бірлік, тұрақтылық, даму» атты XXXII сессиясына қатысты (Devlet başkanı, Kazakistan Halk Meclisi'nin "Adil Kazakistan: birlik, istikrar, kalkınma" başlıklı XXXII oturumuna katıldı), <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kazakistan-halky-assambleyasynyn-adiletti-kazakistan-birlik-turaktylyk-damu-atty-hhhii-sessiyasyna-katysty-2732243> erişim tarihi: 03.10.2023.

Akorda.kz, (2023, 28 Nisan), Zandar (Заңдар), <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kazakistan-respublikasynyn-ukimeti-men-turikmenstan-ukimeti-arasyndagy-kazakistan-turikmenstan-zanyyna-kol-koydy-2834350> erişim tarihi: 29.05.2023.

AKSAKOLOV, Joldasbek, (Жолдасбек АҚСАҚАЛОВ), (2021, 21 Aralık) Сыр бойы, Қазақстанның қазба байлығы – Ұлттық Қордың игілігі (Bu arada Kazakistan'ın maden zenginliği Ulusal Fonun malıdır.), <https://syrboyi.kz/oendiris/qazaqstannyng-qazba-bajlyghy-ulttyq-qordyg-igiligi-84296/> erişim tarihi: 01.03.2022.

ALTYNBAYEV, Kanat, (2021, 1 Temmuz), US, Kazakhstan team up to assist Central Asian countries, Afghanistan, CARAVANSERAI, https://central.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_ca/features/2021/07/01/feature-01 erişim tarihi: 09.07.2022.

AMETBEK, Dinmuhammed, (2018, 10 Şubat), Kazak Dış Politikasının Bir Başarısı Olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Başkanlığı, Ankasam,

<https://ankasam.org/kazak-dis-politikasinin-bir-basarisi-olarak-birlesmis-milletler-guvenlik-konseyi-baskanligi/>, erişim tarihi: 18.01.2020.

AMETBEK, Dinmuhammed, (2021), KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ'NE 30 YIL, Turkic Weekly, International Turkic Academy, 2021, 257, s.4, <https://twesco.org/public/files/TW%20257%20tur.pdf> erişim tarihi: 04.01.2022.

ASANKELDİYULY, Abay, (Абай АСАНКЕЛДІҰЛЫ), (2022), Қазақстан-Қырғызстан: Қарым-қатынастың жауапты кезеңі (Kazakistan-Kırgızistan: Sorumlu bir ilişkiler dönemi), Egemen Qazaqstan <https://egemen.kz/article/328596-qazaqstan-qyrghyzstan-qarym-qatynastynh-dgaupty-kezenhi> erişim tarihi: 07.07.2023.

ASHİGALİ, Ravil, (2023, 24 Nisan), Қазақстанда бала туу көрсеткіші төмендеді (Kazakistan'da doğum oranı düştü), EL.KZ, https://el.kz/qazaqstanda-bala-tuu-korsetkishi-tomendedi_72283/ erişim tarihi: 04.03.2022.

AYAĞAN, Б.Ғ., (Аяған), (2023, 5 Nisan), Қазақстан Республикасының ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті (Kazakistan Cumhuriyeti Bilim ve Yüksek Öğrenim Bakanlığı Bilim Komitesi), НАЗАРБАЕВ НҰРСҰЛТАН ӘБІШҰЛЫ, <https://iie.kz/?p=25247> erişim tarihi: 11.04.2023

Baribar, (2017, 12 Temmuz), Қазақстанның географиялық орны мен шекаралары (Kazakistan'ın coğrafi konumu ve sınırları), <https://baribar.kz/student/7178/qazaqstanynh-geografiyalyq-orny-men-shekaralary/> erişim tarihi: 03.01.2022

British Council, Kazakhstan, https://kazakhstan.britishcouncil.org/sites/britishcouncil.kz2/files/general_information_about_kazakhstan.pdf erişim tarihi: 2.1.2022.

CRI, (2022, 16 Haziran), 25. St. Petersburg Uluslararası Ekonomik Forumu başladı, <https://turkish.cri.cn/2022/06/16/ARTIgdv1ni4sGkzrY1YvDfn1220616.shtml> erişim tarihi: 09.07.2023.

ÇALIŞKAN, Burak, (2019, 25 Şubat) Asya'nın Diplomasi Merkezi: Kazakistan, AA, <http://turkistanlilar.org/2019/02/25/asyanın-diplomasi-merkezi-kazakistan-burak-caliskan/> erişim tarihi: 15.01.2020.

- Dünya Ahıska Türkleri Birliği (DATÜB), 1 Mayıs Kazakistan Halkı Birliği Günü, <http://www.datub.eu/1-mayis-kazakistan-halki-birligi-gunu-72> erişim tarihi: 03.02.2024.
- Dünya Bülteni, (2021, 6 Aralık), Kazakistan ve Özbekistan müttefiklik deklarasyonunu imzaladı, <https://www.dunyabulteni.net/amp/asya/kazakistan-ve-ozbekistan-muttetiklik-deklarasyonunu-imzaladi-h516090.html> erişim tarihi: 09.02.2022.
- DYUSSEMBEKOVA, Zhazira, (2018, 12 Şubat), Kazakhstan's foreign aid systems are maturing, integrating with foreign policy, says official, Astana Times, <https://astanatimes.com/2018/02/kazakhstans-foreign-aid-systems-are-maturing-integrating-with-foreign-policy-says-official/> erişim tarihi: 09.05.2022.
- EL.KZ, (2023, 18 Ocak), Қазақстанда 7 саяси партия тіркелді (Kazakistan'da 7 siyasi parti kayıtlıydı.), https://el.kz/qazaqstanda-7-sayasi-partiya-tirkeldi_61675/ erişim tarihi: 20.02.2023.
- EL. KZ, (2023, 22 Nisan), Қазақстан-Қытай саяси консультацияларының кезекті раунды өтті (Kazakistan-Çin siyasi istişarelerinin yeni turu gerçekleştirildi)- CIM(Kazakistan Kıtay Sayasi) https://el.kz/qazaqstan-qytay-sayasi-konsultatsiyalarynyn-kezekti-raundy-otti-sim_72127/ erişim tarihi: 13.05.2023.
- EL. KZ, (2023, 24 Nisan), Мемлекет басшысы ҚХА төрағасының орынбасарларын қабылдады, (Devlet başkanı, ANC genel başkanının yardımcılarını kabul etti), https://el.kz/memleket-basshysy-qha-toragasynyn-orynbasarlaryn-qabyldady_72298/ erişim tarihi: 17.11.2023.
- EL. KZ, (2023, 28 Mart), Қазақстан-Өзбекстан мемлекеттік шекарасын шегендеу туралы шарт ратификацияланды (Kazakistan-Özbekistan devlet sınırının sınırlandırılmasına ilişkin anlaşma onaylandı), https://el.kz/qazaqstan-ozbekistan-memlekettik-shekarasyn-shegendeu-turaly-shart-ratifikatsiyalandy_69335/ erişim tarihi: 09.05.2023.
- EL. KZ, (2022, 15 Ekim), Қазақстан мен Түрікменстан президенттері 14 құжатқа қол қойды (Kazakistan ve Türkmenistan cumhurbaşkanları 14 belge imzaladı.), https://el.kz/aza-stan-men-t-rikmenstan-prezidentteri-14-zhat-a-ol-oydy_53019/ erişim tarihi: 04.12.2023.

EL. KZ, (2022, 26 Ekim), Қазақстан Республикасының Мемлекеттік кеңесшісі Ерлан Қарин Қырғыз Республикасының Мемлекеттік хатшысы Суйунбек Касмамбетовпен кездесу өткізді, деп хабарлайды (Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Müşaviri Yerlan Karin'in Kırgız Cumhuriyeti Devlet Bakanı Suyunbek Kasmambetov ile görüşlüğü bildirildi.), https://el.kz/qazaqstan-men-qyrgyzstan-arasyndagy-baylanysty-damytu-maseleleri-talqylandy_53955/ erişim tarihi: 28.12.2022.

Embassy of the Republic of Kazakhstan in the Republic of Estonia, (2021, 22 Ocak), On the establishment of the Kazakhstan Agency for International Development “KazAID”, <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-tallin/press/news/details/150184?lang=en> erişim tarihi: 09.07.2022.

Enerdata, World Energy & Climate Statistics – Yearbook 2022, Coal and lignite production, <https://yearbook.enerdata.net/coal-lignite/coal-production-data.html> erişim tarihi: 09.04.2024.

Enerji Atlası, Ülkelere Göre Dünya Petrol Rezervi, <https://www.enerjiatlası.com/rezerv/dunya-petrol-rezervi.html> erişim tarihi: 01.03.2022.

Enerji Atlası, Ülkelere Göre Dünya Doğal Gaz Rezervi, <https://www.enerjiatlası.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html> erişim tarihi: 01.03.2022.

EROL, Mehmet Seyfettin, (2021 8 Temmuz), Қазақстан – «Геосаяси үшбұрыштың» жүрегі, International Turkic Academy, <https://twesco.org/post/653> erişim tarihi: 11.12.2021.

Finprom, (2023, 5 Nisan), Казахстан начал год с заметного роста товарооборота с Россией: плюс 18% к прошлогодним показателям, (Kazakistan, yıla Rusya ile ticaret cirosunda gözle görülür bir artışla başladı: Geçen yılın göstergelerine kıyasla artı %18) <http://finprom.kz/ru/article/kazahstan-nachal-god-s-zametnogo-rosta-tovarooborota-s-rossiej-plyus-18-k-proshlogodnim-pokazatelyam> erişim tarihi: 08.07.2023.

Finprom, (2023, 13 Şubat), Законы ЕС в области декарбонизации могут заметно подкосить экспортную выручку РК: на страны союза приходится 40%

казахстанских поставок на внешние рынки (Karbondan arındırma alanındaki AB yasaları, Kazakistan Cumhuriyeti'nin ihracat gelirini önemli ölçüde zayıflatabilir: Birlik, Kazakistan'ın dış pazarlara yaptığı tedarikin %40'ını oluşturmaktadır.) , <http://finprom.kz/ru/article/zakony-es-v-oblasti-dekarbonizacii-mogut-zametno-podkosit-eksportnuyu-vyruchku-rk-na-strany-soyuza-prihoditsya-40-kazahstanskih-postavok-na-vneshnie-rynki> erişim tarihi: 18.04.2023.

Inbusiness.kz, Қазақстан Республикасы мен Түрікменстан Республикасы арасындағы қатынастар (Kazakistan Cumhuriyeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler), <https://inbusiness.kz/kz/post/kazakistan-respublikasy-men-turikmenstan-respublikasy-arasy> erişim tarihi: 09.09.2023.

Inbusiness.kz, (2023, 21 Nisan), Ұлттық Банк Өзбекстанның Орталық Банкіне техникалық көмек көрсетті (Merkez Bankası, Özbekistan Merkez Bankası'na teknik yardım sağladı), <https://inbusiness.kz/kz/last/ulattyk-bank-ozbekstannyn-ortalyk-bankine-tehnikalyk-komek-korsetti> erişim tarihi: 03.12.2023.

International Turkic Academy, (2019), ҚАЗАҚСТАН ПРЕЗИДЕНТІНІҢ ҚЫРҒЫЗСТАНҒА МЕМЛЕКЕТТІК САПАРЫ (KAZAKISTAN CUMHURBAŞKANI'NIN KIRGIZISTAN'A DEVLET ZİYARETİ), Turkic Weekly, no:152, s.3-4, <https://twesco.org/wp-content/uploads/2019/12/TW-152-kaz-2.pdf> erişim tarihi: 07.02.2022.

International Turkic Academy, (2021), KAZAKISTAN CUMHURBAŞKANI, TÜRKMENİSTAN CUMHURBAŞKANI İLE GÖRÜŞTÜ, Turkic Weekly, 238, s.15 <https://twesco.org/wp-content/uploads/2021/08/TW-238-tur.pdf> erişim tarihi: 08.09.2022.

International Turkic Academy, (2021), ORTA ASYA DEVLET BAŞKANLARI İSTİŞARE TOPLANTISI TÜRKMENİSTAN'DA GERÇEKLEŞTİ, Turkic Weekly, 238, <https://twesco.org/wp-content/uploads/2021/08/TW-238-tur.pdf> erişim tarihi: 13.09.2022.

International Turkic Academy, (2021), Kırgızistan'da Kazakistan Kültür Günleri Başladı, Turkic Weekly, <https://twesco.org/wp-content/uploads/2021/10/TW-247-tur.pdf> erişim tarihi: 18.07.2022.

International Turkic Academy, (2021), KAZAKİSTAN'IN KURUCU CUMHURBAŞKANI 80 YAŞINDA, Turkic Weekly, <https://twesco.org/wp-content/uploads/2020/07/TW-181-t%C3%BCr.pdf> erişim tarihi: 09.08.2022.

КАМСИБЕКОВА, Indira, (Индира Камчыбекова), (2023, 13 Şubat), Казахстан планирует строительство Индустриального торгово-логистического комплекса на границе с Кыргызстаном (Kazakistan, Kırgızistan sınırında endüstriyel ticaret ve lojistik kompleksi kurmayı planlıyor.), KABAR, <https://kabar.kg/news/kazakhstan-planiruet-stroitel-stvo-industrial-nogo-torgovo-logisticheskogo-kompleksa-na-granitce-s-kyrgyzstanom/> erişim tarihi: 18.04.2023.

Kapital (КАПИТАЛ), (2022, 28 Kasım), Товарооборот РК со странами Центральной Азии вырос на 30% (Kazakistan Cumhuriyeti ile Orta Asya ülkeleri arasındaki ticaret %30 arttı.), <https://kapital.kz/economic/110803/tovarooborot-rk-so-stranami-tsentral-noy-azii-vyros-na-30.html> erişim tarihi: 02.04.2023.

Kapital (КАПИТАЛ), (2023, 24 Nisan), Товарооборот Казахстана с Великобританией вырос вдвое (Kazakistan'ın İngiltere ile ticareti ikiye katlandı), <https://kapital.kz/economic/115087/tovarooborot-kazakhstana-s-velikobritaniyey-vyros-vdvoe.html> erişim tarihi: 23.09.2023.

KARAKÖSE, Mesut Emre, (2020, 24 Eylül), Sahipkiran Stratejik Araştırmalar Merkezi, NÜKLEER SİLAHLARIN TEST EDİLMESİYLE MÜCADELE GÜNÜ VE KAZAKİSTAN'IN ÇABALARI, <https://sahipkiran.org/2020/08/24/nukleer-silahlarin-test-edilmesiyle-mucadele-gunu-ve-kazakistanin-cabaları/> erişim tarihi: 05.09.2023.

Kazinform, (2010, 29 Nisan), ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЕЛ БІРЛІГІ ДОКТРИНАСЫ (KAZAKİSTAN'IN DEVLET BİRLİĞİ DOKTRİNİ), https://www.inform.kz/kz/kazakstannyn-el-birligi-doktrinas_y_a2263392 erişim tarihi: 09.08.2022.

Kazak Pradası (Казахстанская правда), (2023, 11 Nisan), Казахстан привлек рекордный объем прямых иностранных инвестиций (Kazakistan rekor miktarda doğrudan yabancı yatırım çekti), <https://kazpravda.kz/n/kazakhstan-privlek-rekordnyy-obem-priamyh-inostrannyh-investitsiy/> erişim tarihi: 19.05.2023.

Kaznu.kz, (2022, 10 Mayıs), Достық үйінде этномәдени бірлестіктердің өкілдерімен дөңгелек үстел өтті (Dostluk Evi'nde etno-kültürel dernek temsilcilerinin katılımıyla yuvarlak masa toplantısı düzenlendi), <https://elibrary.kaznu.kz/kk/node/12642> erişim tarihi: 19.07.2023.

KIDIRALI, Darhan (Дархан ҚЫДЫРӘЛІ), (2021, 18 Ağustos) Orta Asya Bütünleşmesinde Yeni Dönem, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/orta-asya-butunlesmesinde-yeni-donem/2338831> erişim tarihi: 09.07.2022.

KIDIRALI, Darhan (Дархан ҚЫДЫРӘЛІ), (2021, 12 Aralık), Сыртқы саясат сабақтастығы (Dış politika sürekliliği), Egemem Qazaqstan, <https://egemen.kz/article/298845-syrtqy-sayasat-sabaqtastyghy> erişim tarihi: 07.09.2022.

KUSSAINOVA, Meiramgul, (2022, 6 Haziran) AA, Kazakistan'da anayasada değişiklik öngören referandumda 'evet' oyu çıktı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-da-anayasada-degisiklik-ongoren-referandumda-evet-oyu-cikti/2606454> erişim tarihi: 09.10.2022.

MAKHANOV, Kanat, Ethnic Landscape of Kazakhstan: Spatial Analysis Ethnic Demographics In Kazakhstan During 2010-2020, Eurasian Research Institute, <https://www.eurasian-research.org/5-ocak-2021-tarihinde-avrasya-arastirma-enstitusunun-uzman-arastirmacisi-kanat-mahanov-kazakistanin-etnik-cografyasi-kazakistanin-son-10-yildaki-etnik-yapisinin-mekansal/?lang=mn> erişim tarihi: 04.03.2022.

Martebe.kz, (2023, 23 Şubat), Творчество Абая в традиционном мировоззрении (Geleneksel dünya görüşünde Abay), <https://martebe.kz/%d1%82%d0%b2%d0%be%d1%80%d1%87%d0%b5%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be-%d0%b0%d0%b1%d0%b0%d1%8f-%d0%b2-%d1%82%d1%80%d0%b0%d0%b4%d0%b8%d1%86%d0%b8%d0%be%d0%bd%d0%bd%d0%be%d0%bc-%d0%bc%d0%b8%d1%80%d0%be%d0%b2/b> erişim tarihi: 17.08.2023.

Martebe.kz, (2015, 5 Nisan), Қазақстан Республикасы мен Қырғыз Республикасы арасындағы қатынастары (Kazakistan Cumhuriyeti ile Kırgız Cumhuriyeti

arasındaki ilişkiler), <https://martebe.kz/kazakhstan-men-kyrgyzstan-bailanysy/> erişim tarihi: 04.05.2023.

MURATBEKOVA, Albina, KazAID – Kazakhstan’s Emerging Foreign Policy Instrument, Eurasian Research Institute, <https://www.eurasian-research.org/publication/kazaid-kazakhstans-emerging-foreign-policy-instrument/> erişim tarihi: 09.09.2023.

Nazarbaev Universiteti (Назарбаев Университеті), (2023), Қазақстан туралы (Kazakistan Hakkında), <https://nu.edu.kz/kk/page/about-kazakhstan> erişim tarihi: 2.1.2022.

Nín fǎngwèn de yèmiàn bù cúnzài huò yǐ shānchú (您访问的页面不存在或已删除), <https://www.fmprc.gov.cn/ce/ceka/rus/dszc/emba/t1911754.htm> erişim tarihi: 03.04.2021.

Ofitsial'nyy sayt Prezidenta Respubliki Kazakhstan (Официальный сайт Президента Республики Казахстан, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi), Республика Казахстан (Kazakistan Cumhuriyeti), https://www.akorda.kz/ru/republic_of_kazakhstan/kazakhstan erişim tarihi: 05.03.2022.

ORASAM, (2022, 30 Mayıs), KIRGIZİSTAN VE KAZAKİSTAN TİCARET CİROLARINI 2 MİLYAR DOLARA ÇIKARMAK İÇİN ANLAŞTI, <https://orasam.manas.edu.kg/index.php/tr/ulkeler/kazakistan-3/5732-kirgizistan-ve-kazakistan-ticaret-ciolarini-2-milyar-dolara-ikarmak-i-in-anla-ti> erişim tarihi: 14.06.2023.

ORASAM, (2022, 6 Ekim), TÜRKMENİSTAN VE KAZAKİSTAN TİCARET CİROSUNU 1 MİLYAR DOLARA ÇIKARMAYI PLANLIYOR, <https://orasam.manas.edu.kg/index.php/tr/ulkeler/kazakistan-3/6098-turkmenistan-ve-kazakistan-ticaret-cirosunu-1-milyar-dolara-cikarmayi-planliyor> erişim tarihi: 19.03.2023.

ORASAM, (2022, 27 Ekim), KAZAKİSTAN, ÖZBEKİSTAN'A GIDA İHRACATINDA LİDER, <https://orasam.manas.edu.kg/index.php/tr/ulkeler/kazakistan-3/6165-kazakistan-ozbekistan-a-gida-ihracatinda-lider> erişim tarihi: 04.03.2023.

ORASAM, (2023, 24 Şubat), Özbekistan ve Kazakistan, İkili İş Birliğini Daha Da Geliştirmeyi Planlıyor, <https://orasam.manas.edu.kg/index.php/tr/ulkeler/kazakistan-3/6639-ozbeki-stan-ve-kazaki-stan-i-ki-li-i-s-bi-rli-gi-ni-daha-da-geli-sti-rmeyi-planliyor> erişim tarihi: 25.03.2023.

ORASAM, (2023, 3 Mart), Kazakistan ve Özbekistan Uzkaztreyt Dış Ticaret Şirketini Kurdular, <https://orasam.manas.edu.kg/index.php/tr/ulkeler/kazakistan-3/6668-kazaki-stan-ve-ozbeki-stan-uzkaztreyt-dis-ti-caret-si-rketi-ni-kurdular> erişim tarihi: 15.09.2023.

ORAZGALİYEVA, Malika, (2017, 20 Nisan), Kazakhstan, Turkmenistan Sign Strategic Partnership Agreement, Border Accord, Astana Times, <https://astanatimes.com/2017/04/kazakhstan-turkmenistan-sign-strategic-partnership-agreement-border-accord/> erişim tarihi: 08.09.2022.

Posol'stvo Kyrgyzskoy Respubliki v Respublike Kazakhstan (Посольство Кыргызской Республики в Республике Казахстан), Политическое сотрудничество (Siyasi işbirliği), <https://mfa.gov.kg/ru/dm/Embassy-of-the-Kyrgyz-Republic-to-the-Republic-of-Kazakhstan/Menu---Foreign/--uslugi/Political-collaboration/olitical-collaboration> erişim tarihi: 05.02.2022.

RUSSIAN NEWS AGENCY, TASS, (2021, 30 Haziran), Putin praises relations between Russia, Kazakhstan, says looks into future with confidence, 30 JUN 2021. https://tass.com/politics/1309197?_query=VTJGc2RHVmtYMS9oeFdhVWsxYTRKZEdKZFZKem9SYVAxT1JxcW1lczJ5WjdsZ0ZCanltYVdJS1FsYlpaWWJzbTFhZ0dGS0lIRTMymWtQOVpaZ0dpRU5QV1ZsaE5GV1orZTF2RUtlemlNMnM9/amp erişim tarihi: 05.05.2022.

SEİLHANOV, Adlet, (Адлет Сейілханов), (2023, 1 Şubat) Қазақстан 2023 жылы мұнай өндіруді 90 млн тоннаға дейін арттыруды жоспарлап отыр (Kazakistan petrol üretimini 2023'te 90 milyon tona çıkarmayı planlıyor), Kazinform, https://www.inform.kz/en/kazakhstan-plans-to-boost-oil-production-to-over-90mln-tons-in-2023_a4030438 erişim tarihi: 03.03.2022.

Sinkhua Novosti (СИНЬХУА Новости), (2021, 25 Haziran), Казахстанско-китайские отношения являются добрососедскими и полны перспектив (Kazak-Çin ilişkileri

iyi komşuluk olarak kabul ediliyor ve geniş bir perspektife sahip),
http://russian.news.cn/2021-06/25/c_1310026313.htm erişim tarihi: 5.07.2021.

Staff Report, 2022, 11 Mart), Kazakhstan Provides Humanitarian Aid to Kyrgyzstan, Astana Times, <https://astanatimes.com/2022/03/kazakhstan-provides-humanitarian-aid-to-kyrgyzstan/> erişim tarihi: 14.09.2023.

Strategy 2050, (2017, 10 Ekim) Путь развития казахстанско-киргизских отношений за последние годы (ОБЗОР) (Kazak-Kırgız ilişkilerinin son yıllardaki gelişim yolu), <https://strategy2050.kz/ru/news/48783/> erişim tarihi: 15.02.2022.

Stud.kz, Қазақстанның географиялық орны, ірі физикалық георафиялық нысандарына қысқаша сипаттама (Kazakistan'ın coğrafi konumu, önemli fiziksel coğrafi nesnelerini kısa bir açıklaması), <https://stud.kz/referat/show/40589> erişim tarihi: 03.01.2022.

Stud.kz, Жер асты қазба байлықтары (Yeraltı maden kaynakları), <https://stud.kz/referat/show/27950> erişim tarihi: 03.03.2022.

Stud.Kz, Қазақстан мен Қырғызстан (Kazakistan ve Kırgızistan), <https://stud.kz/referat/show/73684> erişim tarihi: 05.06.2023.

T.C Dışişleri Bakanlığı, Kazakistan'ın Siyasi Görünümü,

<https://www.mfa.gov.tr/kazakistansiyasigorunumu.tr.mfa#:~:text=D%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&text=Kazakistan%2016%20Aral%C4%B1k%201991%20tarihinde,bir%20hukuk%20devleti%E2%80%9D%20olarak%20tan%C4%B1mlanm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r> erişim tarihi: 03.04.2022.

TERGEN, Marjan, (Маржан терген), (2017, 14 Nisan) Ortalyq Qazaqstan, (Ortalık) Қазақстанның қазба байлықтары (Kazakistan'ın maden kaynakları), <https://ortalyq.kz/aza-stanny-azba-bajly-tary/> erişim tarihi: 03.03.2022.

The Embassy of the Russian Federation to the Republic of Kazakhstan, Russia-Kazakhstan, http://www.rfembassy.kz/eng/lm/dvustoronnie_otnosheniya/rossiya-kazakhstan/ erişim tarihi: 05.11.2022.

Turkmenportal, (2024, 3 Nisan), Türkmenistan 2023-nji ýylda Gazagystana eksportyny 17,4 göterim artdyrды, <https://turkmenportal.com/tm/blog/76196/turkmenistan-2023nji-yylda-gazagystana-eksportyny-174-goterim-artdyrды>, erişim tarihi: 05.04.2024.

UZDAILY, (2023, 3 Şubat), Планы по наращиванию взаимной торговли обсудили главы правительств Казахстана и Узбекистана (Kazakistan ve Özbekistan hükümet başkanları karşılıklı ticareti artırma planını görüştü), <https://www.uzdaily.uz/ru/post/75304> erişim tarihi: 05.03.2023.

ÜNAL, Hasan, (2018, 18 Eylül), Nazarbayev'in Dış Politikadaki Başarısı, Milliyet, <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/nazarbayev-in-dis-politikadaki-2744821/> erişim tarihi: 09.03.2020.

Vechernyaya Astana (Вечерняя Астана), (2021, 26 Ekim), Казахстанско-туркменские отношения (Kazak-Türkmen ilişkileri), <https://vechastana.kz/kazahstansko-turkmenskie-otnosheniya/> erişim tarihi: 27.02.2022.

YILMAZ, Salih, (2020, 31 Mayıs), Kazakistan'da dış politikada Tokayev dönemi güven veriyor, RUSEN <http://www.rusen.org/kazakistanda-dis-politikada-tokayev-donemi-guven-veriyor/> erişim tarihi: 02.03.2022.

YILMAZ, Serdar, (2016, 11 Aralık) Bağımsızlığının 25. Yılında Kazakistan: Bozkırın Rasyonel Çocuğu, EkoAvrasya, <http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=23I&pid=10&lang=TR> erişim tarihi: 12.11.2021.

YILMAZ, Serdar, (2017, 29 Mart) Kazakistan'ın BM Güvenlik Konseyi Geçici Üyeliği'nin Nedenleri, EkoAvrasya, <http://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=247&lang=TR> erişim tarihi: 09.05.2023.

YILMAZ, Serdar, (2020, 12 Şubat) KAZAKİSTAN'DA TEHLİKELİ GERGİNLİK, Akademik Araştırma Enstitüsü, <https://akademikarastirma.org/kazakistanda-tehlikeli-gerginlik/> erişim tarihi: 15.02.2022

YÜKSEL, Fetih Ahmet, Kazakistan'ın Yeraltı Kaynakları ve Çevre Sorunları, Avrasya Konferansları, TASAM, https://tasam.org/Files/Icerik/File/kazakistanin_yeralti_kaynaklari_ve_cevre_sorunlari_405c642d-ef00-4eb4-bb4c-a5f87e56db17.pdf erişim tarihi: 5.2.2022.

World Bank, (2020), <https://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.FRST.ZS?locations=KZ> erişim tarihi: 02.03.2022.

World Bank, (2020), <https://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.AGRI.ZS?locations=KZ> erişim tarihi: 02.03.2022.

World Bank, (2022), Population, male – Kazakhstan, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL.MA.IN?locations=KZ> erişim tarihi: 03.03.2022.

World Bank, (2022), Population, female – Kazakhstan, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL.FE.IN?locations=KZ> erişim tarihi: 03.03.2022.

World Bank, (2022), Age dependency ratio (% of working-age population) – Kazakhstan, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.DPND?locations=KZ> erişim tarihi: 03.03.2022.

World Bank, 2022, Population ages 65 and above, total – Kazakhstan, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.65UP.TO?locations=KZ> erişim tarihi: 03.03.2022.

Worldometer, Coal Reserves by Country, <https://www.worldometers.info/coal/coal-reserves-by-country/> erişim tarihi:09.04.2024.

QARĪN, Erlan, (2022, 11 Mayıs), Конституцияға енгізілетін түзетулер бойынша бағыт-бағдар (Anayasa değişikliğine ilişkin esaslar), Egemen Qazaqstan <https://egemen.kz/article/311636-konstitutsiyagha-engiziletin-tuzetuler-boyyynsha-baghyt-baghdar> ерісім tarihi: 06.06.2022.

Qazaqstan Halqı Assambleyası, (Қазақстан халқы Ассамблеясы) Kazakistan Halk Asamblesi, Этникалық театрлар (Etnik tiyatrolar), <https://assembly.kz/struktury-ank/etnokulturnye-obedineniya/etnicheskie-teatry/> ерісім tarihi: 03.02.2024.

Qazaqstan Halqı Assambleyası, (Қазақстан халқы Ассамблеясы) Kazakistan Halk Asamblesi, Этномәдени бірлестіктер (etnokültürel dernekler), <https://assembly.kz/struktury-ank/etnokulturnye-obedineniya/> ерісім tarihi: 03.02.2024.

Qazaqstan Halqı Assambleyası, (Қазақстан халқы Ассамблеясы), Kazakistan Halk Asamblesi (2023, 27 Nisan), Мемлекет басшысының төрағалығымен Қазақстан халқы Ассамблеясының XXXII сессиясының пленарлық отырысы (КНА'nın 32. Oturumu'nun Genel Toplantısı, <https://assembly.kz/news/memleket-basshysyny-t-ra-aly-ymen-aza-stan-khal-y-assambleyasyny-xxxii-sessiyasyny-plenarly-otyrtsy/> ерісім tarihi: 08.07.2023.

Qazaqstan Halqı Assambleyası, (Қазақстан халқы Ассамблеясы), Kazakistan Halk Asamblesi, Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің электрондық түрдегі эталондық бақылау банкі, Қазақстан халқы Ассамблеясының ережесі туралы (Kazakistan halk meclisi kuralları hakkında), <http://law.gov.kz/client/#!/doc/60416/kaz/05.05.2017> ерісім tarihi: 09.04.2022.

Qazaqstan Respublikası Sırtqı İster Ministrliği Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігі, Kazakistan Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı, (2022, 27 Nisan), Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы қатынастар, <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/article/details/470?lang=kk> ерісім tarihi: 3.9.2022.

Qazaqstan Respublikası Sırtqı İster Ministrliği (Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігі) Kazakistan İçişleri Bakanlığı, (2022, 17 Haziran), KazAID және Өзбекстанның «Юксалиш» жалпыұлттық қозғалысы ынтымақтастық туралы меморандумға қол қойды (KazAID ve Özbekistan'ın "Yüksaliş" ulusal hareketi

işbirliği anlaşması imzaladı),
<https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/390178?lang=kk>
erişim tarihi: 15.05.2023.

Qazaqstan Respublikası Şanhay (Қазақстан Республикасының Шанхай (ҚХР)), қаласындағы Бас консулдығы, ҚАЗАҚСТАН-ҚЫТАЙ ҚАТЫНАСТАРЫ (KAZAKISTAN-ÇİN İLİŞKİLERİ), <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-shanghai/activities/2116?lang=kk> erişim tarihi: 02.02.2021.

Qazaqstan Respublikasının İordaniya Haşimit Koroldigindegi Elşiligi (Қазақстан Республикасының Иордания Хашимит Корольдігіндегі Елшілігі), (2021, 24 Ocak), KazAID халықаралық даму агенттігінің құрылуы туралы (KazAID uluslararası kalkınma ajansının kurulması hakkında), <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-amman/press/news/details/150477?lang=kk> erişim tarihi: 03.07.2022.

Qazaqstan Respublikasının Qırğız Respublikasındağı Elşiligi (Қазақстан Республикасының Қырғыз Республикасындағы Елшілігі) Kazakhstan Cumhuriyeti'nin Kırgızistan Büyükelçiliği, (2023, 18 Mart), Қырғыз Республикасы мен әлемдік қоғамдастық арасындағы дипломатиялық қатынастардың орнағанына 30 жыл толуына орай "Достыққа 30 жыл" мерейтойлық басылымы жарық көрді, <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfabishkek/press/news/details/523944?langkk> erişim tarihi: 02.09.2023.

Qazaqstan Respublikası Strategiyalıq Josparlaw Jane Reformalar Agenttigi Ulttıq Statistika Byurosı (Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы, Kazakhstan Cumhuriyeti Stratejik Planlama), ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ СИПАТТАМАЛАР (DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER), <https://bala.stat.gov.kz/kz/category/demograficheskie-harakteristiki/> erişim tarihi: 03.03.2022.

Qazaqstan Respublikası Strategiyalıq Josparlaw Jane Reformalar Agenttigi Ulttıq Statistika Byurosı (Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы, Kazakhstan Cumhuriyeti Stratejik Planlama), ХАЛЫҚТЫҢ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ЖҮКТЕМЕСІНІҢ КОЭФФИЦИЕНТІ (NÜFUSUN DEMOGRAFİK YÜKÜNÜN KATSAYISI),

<https://bala.stat.gov.kz/kz/koeffitsient-demograficheskoy-nagruzki-naseleniya/> erişim tarihi:03.03.2022.

Qazaqstan Respublikası Strategiyalıq Josparlaw Jane Reformalar Agenttigi Ulttıq Statistika Byurosı (Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы, Kazakhstan Cumhuriyeti Stratejik Planlama), ТҰЫЛУ (Doğum) <https://bala.stat.gov.kz/kz/rozhdmost/> erişim tarihi:03.03.2022.

Qazaqstan Respublikası Strategiyalıq Josparlaw Jane Reformalar Agenttigi Ulttıq Statistika Byurosı (Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы, Kazakhstan Cumhuriyeti Stratejik Planlama), ЖЫНЫСЫ МЕН ЖАСЫ БОЙЫНША БАЛАЛАРДЫҢ САНЫ (CİNSİYETE VE YAŞA GÖRE ÇOCUK SAYISI), <https://bala.stat.gov.kz/kz/chislennost-detej-polu-i-vozrastu/> erişim tarihi: 03.03.2022.

Qazaqstan Respublikası Energetika Ministrliği (Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігі, Kazakhstan Cumhuriyeti Enerji Bakanlıǵı) Газ өнеркәсібі, <https://www.gov.kz/memleket/entities/energo/activities/4905?lang=kk> erişim tarihi: 03.03.2022.

Qazaqstan Respublikasınormativtik Quqıqtıq Aktilerinınaqparattıq-quqıqtıq jüyesi (Қазақстан Республикасынормативтік құқықтық актілерініңақпараттық-құқықтық жүйесі, Kazakhstan Cumhuriyeti Bilgi Hukuk Sistemi), (2002, 7 Mart) Қазақстан Республикасының дипломатиялық қызметі туралы Қазақстан Республикасының (Kazakhstan Cumhuriyeti'nin diplomatik faaliyetlerine ilişkin Kazakhstan Cumhuriyeti Kanunu) 2002 жылғы 7 наурыздағы, No:299, https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000299_ erişim tarihi: 04.07.2021.

Qazaqstan Respublikasınormativtik Quqıqtıq Aktilerinınaqparattıq-quqıqtıq Jüyesi (Қазақстан Республикасынормативтік құқықтық актілерініңақпараттық-құқықтық жүйесі), Қазақстан Республикасының Дамуға ресми көмек саласындағы тұжырымдамасын бекіту туралы (Resmi kalkınma yardımını alanında Kazakhstan Cumhuriyeti çerçevesinin onaylanması üzerine), <https://adilet.an.kz/kaz/docs/U1300000538> erişim tarihi: 03.07.2022.

Qazaqstan Tv, (2022, 15 Ekim), Қазақстан мен Түрікменстан арасында әуе рейсі қайта жанданады (Kazakistan ile Türkmenistan arasındaki hava uçuşları yeniden başlayacak), <https://qazaqstan.tv/index.php/news/165344/> erişim tarihi: 09.09.2023.

QAZSTAT, (2024, 15 Mart), БЮРО НАЦИОНАЛЬНОЙ СТАТИСТИКИ (Ulusal İstatistik Bürosu) Внешнеторговый оборот Республики Казахстан (январь 2024г.) [https://stat.gov.kz/upload/iblock/643/df5k2yhqj8n79miv101ictl78c6zr4a3/%D0%92%D0%BD%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B9%20%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%20%D0%A0%D0%9A%20\(2\).pdf](https://stat.gov.kz/upload/iblock/643/df5k2yhqj8n79miv101ictl78c6zr4a3/%D0%92%D0%BD%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B9%20%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%20%D0%A0%D0%9A%20(2).pdf) erişim tarihi: 03.04.2024.

QAZSTAT, (2024, 15 Ocak), БЮРО НАЦИОНАЛЬНОЙ СТАТИСТИКИ (Ulusal İstatistik Bürosu) Қазақстан Республикасының сыртқы сауда айналымы (2023ж. қаңтар-қараша) <https://stat.gov.kz/industries/economy/foreign-market/publications/115719/> erişim tarihi: 03.04.2024.

QAZSTAT, (2023, 15 Kasım), БЮРО НАЦИОНАЛЬНОЙ СТАТИСТИКИ (Ulusal İstatistik Bürosu), Қазақстан халқының саны 20 миллионға жетті, <https://stat.gov.kz/news/aza-stan-khal-yny-sany-20-million-a-zhetti/>, erişim tarihi: 02.03.2024.

QAZTRADE, (2024, 15 Şubat), Қазақстанның 2023 жылғы сыртқы сауда нәтижелері (Kazakistan'ın 2023 yılı dış ticaret sonuçları), <https://qaztrade.org.kz/qazaqstannyng-2023-zhylghy-syrtqy-sawda-naetizheleri/> erişim tarihi: 03.04.2024.